

Gálddoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu dikšun- ja geavahanplána

Översättning: Cajsa Rudbacka-Lax
Jorgalus: Pentti Pieski
Jurgålus: Ilmari Mattus
Jåårglåttam: Katri Fofonoff

Pearbmagovva: Matti Mela

© Metsähallitus 2011

ISSN-L 1796-2943
ISSN 1799-5396 (njadđojuvvon)
ISSN 1796-2943 (pdf)
ISBN 978-952-446-914-2 (njadđojuvvon)
ISBN 978-952-446-915-9 (pdf)

50 kpl
Kopijyvå Oy, Jyväskylä, 2011

Gálddoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalan- guovlu dikšun- ja geavahanplána

METSÄHALLITUS

GOVVIDANSIIDU

ALMMUSTUHTTI	Meahciráddehus	ALMMUSTUHTTINÁIGI	11/2011
DOAIMMANADDI	Meahciráddehus	DOHKKEHANBEAIVEMEARRI	16.12.2008
LUHTOLAŠVUOHTA	Almmolaš	DIÁRANUMMIR	4381/623/2003
SUODJANGUOVLOTIIPA/ SUODJALANPROGRÁMMA	meahcceguovlu, jekkiidsuodjalanguovlu, buolžžaid-suodjalanprográmmi		
GUOVLLU NAMMA	Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu		
NATURA 2000 -GUOVLLU NAMMA JA KODA	Gálddoavvi FI 1302002		
GUOVLOOVTTADAT	Lappi luonddubálvalusat		
DAHKKI(T)	Meahciráddehus		
ALMMUSTUHTTIMA NAMMA	Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu dikšun- ja geavahanplána		
ČOAHKKÁIGEASSU	Meahcceguovlolága (62/1991) geatnegahttima vuodul Meahciráddehus lea dahkan Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána, mainna figgat seailluhit meahcceguovllu hámi, dorvvastit luondduealáhusaid ja sámekultuvrra sihke luonddu mánggabealat geavaheami ja dan eavttuid ovddideami. Gálddoavvi meahcceguovllu plánain oktasaččat lea ráhkaduvvon Sámmotjeakki–Vadjotjeakki dikšun- ja geavahanplána, mii boahtá meahcceguovllu rájá vuostá. Plána sisdoallu lea čuovvovaš: ovdal áitosaš ovdanbuktima mitaluvvo oanehaččat fádda-biire duogázis ja vuolggachuoggáin. Dát áššit leat mitaluvvon guovlluide dahkkojuvvon vuoddočielggadusain. Plána mihttomearit ja doaimmat gusket sihke meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalan-guovllu, jus ii daddjo eará láhkai. Meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvumii bissovažžan oavvilduvvon mearrádusaid sadjái evttohit bissovaš proseassa. Dát mearkkaša dan, ahte plána galgá dárkkistit 10–15 jagi gaskkaid dahje dávjjibutge ja dát dárkkistus galgá dahkkojuvvot oassálasti plánema vuoddojurdaga vuodul. Goittotge plána vuoddolinnját – dego ovdamearkka-dihte avádstin ja eanageavaheami stivren, mii vuodduuvvá dasa – lea oavvilduvvon nu bissovaš mearrádussan go vejolaš. Plána vuoddu leat lágat ja ásašusat. guovllu luonddu ja ávkkástallama vuoddočielggadusat, meahccefitnamat, Meahciráddehusa bargoveaga guovllu dikšumis čoggon vásáhusat, dieđut ja meahcceguovlluide dahkkojuvvon ovddit dikšun ja geavahanplánat, čanusjoavkkuin bohtán oainnut sihke báikkálaš olbmui ja vándardeaddjiin bohtán máhcahat. Gálddoavvi meahcceguovlu lea stuorámuš Suoma 12 meahcceguovllus. Dan viidodat lea sullii 295 000 hektára. Suoma stuorámuš jekkiidsuodjalanguovllu, mii boahtá Gálddoavvi meahcceguovllu, viidodat lea 52 270 hektára. Dát guokte guovllu ovtas Norggabeale guovlluiguin lea sullii bealle miljon hektára viidosaš geainnohis oppalašvuohta. Meahcceguovlu ja jekkiidsuodjalanguovlu gullet ollásit sápmelaččaid ruovttuguvlui ja dat leat maiddái laktojuvvon Natura 2000 -suodjalanfierpmádahkii. Gálddoavvi meahcceguovlu (FI 1302002) -nammasaš Natura-guovlu bohtá Gálddoavvi meahcceguovllus, gos ollášuhttin-vuohkin lea meahcceguovloláhka, Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus, gos ollášuhttinvuohkin lea luonddusuodjalanláhka sihke Turubuolžža guovllus, mii gullá buolžžaid-suodjalanprográmmii. Eurohpá uniovnna kommišuvdna dohkkehii guovllu loahpalaččat EU:a suodjalanfierpmádahkii luonddudirektiivva vuodul 22.12.2003. Guovlu lea luondduealáhusaid hárjeheaddjiide ja báikegottálaččaide dehálaš boazodoallo-, meahcebevdo-, guollebevdo-, lubmen- ja áhpásmuhttinguovlu. Guovllus guodohit bohccuideaset Gálddoavvi, Njávdáma ja Muttošjávrra bálgosat. Oassi guovllus gullá nuortalašguvlui. Olgobáikegottálaš áhpásmuhttingussiin guovllus johtet geasi áigge iešdoaimmalaš vándardeaddjit ja guollebevdit. Guovllu davvenuortaoasis lea Čavetjávrra–Buobmága-vándardan-bálggis, Anárašbálggis ja Sámibálggis. Dálvit guovllu čađa mannet skohtermáđijat ja dat buktet čađajohttiid guvlui. Guovllus leat guhitta ávdinstobu, maid Meahciráddehusa fuolaha ja njeallje Villi Pohjola láigostobu. Plána lea ollásit fidnemis suomagillii (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja C 81).		
ČOAVDDASÁNIT	meahcceguovlu, boazodoallo, luondduealáhusat, sámekultuvra, lustageavaheapmi		
EARÁ DIEĐUT	Plána lea čállán Elina Stolt.		
RÁIDDU NAMMA JA NUMMIR	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 108 Meahceeráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 108		
ISSN-L ISSN (NJADDOJUVVON) ISSN (PDF)	1796-2943 1799-5396 1796-2943	ISBN (NJADDON) ISBN (PDF)	978-952-446-914-2 978-952-446-915-9
SIIDOLOHKU	171 s.	GIELLA	sámegiella
GOASTTIDEADDJI	Meahciráddehus	PRENTENBÁIKI	Kopijyvä Oy
JUOHKKI	Meahciráddehus, luonddubálvalusat	HADDI	10 euro

VALDÄLEMSIJÐO

OLGOSADELEIJEE	Meccihaldättäs	OLGOSADELEMÄIGI	11/2011
TOOIMÄNADELEIJEE	Meccihaldättäs	TUHHIITTEMPEIVI	16.12.2008
LUÄTTÄMUŠLÄŠVUOTÄ	Almos	DIAARINUMMEER	4381/623/2003
SUOJÄLEMKUÄVLUTUPPÄ/ SUOJÄLEMOHJELM	meccikuávlv, jeegijsuojälemkuávlv, puolžaisuojälemohjelmä		
KUÄVLV NOMMÄ	Kaalduáivi meccikuávlv já Samudjeegi–Vaijuvjeegi jeegijsuojälemkuávlv		
NATURA 2000 -KUÄVLV NOMMÄ JÄ KOODI	Kaalduáivi FI 1302002		
KUÄVLVUOHTÄDÄH	Laapi luándupalvâlusah		
RÄHTEE(H)	Meccihaldättäs		
OLGOSADALDUV NOMMÄ	Kaalduáivi meccikuávlv já Samudjeegi–Vaijuvjeegi jeegijsuojälemkuávlv hoittám- já kevttim-vuávám		
ČUÁKÄNKIÄSU	Meccikuávlvulaavâ (62/1991) kenigittem keežild lii Meccihaldättäs ráhtám Kaalduáivi meccikuávlv hoittám- já kevttimvuávám, mon viggâmužžân lii kuávlv mecciluándu siäiluttem, luándui-älättäsâi já sâmikulttuur turvim sehe luándu maangâpiälâsii kevttim já ton iävtui ovdedem. Oovtâst Kaalduáivi meccikuávlv hoittám- já kevttimvuávámáin lii rahtum meccikuávlvun rájášuvvee Samudjeegi–Vaijuvjeegi jeegijsuojälemkuávlv hoittám- já kevttimvuávám. Vuávám šadda nuuvt, et ovdil eidsii oovdânpyehtim muštâluvvojev uáinihâvt arttâpirrâs tuávâšš já vuolgâsajeh. Taah ääših láá muštâlum kuávlvun rahtum vuádučielgiittâsâst. Vuávám ulmeh já tooimah kyeskih nuuvt meccikuávlv ko jeegijsuojälemkuávlv-uv, jis nubenâál ij sierâ mainâšuu. Meccikuávlv já jeegijsuojälemkuávlv hoittám já kevttim čuávumân iävtuttuvvoo pissoo miärädäsâi sajan pissoo prooses. Taat uáivild tom, et vuávám kalga târhistiđ 10–15 ive kooskâi tâi tävjibeht-uv já taat târhistem kalga tábâhtuđ uásálistee vuávám prinsippiáin. Kuittâg vuávám vâldulinjááh – tegu ovdâmerkkân stielâsistem já toos vuáduđuvvee eennâmkevttim stivrim – lii uáivildum nuuvt pisovâš miärädâssân ko máhduľâš. Vuávám vuáduđuvâ lavvâid já asâttâssâid, kuávlv luándu já kevttim vuádučielgiittâssâid, meccijotemâid, Meccihaldättäs pargojuávhu kuávlv hoittámist čoggâšum vuáttámâššâid, tiädoid já tolebâid meccikuávlvuid rahtum hoittám- já kevttimvuávámâid, čanosjuávhui oovdânpuáhtám uáinoid sehe páihâlij ulmui já vandârdeijejei adelem macâttâsân. Kaalduáivi meccikuávlv lii Suomâ kyehtnubálovveest meccikuávlvust vijdâsumos. Ton vijdodâh lii suullân 295 000 hehtaarid. Kaalduáivi meccikuávlv siisâ cáhhee Suomâ stuár ráámmu jeegijsuojälemkuávlv vijdodâh lii 52 270 hehtaarid. Oovtâst taah kyehti kuávlv Taažâ piälâsij kuávlviguin hâmmeh suullân miljojnpele hehtaar luodâttis oleslâšvuodâ. Mecci- já jeegijsuojälemkuávlv kuleh ollâsávt sâmikuávlvun já toh láá meiddei lohtum Natura 2000 -suojälemviärmádâhân. Kaalduáivi meccikuávlv (FI 1302002) -nommâsâš Naturakuávlv šadda Kaalduáivi meccikuávlvust, mast olâšuttemvyehein lii meccikuávlvulaahâ, Samudjeegi–Vaijuvjeegi jeegijsuojälemkuávlvust, mast olâšuttemvyehein lii luándusuojälemlaahâ sehe Tuuru-puolžâ kuávlvust, mii kulá puolžaisuojälemohjelmân, olâšuttemvyehein lii eennâmamnâslááhâ. Kuávlv kulá Natura 2000 -suojälemviärmáduv alpiinsii stielâsân. Euroop union komissio tuhhiit-tij kuávlv lopâlâvt EU suojälemviärmádâhân luándudirektiiv vuáduľ 22.12.2003. Kuávlv lii luánduiälättâsâi pargeid já päikkikodálâid tehâlâš puásuituálu-, miäcâstem-, kuálâstem-, luommim- já virkosmittemkuávlv. Kuávlvust kuáduťteh poccuidis Kaalduáivi, Njiävđâm já Mudusjäävri palgâseh. Uási kuávlvust kulá nuorttâlâškuávlvun. Olgopäikkikodálijn astoäâigijottein joteh kuávlvust keessiv jiešrádáliih vandârdeijeeh já kye-lipivdeeh. Kuávlv tavenuorttii uásist lii Čevetjäävri–Puálmágjäävri-vandârdempäälgis, Anarâs-päälgis já Sâmpäälgis. Tâlviv kuávlvui čoodâ mannee moottorkiálkkarádeh pyehtih čoodâjotteid kuávlvuid. Kuávlvust láá kuttâ Meccihaldättäs aítârdem ävdintuve já nelji Villi Pohjola láigutuve. Vuávám lii finniimist ollâsávt suomakielân (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 81).		
ČOOVDÄSÄÄNIH	meccikuávlv, puásuituálu, luánduiälättâsâi, sâmikulttuur, virkosmittemkevttim		
ERES TIÄDUH	Vuávám lii čáállám Elina Stolt.		
RÄÄIDU NOMMÄ JÄ NUMMEER	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 108 Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 108		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (NJÄĐĐON)	978-952-446-914-2
ISSN (NJÄĐĐOJUUVON)	1799-5396	ISBN (PDF)	978-952-446-915-9
ISSN (PDF)	1796-2943		
SIJÐOMEERI	171 s.	KIELÄ	sámegiela
KUÁSTIDEIJEE	Meccihaldättäs	TEDDILEMSAJE	Kopijyvâ Oy
JYEHHEE	Meccihaldättäs, luándupalvâlusah	HADDE	10 euro

VUÄNNÖSGA'ZEÄT

ČÖÖÐTEEI	Meä'cchalltös	ČÖÖÐTEMÄI'ĞĞ	11/2011
TUÄJJANU'VDDI	Meä'cchalltös	PRHMMÂMPEI'VVMIE'RR	16.12.2008
NA'DDJEMNALLŞEMVUÖTT	Ölmmsaž	DIAARNÂMAR	4381/623/2003
SUÖ'JJEEMVU'VDDŞLAAJI SUÖ'JJEEMPROGRAMM	poostaivu'vdd, jie'ğği suö'jjeemvu'vdd, viörisuö'jjeemprogra'mme		
VUU'D NÖMM	Kaldoaivin poostaivuu'd da Sammuttijie'ğğ-Vaijooggie'ğğ jie'ğği suö'jjeemvu'vdd		
NATURA 2000 -VUU'D NÖMM DA KOODD	Kaldoaivi FI 1302002		
VU'VDDÖÖUTILÄÄKK	Sää'mjânnam Luâttkääzzkôözz		
RAAJI	Meä'cchalltös		
ČÖÖÐTEM NÖMM	Kaldoaav poostaivuu'd da Sammuttijie'ğğ-Vaijoogg jie'ğği suö'jjeemvuu'd hâidd- da ââ'nneemplaan		
VUÄNNÖS	Pööstaijânnamläa'jj (62/1991) öölgtem mie'ldd Meäcchalltös lij raajjâm Kaldoaav poost- aivuu'dd hâidd- da ââ'nneemplaan, koin Kiččlööđât vuu'd pööstaijânnamluând seeiltumu'sše, luâttjie'llemvue'jji da sää'mkulttuur staanmô'sše di luâd määngpeällsa ââ'nnem da tön oudldöözzi ooudâsviikkmö'sše. Kaldoaav poostaivuu'd hâidd- da ââ'nneemplaanin öhttsânji lij rajjum pööstaijânnma âårsteei Sammuttijie'ğğ-Vaijooggjie'ğğ jie'ğği suö'jjeemvuu'd hâidd- da ââ'nneemplaan. Plaan šâdd nu'tt, što ouddâl tän maadârdöözz maainstet vuä'nkânji tän tuöjju kuulli tuäggaž da vue'lğğemsâa'j. Täk ää'sš liä maainstum voudda rajjum vuâddčiolgtöözzin. Plaan täävtöözz da tuâim kuö'skķe poostaivuu'd di jie'ğği suöjjeemvuu'd, te'l ko jeät nuu'bnalla peäggtukku. Pööstaijânnam da jie'ğği suöjjeemvuu'd hâaid da ââ'nnem praavmô'sše maadârdet pööššinalla jurddum kaa'sti sâjja pööššinallšem proseezz. Tât miärkksââvv tön, što plaan fe'rttai ta'rķķeed 10–15 ee'jj kôöskin le'be tääu'jben da tât ta'rķķumuš älgg šöddâd vuâssä'ttem plaan vuâddjuurdin. Töndiött plaan vä'lddlii'nnj – mä'te vu'vdd meä'rtööllmöš da töözz vuâddöövvi mädđââ'nnem jâä'dtumuš - lij jurddum vuäittmööžži mie'ldd pööšši tu'mmstô'kkân. Plaan vuâddâätt lää'jjid da asetöözzid, vuu'd luâd da ââ'nnem vuâddčiolgtöözzid, luâdast- jâättmööžžid, Meäcchalltöözz personkää'dd vuu'd hâiddmest šöddâm praksiizzid, teädaid da äiggsab poostaivuu'did rajjum hâidd- da ââ'nneemplaanid, čöölmösä'rttli maadârdum vuäinlmid di päaiklaž naroodi da luâdastjoo'ttji u'vddem maacetö'sse. Kaldoaav poostaivu'vdd lij šuurmöš Lää'ddjânnam kuâtmläâggast pööstaijânnmest. Tön šörrös lij nu'tt 295 000 hehtaared. Kaldoaav poostaivuu'd sizz möönni Lääddjânnam šuurmöš jie'ğğgi suö'jjeemvuu'd šörrös lij 52 270 hehtaared. Ööutsâa'jest täk vuu'd Taarr peällsai vuu'divui'm hää'mmee nu'tt pie'l miljoon hehtaared čuäggaste'mes obbvuođ. Poostai- da jie'ğği suö'jjeemvu'vdd ko'lle obbnes saa'mi dommvoudda da tök liä še öhttuum Natura 2000 -suö'jjeemsäimma. Kaldoaav pööstaiivu'vdd (FI 1302002) -nömmsaž Natura-vu'vdd häämm Kaldoaav poostaivuu'dest, ko'st čööđtemvue'ķķen lij pööstaijânnam- lää'ķķ, Sammuttijie'ğğ-Vaijooggjie'ğğ jie'ğği suö'jjeemvuudest, ko'st čööđtemvue'ķķen lij luâdsuö'jjeemlää'ķķ di Tuuruviör vuu'dest, kää'tt kooll viörisuö'jjeemprogra'mme, čööđtem- vue'ķķen lij mädđ-aunâsläa'ķķ. Vu'vdd kooll Natura 2000 -suö'jjeemvu'vddsäimma alpiin- nallšem voudda. Euroop union komissia priimi vuu'd loopplânji EU suö'jjeemvu'vddsäimma luâttidirektiiv vuâdain 22.12.2003. Vu'vdd lij luâttjie'llemvue'jj öö'nnjid da päi'ķķkâ'ddaazzjid vääžnai puäžžhâiddam-, mie'cstem-, kue'llšee'llem-, mue'rjuussâm- da virkköövâmvu'vdd. Vuu'dest pä'lğge puöcceež Kaldoaav, Njauddâm da Muddusjâäu'r paalgâskää'dd. Bie'ķķ vuu'dest kooll nuörtt- sää'mvoudda. Älggpäi'ķķkâ'ddaazzi virkköövâm diött joo'ttjin vuu'dest jâ'tte Kie'zzi jiöččuäimmsa luâdastjoo'tti da kue'llšii'lli. Vuu'd ääppalbeälla sâjjdâätt Če'vetjäu'rr-Pulmankjäu'rr luâdast- jâä'ttemkeäinn, Aanarpää'ljes da Sää'mpää'ljes. Tälvva vuu'di čööđ möönni motorkeälkkra'nni po'hte räaijoo'ttid voudda. Vuu'dest liä kutt Meä'cchalltöözz huöläst ö'nnum meä'cc- keämppad, da nellj Villi Pohjola vâurrkeämp.		
JEE'RES TEÄÐ	Plaan lij ķee'rjtam Elina Stolt.		
RÄÄID NÖMM DA NAAMÄR	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 108 Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 108		
ISSN-L ISSN (NJÄÄÐÐUM) ISSN (PDF)	1796-2943 1799-5396 1796-2943	ISBN (NJÄÄÐÐUM) ISBN (PDF)	978-952-446-914-2 978-952-446-915-9
SEIDDMIE'RR	171 s.	ĶiÖLL	sámegielat
MA'HSSI	Meä'cchalltös	TEÄ'DDEMPÄI'ĶĶ	Kopijyvä Oy
JUE'ĶĶI	Meä'cchalltös, luâttkääzzkôözz	HÄ'DD	10 eu'rred

KUVAILULEHTI

JULKAISIJA	Metsähallitus	JULKAISUAIKA	11/2011
TOIMEKSIANTAJA	Metsähallitus	HYVÄKSYMISPÄIVÄMÄÄRÄ	16.12.2008
LUOTTAMUKSELLISUUS	Julkinen	DIAARINUMERO	4381/623/2003
SUOJELUALUETYYPPI/ SUOJELUOHJELMA	erämaa-alue, soidensuojelualue, harjijensuojeluohjelma		
ALUEEN NIMI	Kaldoaivin erämaa-alue ja Sammuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualue		
NATURA 2000 -ALUEEN NIMI JA KOODI	Kaldoaivi FI 1302002		
ALUEYKSIKKÖ	Lapin luontopalvelut		
TEKIJÄ(T)	Metsähallitus		
JULKAISUN NIMI	Kaldoaivin erämaa-alueen sekä Sammuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma		
TIIVISTELMÄ	Erämaalain (62/1991) velvoittamana Metsähallitus on laatinut Kaldoaivin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman, jolla pyritään alueen erämaaluonteen säilyttämiseen, luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin turvaamiseen sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseen. Kaldoaivin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman kanssa yhteisesti on laadittu erämaahan rajoittuvan Sammuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. Suunnitelma rakentuu siten, että ennen varsinaista esitystä kerrotaan lyhyesti aihepiirin tausta ja lähtökohdat. Nämä asiat on kerrottu alueelle laadituissa perusselvityksissä. Suunnitelman tavoitteet ja toimenpiteet koskevat sekä erämaa-aluetta että soidensuojelualueutta, ellei erikseen toisin mainita. Erämaan sekä soidensuojelualueen hoidon ja käytön seurantaan esitetään pysyviksi tarkoitettujen päätösten sijaan pysyvää prosessia. Tämä tarkoittaa sitä, että suunnitelmaa tulee tarkistaa 10–15 vuoden välein tai useamminkin, ja tämän tarkistuksen tulee tapahtua osallistavan suunnittelun periaatteella. Kuitenkin suunnitelman päälinjat – kuten esimerkiksi vyöhykeistäminen ja siihen perustuva maankäytön ohjaus – on tarkoitettu mahdollisimman pysyviksi päätöksiksi. Suunnitelma perustuu lakeihin ja asetuksiin, alueen luonnon ja käytön perusselvityksiin, maastokäynteihin, Metsähallituksen henkilöstön alueen hoidosta kertyneisiin kokemuksiin ja tietoihin, aiempiin erämaa-alueille laadittuihin hoito- ja käyttösuunnitelmiin, sidosryhmien esittämiin näkemyksiin sekä paikallisen väestön ja retkeilijöiden antamaan palautteeseen. Kaldoaivin erämaa-alue on laajin Suomen kahdestatoista erämaasta. Sen pinta-ala on noin 295 000 ha. Kaldoaivin erämaa-alueen sisään työntyvän Suomen suurimman soidensuojelualueen pinta-ala on 52 270 ha. Nämä kaksi yhdessä Norjan puoleisten alueiden kanssa muodostavat noin puolen miljoonan hehtaarin tiettömän kokonaisuuden. Erämaa ja soidensuojelualue kuuluvat kokonaisuudessaan saamelaiden kotiseutualueeseen, ja ne on myös liitetty Natura 2000 -suojeluverkostoon. Kaldoaivin erämaa (FI 1302002) -niminen Natura-alue muodostuu Kaldoaivin erämaa-alueesta, jossa toteutuskeinona on erämaalaki, Sammuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueesta, jossa toteutuskeinona on luonnonsuojelulaki sekä Tuuriharjun alueesta, joka kuuluu harjijensuojeluohjelmaan, toteutuskeinona maa-aineslaki. Alue kuuluu Natura 2000 -suojelualueverkoston alpiiniseen vyöhykkeeseen. Euroopan unionin komissio hyväksyi alueen lopullisesti EU:n suojelualueverkostoon luontodirektiivin perusteella 22.12.2003. Alue on luontaiselinkeinonharjoittajille ja paikkakuntalaisille tärkeä poronhoito-, metsästys-, kalastus-, hillastus- ja virkistysalue. Alueella laiduntavat porojaan Kaldoaivin, Näätämon ja Muddusjärven paliskunnat. Osa alueesta kuuluu kolta-alueeseen. Ulkopaikkakuntalaisista virkistyskävijöistä alueella liikkuvat kesäisin omatoimiset eräretkeilijät ja kalastajat. Alueen koillisosaan sijoittuvat Sevettijärvi–Pulmankijärvi-retkeilyreitti, Inarinpolku ja Saamenpolku. Talvella alueiden halki kulkevat moottorikelkkaurat tuovat sinne läpikulkijoita. Alueella on kuusi Metsähallituksen huoltamaa autiotupaa ja neljä Villin Pohjolan vuokratupaa. Suunnitelma on julkaistu kokonaan suomenkielellä (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 81).		
AVAINSANAT	erämaa-alue, porotalous, luontaiselinkeinot, saamelaiskulttuuri, virkistyskäyttö		
MUUT TIEDOT	Suunnitelman on kirjoittanut Elina Stolt.		
SARJAN NIMI JA NUMERO	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 108		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (NIDOTTU)	978-952-446-914-2
ISSN (PAINETTU)	1799-5396	ISBN (PDF)	978-952-446-915-9
ISSN (VERKKOJULK.)	1796-2943		
SIVUMÄÄRÄ	171 s.	KIELI	saame
KUSTANTAJA	Metsähallitus	PAINOPAikka	Kopijyvä Oy
JAKAJA	Metsähallitus, luontopalvelut	HINTA	10 euroa

PRESENTATIONSBLAD

UTGIVARE	Forststyrelsen	UTGIVNINGSDATUM	11/2011
UPPDRAKSGIVARE	Forststyrelsen	DATUM FÖR GODKÄNNANDE	16.12.2008
SEKRETESSGRAD	Offentlig	DIARIENUMMER	4381/623/2003
TYP AV SKYDD SOMRÅDE/SKYDDSPROGRAM	ödemarksområde, myrskyddsområde, åsskyddsprogram		
OMRÅDETS NAMN	Kaldoaivi ödemarksområde och Sammuttijänkä–Vaijoenjänkä myrskyddsområde		
NATURA 2000-OMRÅDETS NAMN OCH KOD	Kaldoaivi FI 1302002		
REGIONENHET	Lapplands naturtjänster		
FÖRFATTARE	Forststyrelsen		
PUBLIKATION	Skötsel- och användningsplan för Kaldoaivi ödemarksområde och Sammuttijänkä–Vaijoenjänkä myrskyddsområde		
SAMMANDRAG	Ödemarkslagen (62/1991) har förpliktat Forststyrelsen att utarbeta en skötsel- och användningsplan för Kaldoaivi ödemarksområde med vilken man strävar efter att bevara områdets ödemarkskaraktär, trygga naturnäringarna och den samiska kulturen samt utveckla en mångsidig användning av naturen och förutsättningarna för detta. Tillsammans med skötsel- och användningsplanen för Kaldoaivi ödemarksområde har man utarbetat en skötsel- och användningsplan för Sammuttijänkä–Vaijoenjänkä myrskyddsområde. Planen är uppbyggd så att före den egentliga presentationen berättas kort om ämnesområdet och utgångspunkterna. Dessa saker relateras i de grundutredningar som gjorts för området. Målen och åtgärderna i planen berör både ödemarksområdet och myrskyddsområdet, om inte något annat nämns särskilt. I stället för permanenta beslut föreslås en permanent process för uppföljningen av ödemarkens och myrskyddsområdets skötsel och användning. Detta betyder att planen ska ses över med 10–15 års mellanrum eller oftare och denna översyn ska ske enligt principen för deltagande planering. Dock har man tänkt att planens huvudlinjer – t.ex. zonindelningen och de instruktioner för markanvändningen som baserar sig på den – ska utgöra så permanenta beslut som möjligt. Planen baserar sig på lagar och förordningar, grundutredningarna om områdets natur och användningen, terrängbesök, erfarenheter och information som Forststyrelsens personal samlat genom skötseln av området, tidigare skötsel- och användningsplaner för ödemarksområden, intressentgruppers åsikter samt lokalbefolkningens och vandrarnas respons. Kaldoaivis ödemarksområde är det största av Finlands tolv ödemarker. Dess areal är ca 295 000 ha. Arealen av Finlands största myrskyddsområde som tränger in i Kaldoaivis ödemarksområde är 52 270 ha. Dessa två områden och områdena på norska sidan bildar tillsammans en ca en halv miljon hektar stor väglös helhet. Ödemarken och myrskyddsområdet hör i sin helhet till samernas hembygdsområde och de ingår också i skyddsnätet Natura 2000. Natura-området Kaldoaivi ödemark (FI 1302002) består av Kaldoaivi ödemarksområde, som förverkligats genom ödemarkslagen, Sammuttijänkä–Vaijoenjänkä myrskyddsområde, som förverkligats genom naturvårdslagen, samt Tuuruharju-området, som hör till åsskyddsprogrammet och förverkligats genom marktäktslagen. Området hör till den alpiska regionen i nätverket Natura 2000. EU-kommissionen godkände området slutgiltigt för EU:s skyddsområdesnät med stöd av habitatdirektivet 22.12.2003. Området är av stor betydelse som renskötsel-, jakt-, fiske-, bärplocknings- och rekreationsområde för naturnäringsidkare och lokalbefolkning. Renbeteslagen från Kaldoaivi, Näätämo och Muddusjärvi har sina renar på området. En del av området hör till skoltområdet. Icke orsbor som använder området för rekreation består av vandrare och fiskare som rör sig i området på egen hand på somrarna. I den nordostliga delen av området finns vandringslederna Sevettijärvi–Pulmankijärvi, Inarinpolku och Saamenpolku. På vintern åker många genom områdena på de skoterleder som löper genom dem. På området finns sex ödestugor som sköts av Forststyrelsen och fyra av Villi Pohjolas hyresstugor. Planen finns i sin helhet också på finska (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja C 81).		
NYCKELORD	ödemarksområde, renskötsel, naturnäringar, samekultur, rekreation		
ANDRA UPPGIFTER	Skötsel- och användningsplanen har skrivits av Elina Stolt.		
SERIENS NAMN OCH NUMMER	Forststyrelsens naturskyddspublikationer. Serie C 108		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (HÄFTAD)	978-952-446-914-2
ISSBN (HÄFTAD)	1799-5396	ISBN (ONLINE)	978-952-446-915-9
ISSN (ONLINE)	1796-2943		
SIDANTAL	171 s.	SPRÅK	samiska
FÖRLAG	Forststyrelsen	TRYCKERI	Kopijyvä Oy
DISTRIBUTION	Forststyrelsen, naturtjänster	PRIS	10 euro

Sisdoallu

1 Álggahus	13
1.1 Suoma meahcceguovllut	13
1.2 Gálldoaivi meahcceguovllun	14
1.3 Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu sajádat ja iešláhki	16
1.4 Plánenproseassa	17
GUOVLU LUONDU JA GEAVAHEAPMI DÁN RÁDJÁI	20
2 Luondu, historjá ja dálá geavaheapmi	20
2.1 Geologii ja morfologii	20
2.2 Čázádagat	20
2.3 Áitatvuloš šattut	22
2.4 Natura-luondotiipat	24
2.5 Guoládat	26
2.5.1 Álgosálgosaš guoládat	26
2.6 Áitatvuloš njiččehasat	27
2.6.1 Njálá	28
2.6.2 Čavrris	28
2.6.3 Stuorranávddit	28
2.7 Johkaskálžu	29
2.8 Lottit	29
2.9 Dahkkit, mat leat rievddadan luonddu	29
2.9.1 Guodoheapmi	29
2.9.2 Eará luondduealáhusat ja ruovttudárboattu	31
2.9.3 Vánddardeapmi ja luondduturista	32
2.9.4 Mohtorfievrruiguin johtaleapmi	32
2.9.5 Lastamáhtoroasut	32
2.9.6 Guollegilvimat	33
2.9.7 Odđa slájat	33
2.9.8 Šattut	33
2.9.9 Muorrageavaheapmi	34
2.10 Dálá geavaheapmi	34
DIKŠUN JA GEAVAHEAPMI	35
3 Dikšuma ja geavaheami mihttomearit	35
3.1 Láhkaásaheami vuolggsajit	35
3.2 Sámekultuvrra dorvvasteapmái gullevaš láhkaásaheapmi	37
3.2.1 ON:a SP-soahpamuš	37
3.2.2 Biodiversitehtasoahpamuš	38
3.2.3 Vuoddoláhka	38
3.2.4 Láhka sámedikkis	38
3.2.5 Láhka Meahciráddehusas	39
3.2.6 Eanageavahan- ja huksenláhka	39
3.2.7 Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka	39
3.2.8 Ovtaveardásašvuodláhka	40
3.2.9 Ovtaveardásašvuodaplána	40
3.2.10 Sámi giellalahka	40

4	Avádatguovlojuohku	41
4.1	Avádatjuogu ulbmilat ja vuolggasajit	41
4.2	Avádatjuogu ákkat Gálldoaivvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus	41
4.3	Doaibmabijut.....	43
4.3.1	Boaittobealeavádat	43
4.3.2	Lustageavahanavádat	43
5	Luondo- ja kulturárvvut.....	45
5.1	Luondduosodjaleapmi ja -dikšun	45
5.1.1	Dálá dilli	45
5.1.2	Mihttomearit ja doaibmabijut	46
5.1.3	Čuovvun	47
5.2	Kulturárbbi suodjaleapmi ja dikšun.....	48
5.2.1	Dálá dilli.....	48
5.2.2	Dološmuittuid vuhtiiváldin doaimmas.....	51
5.2.3	Luonddu árbevirolaš geavaheapmi ja sámekultuvra	51
5.2.4	Ulbmilat	52
5.2.5	Doaibmabijut.....	52
6	Luonddu lustageavaheapmi ja luondduturisma.....	53
6.1	Doahpagat	53
6.2	Lustageavaheami rusttegat, johtolagat ja daid fuolahus	54
6.3	Lustageavaheami ja luondduturisma mearri ja iešláhki	57
6.4	Lustageavaheapmi ja meahcceguovloláhka	57
6.5	Lustageavaheapmi ja jekkiidsuodjalanásahus	58
6.6	Mihttomearit ja doaibmabijut.....	58
6.7	Čuovvun.....	60
6.8	Luondooahpisteapmi	60
6.8.1	Dálá dilli.....	60
6.8.2	Ulbmilat	60
6.8.3	Doaibmabijut.....	60
6.8.4	Čuovvun.....	61
6.9	Oahpahus ja dutkamuš	61
6.9.1	Dálá dilli.....	61
6.9.2	Ulbmilat	62
6.9.3	Doaibmabijut.....	62
6.10	Bálvalusráhkadusaid dikšun.....	62
7	Boazodoallu	63
7.1	Historjá.....	63
7.2	Boazodoalu lágideapmi ja rusttegat	64
7.2.1	Gálldoaivvi bálgosa guohtoneanalágideapmi	64
7.2.2	Njávdáma bálgosa guohtoneatnamat	64
7.2.3	Muttošjávrra bálgosa guohtoneatnamat	66
7.3	Boazodoalu mearkkašumi birra	66
7.4	Boazodoallu ja meahcceguovloláhka.....	67
7.5	Boazodoallu ja jekkiidsuodjalanláhka	67
7.6	Mihttomearit ja doaibmabijut.....	68

8 Guollečáziid dikšun ja guolástus.....	69
8.1 Guolástusa mearkkašupmi	69
8.2 Guollegilvimat	70
8.3 Guolástanvuoigatvuohta ja guolástanráddjehusat	71
8.4 Guolástanvuoigatvuohta sierra ákkaid vuodul.....	72
8.5 Guolástus ja meahceguovloláhka	73
8.6 Guolástus ja jekkiidsuodjalanláhka.....	73
8.7 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	74
8.8 Čuovvun.....	74
9 Fuoddodikšun ja meahcebevdu.....	75
9.1 Dálá dilli.....	75
9.2 Meahcebevdu ja meahceguovloláhka	76
9.3 Meahcebevdu ja jekkiidsuodjalanláhka	76
9.4 Plána árvalusat	76
9.5 Čuovvun.....	77
10 Meahcejohtalus ja eará johtaleapmi.....	78
10.1 Johtinoktavuođat ja johtaleami stivrejeddji njuolggadusat	78
10.1.1 Juohkeolbmovuoigatvuođat	78
10.1.2 Geainnut.....	78
10.1.3 Čáhceguovlluid johtolagat ja johtinvuoigatvuođat	79
10.1.4 Servituhtat/geaidnovuoigatvuođat	79
10.1.5 Meahcejohtalus.....	79
10.1.6 Áibmojohtalus.....	83
10.2 Johttit ja jahkodatmolsašuvvan	83
10.3 Johtinfievrrut.....	83
10.4 Geainnut ja johtolagat	84
10.5 Johtaleapmi ja meahceguovlolága ulbmilat	84
10.6 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	85
10.7 Čuovvun.....	87
11 Eará geavaheapmi.....	88
11.1 Čoaggin.....	88
11.1.1 Duogáš diedut	88
11.1.2 Čoaggin guovllus	88
11.1.3 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	88
11.2 Málbmaohcan ja ruvkedoaima.....	89
11.2.1 Ruvkedoaimma stivrejeddji njuolggadusat	89
11.2.2 Meahciráddehus ja ruvkeláhka.....	90
11.2.3 Ruvkedoaimma Gálddoavvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus	90
11.2.4 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	91
11.3 Eanaávdnasiid váldin	91
11.3.1 Duogáš diedut.....	91
11.3.2 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	92
11.4 Muoradaga geavaheapmi	92
11.4.1 Muoradaga geavaheapmi ja meahceguovloláhka	92
11.4.2 Muoradaga geavaheapmi ja jekkiidsuodjalanláhka.....	92
11.4.3 Muoradaga geavaheapmi ja nuortalašláhka	93
11.4.4 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	93
12 Doaibmabidjoplánat.....	94

HÁLDDAHUS JA OLLÁŠUHTTIMA BIRASVÁIKKUHUSAT	95
13 Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi.....	95
13.1 Dálá dilli.....	95
13.1.1 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi meahceguovlluin.....	95
13.1.2 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi jekkiidsuodjalanguovlluin	97
13.2 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	98
14 Goziheapmi	101
14.1 Dálá dilli.....	101
14.2 Mihttomearit ja doaibmabijut.....	101
15 Resurssat ja áigedávval.....	102
15.1 Jahkásaš golut	102
15.2 Investeremat	102
16 Plána váikkuhusaid árvvoštallan	103
16.1 Birasváikkuhusaid árvvoštallan meahceguovloplánemis	103
16.2 Plána birasváikkuhusat.....	104
16.2.1 Ekologalaš váikkuhusat.....	104
16.2.2 Sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat	106
16.2.3 Ekonomalaš váikkuhusat.....	109
16.3 Čoahkkáigeassu ja jurddabohtosat	111
Gáldut ja girjjálašvuohta.....	112
Čuvvosat.....	121
Čuovus 1 Sámedikki árvvoštallan plána váikkuhusain sámekultuvrii	121
Čuovus 2 Plánenčoahkkimiin ja eará oktavuodain ovdanbohtán oainnut ja daid vuhtiiváldin plánas.....	129
Čuovus 3 Čoahkkáigeassu čálalaš árvalusaidaddimis bohtán oainnuin ja cealkámušaid vuhtiiváldin plánas	144
Čuovus 4 Válddus Davvi-Sámi eatnangottelávas	165
Čuovus 5 Birasministeriija nannenbreivi	166

1 Álggahus

1.1 Suoma meahcceguovllut

Suomas vuodđuduvvojedje 1991:s meahcceguovlolága (62/1991) vuodul 12 meahcceguovllu, viidodaga dáfus oktiibuot sullii 1,5 miljovna hektára. Dáin ovcci leat ollásit sámiid ruovttuguovllus ja ovttá guovllus fas goalmmásas.

Riikkaidgaskasaš meroštallama mielde meahcceguovllut leat viiddis boaittobeale guovllut, main eai leat geainnut ja mat leat measta ávdimat ja viehka luonddudilis. Meroštallan heive muhtun muddui maiddá Suoma meahcceguovlluide. Suoma meahcceguovllut leat goittot leamaš ja leat ainge olbmuid anus. Danin dat eai leat ollásit luonddudilis eaige áibbas ássameahttumat eaige dat leat maiddá álo nu boaittobealdege. Dálá meahccefiervruiguin beassá meahcceguovlluide measta birra jagi.

Viiddis geainnuhis skáiddit leat áiggiid mielde duddjon davvimáilmmi olbmuid ja sin jurddašanduogi ja eallinhámi. Duddjoma boadus – sámekultuvra ja davvisuopmelaš kultuvrra – eallá ain fámolážžan, vaikko vel kultuvrra olgguldas hámit leat fásta ássama ja teknihka atnuiboahhtima geažil mealgat nuppástuvvan.

Sámegielas ii álgoálggus oppa gávdnoge sátni **meahcceguovlu**. Go sámit hállet meahcis, de oaivvildit earáge go guovllu, mas leat muorat. Sámiide jeaggi ja jalges duottarge lea meahcci. Erenoamážit vuovde- ja boazosámit leat goittot oasi jagis ássan meahcis ja duoddariin ja molson ain ássanbáikki fuodđodili, guollesállašiid ja guohtoneatnamiid mielde, nu ahte sis ii lean báljo fásta orrunsadji.

Suopmelaččaide meahcceguovlu mearkkaša vuosttažettiin luonddudilálaš, áidalas boaittobealeguovllu, mas leat vuovddit, jeakkit, boares vuovddit ja buhtes čázadagat. Suopmelaččat doaladuvvet meahcceguovlluide konservatiivvalaččat seailluheami ulbmiliin. Meahcceguvlui olbmot báhtarit máilmmi hoahpuid dego dološ čoaggit ja bivdit. Meahcceguovllus ožžot leat olbmuid mielas rovit, ávdinstobut, dolastallanbáikkid, lávut, oahpistanrusttegat ja bálgát. Muhto enaš suopmelaččaid mielas meahcceguovllus eai oaččo leat ee. meahccekafeat. (Hallikainen 1998)

Suopmelaš meahcceguovlodoahpaga ruohttasat leat bivdokultuvrras. Meahcceguovlun leat gohčodan viiddis boaittobeale guovlluid, main olbmot johte guolásteamen ja meahcásteamen, dalle go bivdu lei vel mávssolaš oassi olbmuid birgenlágis. Meahcceguovllut váikkuhit ainge davviolbmuid eallimii, ja nuppe dáfus olbmuid doaimmat váikkuhit meahcceguovlluide. Dát gaskavuohta lea davvi eallinvuogi vuoddu. Dálá meahcceguovllut mearkkašit báikkálaš ássiide áigái-boađu, kulturárbbi ja lustageavahanvejolašvuodaid. Sii ožžot meahcceguovlluin sisaboađuid boazodoalus, guolástusas, meahcebivddus, lubmemis ja luondduturismmas.

Meahcceguovlluid rájit eai leat rájit báikkálaš olbmuid. Sii eai álo oppa diedege, gokko rájit johitet, dasgo meahcceguovlluin ja daid olggobealde sáhtta bargat bohccuiguin, meahcástit ja guolástit. Dábálaččat luonduge lea ovttalágan. Hárvvet ássojuvvon davvimáilmmis meahcceguovllut gullet oassin viidáset meahcceguovllulágan eanaollisvuodaide. Dain gudesge lea iežas ássan- ja ealáhushistorjá, mii vuhtto maiddá dálá geavaheddiin ja geavahanhámiin. Dát perspektiiva lea mearrideamen dan, mo dáid guovlluid eanageavaheapmi stivrejuvvo, dasgo dát lea meahcceguovlolága vuodđun.

Meahceguovllulágan eatnamat eai čuovo riikkarájiid, dasgo dáid guovlluid luondu ja ássan- ja kulturhistorjá sulastahtta ollu. Báikkálaš ássit leat don doložis rasttildan viehka friddja riikkarájiid.

Suoma meahceguovvolága (62/1991) vuodđun leat ovdalis govviduvvon árbevierut ja daid gudnejahttin. Suoma meahceguovllut leat vuodđduvvon seailluhit sihke luonddu- ja kulturárvvuid. Sáni **kultuvra** sáhtta áddet viidát nu, ahte dat doallá sisttis earret dihto eallinvuogi maiddá duon eallinvuohká guoskevaš ekonomalaš árvvuid ja doaimmaid. Dát olbmo ja luonddu oktavuoda dovddasteapmi vuhtto meahceguovlluid rájideamis. Rájit eai leat mearriduvvon dušše ”gaska geainnus” -ákkaid mielde iige gáibiduvvo ahte meahceguovlu galgá leat áibbas ávdin ja luonddudilis (Meahceguovlokomitea 1988).

1.2 Gálddoaivi meahceguovlun

Gálddoaivvi meahceguovlu lea áibbas Suoma davágeahčen (govva 1). Dat lea viidodaga dáfus čielgasit Suoma stuorámus meahceguovlu. Dan viidodat lea sullii 295 070 hektára ja dat lea váile čuohteduhát hektára stuorát go Giehtaruohttas meahceguovlu, Suoma nubbin stuorámus meahceguovlu. Ovtta Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlluin ja meahceguovlui laktáseaddji Norgga beale duottarguovlluin dat hábmejti sullii miljonbeale hektára viidosaš áidallas ollisvuoda. Meahceguovllu stuorámus guhkkodat 80 kilomehtera lea gaskkas Čoavččesjávri-Urroaivi. Stuorámus govdotat fidnejuvvo, go sárgojuvvo linnjá Njávdamis guovllu oarjedavágeahčái, mii deaivá lahka Ohcejoga girkosiidda. Linnjá guhkkodat lea lagabui 80 kilomehtera. Gálddoaivvi meahceguovlu báhcá guovtti váldogeainnu ja riikkaráji gaskii. Meahceguovllu ráđji lea dábálaččat Anáris Ohcejohkii doalvu geainnus 2–4 kilomehtera duohken ja sullii seamma guhkkin dat lea Anáris Čeavetjávrii manni geainnus. Guhkimusas geainnus lea Njallajávri, gos lea njuolga 28 kilomehtera geaidnogurrii.

Meahceguovlu báhcá almmolaš geainnuid olggobeallai, muhto guovllu siskkobeale priváhteatnamiidda mannet mánggat vuojáhagat. Vuojáhagat leat šaddan eanaš 1950–1970-loguin, goas báikkálaš olbmot johtaledje tráktoriiguin meahceguovllus guolásteamen ja lubmemin. Manjelis tráktoriid sadjái bohte meahcebiillat, meahcemohitorsihkkelat ja njealjejuvllagat.

Guovlu gullá ollásit sámiid ruovttuguvlui ja oassi guovllus gullá nuortalašguvlui (govva 1). Meahceguovlu gullá maiddá Natura 2000 -suodjlanjierpmádahkii. Eurohpá uniovnna kommišuvdna dohkkehii guovllu lohpaláččat EU:a suodjlanjierpmádahkii luondodirektiivva (92/43/ETY) vuodul 22.12.2003. Naturai meahceguovlu lea laktojuvvon oktan ollisvuohtan ovtta Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlluin ja Turubuolžža buolžžaid-suodjalanguovlluin.

Gálddoaivvi meahceguovllu dahje Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu várás ii leat ovdal dahkkojuvvon dikšun- ja geavahanplána.

Guovlu gullá duovdaga dáfus lagešbadjosiidda ja jalges duoddarii. Oktalaš seakka beahcevuovdeguovlu lea meahceguovllu máttageahčen Njávđanjohka-Čoavččesjávri-linnjá máttabealde. Muđui guovlu lea eanaš jalges duottar, mas lea duottarguolbanat, hárvves lagešguolbanat ja jeakkit. Ná dain guovlluin ii leat vuovdeekonomalaš atnu.

Lastamáhtu lea duššadan Ohcejogas viehka viidát soahkevuvddiid (badjel 100 000 hektára). Lastamáhtovahágit leat lasihan jalges guovlluid meari. Gálddoaivvi meahceguovllus jalges duottarguolbanat leat 90 900 hektára dahjege 31 % viidodagas ja vátnamuorat duottarguolbanat 35 440

[illegible]

15

Gálddoaivvi meahceguovllu čázit gullet Jiekŋamerrii luoti golmma čázadahkii: davás luoti Deanu čázadahkii, nuorttas luoti Njávánjoga čázadahkii ja uhca oasáš Idjajávri (Ijjávri) máttabeale čáziin luitet Anárjávrii. Deháleamos oalgečázadagat Deanu čázadatguovllus leat Veahčajoga ja Buolbmátjoga čázadagat. Njávánjoga čázadagain deháleamos oalgečázadagat leat Silisjoga, Vadjoga (Vaijuuhâ) ja Sámmotjoga (Samudjuuhâ) čázadagat. Stuorámus jávrrit Gálddoaivvi guovllus leat Idjajávri, Bávdejávri (Pavdjávri) ja Veahčajávri.

Meahceguovlu gullá Gálddoaivvi, Njávdáma ja Muttošjávrii bálgosiid boazodoalloguvlui ja sámiid ruovttuguvlui. Oassi meahceguovllus gullá nuortalašguvlui. Olgobáikegoddelaš lustagallestalliin sáhtá máinnašit meahcevánddardeaddjiid, geat johtalit guovllus geasi áigge iehčanassii luondduráfi ja jaskatvuoda ohcaleamen, ja guolásteaddjiid. Gálddoaivvi meahceguovllus leat mánggat geasiáigásaš meahcevuojáhagat, maidda Meahciráddehus miediha mávssolaš ákkaid vuodul báikegoddelaččaide geasiáigásaš meahcejohhtaluslobiid.

Guovllu nuortadáveahčen leat Čeavetjávrii-Buolbmátjávrii vánddardanjohtolat, Anárašbálggis ja Sámebálggis. Dálvit guovlluid čađa mannet mohtorgielkávuojáhagat ja daid geavahit sihke báikegottálaččat ja olgobáikegottálaččat. Guovllus leat guhtta ávdinstobu, main fuolaha Meahciráddehus, ja njeallje láigostobu, main fuolaha Villi Pohjola.

Gálddoaivvi meahceguovllus eai ása dan áigge fásta. Gaskaboddosaš atnui oaivvilduvvon visttit gal leat valjis. Sierralágan gámpát ja eará ássanvisttit leat oktiibuot čuodemáde.

Boazodoalu, ruovttudárboameahcástusa ja -guolástusa dahje -čoaggima sihke luondduealáhusaid ja nuortalaččaid doarjjabáikkis meahceguovllus leat sullii 60. Priváhtaetnamat ja -čázit meahceguovllu siste leat sullii 9 700 hektára. Dat eai gula meahceguovlui eai Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii.

Guovllu jávriin bivdet ruovttudárbbuide. Dasa lassin guolástus lea mávssolaš oassi ealáhusollisvuodas guovllu luondduealáhusbargiide. Lustabivdu dáhphuvvá vuosttažettiin Njávánjogas.

Rievssatbivdu mearkkaša ekonomalaččat muhtun muddui báikkálaš olbmuide. Báikkálaš luondduealáhusbargit bivdet rievssahiid árbevirolaš vuogi mielde gárddiiguin. Čakčat lustabivdit bohtet bivdit rievssahiid guhkkinge. Báikkálaš ássit bivdet maiddái ealggaide.

Gálddoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki báikenamat leat leamaš álgoálggos sámegillii. Maŋimuš logijagiid áigge eanaš namaide lea vuogáiduvvan rattát sámegielat báikenamain suomagielat hápmi. Gálddoaivvi báikenamaid leat čoaggán 1960-logus, ja Eanamihtidanlágádus lea beivehan daid ođđaseamos 1:50 000 topográfakárttaide (almmustuvvan 1996–1997). Dán plána geavahit daid ođđaseamos topográfakárttaid báikenamaid. Go juoga báikki namma máinnašuvvo plána teavsttas vuosttas háve, de ovdanbuktojuvvo suomagielat nama lassin ruoduid siste maiddái sámegielat namma, jos dat lea diedus. Temákárttain leat namat sihke sáme- ja suomagillii, jos dat earránit nubbi nuppis. Gálddoaivvi guovllu báikenamaid birra lea dahkkojuvvon vudolaš čielggadus (Mattus 2004). Das leat báikenammalogahallama lassin kártejuvvon álgoálgosaš sámegielat báikenamaid mearkkašumit.

1.3 Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu sajádat ja iešláhki

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu cáhká measta ollásit Gálddoaivvi meahceguovllu sisa. Jekkiidsuodjalanguovlu ja meahceguovlu hábmejit ovtas viiddis ja viehka luonddu-

dilálaš guovloollisvuoda (govva 1). Jekkiidsuodjalanguovllu rádjain máttageahčen lea Idjajávrrigeaidnu ja oarjedavágeahčen Anáris Ohcejohkii doalvu geaidnu. Muđui guovllu rádjain lea Gálddoaivvi meahcceguovllu ráđji.

Jekkiidsuodjalanguovlu lei mielde Peräpohjola ja Lappi jekkiidsuodjaleami vuodđoprográmmas, man stáhtaráđdi nannii 26.3.1981. Jekkiidsuodjalanguovlu fas vuodđuduvvui lága vuodul 1988:s (Láhka stáhta oamastan dihto guovlluid čohkkemis jekkiidsuodjalanguovlun 851/1988, maŋnelis **jekkiidsuodjalanláhka**). Jekkiidsuodjalanguovlu gullá Natura 2000 -fierpmádahkii oassin **Gálddoaivvi** (FI 1302002) -nammasaš Natura-guovllus. Jekkiidsuodjalanguovlu lea ollásit sámiiid ruovttuguovllus ja gullá Meahciráđđehusa hálddašanválddi vuollai ja lea Davvi-Lappi luonddudikšunguovllu geahču vuolde.

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu viidodat lea Eanamihtidanlágádusa giddo-datregistara mielde 52 774 hektára, mas čázit leat sullii 3 300 hektára. Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea Suoma viidáseamos jekkiidsuodjalanguovlu ja viidáseamos oktilaš jeaggeguovlu Suomas.

Jekkiidsuodjalanguovllus lea soames doarjjabáiki boazodoalu ja luondduealáhusaid dárbbuide. Priváhtaeatnamat ja -čázit leat jekkiidsuodjalanguovllus sullii 50 hektára. Dat eai gula lága (851/1988) vuodul vuodđuduvvon Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlui, muhto gullet stáhtaráđi 26.3.1981 nannen jekkiidsuodjaleami vuodđoprográmmii ja maiddái Natura 2000 -fierpmádahkii.

Guovllu viidodagas sullii 50 % leat jeakkit. Guovllus ii leat vuovdeekonomalaš mearkkašupmi. Guovllu minerálaeatnamiin váldojuvvo uhccánaš boaldinmuorra guovllu boazodoalu ja luondduealáhusaid doarjjabáikkiid atnui.

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanprográmma lea báikegottálaččaide dehálaš boazodoallo-, meahccebivdo-, guolástus-, lubmen- ja lustageavahanguovlu. Guovllus dollet bohccuideaset Gálddoaivvi ja Muttošjávrrí bálgosat.

1.4 Plánenproseassa

Meahcceguovloláhka (62/1991) geatnegahtta Meahciráđđehusa dahkat meahcceguovlluid várás dikšun- ja geavahanplánaid. Go Birasministeriija lea nannen dikšun- ja geavahanplána, de Meahciráđđehus lea geatnegahtton doaibmat plána mielde.

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea vuodđuduvvon 1988:s (851/1988). Ásahas (Ásahas dihto stáhtaguovlluid čohkkemis jekkiidsuodjalanguovlun 852/1988, maŋnelis jekkiidsuodjalanásahas) daddjojuvvo ahte guvlui dahkkojuvvo dárbbu mielde dikšun- ja geavahanplána, man nanne birasministeriija. Meahciráđđehusa mielas Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu Suoma viidáseamos jekkiidsuodjalanguovlun lea nu mearkkašahtti ahte dasa dahkkojuvvo dikšun- ja geavahanplána ovttaš Gálddoaivvi meahcceguovlluin. Guovllut hábmejit eatnandiedalaččat, hálddahuslaččat ja doaimma dáfus vuogas oktilaš ollisvuoda. Dasa lassin meahcceguovlu ja jekkiidsuodjalanguovlu gullet seamma Natura-guvlui (Gálddoaivvi meahcceguovlu). Plánema duogážin dahkkojuvvon vuodđočiellggadusat leat maiddái dáidda guovlluide oktasaččat.

Plánenproseassa lea leamaš ollašuhttimin jagiid 2002–2006 meahcceguovloplánejeaddji Elina Stolt. Meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu birra dahkkojuvvon luonddu, geavaheami ja báikenamaid vuoddočielggadus lea almmustuvvan Metsähallituksen luonnonsuojelija -preanttusráiddus (Tynys & Stolt 2004).

Plána dahkama leat leamaš stivremiin Ohcejoga ja Anára gielddaid ovttasbargojoavkkut, maid Meahciráddehus lea ásan. Ohcejoga ovttasbargojoavkku lahttun leat plánenproseassa áigge doaibman guovlluhoavda Pirjo Seurujärvi (Meahciráddehus), Veikko Guttorm (Ohcejoga giella), Samuel Paltto (Ohcejoga giella), Maria Sofia Aikio (Ohcejoga giella), Vieno Länsman (sámediggi) ja Jorma Harlin (sámediggi). Anára ovttasbargojoavkku lahttun leat plánenproseassa áigge doaibman guovlluhoavda Pirjo Seurujärvi (Meahciráddehus), Teuvo Niemelä (Anára giella), Lai-la Aikio (Anára giella), Terho Kinisjärvi (Anára giella), Oula Sara (sámediggi), Väinö Seurujärvi (sámediggi), Hannu Magga (sámediggi) ja Veikko Feodoroff (Nuortalaččaid siidačoahkkin).

Plána lea dahkkojuvvon nu, ahte ovdal ieš árvalusa mitaluvvo oanehaččat fáddásuorggi duogázis ja vuolggasajiin. Dát áššit leat ovdanbukton vuđoleappot Gálldoaivvi meahcceguovllu bákte- ja eanavuodu ja čáziid govvideaddji prentosis (Manner & Puro 1999), guovllu ássan- ja ealáhus-historjjá govvideaddji prentosis (Länsman 2000) ja meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luonddu ja báikenamaid govvideaddji vuoddočielggadusain, mat leat almmustuvvan 2004:s **Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja** -ráiddus (Tynys & Stolt 2004).

Plána **árvalusaide** leat váldojuvvon dušše dakkár áššit, main Meahciráddehusas lea mearridanválldi ja mat gullet Meahciráddehusa doaimmaide. Dat gusket juogo Meahciráddehusa iežas meahcceguovlogeavaheapmái dahje eará geavaheaddjiid stivremii. Go árvalusain muhtumat ollašuvvet, de dat rievdatit muhtun muddui meahcceguovllu dikšuma, geavaheami dahje suodjaleami. Muhtun árvalusat fas leat merkejuvvon dálá vuogi seailuhan dihte.

Plána **ávžžuhusain** leat árvalusat, mat eai gula Meahciráddehusa mearridanvállddi vuollai – dego láhkamearrádusaid rievdadeamit. Loahpas árvoštallojit plána ekologalaš, kultuvrralaš, sosiálalaš ja ekonomalaš váikkuhusat meahcceguovlolága váldoulbmiliid dahjege ohcaluvvon birasváikkuhusaid ektui. Plána árvalusat ja ávžžuhusat gusket sihke meahcceguvlui ja jekkiidsuodjalanguvlui, jos ii nuppeláhkai daddjojuvvo.

Meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvuma várás árvaluvvo bissovaš mearrádusaid sadjái bissovaš proseassa seammaláhkai go lea Váhčira, Giehtaruohtasa ja Darvvatvári meahcceguovlluid dikšun- ja geavahanplánain. Dát oaivvilda dan, ahte plána galgá dárkkistit 10–15 jagi gaskkaid dahje dávjjitge ja dát dárkkisteapmi galgá dáhpuhuvvat oassálasti plánema prinsihpa mielde. Goittotge plána váldolinnját – dego avádatjuohku ja dasa vuodduvvi eanageavaheami stivren – leat oaivvilduvvon nu bissovaš mearrádussan go vejolaš.

Meahcceguovlluid ja jekkiidsuodjalanguovlluid dikšun- ja geavahanplánat dahkkojuvvojit Rio de Janeiro 1992:s dohkkehuvvon ja Suoma ráddehusa 1993:s ratifiseren bistevaš ovdáneami prinsihpaid ja 21. čuohtejagi doaibmaprogramma (**Agenda 21**) mielde. Sisdoaluid ja proseassaid dáfus meahcceguovloplánat ja daid dahkan čuvvot Sámiid bistevaš ovdáneami programma, erenoamážit dan logu 1.3 Birrasa ásat vuolggasajit hárrái. Plánemis leat sámeiperspektiivva lassin váldojuvvon vuhtii oppalaččat čearddalašvuhtii geahčakeahhtá EU:a lagasvuodaprinsihpa mielde guovllu buot áššáiosolaš geavaheaddji- ja čanasjoavkkut vuoigatvuodaideasetguin, Suoma dálá láhkamearrádusat ja ON:a riikkavuloš- ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš oktasašsoahpamuša 27. artihkal.

Plána vuodđuduvvá lágaide ja ášahusaide, guovllu luonddu ja báikenamaid vuodđočiellgadásaid (Tynys & Stolt 2004), báikkialdefitnamiidda, Meahciráđđehusa bargovehkii guovllu dikšuma birra čoggon vásáhusaide ja dieduide ja meahcceguovlluid várás dahkkojuvvon ovddit dikšun- ja geavahanplánaide, čanasjoavkkuid oainnuide ja báikkálaš olbmuid ja vánddardeaddjiid oainnuide ja oaiviliidda.

Gálddoavvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet Davvi-Lappi eanagoddelávvguvlui (Čuovus 4). Lappi Lihtu stivra lea dohkkehan 19.5.2006 eanagoddeláva. Láva nanne birasministeriija. Dassáži guovllus lea fámus Lappi guovlolávva, mii lea mánggaláhkai boarásmuvvan. Guovloláva vuoigatvuođaváikkukhusaid Meahciráđđehus lea eana-geavahan- ja huksenlága (132/1999) oaivvildan eiseváldin geatnegahtton váldit vuhtii guovllu dikšuma ja geavaheami plánemis.

Plána lea giedahallon njukčamánu 2003 Ohcejoga ja Anára gielddaid ovtasbargojoavkkuin, maid Meahciráđđehusa lea ášahan. Dat leat doaibman plánen stivrenjoavkun. Meahciráđđehus lea giedahallon plána Gálddoavvi, Muttošjávrris ja Njávdáma bálgosiiguin ja Nuortalašráđiin njukčamánu 2003. Ohcejoga ja Anára guolledoalloráđđadallangottit leat giedahallon plána suoidnemánu 2003. Láhkegeatnegas ráđđadallan Sámedikkiin dollojuvvui 21.8.2003. Báikkálaš olbmot leat sáhttn oassálastit plánemii earret eará buohkaide rabas dilálašvuođain, mat lágiduvvojedje Ohcejogas, Gápmasis ja Čeavetjávrris. Dáin dilálašvuođain boahtán oainnut ja daid vuhtiiváldin plánemis lea plána čuovusin (Čuovus 2).

Sámedikki, birasministeriija ja Meahciráđđehusa ságastallamiin ja sámedikki ja birasministeriija ráđđadallamiin leat **plána birasváikkukhusaid árvvoštallamis** boahtán dan oaivillii, ahte sámediggi lea kulturiešstivrenlága ollašuttin rivttes orgána árvvoštallat meahcceguovlluid ja davvi-guovlluid eará viiddis suodjalanguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekonomalaš váikkukhusaid, dalle go guorahallojit plána váikkukhusat sámiide. Sámedikki árvvoštallanossodat lea plána čuovusin (Čuovus 1).

Giellaláhka (423/2003) lea Suoma álbmotlašgielaide – suoma- ja ruotagillii – guoskevaš oktasaš-láhka. Lága ulbmilin lea dorvvastit Suoma guovttegielalášvuođa doaibmilvuođa beaivválaš eallimis. Sámegiela geavaheamis mearriduvvo sierra lágas (1086/2003). Giellalága ulbmilin lea ahte lágas sihkkaraston sámiid vuoigatvuohta geavahit iežaset giela virggálaš oktavuodain ollašuvásii maidái beaivválaš eallimis. Sámegielain oaivvildit Suomas hállojuvvon buot sámegielaid: anárašgiela, nuortalašgiela ja davvisámegiela. Giellalágaid gáibádusat váldojuvvojit vuhtii ee. oassálastindilálašvuođain. Dikšun- ja geavahanplánat dahkkojuvvojit sámiid ruovttuguovllus sihke suoma- ja sámegillii.

Čálalaš cealkámušaidaddimii plána sáddejuvvui 9.7.2004. Čálalaš cealkámušat bivdojuvvojedje 43 oassebealis, main 32 adde cealkámuša. Meahciráđđehus dagai cealkámušain čoahkkáigeasu ja guorahalai daid fáddasurggiid mielde (Čuovus 3). Cealkámušaid vuodul Meahciráđđehus válddii plánii dárbbalaš rievdadussárvalusaid oktan ákkastallamiiguin. Dat giedahallojedje Meahciráđđehusa Anára gieldda ovtasbargojoavkkus 30.9.2004 ja Ohcejoga gieldda ovtasbargojoavkkus 1.10.2004.

Sámedikki cealkámuš ja árvvoštallan plánaš bođii 21.12.2006 beaiváduvvon reivviin (Čuovus 1). Sámedikki árvvoštallama vuodul dahkkojuvvon rievdadusat giedahallojuvvojedje ja dohkkehuvvojedje Ohcejoga gieldaguovdašas ovtasbargojoavkkus 2.5.2007 sihke Anára ja Soadegili gielddaid ovtasbargojoavkkus 3.5.2007.

Birasministeriija nannii plána 16.12.2008 (Čuovus 5).

GUOVLU LUONDU JA GEAVAHEAPMI DÁN RÁDJÁI

2 Luondu, historjá ja dálá geavaheapmi

2.1 Geologijja ja morfologijja

Govvádus meahcceguovllu bákte- ja eanavuodus lea almmustahtton (Manner & Puro 1999) Meahciráđđehusa almmustahttinráiddus.

Gálddoavvi meahcceguovllu báktevuoddu lea čielgasit mánngahápmáseabbo go báktevuoddu oarjjabeale Báišduoddara meahcceguovllus. Meahcceguovllu eanavuoddu lea eanaš morena. Dat gokčá báktevuodu dábálaččat moatti mehtera assosaš gierddan. Duottarguolbanat leat báikkuid áibbas báljjes morenaalbmonemait. Muorranguolbaniin morena alde lea asehis mulde- gárggo-gierdda. Dan vuolde lea čuvges doidásangierdda ja dan alde sevdnjes riggudangierdda.

Manjimuš jiekŋaáigi lea hábmen eanavuodu garrasit. Geomorfologalaš čohkiidemiin eanemuš fuomášahtti lea viiddis drumliinaguovlu Idjajávrrí davá- ja davvenuorttabealde. Geađgás čora-morenačohkiidumit, gos lea váttis johtit, leat earret eará Čeavetjávrrí geainnu davábealde, Bávde-jávrrí davvenuorttabealde, Ullovári birrasis ja Moresveiskáiddis sihke maiddái Idjajávrrí buolžža ravddas.

Eandalii guvlui mihtilmasat leat tuolloeatnamat, dahje nuppiiguin sániiguin garrasit tuollu hábmen minerálaeatnamat.

Jeakkit gokčet 17 % Gálddoavvi meahcceguovllu viidodagas. Jekkiidsuodjalanguovllu viidodagas bealli (50 %) lea jeaggi. Meahcceguovlu lea oalle čáhccás guovlu. Go fárrui rehkenastojuvvo badjel hektára sturrosaš čázit, de jávrriid ja ládduid lohku badjána badjel golmma duháha. Dan vuodul guovlu lea okta Suoma jávrámus guovlu, dan birra eanet čuovvovaš logus.

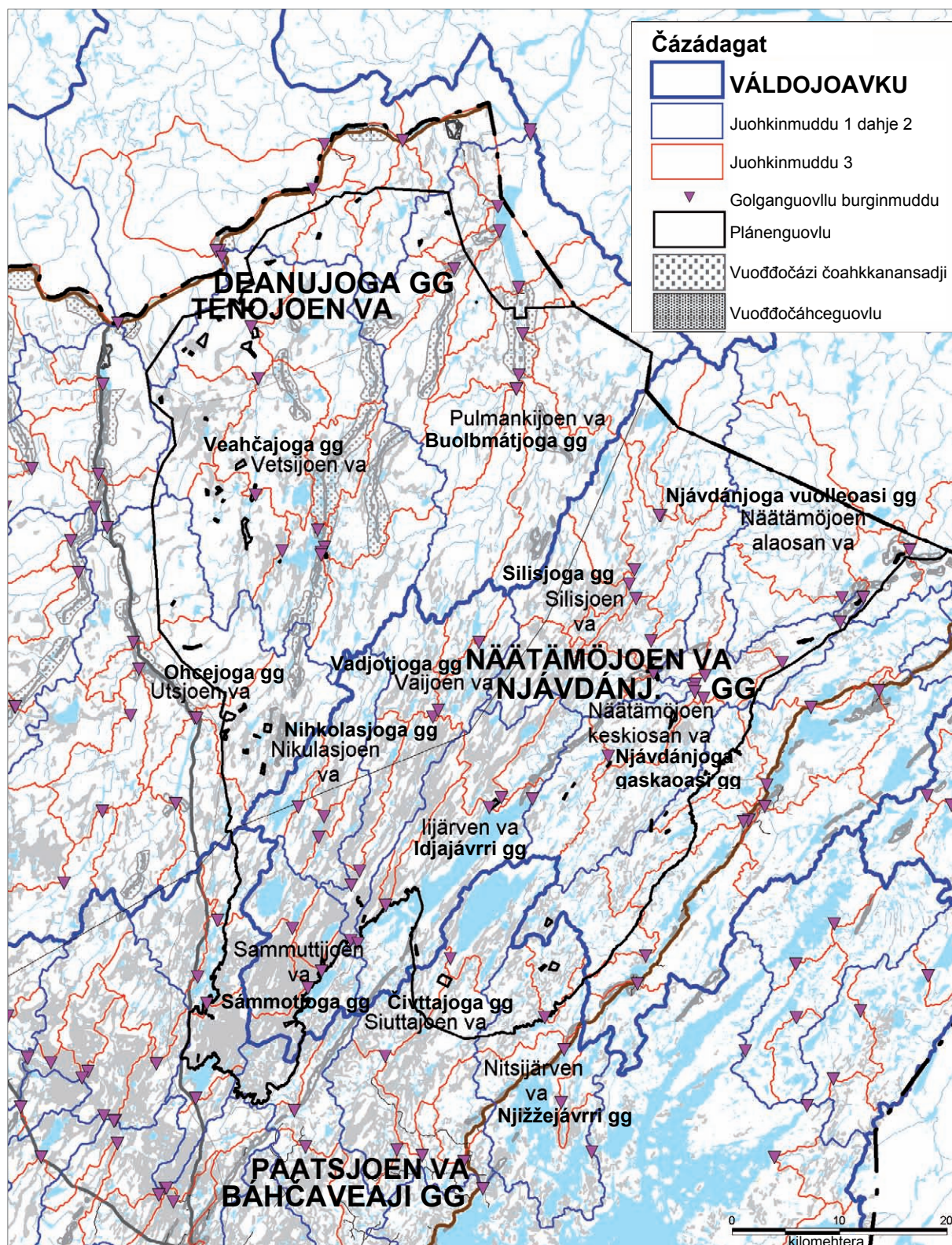
2.2 Čázadagat

Čuovvovaš guovllu čázadagaid govvideamis oassi lea čoahkkáigeassu Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu vuoddočielggadusas logus (Sepänen 2004).

Gálddoavvi meahcceguovllu viidodagas leat čázit sullii 10 % ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu viidodagas sullii 7 %. Meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu čázit gullet Jiekŋamerrii luoiti golmma čázadahkii: davás luoiti Deanu čázadahkii, nuorttas luoiti Njávđánjoga čázadahkii ja uhca oasáš Idjajávrrí máttabeale čáziin gullet Báhcaveaji čázadahkii. Deháleamos oalgečázadagat Deanu čázadatguovllus leat Veahčajoga ja Buolbmátjoga čázadagat. Njávđánjoga čázadagas mávssoleamos oalgečázadagat leat Silisjoga, Vadjoga ja Sámmotjoga čázadagat (govva 2).

Guovllus leat valjis láddot ja jávrrit. Daid ollesviidodat leat sullii 30 000 hektára. Láddot (vuolles 10 ha) guovllus leat oktiibuot 9 900 hektára. Smávva jávrrážat, maid viidodat lea 10–100 hektára, leat guovllus oktiibuot 9 700 hektára. Jávrrit, maid viidodat lea 100–10 000 hektára, leat oktiibuot 10 700 hektára. Badjel 10 000 hektára viidosas ng. stuorrajávrrit guovllus eai leat. Guovllu

jávrriin stuorámus lea Idjajávri (sullii 3 700 hektára) ja nubbin stuorámus lea Bávdejávri (sullii 2 400 hektára).

Govva 2. Gálddoavvi ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu čázádagat ja golvanguovllut.
© Meahciráđđehus 2007, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Guovlu lea čázádagaid ja guoládaga dáfus subarktalaš. Čázit leat guorbasat ja čielgasat. Duottarjávrrit leat dábálaččat coahkásat – earret Idjajávrrí jargñačáziid ja muhtun smávit duottarjávrriid.

Guovllu čázádagat leat measta luonddudilis. Áibmonuskkiiid leat gávnahan váikkuhit čázi kvalitehtii, mii lea boahtán ovdan nu ahte čáziid dustennávccat leat geahppánan ja suvrodat lassánan. Guolit leat erenoamáš rašit suvrodaga lassáneapmái. Go čáziid suvrodat ain láve lassánit gidđat, de dan eai leat goittot fuobmán dagahan guollejámuid guovllus.

Guollečáziid buvttadeami leat áiggiid mielde geahččalan buoridit guollegilvimiiguin, mat álgga-huvvojedje 1950-logus. Buorrin oaivvilduvvon doaibma lea goittot mángii jávkadan guovllu álgo-álgosaš guollenáliid. Čuovža lei bivnuheamos gilvinguolli, mii gievrrabun goittot jávkadii eará guollešlájaid. Guollegilvimiiguin bilidedje erenoamážit mánggaid rávdočáziid. Mañimuš logi jagi áigge divraseamos rávdonáliid leat geahččalan máhcahit sirdimiin lahkosiid náliide gullevaš eadneguliid. Ná leatge lihkkohan máhcahit fas guollenáli mángga jávrái.

Gyrodactylus salaris -luhtehas lea Norggas sakka loaktán Atlántta luossanáliid mángga vadjolan-luossajogas. Dát luhtehas lea dábalaš Nuortamerrii luoiti jogain, muhto Deanu ja Njávđánjoga čázádagain dat ii leat dihtton. Luhtehas leavvá eanaš dalle, go ealli guolit sirdojuvvojit čázádagas nubbái. Deanu ja Njávđánjoga čázádagat leat suodjaluvvon njuolggadusaiguin, mat gildet sirdimis daidda guliid eará čázádagain. Luhtehas sáhtta leavvat goittotge maiddái dalle, go guliiguin dahkamušas leamaš guolástanbiargasat dolvojuvvojit buhtes čáziide. Guolástanbiergasiid galggašiige goikadit ja desinfiseret fuolalaččat, jos dat leat geavahuvvon eará čáziin. Erenoamáš dárki galgašii leat fatnasiiguin, maidda sáhtta leat báhcán vierročázádagaid čáhci. Vierročázádagas buktojuvvon seakteguolit maiddái sáhttet lávdadit luhtehasa. Guolástanbiergasiid lassin luhtehas sáhtta sirdasuvvat čáhcegirdiid govddohagaid fárus buhtes čáziide.

Deanu- ja Njávđánvuonain norgalaččat šaddadit ollu kássaluosaid. Biebmoluosaid leat fuomášan gárgidaddan šaddadankássaide siste ja gorgnon luondduluosaid fárus goittot Detnui. Biebmoluosat gullet genetiikkaččat vieris nállái ja sáhttet rievdadit duháhiid jagiid áigge nállašuvvan Deanu ja Njávđánjoga luossanáliid. Lea maiddái stuorra várra ahte guolledávddat levvet gárgolaččaid fárus.

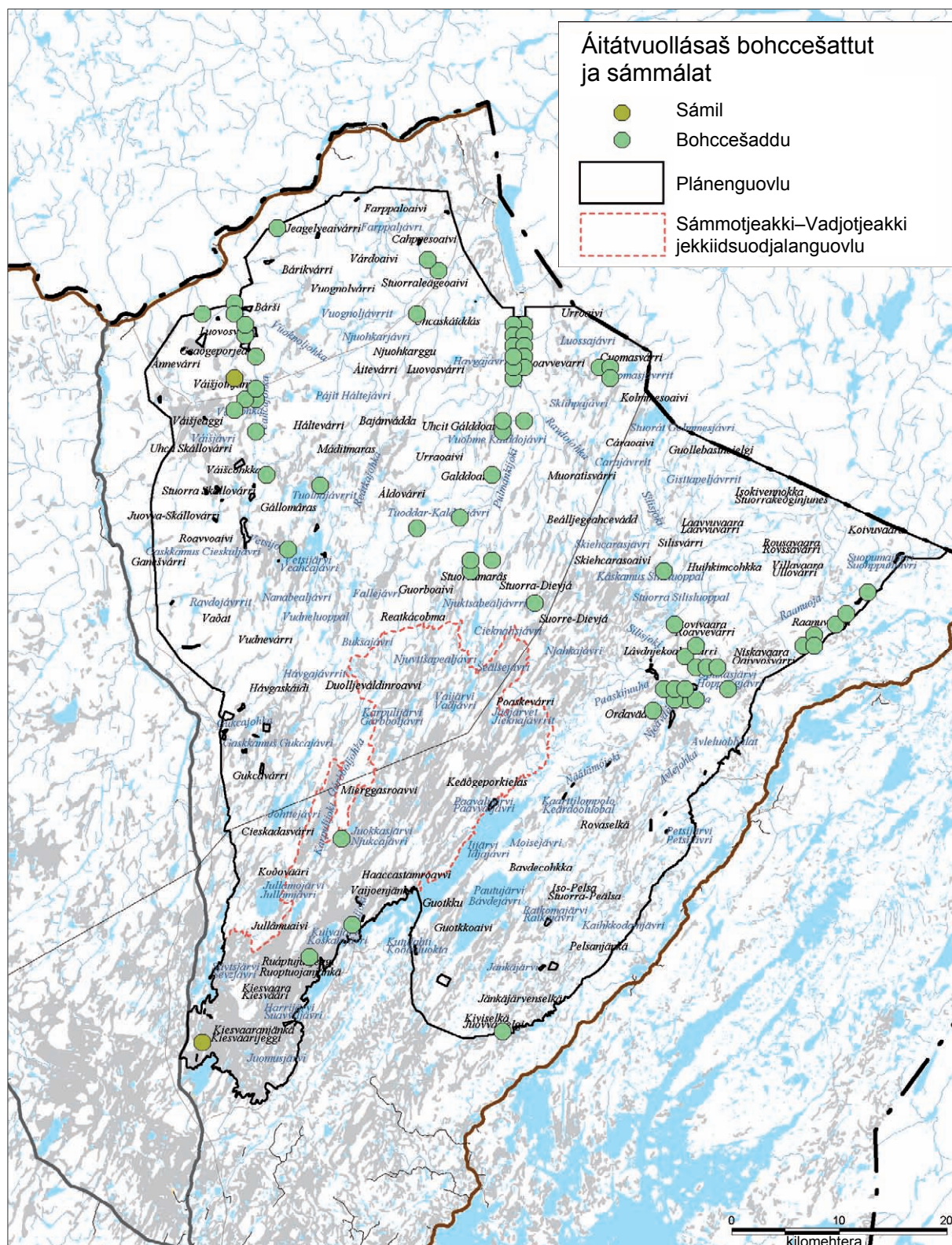
Meahceguovllu guollečáziide lea álkimus beassat dálvvi áigge. Geassit johtima váttásmuhttet viiddis jeaggeguovllut. Johkaguorat leat lunddolaš johtolagat guolásteaddjiide, geat leat geasi áigge vácci jođus.

2.3 Áitatvuloš šattut

Davvi-Lappi luonddudikšunguovllu ja Urho Kekkonena álbmotmeahci luonddukárten (Sihvo 2001, 2002) lea vuosttas gokčevaš kárten Davvi-Lappi luondduriggodagaid birra. Luonddukárten-materiálas fidne govusdieđuid omd. Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu biotohpain. Guovllu áitatvuloš šattuin lea dahkkojuvvon oanehis čielgadás (Keränen 2004), masa dán logu teaksta vuodđuduvvá.

Gálddoavvi meahceguovllus dihtet leat odđa IUCN-klassifiserema (IUCN = Riikkaidgaskasaš luonddusuodjalanlihttu) mielde čieža váldegottálaččat áitatvuloš bohcešaddošlájat: erenoamáš áitatvuloš (CR) gastinurttas (*Veratrum album*), hui áitatvuloš (EN) čáreslukti (*Carex microglochin*) ja váravuloš šlájat (VU) suoidnečoavddarássi (*Botrychium boreale*), gieračoavdda (*Botrychium lanceolatum*), miesttadaņas (*Myricaria germanica*), davvegidđačalbmi (*Primula stricta*) ja jeaggenarti (*Saxifraga hirculus*). Ovdalis máinnašuvvon šattuin suoidnečoavddarássi ja davve-

gidđačalbmi eai vel ovddit áitatvulošvuodadárkkisteamis (Rassi ee. 1991) meroštallon áitatvuloš šaddun (govva 3).

Govva 3. Gálddoaivvi ja Sámmotjeakki–Vadjetjeakki jekkiidsuodjalanguovlu áitatvuloš šattuid ja sámmáliid, mat leat dieđus, dihttomat. © Meahciráđđehus 2007, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Váldegottálaččat dárkonvuloš (NT) bohcešattut, mat eai lohkkovuvvo ieš áitatvuloš šattuide, gávdnojit Gálddoavvi guovllus gávccii: davverásselávki (*Allium schoenoprasum* var. *Sibiricum*), márjjáčoavdda (*Botrychium lunaria*), bohccolukti (*Carex laxa*) ja devkesullu (*Eriophorum brachyantherum*), vilgesgeapman (*Pseudorchis albida* ssp. *straminea*) ja hui hárvenaš danjasruvsu (*Rhododendron lapponicum*).

EU:a luondodirektiivva (92/43/ETY) čuvvosa II šlájat Gálddoavvi guovllus leat várrelukti, jeaggenarti ja áitatvuloš šattuide gulakeahtes uhcafiskesrássi (*Ranunculus lapponicus*). Várrelukti dihtet gávdnot guovllus njealje sajis, uhcafiskesrási guovtte sajis ja jeaggenartti ovttas sajis. Dáid dieduid vuodđun leat boares áiccastagat mannan čuohtejagi álggogeahčen Sámmotjeakkis.

Gálddoavvi áitatvuloš jeahkáliid, sámmáliid ja guobbariid birra leat váilevaš diedut.

2.4 Natura-luondotiipat

Gálddoavvi meahceguovlu (FI 1302002) -nammasaš Natura 2000 -guovllu diehtoskovis leat almmuhuvvon luondodirektiivva I mielde 16 luondotiippa, main dábalépmosat govčču dáfus leat duottarguolbanat (40 %), áhpejeakkit (20 %), lagešvuovddit (15 %) ja duottarsuovkkat (5 %). Dasa lassin luondotiippain guovllus gávdnojit mulderuivejávrrit ja -láddot (3160), boreála luondduvuovddit (9010), guorba duottarniittut (6150), Fennoskandia lunddolaš johkajohtolagat (3210), balsajeakkit (7320), muorrajeakkit (91D0), duottarjogat ja -ádjagat (3220) sihke molsašuvvanjeakkit ja gáddejeakkit (7140). Guovllus gávdnojit maiddái silikáhtabávttit (8220) ja suonjut (7230) ja muhtun muddui miesttadañaseatnamat (F) ja dulvevuovddit (91E0). Guovllu luondotiippain vuosttašettiin suodjaleami dárbbu vuolde leat áhpejeakkit, balsajeakkit, luondduvuovddit, muorrajeakkit ja dulvevuovddit. (govva 4)

Natura 2000 -luondottiipparávagiha (Airaksinen & Karttunen 2001) mielde mulderuive jávrrit ja láddot, mat Gálddoavvi guovllus leat Natura-diehtoskovi mielde 3 %, ei dihtto duottarguovllus. Dát šládja sáhtta dihttot Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus ja Idjajávrrri máttanuortta bealde. Luondotiipa **guorba šerresčázat jávrrit** (3110) váilot Gálddoavvi meahceguovllu Natura 2000 -diehtoskovis. Goittotge dakkárat sihkkarit leat Gálddoavvi guovllus. Duottarčáziid čázadagaid šattolašvuoda leat kárten oalle unnán. Rintanen (1982) lea dutkan muhtun veardde čáhcešattolašvuoda. Jávretiippain ii leat Meahciráddehusa **SutiGis**-diehtovuogádagasge dál oazžumis dárkilut diehtu.

Natura 2000 -diehtoskovis váilot maiddái luondotiipat **smávvejogat ja ádjagat** (3260) ja **suonjut** (9050). Dáid luondotiipaid váilon Gálddoavvi meahceguovllu Natura 2000 -diehtoskovis bohtá das, ahte daid dihttomis ii lean sihkkaris diehtu Suoma Natura 2000 -fierpmádaga vuodđudeami dieduid čohkkema áigge várás 1990-logu beallemuttus. Diedut Gálddoavvi guovllus dievasmuvve 1990-logu loahpas dahkkojuvvon Davvi-Sámi ja UK-álbmotmeaahci luondokártenfidnu áigge. Natura-luondotiipa Smávvejogast ja ádjagat dihttojit lagamustá Gálddoavvi meahceguovllu máttanuortaoasis Idjajávrrri ja Bávdejávrrri guovlluin, mii gullá vuovdešattolašvuohta-ávdattjuogus Vuovde-Sápmái. Suonjut dihttojit hárvenažžan stuorát jogaid legiin, eandalit Veahčajogas ja Buolbmátgeašjogas.

Meahciráddehusa SutiGis-diehtovuogádagas váilot Gálddoavvi meahceguovllu Natura 2000 -guovllus diedut jávrriin ja ládduin sihke dulvečáziin, mat sisttisdoallet mulderuivvi. Luondokártenfidnus ii lean vejolašvuohta sirret guorba ja šerresčázat jávretiipaid sierra. Diedut guovllu dulvevuovddiin leat maiddái váilevaččat. Tiipa iešláhki Davvi-Sámis lea funet dutkojuvvon.

Govva 4. Gálddoavvi ja Sámmotjeakki-Vadotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu Natura-luondotyyppit. © Meahci-ráđdehus 2006, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Luondodirektiivva (92/43/ETY) čuvvosa II eallišlájain guovllus gávdnojit diehtoskovi mielde njállá, geatki ja čavrris. Luondodirektiivva čuvvosa II bohcešaddošlájain guovllus gávdnojit uhcafiskesrássi, jeaggenarti ja várrelukti. Dasa lassin guovllus gávdno áitatvuloš davvigiehpabeiveloddi. Geatki ja njállá leat merkejuvvon tabeallas vuoruhuvvon šládjan. Geatkki suodjaleamis ja čuovvumis vástida Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádus (RKTL), ja Meahciráddehus fas čoaggá áicandieuid geatkki, čadaha lohkamiid ja goziha veahkkálagaid RKTL:ain geatkenáli. Njálá čuovvun ja suodjaleapmi lea addojuvvon Meahciráddehusa bargun, ja dat lea mielde Njalla Life:s gitta jahkái 2008. Dán fitnu čadahettiin dahkkojuvvo manit áiggiid várás sierra suodjalanplána njálá várás.

Gálldoaivvi Natura 2000 -diehtoskovis leat almmuhan guovllus gávdnot 27 loddešlája, mat gullet EU:a lodedirektiivva (79/409/ETY) čuvvosii I. Dáid loddešlájaid suodjalan dihte galgá čujuhit sierra suodjalandoaaimmaid guovlluid. Dáin šlájain gávcci leat Suoma áitatvulošvuodaklassifiserema mielde áitatvuloš šlajat.

2.5 Guoládat

Čuovvovaččas guovllu guoládaga govvideamis oassi lea čoahkkáigeassu Gálldoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luonddu, geavaheami ja namaid vuoddočielggadusa logus **Kalasto ja kalastus** (Seppänen 2004).

2.5.1 Álgoálgosaš guoládat

Gálldoaivvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus gávdnojit buot guollešlajat, mat leat Anára Sámis. Eanaš leat luossaguolit. Luossaguliide gullet luossa, sierralágan dápmohat (guvžá, guovžur ja ájadápmot), hárri, čuovža ja rávdu. Eará šlájain gávdnojit hávga, vuskkon, njáhká, gulmmehat (goittot golbmagulmmet) ja noarsa.

Rávddu deaivá dábálaččat čázadagaid gieraosiin. Rávddus sáhtá earuhut moanaid sierra hámiid. Dan deaivá dábálaččat jalges duoddara čáziin dahje galbma gálldoádjagiin. Guliid sturrodat čuožžu biebmemearis. Smávisin báhcán rávddut, mat leat sirdojuvvon eará čázadahkii, šaddet buori biebmodilis seamma bures go earáge seamma šlája guolit vástideaddji čáziin. Smávisin báhcin ii leat nappo genetihkalaš iešvuohta. Šaddamii váikkuha njuolgga biebmemearri. Guovllu rávdočázit leat eanaš Detnui luoti gieračáziin Njuorggáma ja Ohcejoga girkosiidda gaskkas. Eará sajis rávdu gávdno Ohcejotsiste Leaibejoga Rávdojávriin, Buolbmátjávrai luoti Skáidejávriin ja Buolbmátjohkii luoti Rávdojoga čázadagas. Njáv dánjoga čázadagas álgoálgosaš rávdójávrit leat Stuorrageadgenjunnása (Stuorrákedgnjunes) guovllus čáhcejuohkama alde.

Dápmot lea viidásepmosit leavvan guolli. Das sáhtá earuhit moanaid čuđiid sierra náliid. Dápmohis gávdnojit moanat hámit, mat sáhttet hui álkit sirdásit birrasis nubbái. Seamma čázadaga ájadápmohiin ja vaikkoba vádjoleaddji guvžžáin sáhtá leat seamma álgovuoddu. Dábálepmosit dápmohat leat ája- ja láttodápmotnálin. Stuorát jávriin sáhtá earuhit guovžurnáliid. Veahča-, Buolbmát-, Njáv dán- ja Silisjohkii sáhtá goargnut guvžá Jieknamearas. Gieračáziid guvžánálit dáidet leat goittot uhcit. Nállái eai gula nu galle guoli.

Deanus ja Njávđánjogas lea genetiikkalaččat goappásge iežas **luossanáli**. Čázádatguovllu siste sáhtta maidái sierra oalgejogain earuhit sierra náliid. Deanu čázádatguovllus gávdno sierra luossanáli Buolbmátjogas, Gálddašjogas, Luossajogas, Skihpajogas ja Veahčajogas. Seammaláhkai Njávđánjogas ja Silisjogas lea iežas luossanáli. Luossa lea duollet dálle gorgnon Čeavetjávrris luoiti Guošnjohkii (Kuošnjjuuhâ), gos dat godđan- ja veajetbuvttadanguovlluid vátnivuoda dihte dáidá lassánit dušše soaitáhagas. Idjajávrrí máttageahčai luoiti Vadjojohkii dihtet duollet dálle gorgnon luosa.

Čuovža lea dábálaš guovllu jávrriin. Sáhtta earuhit moanaid čuovžahámiid. Čuovža sierra hámiidisguin sáhtta eallit maidái šattolet ja coages humusčázis. Deháleamos čuovžačázit leat miehtá Veahčajoga čázádaga, gos ieš Veahčajávri lagasjávrriidisguin lea álo leamaš mearkkašahtti guollečáhci Ohcejoga nuorttageahčen. Njávđánjoga čázádatguovllus measta buot gierajávrriin leat ealaskas čuovžanálit. Mávssolepmosat dain leat Jollanjávri (Juullámjávri) ja Johttejávri, Vadjoga čázádaga gierajávrrit ja Silisjoga gierajávrrit. Čieknalis ja stuorra jávrriin sáhtta earuhit dorrečuovžahámiid (**reaská** ja **roabát**), mat ellet dávjá valljugas nállin. Idjajávri lea dás ovdamearkan.

Hárri lea rávdnječáziid guolli. Šládja lea goittot hui dábálaš maidái jávrriin. Hárri atnet ovttá hámi šládjan. Guolli šaddá viehka bures bivdinmahtásazžan, eaige das leat fuobmán dorrenáliid, dego dáp mohis, rávdnus dahje čuovžžas. Rávdnječáziid lassin hárrejávrrit leat eanaš Veahčajávrrí guovllus ja dan bajábeale jávrebadosiin ja Buolbmátjoga jávrriin. Njávđánjoga čázádaga bealde hárri deaivá seamma čáziin go čuovžžage.

Hávga eallá measta seamma čáziin go čuovža ja hárri. Dan deaivá maidái jogaid savvoniin. **Njáhká** lea leavvan measta buot čáziide. Dan sáhtta deaivat bajimus rávdnojávrriin uhcimus ádjagiidda. Njáhká ii dábálaččat šatta stuorisin. Stuoramus njágáid bivdet čieknalis ja galbma jávrriin. **Vuskkon** ii leat dán guovllus nu dábálaš guolli go hávga. Deanu čázádagas dat gávdno Veahčajávrrí jávrebadosiin, gieldda ráji alde leahkki jávrriin ja vehá eanebuš Njávđánjohkii luoiti jávrriin. Dáppe leat maidái jávrrit, main vuskkon lea jávrrí áidna guollenálii. Njávđánjoga čázádagas vuskkonnálit leat vátnon mángga jávrris guollegilvimiid dihte. Vuskkonnálit orrot goittot ealáskeamen, go čuovžagilvimat leat nohkan. **Gulmmetguliin** golbmagulmmet lea dábáleabbo go logigulmmet. Goappáge šládja deaivá dušše báikkuid. **Noarsa** ealaša gáddegeđggiid gaskkas ja lea viehka dábálaš šládja.

2.6 Áitatvuloš njiččehasat

Luonddusuodjаланásahusa (160/1997) mielde birasministeriija galgá lágídit luonddudilálaš ealánšládjaid čuovvuma Suomas nu, ahte dan vuodul sáhtta árvvoštallat sierra šládjaid suodjalandási. Erenoamážit galgá váldit vuhtii áitatvuloš šládjaid. Áitatvuloš šládjaid čuvvot Suomas moanat oassebealit ja mánggain šládjaid lea sierra čuovvun- dahje bargojovku. Dáin šládjaid oassi leat dakkárat, mat gávdnojit eanaš dušše Davvi-Suomas – ja ná ee. Gálldoavvi meahcceguovllus ja Sámotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus. Ealliin dákkár šládja leat njálá (*Alopex lagopus*), giljobaš (*Anser erythropus*) ja rievssatfálá (*Falco rusticolus*).

2.6.1 Njálá

Suoma njállanálii lea sakka vátnon maŋimuš logi jagi áigge. Leat juo gávccii jagi das go maŋimuš geardde lea áicojuvvon beassi, mas leat čivggat. Ovttaskas beasitge orrot gávdnomin jahkásaččat hui uhccán. Oppa riikka njállanállin lea árvvoštallon 2002:s sullii 10–15 rávis ealli, main Gálddoaivvi ossodat livččii 2–3 njála. Áitatvulošvuodaklassifiseremis njálá gullá jovkui **erenoamáš áitatvuloš** (CR).

Suoma duoddariin dihtet gávdnat sullii 150 boares njállabiedjorusttega. Dáin Gálddoaivvis leat badjel goalmmás dahjege sullii 60. Giehtaruohtta lassin Gálddoaivi lea leamaš Suoma mávs-soleamos njállaguovlu.

Dálvit 2002 Gálddoaivvi guovllus dárkkistuvvojedje 55 boares njálabeasi. Besiid dihtet leat 57. Geassit 2002:s Gálddoaivvi guovllus dihte gávdnat juo 59 beasi ja dáin 56 dárkkistuvvojedje geassit. Guovtte beasis orui rieban ja loahpat ledje ávdimat. Buot buohkanassii Gálddoaivvi njállanállin 2002:s árvvoštallojuvvui 2–3 rávis njála ja oppa Suoma njállanállin 8–13 njála. Suoma njállaguovlluin eai leat 1990-logu gaskkamuttu maŋŋá gávdnon ásojuvvon njálabeasit, vaikko njálladilli lea beaktileappot guorahallon. Ovttaskas njálaid deaivá ain jahkásaččat. Njállalogu johtilis vátnumii lea leamaš sивvan riebaniid laskan ja njálaid fuotnánan biebmodilli – ee. 1980-logu rájes eai leat leamaš goddesáhpánjagat.

Eana- ja meahccedoalloministeriija sierralobi vuodul riebaniid leat maŋimuš njealje jagi áigge bivdán njállaguovlluin sullii 50 jahkásaččat. Dát lea sullii seamma mearri go leat dovdojuvvon njálabeasit. Bivddu geažil rieban ii oro šat go 0–2 ovddeš njálabeasis.

Njállanáliid lassáneami ja čuovvuma várás lei jagiid 1998–2002 Eurohpá uniovnna Life-prošeakta. Suomas dán prošeavttas ledje mielde Meahciráđđehusa Davvi-Lappi luonddudikšun-guovlu ja Meahccedutkanlágádus. Go Njálá Life -prošeakta lei gergejuvvon, de dahkkojuvvui ohcamuš odđa joatkkaprográmmas. Odđa 5-jagáš Njálá Life álggii geassit 2003 ja nohká 2008:s. Mielde leat seamma oassebealit ja maiddái doaibmabijut odđa Life-prošeavtta áigge leat iešalddes seammaláganat go ovddit prošeavttas.

2.6.2 Čeavrris

Čeavrá deaivá miehtá meahcceguovllu čázadagaid birrasiin, vaikko vel dat eai leatge nu ollu. Čeavrris várra maiddái besse guovllus, muhto beassedili lea váttis guorahallat.

2.6.3 Stuorranávddit

Buot Suoma stuorranávddit gávdnogit Gálddoaivvi guovllus, vaikko vel eai jeavddalaččat. **Guovža** lea hárve dahje gaskaboddosaččat soahkeavádagas, muhto dábáleabbo beahceguovllus. Dáid maŋimuš jagiid guovža lea dihtton ee. Buolbmága ja Njávdáma guovlluin. **Albbas** lea dihttogohtán dávjjibut ja dávjjibut. Nuba šladja lea várra leavvamin ja lassáneamen maiddái Gálddoaivvis. Albbas oroda johkalegiin ja daid birrasiid soahkevuvddiin. **Gumpe** várra dušše johtá gaskkohagaid Gálddoaivvi guovllu čađa. Duollet dálle lea dáid maŋimuš jagiid dihtton gumpe vuosttažettiin Gálddoaivvi máttageahčen. **Geatki** lea stuorranávddiin dábáleamos. Geatkenálii lea bissovaš vaikko vel geatki ii leatge valjis. Geatki gávdnat guovlluin, main leat ceakko skurččut dahje báktás juvves alážat. Luottaid vuodul Gálddoaivvi guovllu geatkenállin árvalit 2–3 pára.

2.7 Johkaskálžu

Johkaskálžu (*Margaritifera margaritifera*) ráfáidahttui Suomas 1955:s. Johkaskálžu lea geahppánan dange maŋŋá ja dál dat lohkkajuvvo áitatvuloš šlájaid (VU = šaddan vára vuollai). Suoma davimus skálžoguovllut leat Gálldoaivvi meahceguovllus Njávđánjogas. Dáid skálžžuid birra lea goittot dahkkajuvvon dušše ovdakárten, muhto galggašii dutkat oppa čázádatguovllu oktan oalgejogaiguin. Jurdda livččii guorahallat viidát oppa Nuorta-Anára ja muhtun muddui maiddái Norgga ja Ruošša beale johkaskálžodili. Dán fitnu olis kártejuvvošii maiddái Njávđánjoga skálžodilli. Dálá dieđuid mielde ieš Njávđánjogas lea heajos skálžonállu, mii veadjá viehka funet.

Johkaskálžu eallá hui guhká. Suoksamuttus dat eallá luhtehassan nuorra luosa dahje dápmoha suovdis. Dasa lassin johkaskálžu dárbbáša eallinbirasin buhtes buori golgi čázi. Johkaskálžžuid sáhtta deaivdit valjisge jogas vel logit jagit dan maŋŋá, go dat eai šat juoga sivas lassán. Danin nuorra skálžžuid čuovvuma bokte oaidná buot buoremusat johkaskálžžu dili ja boahpteáiggi.

Lea veadjemeahtun dadjat, jos ášši ii dutkojuvvo dárkileappot, manin Njávđánjoga johkaskálžžut vedjet funet, dasgo joga čáhci lea buhtis ja johkii goargnu luossa gođđat.

2.8 Lottit

Gálldoaivvi meahceguovlu lea mávssolaš loddeguovlu. Erenoamážit guovllu balsajekkiin bessejit eanet loddešlájat go gostige eará sajis Suoma jekkiin. Gálldoaivvi guovllus leat deaividan oktiibuot sulli 150 loddešlájat. Dáin bessejit jeavddalaččat 85 šlájat.

Bessenlottiin ieš áitatvuloš šlájaid gullet giljobáš, stuorrafiehta, mearragoaskin, goaskin, cizášfállu, rievssatfállu, bárbmofállu, jievjaskuolffu, guolbbaviroš ja uhcagirječáihni. Dárkonvuloš šlájaid gullet gáhkko, čuonjá, njurggu, jeaggehávut, čiekčá, bieggafállu, čukčá, láfol, suotnjoliráš, rávgoš, ruksesguškil, giehka, guoikgáhrut, geadgerásttis, gaccepáš, skirri ja guovssat. Dárkileappot guovllu lottit leat govviduvvon sierra čielggadusas, mii lea dahkkajuvvon Váhčira meahceguovllu loddečielggadusa oktavuodas (Osmonen 2002).

Gálldoaivvi meahceguovllu Natura 2000 -diehtoskovi mielde guovllus gávdnojit 27, EU:a loddedirektiivva (79/409/ETY) čuvvosii I gullevaš loddešlájat. Dáin gávccit leat Suoma áitatvulošvuodaklassifiserema mielde áitatvuloš šlájat (tabealla 2).

2.9 Dahkkit, mat leat rievddadan luonddu

2.9.1 Guođoheapmi

Meahceguovloláhka (62/1991) lea ásahuvvon oassin boazodoalu dorvvus, ja danin boazodoalu birasváikkusat dohkkehuvvojit nu guhká go bohccuid guođoheapmi lea bistevaš geavaheami prinsihpa vuodul. Meahceguovllut leat oaivvilduvvon bohccuid guohtoneanan, muhto meahceguovloláhka mearrida guohtoneatnamiid geavaheamis dušše ulbmillaš dásis. **Luondduealáhusaid dorvvastemiin** oaivvildit maiddái dan, ahte guohtoneatnamiid dili galgá seailluhit buorin guhkesáiggeulbmiliin. Jearaldagas lea bistevaš geavaheami prinsihpa.

Boazodoallolágas (848/1990) guohtoneatnamiid bistevasvuoda gáibáduš lea čadnojuvvon dálveguohtoneatnamiid dillái. Lága vuodđun lea leamaš dat ahte dálveguohtoneatnamiid gierdánávccat leat dábálaččat boazodoalus dat vuosttas ášši, mii mearrida maiddá alimus boazologu, man luondduguohtoneatnamat girdet. Boazodoallu lea goittot rievdan dáid maŋimuš logiid jagiid áigge mánggaláhkai. Lassebiebman dálvvit ja luhtehasboahkoheamit leat buoridan bohccuid ceavzin- ja eallinnávccaid. Álddut leat miessábut go ovdal ja misiid njuovvandeattut leat lassánan lassebiebmama geažil. Iešalddes dálá boazodoallanvugiiguin lea vejolaš ealihit nu ollu bohccuid ahte geasseguohtoneatnamat sáhttet muhtun guovlluin mealgat fuotnánit.

Bohccot guhtot miehtá meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu, ja nuba birasváikkuhusat čuhcet viidát. Guohtun čuohcá bodne-, giedde- ja miesttageardái ja nuorra muoraide.

Guohtoneatnamiid geavaheapmái váikkuha ollu sierra biebmošattuid fidnenvejolašvuolta guđege jagiáigge. Gidđat bohccot guhtot easkka šaddagohtán vuosttas ruonas šattuid – ee. ullošattuid, luktiid ja luikkehiid. Giđa ovdáneami mielde bohtet lasi logiid mielde odđa biebmošattut. Boazu vállje álo varraseamos šattuid, mat leat vel šaddamin. Dákkár biebmošattut leat ee. horbmá, suotnjourški, čáhcehoašša ja vuovdesitnu sihke soahke- ja sieđgalasttat. Čakčagease bohccot borret mielas guobbariid – dego gusaguobbariid, mielkeguobbariid ja smierosguobbariid. Guobbarat mearkkašit ollu dasa, makkár ortnegis boazu lea čakčat. Čavčča mielde bohccuid biebmu molsašuvvá. Dat guhtot jeahkáliid, dakŋasiid ja suinniid. Bohccojeagil lea dehálaš dálvebiebmu, muhto bohccot guhtot dálvit maiddá valjis dakŋasiid – dego sarrida, čáhpesmuorjji, livnnju ja joŋa – ja maiddá sierralágan suinniid. Gidđadálvve duottarguovllus bohccot goivot dakŋasiid ja jeahkáliid. Vuovdeguovlluin bohccot borret dasa lassin muorain šaddi jeahkáliid ja lahpuid. Jos lea váttis goaivut jeahkála, de bohccot borret juo álgodálvvis lahpuid. Jos jeagil lea valjis, de bohccot goivot jeahkála váttisge muohtadilálašvuodain. Gidabeallai dálvebiepmu ossodat geahppána dadistaga, go ruonas šattut bohcciidišgohtet guohtunláhkai. (Kumpula ee. 1999)

Bohccuid guohtuma váikkuhusaid jeageleatnamiidda ja beahcevuvddiide leat dutkan valjis. Muhto bohccuid guohtuma váikkuhusaid lagešvuvddiide leat dutkagohtán easkka 1990-logus.

Lageš lea bohccui geassit mávssolaš biebmu. Boazu ii bastte lastamáđu láhkai borrat stuorra soagi lasttaheapmen, muhto nuppe dáfus boazu borrá seamma guovllu soгийid jahkásaččat. Bohccuid guohtuma váikkuhusaid lagešvuvddiide leat dutkan 1990-logu álggus Ohcejogas ja Sallas (Helle ee. 1998). Ohcejogas guođohuvvon dutkanguovlu lei Gálddoaivvi meahcceguovllus Veahčajávrrí oarjemáttageahčen ja guođotkeahtes guovlu fas Skállovári bigálusgárddi lahkosiin. Veahčajávrrí birrasiid leat guođohan valjis badjel 200 jagi, dasgo guovlu lea boazosámiid dološ geasseguohtonguovlu. Lastamáhtoroassu váikkuhii dasa ahte bohccuid guohtundárbu lassánii sakka 1960-logu loahpas. Veahčajávrrí guovlluid ii bilidan lastamáhtu. Dasa lassin bohccot orodit mielas Veahčajávrrí birrasiin jalges sáttoguovlluid dihte, dasgo doppe ii leat nu ollu divri go šattolet guovlluin. Dutkamuša bohtosat Ohcejogas čájehedje ahte bohccuid guohtun lasihii dakkár lagežiid meari, mat lassánedje siepmániiguin. Smávva vesážit ledje guođohuvvon guovllus mealgat eanet go guođotkeahtes guovllus. Guođohuvvon guovllus vesát eai goittot dábálaččat šaddan eai mehterbeale guhkunge. Guođokeahtes guovllus eai lean nu ollu vesát, muhto dain ledje mealgat buoret vejolašvuodát báhcit eallit. (Helle ee. 1998)

Suoma boazodoalloguovllu dálveguohtonváriid -dutkanmušas (Kumpula ee. 1997) gávnnahuvvui ahte davágeahčen dálveguohtoneatnamiid mearis ja dilis ledje stuorra earut. Guohton- ja biebmováriid earuide váikkuhedje sihke boazologut ja guohtoneatnamiid valljivuoda earut bálgosiin. Bálgosiin, main ledje leamaš juo guhká ollu bohccot ja jeageleatnamiid mearri bohcco nammii lei viehka uhcci, jeageleatnamiid dilli lei dábálaččat fuotni. Bálgosiin, main ledje viehka alla boazologut, muhto main jeageleatnamat bohcco nammii ledje ollu, jeageleatnamiid dilli lei dábálaččat uhcimustá govttolaš. Boazologuid lassáneapmi lea dagahan dan ahte jeageleatnamat leat báikkuid viehka jalga guhttojuvvon. (Kumpula ee. 1997)

Boazodoalloguovllu davimus oasi (13 bálgosa) dálveguohtoneatnamat inventerejuvvojedje oddasit 1999–2003 (Kumpula ee. 2004). Dutkanmuša ulbmilin lea leamaš fidnet odda dieđuid vuosttažettiin dálveguohtoneatnamiid mearis ja dilis dáhpáhuvvan nuppástusain. Dutkanmuša bohtosiin gávnnahuvvo, go váldojuvvojit vuhtii meaddinvejolašvuodát, ahte jeageleatnamat leat uhccánaš geahppánan Váhčira bálgosis ja uhccánaš fas lassánan Gálddoavvi, Njávdáma ja Muttošjávrii bálgosiin. Jeahkála guhkkodagas eai vuhtton čielga nuppástusat Gálddoavvi ja Njávdáma bálgosiin. Váhčira bálgosis jeagil lei uhccánaš otnon. Muttošjávrii bálgosis jeagil lei otnon mealgat. Jeahkála biomássá lei lassánan uhccánaš Gálddoavvi ja Njávdáma bálgosiin, mat dollet bohccuideaset Gálddoavvi meahceguovllu siste. Biomássá geahppánii mealgat Muttošjávrii ja Váhčira bálgosiin. (Kumpula ee. 2004)

Govttolaš guodoheami leat fuobmán lasihit duottaršattolašvuoda mánggabealatvuoda (Helle & Aspi 1983). Bohccot borret geassit lagežiid. Guohtuma dihte dihto vuovderádjesoagit sulastahtti-gohtet eppelmuoraid, soahkevuovddit njárbot ja áiggi mielde vuovderádji sáhtta njiedjat. Ná sáhtta geavvat vuosttažettiin lagešbohtuin, mat šaddet sierranassii badjin (Helle ee. 1998). Nuppe dáfus dálá ii-luonddudilálaš lea juo rievtti mielde rievdan kulturduovddan, man ii oppa gánnátge šat viggat rievdadišgoahtit nu ahte geahpeda bohccuid guohtuma dain guovlluin (Oksanen ee. 1995).

Bálgosiid gaskasaš rádjeáiddit ja bálgosiid guođohanáiddit stivrejit bohccuid johtima, mii fas loaktá dábálaččat šattolašvuoda áiddiid lahkosiin. Dasa lassin dat stivrejit maiddá eará stuorát njiččasaid – dego ealggaid – johtaleami.

Jos ii bieppma bohccuid dálvit, de dat ovddida boazodoalu ekologalaš bistevašvuoda. Árbevirolaččat dálveguohtoneatnamiid gierdannávccaid leat atnán ovdamearkka dihte boazodoallolágas uhcimur ággan alimus boazologu mearrideamis. Guohtoneatnamiid molssosanvuogádaga beavttálmahttin váikkuha ollu guohtoneatnamiid gierdannávccaide ja dakko bokte birrasa dillái.

2.9.2 Eará luondduealáhusat ja ruovttudárboatnu

Luondduealáhusain guolástus ja rievssatbivdu váikkuhit guovlluid guolle- ja fuođdonáliid valljodagaide. Geassit olbmot mannet sihke guolástit ja lubmet dábálaččat mohtorfievrruiguin, juogo girdi dahje njealjejuvllagiiguin. Girdi seastá luonddu geasiáigásaš meahcejohtalusa ektui. Ol-gobáikegoddelaččat eai báljo lubme meahceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus.

2.9.3 Vánddardeapmi ja luondduturista

Olbmot vánddardit eanaš guovllu nuortadavágeahčen Čeavetjávrrí–Buolbmátjávrrí-vánddardan-johtolaga mielde ja Njávđánjoga siste. Dákkár vánddardeapmi váikkuha guovllu luonddudilálaš-vuhtii. Dábálaččat lustajohtaleaddjit dahje ng. **vánddardeaddjit** váldet vuhtii luonddu eaige ludne dahje vahágahte dan – vaikko vel oktage áddemeahttun vánddardeaddji sáhtta mealgat nuoskkidit luonddu.

Giddadálvve johtalit guovllus viehka valjis mohtorgielkkástallit. Sis eatnašat leat olgobáike-goddelaččat, geat johtalit eanaš váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid mielde.

Lustaguolásteapmi ja -meahcásteapmi váikkuha guovlluid guolle- ja fuoddonáliid valljodagaide.

2.9.4 Mohtorfievrruiguin johtaleapmi

Geasiáigásaš meahcejohtalus guodddá mearkkaid eanavuđđui. Heajos váikkuhusaid geahpeda dat, ahte Meahciráđdehus ii dábálaččat miedit lobiid go dihto vuogáiduvvan vuojáhagaide (gč. dárki-leappot logu 10 Johtalus ja johtaleapmi).

Eanaš oassi mohtorgielkkástallamis dáhpáhuvvá merkejuvvon mohtorgielkávuojáhagaid mielde – ja ná hui gáržžes oasis guovllus. Báikegoddelaččat sáhttet mohtorgielkkástallat oppa guovllus, muhto sin johtaleapmi nohká dahje goittot geahppána mealgat, go siivvut nohkagohtet ovdal lottiid bessenáiggi ja bohccuid guotteha. Mohtorgielkkástallan sáhtta čuoheht giddadálvve boazodollui nu, ahte mohtorgielkkáid dihte čuoheht šaddet ruohttat obbasis. Mohtorgielkkáiguin vuojáseapmi biđe maidái ealuid.

Guovllus lea viehka ollu girdijohtalus. Girdijohtalus ii loavtte eatnamiid, muhto nuppe dáfus sáhtta heađuštit omd. seaivunjávrrin bessejeaddji čáhcelottiid. Girdijohtalus geahpeda guovllu meahceguovloiešlági, dasgo girddi lea álki buktit olbmuid boaittoaleguovlluide.

2.9.5 Lastamáhtoroasut

Lastamáhtu lea viehka dábalaš ealán lagešvuvddiin ja dat lea oalle mávssolaš soahkevuvddiid nuorasmuvvamis. Boarráseamos ja heajumus soagit jápmet ja čáhkkejit saji ođđa sosiide – vuostazettiin vesáide. Dat ahte lastamáhtu lasket ain meariheamet gullá populašuvnna normála molsašuddamii.

Lastamáhtu duššadii 1964–1966 lagešvuvddiid sullii 500 000 hektára ovddas Davvi-Lappis. Roassoguovlun lohkkajuvvui vel 1988:s sullii 235 400 hektára viidosáš guovlu (badjel bealli muoradagas lea duššan), mas ollásit jalgat lei 68 200 hektára. Ohcejogas roassoguovlu lea oktiibuot 101 500 hektára (62 % soahkevuvddiid ollesviidodagas 164 000 hektára). Dás ollásit jalgadin lea šaddan 59 200 hektára (58 % roassoviidodagas ja 36 % soahkevuvddiid ollesviidodagas) (Sihvo 2002, Meahciráđdehus & Ohcejoga gielda 2003). Lastamáhtu mearihis laskamat gullet populašuvnna normála molsašuddamii. 1960-logu roasut ledje dakko bokte earáláganat ahte dáid jagiid ledje ee. mánga čoaska geasi manjalagaid.

Lageš lea vuovderádjemuorra ja hui dehálaš šládja Duottar-Sámi ekosystemas. Lagežat leat eanaš oassin šattolašvuodaavádaga biomássas ja buvttadeamis. Eanaš šaddo- ja eallišlájat leat lagežis sorjavaččat. Máinnašuvvon roasuid dihte lagešavádaga buvttadannávccat geahppánedje ja ekosystema šaddo- ja eallišlájat ovttabealaguvve. Bajildusšattolašvuolta manná ainge maŋás. Soahkevuvddiid duššama dihte guovllu lagas- ja gáiddusduovdda nuppástuvve.

Lagešvuvddiid duššan váikkuhii viidát maiddá olbmuid vejolašvuodaide bargat luondduealáhusaiguin ja dakko bokte oppa báikkálašservodahkii. Ruovttudárbomuora mearri geahppánii, bohccuid guohtoneatnamiid árvu fuotnánii, bivdinvuloš fuodđuid mearri geahppánii ja guollenálit manne maŋás. Dát lea geahpedan luonddu geavahanvejolašvuodaid ja ná rievadan Ohcejogas luonddu- ja sámeeláhusaid doaibmabirrasa.

Davvi-Lappi luondduriggodatplána doaibmavuogi mielde Meahciráddehus lea ovttaš guovllu bálgosiiguin ja Ohcejoga gielddain čielggadan lastamáhtoroassoguovlluid ovddeštanvejolašvuodaid. Guvlui lea dahkkojuvvon fidnoplána (Meahciráddehus & Ohcejoga gielda 2003).

2.9.6 Guollegilvimat

Meahcceguovllus guollečáziid dikšuma vuodđun lea leamaš guolástusa mudden ja guliid lunddolaš lassáneapmi ja ovdal jagi 1987 maiddá guollegilvimat. Guollegilvimat leat giedahallon logus 8 **Guollečáziid dikšun ja guolástus**.

2.9.7 Ođđa šlájat

Minŋka

Minŋka lea álgoálggos Davvi-Amerihkás ja lea leavvan dorkkasgárduma bokte lundui 1900-logu gaskkamuttu rájes ja dasto miehtá riikka, maiddá Gálddoavái. Minŋka sáhtá deaividit buot čázadagaid birrasiin miehtá meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu. Buot dábálemos minŋka lea johkaguorain.

Bisámroahttu

Maiddá bisámroahttu lea álgoálggos davviamerihkálaš ealli. Dat lea gilvojuvvon sierra guovlluide Suomas ja šládja lea dasto leavvan maiddá Gálddoavái maŋimuš moattelot jagi sisa. 1980-logu loahpas bisámroahttu gávdnui juo Idjajávrris ja maiddá eará sajis Njávđanjoga leagis. Šládja leavvá várra ainge davvelii, muhto Ohcejoga bealde dat ii leat vel dihtton.

2.9.8 Šattut

Olmmoš ii leat nu ollu váikkuhan šaddošlájaid. Nuppástusat vuhttojit eanaš gáržžes guovlluin. Johtolagaid guoras šaddá bálggeslukti (*Carex brunnescens*). Čielgasepmosit álgoálgosaš šattolašvuolta lea jávkan bigálusbáikkiin ja gámpáid birrasiin. Sadjái leat ihtán ee. gieddesitnu (*Deschampsia caespitosa*), ruksessinut (*Festuca rubra*), eami-gieddesuoidni (*Poa alpigena*), gieddejuopmu (*Rumex acetosa*), gieddehilsku (*Stellaria graminea*) ja návethilsku (*S. media*). Álgoálgosaš šaddošlájain diehppeullu (*Eriophorum scheuchzerii*) lea čielgasit ávkašuvvan olbmo doaimmain meahcis. (Kauhanen 2004)

Bohcuid guodoheapmi gullá daidda olbmo doaimmaide, mii lea rievddadan guovllu šaddodili. Čielgasepmosit dat boahtá oidnosii bodnegearddis. Buorit jeagelguovllut váilot measta oalát. Bohccojeagelšattodagat leat gollan – báikkuid nu ollu ahte dadnejeahkálat leat ihtigohtán bohccojeahkála sadjái. Báikkuid bohccuid guohtun lea maiddá headušan soagi ođasmuvvama lastamáhtoroasu manjá. (Kauhanen 2004)

2.9.9 Muorrageavaheapmi

Čuđiid jagiid áigge olmmoš lea čuohppan muoraid sihke boaldámuššan ja huksenávnnasmuorran. Stuorámus čuohppamat leat čadahuvvon ássojuvvon johkalegiin. Ovdamearkka dihte Buolbmátjoga beahcevuovdi lea leamaš ovdal viidáset go dál. Boazodollui lea dárbbasuvvon muorra maiddá bálgoša guovddášosiin. Muorrageavaheami dihte vuovderádji lea báikkuid njedjan sihke beahce- ja soahkevuovdeguovlluin. Dál čuohppanrávvagiid mielde galggašedje vuosttažettiin čuhppojuvvot muorraguovllut, main čuohppamat eai čuozášii guovllu luonddudilálašvuhtii. (Kauhanen 2004)

2.10 Dálá geavaheapmi

Gálddoavvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet Gálddoavvi, Njávdáma ja Muttošjávrii bálgošiid boazodoalloguvlui ja guovlu lea sápmelaš boazodoalu váimmusguovlu (gč. lohku 7 **Boazodoallu**).

Guovllu jávriin bivdet ruovttudárbbuide. Dasa lassin guolástus lea mávssolaš oassi ealáhusollisvuodas guovllu luondduealáhusbargiide. Anáraččaide ja nuortalaččaide guolástusas lea leamaš ja lea ainge earenoamáš mearkkašupmi (gč. lohku 8.1 **Guolástusa mearkkašupmi**). Lustabivdu dáhphuvvá vuosttažettiin Njávđánjogas.

Rievssatbivdu mearkkaša ekonomalaččat muhtun muddui báikkálaš olbmuide. Báikkálaš luondduealáhusbargit bivdet rievssahiid árbevirolaš vuogi mielde gárddiiguin. Čakčat lustabivdit bohtet bivdit rievssahiid guhkkinge.

Vánddardeapmi lea čoahkkanan guovllu nuortadavágeahčáileat Čeavetjávri–Buolbmátjávrii vánddardanjohtolahkii, Anárašbálgái ja Sámebálgái. Guovllus leat guhtta ávdinstobu, main fuolaha Meahciráđđehus, ja njeallje láigostobu, main fuolaha Villi Pohjola (gč. lohku 6 **Luonddu áhpásnuhttinátnu ja luondduturisma**).

Fásta ássan ii leat. Boazodoalu, ruovttudárbbomeahcástusa ja -guolástusa dahje -čoaggima sihke luondduealáhusaid ja nuortalaččaid doarjjabáikkid meahceguovllus leat mánnggat logit (gč. lohku 13 **Geavahanvuoigtavuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi**).

DIKŠUN JA GEAVAHEAPMI

3 Dikšuma ja geavaheami mihttomearit

3.1 Láhkaásaheami vuolggasajit

Meahcceguovlolága (62/1991) mielde meahcceguovlluid dikšu ja hálddaša Meahciráđđehus. Lágas mearriduvvo, ahte ”meahcceguovllu dikšumis ja geavaheamis galgá čuovvut dikšun- ja geavahanplána, man dahká Meahciráđđehus ja nanne birasministeriija”.

Lága dárkilet ákkastallamiin mitaluvvo plána ulbmilis:

Plána ulbmilin lea čilget, mo meahcceguovllu geavaheami sáhtá ovddidit ja stivret ja maiddá mitalit makkár huksenbargguid oažžu ollašuttit guovllus. Guovllu sáhtášii plánas maiddá juohkit geavaheami dáfus osiide. Plánas eai livčče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádusat, muhto dat guoskkašii dušše plánejuvvon eiseváldedoaimmaide.

Meahcceguovlolága vuosttas paragrafas gávnnavuvvo meahcceguovlluid vuodđudanulbmil. Das daddjojuvvo, ahte meahcceguovllut leat vuodđuduvvon:

- guovlluid meahcceguovloiešlági seailuhan dihte
- sámekultuvrra dorvvastan dihte
- luondduealáhuseid dorvvastan dihte
- luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddidan dihte.

Dán dikšun- ja geavahanplána ulbmilin lea oktiiheivehit dáid meahcceguovlolága ásahan ulbmiliid sierra geavaheaddjiioavkkuid gaskkas.

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea vuodđuduvvon boares luonddusuodjalanlága (71/1923) vuodul sierra suodjalanguovlun. Ráđđehusa árvalusa (20/1988) dárkilet ákkastallamiid mielde

deháleamos ášši jekkiidsuodjalanguovlluid vuodđudettiin lea dorvvastit guovlluid ekologalaš čáhcedoalu seailuma. Ráfáidahttinmearrádusaiguin lea nappo jurdda gieldit olbmuid roggamis goivvohagaid guovlluide, váldimis eanaávdnasiid ja gieldit buot earáge dakkár doaimmaid, mat sáhttet rievdadit jeakkeguovllu ekologalaš čáhcedássedeattu. Muhto luondduealáhusat, dego boazodoallu, meahcebivdu ja guolástus sihke murjen ja guoppardeapmi, gal livčče lobálaččat jekkiidsuodjalanguovllus.

Dárkilet njuolggadusat jekkiidsuodjalanlága (851/1988) ollašuttimis leat addojuvvon ásahusa (852/1988) vuodul. Jekkiidsuodjalanguovlluin lea gildojuvvon goivvohagaid roggan, eanaávdnasiid váldin ja eana- ja báktevuodu vahágahttin. Seammaláhkai lea gildojuvvon lavdnjeatnamiin muoradaga njeaidin ja visttiid, geainnuid ja rusttegiid huksen. Dása leat goittot spiehkastagat. Lea lohpi hukset ja bajásdoallat dakkár visttiid, rusttegiid ja bálgáid, maidda lea dárbu olbmuid oahpisteami, dutkandoaimma ja luondduinbuđaldeami várás. Ásahus ii gáržžit guolástusa, meahcebivddu, čoaggima dahje boazodoalu (ásahus 852/1988).

Earret meahceguovlolágas daddjojuvvon eanabihtá luohpadangielldu (4 §) ja geainnuid huksengielldu (5 §) ja ovdalis máinnašuvvon jekkiidsuodjalanásahusa ásahan ráddjehusaid, guovlu geavahuvvo vuosttažettiin guđege doaimma muddejeaddji láhkamearrádusaid mielde. Ovdamearkka dihte boazodoallu, meahcebivdu, guolástus ja meahcejohtalus muddejuvvo daid birra addojuvvon njuolggadusaid vuodul. Dasa lassin almmolaš mearkkašupmi lea ovdamearkka dihte ng. **Rio-soahpamušas**, mii geatnegahtá bistevašvuhtii maiddá meahceguovlluin ja luondduodjaluoguvlluin. Bistevašvuodain oaivvildit Rio-soahpamušas earret eará dan, ahte luonddu geavaheamis ja dan stivremis galgá váldit vuhtii ekonomalaš, sosiálalaš, ekologalaš ja kultuvrralaš bealliid. Bistevaš geavaheami geatnegasvuotta lea sierra máinnašuvvon maiddá Meahciráddēhuslága (1378/2004) 2 §:s.

Gálddoavvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet Suoma Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii sihke luondo- (92/43/ETY) ja loddodirektiivva (79/409/ETY) mielásaš čuožahahkan **Gálddoavvi** (FI 1302002) -nammasaš Natura-guovlun. Dán plána ulbmilin lea nappo maiddá dorvvastit daid luondduárvvuid, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii.

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea laktojuvvon mearkkašahtti láktaguovlluid logahallamii dahjege ng. **Ramsar**-čuožahahkan. Suoma Ramsar-guovllut leat válljejuvvon ovdastit nu bures go vejolaš Suoma sierralágan láktaguovlluid, mat mearkkašit ollu čáhcelottiide. Buot Suoma Ramsar-guovllut gullet Natura 2000 -fierpmádahkii, ja guovlluid rájideamit čuvvot Natura-rájidemiid. Ramsar-soahpamuša suodjalanulbmilat ollašuvvet Natura-guovlluid suodjalanduaimmaid bokte.

Stáhtarádi mearrádusa (30.11.2000) ulbmilin lea ee. ovddidit kultur- ja luondduárbbi, lustageavaheami ja luondduriggodagaid seailuma ja luonddu- ja kulturbirasin erenoamáš mearkkašahtti guovloollisvuodaid seailuma. Guovlluidegeavaheami guovddáš ulbmilat leat ee.:

- ealli ja jápma luonddu dáfus divrras ja rašis guovlluid mánggahápmásašvuoda seailuheami ovddideapmi
- luondduriggodagaid bistevaš ávkinatnin nu, ahte dorvvastuvvo maiddá boahttevaš buolvvaide vejolašvuotta luondduriggodagaide
- ekologalaččat dahje lustageavaheami dáfus mearkkašahtti ja oktilaš luondduguovlluid ja geavaheami stivren nu, ahte dát guovloollisvuodát eai luttoduvvo dárbbášmeahttumit
- luonddu lustageavaheami ja luonddu- ja kulturturisma ovddideapmi nu, ahte buoriduvvojit lotnolasgeavaheami vejolašvuodát.

Bajábeale logahallamii leat merkejuvvon sihke oppalaš- ja sierraulbmilat dakko bokte go dat gusket plánenguvlui. Oppalašulbmilat leat luonddusteaset guovlluidegeavaheapmái ja guovlluidegeavaheami plánemii guoskevaš geatnegasvuodát. Sierradárbbut leat guovlluidegeavaheapmái ja guovlluidegeavaheami plánemii gulleaš geatnegasvuodát.

Eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) guovddáš mihttomearit sáme kultuvrra seailuma dáfus leat govvejuvvon logus 3.2 **Sáme kultuvrra dorvvasteapmái gulleaš láhkaásaheapmi**.

Meahciráđđehus stivre meahceguovllu dihto geavahanhámiid, muhto mánga doaimma leat juoga eará eiseválddi stivrenválddi vuollásaččat. Meahciráđđehusa barggut leat meroštallon Meahciráđđehuslágas (1378/2004) ja -ásahusas (1380/2004). Láhka Meahciráđđehusas ásaha doaimma almmolaš servodatlaš geatnegasvuodaid (4§ a 5§). main dikšuma ja geavaheami plánema stivrejit:

- luondduvalljodagaid suvdilis áimmahuššama ja geavaheami dehálaš oassin Meahcceráđđehus ferte doarvái váldit vuhtii biologalaš mánggabealátvuoda suodjaleami ja vuogálaš lasiheami oktan eará ulbmiliiguin, mat leat ásahuvvon vuovddiid ja eará luondduvalljodagaid dikšumii, geavaheapmái ja suodjaleapmái; Meahcceráđđehus ferte dasa lassin váldit vuhtii luonddu virkkosmahttingeavaheami ja maiddá barggolašvuoda ovddidangáibádusaid
- Meahcceráđđehusa doaimmas váldojit vuhtii dutkamuša, oahpahusa, – – eanageavaheami dárbbut.

Meahcceráđđehusa almmolaš hálddabus bargguin (1378/2004 6§) dikšuma ja geavaheami plánemii váikkuhit Gálddoavvi meahceguovllus:

- luonddusuodjalanbarggut ja maiddá luonddusuodjalanguovlluid skáhpon, mat leat ásahuvvon luonddusuodjalanlágas (1096/1996) ja dasa lassin dainna vuodđoduvvon luonddusuodjalanguovlluide guoskevaš lágain
- guollebivdolágas (286/1982), boazodoallolágas (848/1990), meahccejohtaluslágas (1710/1995), meahcebevivolágas (615/1993), bázahusuolahuslágas (1072/1993), boazodoalu- ja luondduealahusaid ruhtadanlágas (45/2000), gádjunlágas (468/2003) ja ortnetlágas (612/2003) ásahuvvon barggut
- luonddu- ja vánddardanbálvalusaid buvttadeapmi
- meahcebearráigeahčču.

Lappi birasguovddáš fuolaha doaibmaguovllustis dasa ásahuvvon dahje mearriduvvon doaimmain, mat gusket birassuodjaleapmái, guovlluid geavaheapmái, luonddusuodjaleapmái, kulturbirrasa dikšumii, huksema stivremii ja čáhceriggodagaid geavaheapmái ja dikšumii (Biras-hálddahušláhka 55/1995).

3.2 Sámekultuvrra dorvvasteapmái gullevaš láhkaásaheapmi

3.2.1 ON:a SP-soahpamuš

Sápmelaččaid kultuvrii gullevaš ealahusaiguin bargama suddje sápmelaččaid buohta ON:a siviilavuoigatvuodaide ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš olmmošvuoigatvuohta-soahpamuša 27. artihkal, mii lea Suomas fámus lágadásis. Artikla mearrádus gibida ON:a olmmošvuoigatvuohtakomitea dulkojumi mielde, ahte ekonoalaš doaimmat plánejuvvojit ja heivehuvvojit nu, ahte sápmelaččaid ealahusaid – dego boazodoalu – ekonomalaš gánnáhahttivuohta seailu.

3.2.2 Biodiversitehtasoahpamuš

Biologalaš mánggabealátvuhtii guoskevaš oppalašsoahpamuš (biodiversitehtasoahpamuš) fápmu-
duvvui ášahusain 78/1994. Das gávnnavuvvo ee., ahte soahpamušsoassebealit

dovddastit mánggaid árbevirolaš eallinvuogi hálddašeaddji eami- ja báikkálašservožiid lagas
ja virolaš čatnagasa biologalaš luondduvalljodagain, ja dasa lassin dan, ahte lea sávahahtti
juohkit biologalaš mánggabealátvuoda suodjaleapmái ja dan osiid suvdilis geavaheapmái
guoskevaš árbevirolaš dieđus, ođasmahttimis ja geavadis fidnejuvvon ávkki vuoiggalaččat.

3.2.3 Vuodđoláhka

Gálddoavvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet ollásit
sámiid ruovttuguvlui. Meahceguovlluid oktan ulbmilin leat máinnašuvvon sámekultuvrra
dorvvasteapmái guoskevaš njuolggadusat. Dat gávdnojit maidái eará láhkamearrádusain, earret
eará 1.3.2000 fápmui bohtán Suoma vuodđolága (731/1999) 17. § 3. momeanttas. Dán vuodđo-
vuoigatvuodanjuolggadusa mielde sámiin lea álgoálbmogin vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit
iežaset giela ja kultuvrra. Dasa lassin Suoma vuodđolágas (121 §, 4 mom) lea dorvvastuvvon
sámiide álgoálbmogin sin iežaset gillii ja kultuvrii guoskevaš iešstivren sámiid ruovttuguovllus
dan mielde go das lágas mearriduvvo. Kulturiešstivrema ollašuhttá sámediggelága 9 §:s oaivvil-
duvvon sámediggi.

3.2.4 Láhka sámedikkis

Sámediggeláhka (974/1995) geatnegahtta

eiseválddiid [ja Meahciráddehusa] ráddádallat Sámedikkiin buot guhkásváikkuheaddji ja
mearkkašahtti doaimmain, mat sáhttet njuolgga ja sierra vuogi mielde váikkuhit sámiid sajá-
dahkii álgoálbmogin ja mat gusket sámiid ruovttuguovllus – – stáhtaeatnamiid, suodjalan-
guovlluid ja meahceguovlluid dikšumii, láigoheapmái ja luohpadeapmái, – –. Ráddádallan-
geatnegasvuoda deavdin dihte áššáigulleaš eiseváldi galgá várret sámediggái dilálašvuoda
šaddat gullojuvvot ja ráddádallat áššis. Jos sámediggi ii geavat dán dilálašvuoda, de dat ii
hehte eiseválddi giedahallamis ášši.

Sámekultuvrrain bargamii lohkkjuovvojit árbevirolaš ealáhusat – dego boazodoallu, guolástus ja
meahcebevdu.

3.2.5 Láhka Meahciráđđehusas

Meahcceráđđehussii lea addojuvvon earenoamáš geatnegasvuohta sápmelaččaid kulturárbbi suodjaleamis sápmelaččaid ruovttuguovllus (Láhka Meahcceráđđehusas 1378/2004). Lága 4. §:s daddjojuvvo, ahte almmolaš servodatlaš geatnegasvuodát gáibidit Meahcceráđđehusa hálddašeami vuollásaš luondduvalljodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami oktiiheiveheami sámedikkis addojuvvon lágas (974/1995) dárkkuhuvvon sámiid ruovttuguovllus nu, ahte sápmelaččaid kultur-gáhttema vejolašvuodát sihkkarastojit.

Riikkaráđđehusa evttohusas sámekultuvrra hárjeheami eavttuid dorvvasteami leat govven sihke sápmelaččaid ruovttuguovllus ja oppa boazodoalloguovllus. Eandalii deattuhit sápmelaš kultuvrra bajásdoallama ja ovddideami mearkkašumi. Geatnegahttivuohta lea deattuhuvvon nu, ahte dat lea loktejuvvon njuolggá láhkii ovddit ásašusa sajasa.

3.2.6 Eanageavahan- ja huksenláhka

Sámekultuvrra dorvvasteapmái guoskevaš njuolggadusat gávdnojit maiddá eanageavahan- ja huksenlágas (132/1999) ja máinnašuvvon láhkii vuodđuduvvi stáhtaráđi prinsihppamearrádusa (30.11.2000) mielde sámiid ruovttuguovllus dorvvastit guovlluid geavaheamis sámekultuvrra ja -ealáhusaid ovddidanvejolašvuodaid ja heivehit dan luonddu suvdilvuodain. Eanageavahan- ja huksenlága 22. §:a mielde ”ulbmilat sáhttet guoskat áššiide, mat – – váikkuhit mealgat čearddalaš kultur- dahje luondduárbbái”.

Guovlluidegeavaheami guovddášulbmilat sámekultuvrra seailuma hárrái leat ee.:

- sámiid ruovttuguovllus sámekultuvrra ja -ealáhusaid ovddidanvejolašvuodaid dorvudeapmi ja oktiiheiveheapmi luonddu suvdinnávccain
- guovlluid seailun luonddu- ja kulturárvvuid ektui earenoamáš mearkkašahtti ollisvuohtan nu, ahte ássama ja ealáhusdoaimma vejolašvuodát seilot
- guovlluid earenoamášbeliid dovđán ja guovlluid geavaheami heiveheapmi nu dásedettolaččat go vejolaš oktii earretlágan luonddudiliid ja kulturárvvuid sihkkarastima várás
- luonddudiliide vuogáiduvvan, iešlágalaš gille- ja kulturbirrasiid seailuheapmi čavddisin

Bajábeale logahallamii leat čálihuuvon sihke oktasaš- ja earenoamášulbmilat dan oasis go dat gusket plánenviidodahkii. Oppalašulbmilat leat guovlluidegeavaheapmái ja guovlluidegeavaheami plánemii guoskevaš prinsihpalaš linnjágeassimiid lundosaččat. Earenoamášulbmilat leat guovlluidegeavaheapmái ja guovlluidegeavaheami plánemii guoskevaš geatnegasvuodát.

3.2.7 Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) ulbmilin lea ovddidit ja mánngga-bealágahttit boazodoalu ja luondduealáhusaid ealáhusdoaimma, buoredit ealáhusaid ráhkadaga ja doaibmanvejolašvuodaid, ovddidit ođasmuvvi luondduvalljodagaid suvdilis geavaheami, ovddidit boazodoallo- ja luondduealáhusguovllu ja maiddá doarjut biedggoássanguovlluid ja servodagaid ovddideami boazodoalloguovllus ja luondduealáhusaid fidnuguovllus.

Lága čuovvu doaimmain galgá giddet earenoamáš fuomášumi sápmelaččaid vejolašvuodaide bajásdoallat ja ovddidit iežaset kulturvuogádahkii gullevaš ealáhusaid sápmelaččaid ruovttuguovllus.

3.2.8 Ovttavewardásašvuodáláhka

Ovttavewardásašvuodálága (21/2004) mielde geange ii oáččo olgguštit agi, etnikkalaš dahje álbmotlaš boahtimuša, riikkavulošvuoda, giela, oskkoldaga, vuodđojáhku, oaiviliid, dearvvasvuodadili, lámisvuoda, sohkabealát beroštumi dahje persovdnii gullevaš eará siva vuodul. Ovttavewardásašvuodálága riikkabeaigiedahallamis bargoeallin- ja dásseárvolávdegoddi celkkii smiehttušastis (TyVM 7/2003 rb – SII 44/2003 rb) eiseválddiid geatnegasvuodas ovddidit ovttavewardásašvuoda:

Earenoamáš fuomášumi galgá giddet sápmelaččaid vuoigatvuodaide eamiálbmogin ja sáme-kultuvrra deháleamos ávnnaslaš vuodu dahjege boazodoalu sihkkarastimii. Eiseválddit galget mihttomearálaččat ovddidit sápmelaččaid vejolašvuodaid bargat boazodoaluin ja skáhppot dainna áigái boaduset.

3.2.9 Ovttavewardásašvuodaplána

Meahcceráđdehusa ovttavewardásašvuodaplánas 3.5.2006 (1821/01/2004) leat váldon vuhtii bargoministeriija ávžžuhusat (9.9.2004) ovttavewardásašvuodaplánaid gárvvisteamis ja dan earenoamášgažaldagat sápmelaččaid ruovttuguovllus. Plánas giddejuvvo fuomášupmi bargoveaga spesiálamáhtu ovddideapmái ja plánas váldojuvvo vuhtii, ahte seammalágan giedahallan ii ovtto dáhkit ovttavewardásašvuoda. Oppalaš vuodđojurdda lea, ahte Meahcceráđdehusa ulbmilin lea ollašuhttit sápmelaččaid positiivvalaš sierragiedahallama Meahcceráđdehuslága sáme-kultuvrra doaibma-vejolašvuodaid dorvudangeatnegasvuoda vuolggasajiin daid rájáid siste, maidda gustovaš láhka-ásaheapmi addá vejolašvuoda.

Plána strategiija dihkáda luondduealáhusaid vuhtiiváldima: ”Meahcceráđdehus ádde luondduealáhusaid ja maiddáid daid ja sáme-kultuvrra oktiičatnaseami ja dorvuda daid oppalaš giedahallamiin ja meannudemiiguin, mat vuodđuduvvet iešguđet doibmii čuohcevaš seadáhusaide.” Sápmelaččaid positiivvalaš earenoamáš vuhtiiváldin luondduealáhusain lea vuodđolága ja ON:a SP-soahpamuša 27. artihkala mielde ollašuhtton nu, ahte bohccuid guohtunráffái, johtingeinnodagaide ja guohtoneatnamiidda čuohcci doaimmat ja daid vahátlaš váikkuhusaid dás si sáme-kultuvrrii árvvoštallo sierra. Dáid dási sihkkarastima várás berre árvvoštallat dálá dili ja ovddidan-dárbbuid. Ráđđadallangeatnegasvuodát leat ovdanbukton eará seadáhusain.

3.2.10 Sámi giellaláhka

Sámi giellalága (1086/2003) dárkkuhussan lea oasistis dáhkit sápmelaččaide vuodđolágas ása-huvvon vuoigatvuoda bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Ulbmilin lea, ahte sápmelaččaid vuoigatvuohta vuoiggalaš riektegeavvamii ja buorre hálddahussii dáhkiduvvo gielas beroškeahttá ja dasa lassin sápmelaččaid gielalaš vuoigatvuodát ollašuhttojit almmá, ahte daidda dárbbáša sierra doarjalit.

4 Avádatguovlojuohku

4.1 Avádatjuogu ulbmilat ja vuolggasajit

Avádatjuogu ulbmilin lea heivehit oktii meahcceguovlolága (62/1991) ulbmiliid ja stivret meahcceguovllu dálá ja boahttevaš geavaheami nu, ahte dat ollašuvvet. Meahcceguovlolága golbma vuosttas ulbmila – meahcceguovloiešlági seailluheapmi ja sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorrvastepmi – leat hui mávssolaččat oppa meahcceguovllus. Dasa lassin meahcceguovlolága mielde guovllu mánggabealat geavaheapmi galgá ovddiduvvot, mii oaivvilda lága dárkilet ákkastallamiid mielde dáikko vuosttažettiin dan ahte lustageavaheapmái ja luondduturmii galget láhččojuvvot vejolašvuodát. Dát ulbmil manná muhtun muddui ruossalassii golmma vuosttas ulbmiliin. Maiddái meahcceguovloiešlági seailluheami, sámekultuvrii gullevaš boazodoalu dorrvastepmi ja eará luondduealáhusaid dorrvastepmi gaskkas gávdnojit ruossalasvuodát.

Nuppiiguin sániiguin avádatjuoguin geahččalit stivret guhkesáiggeulbmiliin meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu eanageavaheami. Avádatjuoguin geahččalit geahpedit nu ollu go vejolaš birra gollama, šlájaid heahtášuvvama, geavaheaddjiid gaskasaš ruossalasvuodaid ja áinnas geahpedit nu ollu go vejolaš lustageavaheami dagahan heajos beliid luondduealáhusaide ja sámekultuvrii. Avádatjuohku govvida, mo meahcceguovllu mánggabealat geavaheapmi galggašii čadahuvvot meahcceguovllu sierra osiin, vai meahcceguovlolága buot ulbmilat ollašuvvet. Avádagain fuolakeahhtá meahcceguovlolága golbma vuosttas ulbmilat leat hui mávssolaččat oppa meahcceguovllus.

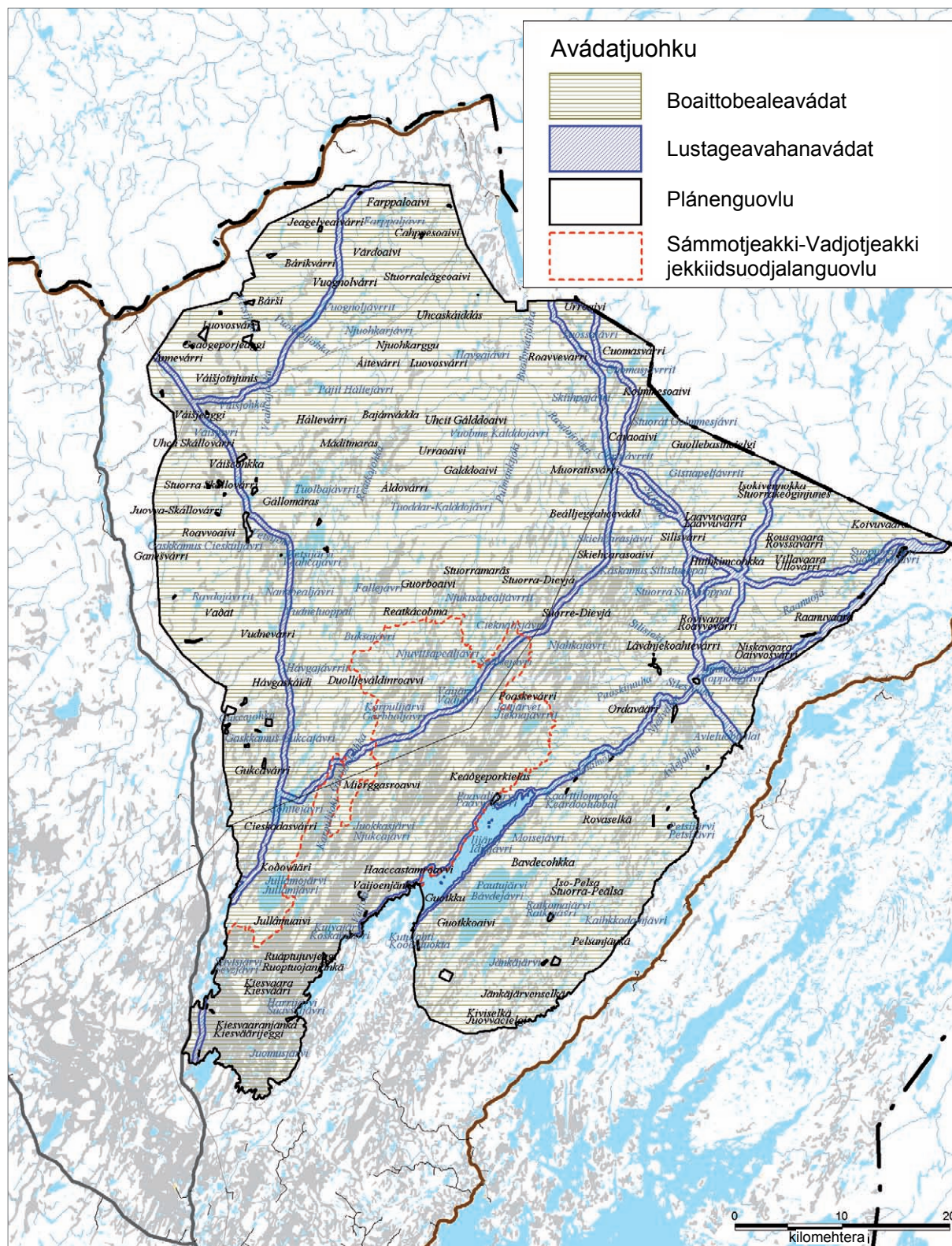
Iešalddes avádatjuoguin sáhtá stivret Meahciráddehusa eanageavahančovdosiid, lustageavaheami ja luondduturisma ja daidda guoskevaš johtolagaid, eará bálvalanrusttegiid, lohpepolitihka ja dohkkehahti doaimmaid dálá láhkamearrádusaid olis.

4.2 Avádatjuogu ákkat Gálddoavvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus

Gálddoavvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu leat dehálaš guovllut boazodoalliide, eará luondduealáhusbargiide, báikkálaš turistafitnodagaide ja báikkálaš ássiide. Luondduealáhusaid ja sámekultuvrra dorrvastepmi ja guovllu meahcceguovloiešlági seailluheapmi oktan báikkálaš olbmuid ruovttudárboguolástusain, meahcebevdduin ja lubmemiin leat mávssoleamos áššit. Lustageavaheapmi mearkkaša ollu meahcceguovllu nuortadavágeahčen Čeavetjávri–Buolbmátjávri-guovllus, Njávánjoga siste ja guovllu meahcevuojáhagain ja gidđadálve bilkenjávriin miehtá oppa guovllu.

Dáid ákkaid vuodul eanaš oassi meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus galgá gullat boaitto-bealeavádahkii. Lustageavahanavádagas dorrvastuvvojit sihke iešrádálaš ja stivrejuvnon luondduturisma vejolašvuodát ja stivrejuvvo meahcceguovllu lustageavaheapmi nu, ahte meahcceguovllu eará geavaheapmái čuohcci heajos bealit livčče nu uhccán go vejolaš. Avádatjuogus fuolakeahhtá lea boazodoaluin ja luondduealáhusaiguin bargan dorrvastuvvonn miehtá meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllus maiddái lustageavahanavádagas ja nuppe dáfus juohkeolbmovuoigatvuodaiguin oažžu johtalit miehtá meahcceguovllu maiddái boaitto-bealaavádagas (govva 5).

Avádatjuohku vuodduduvvá dasa ahte dálá dilli kártejuvvo ja boahhtevaš dárbbut sierra geavahanhámiid hárrái árvvoštallojit. Avádatjuohku dorvvasta boazodoalliid vejolašvuoda bargat boazodoaluin guhkesáiggeulbmiliin uhcimustá dálá dásis, dasgo dat mudde earret eará lustageavaheami rusttegiid sajáiduvvama ja meahccejohhtalusa. Avádatgat eai gáržžit báikkálaš olbmuid árbevirolaš vuoigatvuodaid – dego boazodoalu, meahccebivddu ja guolástusa.

Govva 5. Gálddoaivi ja Sámmotjeakki-Vadotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu avádatjuohku. © Meahciráđđehus 2007, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

4.3 Doaibmabijut

- Guovlu juhkkojuvvo guoktin avádahkan, maid vuodul stivrejuvvo guovllu geavaheapmi, rusttegiid sajáiduvvan, johtaleapmi ja lohpepolitihkka. (1) boaittoealeavádat ja (2) lustageavahanavádat (govva 5, tabealla 1).

4.3.1 Boaittoealeavádat

Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki boaittoealeavadaga viidodat lea sullii 329 900 hektára dahje 95 % guovllu viidodagas. Boaittoealeavádat lea buorre muddui dat ráfáleamos ja luonddudiláleamos oassi, gos johtalit uhciimus ja gosa lea váddáseamos beassat, vaikko dat ii dárbbáš leat álo eatnandieđalaččat boaittoealde. Boaittoealeavadaga ulbmilin lea nu luonddudilálaš guovlu go vejolaš, gosa eai huksejuvvo odđa bálvalanrusttegat. Avádagas eai leat merkejuvvon johtolagat dahje vánddardanrusttegat iige dakkáriid leat jurdda oppa huksetge. Luondduealáhusain boazodoallu lea mávssoleamos geavahanvuohki dán avádagas. Ruovttu-dárboguolásteaddjit ja lustaguolásteaddjit guovllus johtalit muhtun muddui sihke geassit ja dálvit. Guovllus sáhtá lágidit meahcceguovloiešláhká heivvolaš oahpistuvvon vánddardemiid. Boaittoealeavadagas leat geasi áigge meahccejohtalusvuođahagat ja luondduealáhusaid ja nuortalašlaga (253/1995) mielásaš doarjjabáikkiid ja dasa lassin avádahkii sáhtá hukset Meahciráđđehusa fuolahusa dárbbuide rusttegiid ja doarjjabáikkiid. (tabealla 1 ja govva 5)

4.3.2 Lustageavahanavádat

Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki lustageavahanavádaga viidodat lea sullii 18 000 hektára dahje 5 % guovllu viidodagas. Dát lea dat guovlu, gos eatnašat lustageavaheaddjiin johtalit sihke geassit ja dálvit. Áinnas olgobáikegoddelaččaid mohtorgielkká-stallan ja lustaguolásteapmi dáhpáhuvvet eanaš dán avádagas. Prográmmabálvalusfitnodagaide sáhtá miedihit oanehisáigásaš lobiid doarjjabáikki doallama várás lustageavahanavádahkii. Merkejuvvon bálgat ja vánddardanjohtolagat leat dán avádagas. Avádagas lea guovllu buot ávdinstobut ja dohko lea čohkkejuvvon buot lustageavaheami bálvalanrusttegat. Lustageavahanavádahkii sáhtá hukset doarjjabáikkiid Meahciráđđehusa fuolahusa dárbbuide. Lustageavahanavádat lea eanemustá kilomehtera govddu. Iešalldes lustageavahanavádat deaivá dálá johtolagaid ja rusttegiid birrasiidda ja muhtun muddui Njávánjoga sisa; moadde kilomehtera Hahpatjávrris (Hoppoogjávri) Idjajávrii guvlui (tabealla 1 ja govva 5).

Tabealla 1. Plánas árvaluvvon avádatjuogu mielásaš lobálaš ja gildojuvvon rusttegat ja doaimmat Gálddoavvi meahcceuovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus. Logus 4 govviduvvo dárkileappot guhtege rusttet dahje doaibma vuolábeale geavahanhámi hárrái. * = Njávđánjoga siste lobálaš dábálaččat dušše merkejuvvon dollasajiin. Gč. lohku 6 Luonddu lustageavaheapmi ja luondduturisma; 6.6 Mihttomearit ja doaibma-bijut. mg = mohtorgielká.

Rusttet/Doaibma	Boaittoealeavádat	Lustageavahanavádat
Ávdinstobut	li	Juo
Láigostobut	li	Juo
Meahciráđđehusa fuolahusdoarjjabáikkít	li	Juo
Prográmmabálvalusaid gaskaboddosaš doarjjabáikkít	li	Juo
Boazodoalu doarjjabáikkít	Juo	Juo
Boazodoalu rusttegat	Juo	Juo
Luondduealáhusaid eará doarjjabáikkít	Juo	Juo
Nuortalašlága mielásaš doarjjabáikkít nuortalašguovllus	Juo	Juo
Merkejuvvon bálgát	li	Juo
Geasiáigásaš meahccejohhtalus-vuojáhagat báikegoddelaččaide	Juo	Juo
Meahciráđđehusa váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagat	li	Juo
Mohtorgielkásafáralobit prográmma-bálvalusfitnodagaide	Smávva stivrejuvvon joavkkuide vuojáhagaide, main sohppojuvvo sierra	Váldegottálaš mg-vuojáhagas eai ráddjehusat, eará sajis smávva stivrejuvvon joavkkuide vuojáhagaide, main sohppojuvvo sierra
Mohtorgielkálobit olgobáikegoddelaččaide mohtorgielkávuojáhagaid olggobealde	Dálvviáigásaš meahccejohhtaluslohpevuogi mielde	Dálvviáigásaš meahccejohhtaluslohpevuogi mielde
Helikoptera seaivunsajit	Seaivunsajiide, mat nammaduvvojit sierra	Seaivunsajiide, mat nammaduvvojit sierra
Rovit ja šalddit	Dárbbu mielde njealjejuvllatvuojáhagaide	Dárbbu mielde njealjejuvllatvuojáhagaide
Meahccebivdu	Juo	Juo
Guolástus	Juo	Juo
Čoaggin	Juo	Juo
Dolastallan	Juo	Juo*

5 Luondo- ja kulturárvvut

5.1 Luonddusuodjaleapmi ja -dikšun

5.1.1 Dálá dilli

Luonddusuodjaleapmi ii leat bođuid eará luonddugeavaheamis, muhto buot geavaheamis leat mielde maiddái suodjalanbealit. Bistevaš geavaheami prinsihppa gullá buot luonddugeavaheapmái. Čuovvovaččas ovdanbuktojit čohkkejuvvon hámis luonddusuodjaleami dáfus buot mávssoleamos áššit ja bealit ja dárbblaš sierradoaimmat. Danin oassi árvalusain bohtet ođđasit dán logus, dasgo dat leat merkejuvvon plánii juo eará áššeollisvuodaid oktavuodas. Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu áitatvuloš šattuid ja ealliid birra lea mitaluvvon dárkileappot guovllu vuoddočielggadusas (Tynys & Stolt 2004).

Luonddusuodjaleapmi ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovllut eai leat ieš luonddusuodjalanguovllut dahjege dat eai leat vuodđuduvvon luonddusuodjalanlága (1096/1996) vuodul. Meahcceguovlolága (62/1991) oppalaš ákkastallamiin daddjojuvvo:

Luonddusuodjalanguovllut eai iešalddes deavdde meahcceguovlluid luonddudollui ja mánngga-bealat geavaheapmái guoskevaš buot dárbbuid. Dasa lassin lea dárbu vuodđudit dakkár guovlluid, mat eai leat dábálaš ekonomalaš geavahusas muhto mat eai maiddái livčče nu čavga suodjaluvvon go luonddusuodjalanlága (71/1923) mieldásaš suodjalanguovllut.

Meahcceguovloláhka hehte dihto doaimmaid, mat rievdadit sakka luonddu, muhto muđui meahcceguovllut leat láhkamearrádusaid ektui seamma sajádagas go daid birastahtti guovllut. Luonddusuodjalanláhka (1096/1996) ii bajit meahcceguovlluid sierra ovdan, muhto láhka heivehuvvo meahcceguovllus seammaláhkai go earáge guovlluin.

Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu sajádat luonddusuodjaleamis

Gálddoavvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet davvi-boreála šattolašvuodaavádahkii (Ruuhijärvi 1988). Gálddoavvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu ja Norgga beale suodjalkeahtes geainnuhis ja meahcceguovllulágan guovlu hábmejit ovtas viiddis meahcceguovllulágan ollisvuoda, mii lea viehka bures seilon luonddudilis.

Luonddusuodjaleami stivre luonddusuodjalanláhka (1096/1996). Lága ulbmilin lea bajásdoallat luonddu mánnggabealatvuoda, gáhttet luonddučábbodaga ja duovddaárvvuid ja doarjut sihke luondduriggodagaid ja luonddubirrassa bistevaš geavaheami. Luonddusuodjaleamis ulbmilin galgá leat suodjalit ja seailuhit doarvái bures Suoma luondotiippaid ja luonddudilálaš ealánšlájaid.

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea laktojuvvon mearkkašahtti láktasajiid logahallamii dahjege ng. **Ramsar**-čuozáhahkan (gč. lohku 3 **Dikšuma ja geavaheami ulbmilat**). Ramsar-soahpamuša suodjalanulbmilat ollašuvvet vuodđuduvvon jekkiidsuodjalanguovllu ja Natura-guovlluid suodjalandoaimmaid bokte.

Eurohpá ovtastumiid ráđi mearrádusa vuodul lea jagi 1992 rájes bargojuvvon oktilaš eurohpálaš ekologalaš fierpmádaga ovdii. Dán Natura 2000 -fierpmádaga ulbmilin lea sihkkarastit eurohpálaš luonddu mánggahápmásašvuoda seailuma (Birasministeriija 1999).

Natura 2000 -fierpmádahkii gullet dat guovllut, maid Ovtastupmi atná dehálažžan ja main leat luondodirektiivva (92/43/ETY) čuvvosis I logahallon luondotiipat ja čuvvosis II logahallon šlájaid eallinbirrasat. Dáid guovlluid gohčodit **SCI**-guovlun. Luondodirektiivva vuodul evttohuvvon guovlluid lassin Natura 2000 -fierpmádahkii leat almmuhuvvon loddedirektiivva (79/409/ETY) njuolggadusaid mielde klassifiserejuvvon loddosuodjalanguovllut, ng. **SPA**-guovllut.

Luondodirektiivva čuvvosa I luondotiippain 69 gávdnojit Suomas. Luondodirektiiva sisdoallá maiddái sullii 600 ealánšlája, main Suomas gávdnojit sullii 130 šlája. Loddedirektiivva čuvvosis I leat logahallon sullii 200 šlája, mat galget suodjaluvvot. Suomas dain gávdnojit sullii 60 loddešlája.

Gálddoavvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet Natura 2000 -jekkiidsuodjalanfierpmádaga alpiinnalaš avádahkii. Eurohpá uniovnna kommišuvdna dohkkehii guovllu loahpalaččat EU:a suodjalanguovlofierpmádahkii luondodirektiivva vuodul 22.12.2003. Ovtas guovllut hábmejít **Gálddoavvi meahcceguovlu** (FI 1302002) -nammasaš Natura-guovllu. Guovllu viidodat leat 351 633 hektára. Guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii SCI-guovlun ja SPA-guovlun dan sisdoallan luondodirektiivva čuvvosiid I ja II meroštallan suodjalanvuloš luondotiippaid (gč. lohku 2.4 **Natura-luondotiipat**) ja šlájaid vuodul ja loddedirektiivva čuvvosa I šlájaid vuodul.

Árbevierroduovdagat

Gálddoavvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus ii leat oktage váldegottálaččat, eanagottálaččat dahje báikkálaččat divrrasin klassifiserejuvvon árbevierroduovddačuozáhat (Kalpio & Bergman 1999).

5.1.2 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Meahciráddehus čuovvu meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu dili ja dan nuppástusaid, álgá dárbbášlaš suodjalandoaaimaide ja diediha áššis mearrideaddjiide. Dehálaš oassi dán barggus lea fidnet Natura 2000 -luondotiippaid Davvi-Lappi luonddukártenmateriálai. **Ágga:** Dát gullá Meahciráddehusa luonddusuodjalanbargguide. Okta dehálaš bargoneavvu čuovvumis lea báikedihtovuogádat, mas fidne dieduid luondotiippain ja daid dilis. Go daidda fidnejuvvojit vástideaddji Natura 2000 -luondotiipat, de luonddukártenmateriála sáhtá atnit omd. luondotiippaid gávdnoma guorahallamii ja čuovvuma plánemii.
- 2) Meahciráddehus čielggada ainge Ohcejogas duššan lagešvuvddiid ovddeštanvejolašvuodaid bálgosiiguin ja Ohcejoga gielddain. **Ágga:** Davvi-Lappi luondduriggodatplána (Sandström bm. 2000) doaibmalinnját. Roassoguovlluid várás lea dahkkojuvvon ovddeštanplána.
- 3) Meahciráddehus vástida áittatvulosáš náliid čuovvumis ja suodjaleamis. Meahciráddehus bargá dán áššis ovtas dutkiiguin, luonddusuodjalanorganisašuvnnaiguin, bálgosiiguin ja eará čanasjoavkkuiguin. **Ágga:** Dát gullá Meahciráddehusa luonddusuodjalanbargguide.

- 4) Meahciráddehus ohcá dás duohkoge eana- ja meahccedoalloministerijjas sierralobi bivdit riebaniid njálaid beasseguovlluin. Dán bivddus oazžu geavahit mohtorgielkkáid ja bissuid. Bivdit livčče báikkálaš olbmot, geat dovdet bures guovllu. Ášši birra dieđihuvvo jahkásaš čoahkkiin čanasjoavkkuide (bálgosat, luonddusuodjalanovttastusat, fuođđodikšunovttastusat ja gielda). **Ágga:** Dát gullá Meahciráddehusa luonddusuodjalanbargguide. Máinnašuvvon olbmuid dohkálašvuohta bivdinbargui sihkkarastojuvvo.
- 5) Meahciráddehus lea mielde čuovvumin guovllu rievssatnáliid. **Ágga:** Bivddu stivren bistevaš geavaheami prinsihpa vuodul.
- 6) Guollenáliid lunddolaš lassáneapmi dorvvastuvvo guolástusa muddema bokte ja sirdingilvimat dahkkojuvvojit dárkilit jurddašuvvon vuogi mielde. Gč. lohku 8 **Guollečáziid dikšun ja guolástus**. **Ágga:** Guovllu čáziid seailluheapmi luonddudilis.
- 7) Áitatvuloš šattuid gávndondieđut dárkkistuvvojit dadistaga. Gávndonbáikkat dárkkistuvvojit báikki alde. Dieđut vurkejuvvojit áitatvulošvuodaregistariidda. **Ágga:** Dát gullá Meahciráddehusa luonddusuodjalanbargguide.
- 8) Meahciráddehus láidesta luondduguovddážiinnis, luonddustobuinis ja interneahhtasiidduinis vánddardeaddjiid dakkár vánddardeapmái, mii seastá birrasa. Gálddoavvi guovllu stobuide dolvojuvvojit maiddá stohpogirjjit, main mitaluvvo earret eará luonddusuodjaleamis ja guovllu bázahusfuolahusas. **Ágga:** Lustageavaheaddjiid stivren, oahpisteapmi ja rávven leat oalle mávssolaččat meahcceguovllu luonddudilálašvuoda seailluheamis. Oahpistandoaibma mearkkaša ollu vánddardeami birasváikkuhusaid hálldašeamis ja ovddalgihtii ráhkkanahhti gádjundoaimmas. Guovllu meahcceguovloiešlági dorvvasteapmi. Birasbajásgeassin.
- 9) Mohtorgielkkástallan stivrejuvvo ja gáržžiduvvo lohpepolitihkain, man mielde olgobáikegoddelaččat sáhttet vuodjit vuojáhagaid olggobealde dušše dihto dáhpháhusain stivrema ja oahpisteami mielde. Meahciráddehus goziha ovtasrádiid bolesiin ja rádjegozáhusain mohtorgielkkástallama guovllus. **Ágga:** Boazodoalu vejolašvuodaid dorvvasteapmi. Ruossalasuodaid garvin. Galggašii viggat dasa ahte earát go badjeolbmot eai johtal miesse–geassemánus bohccuid guottetguovlluin.
- 10) Meahciráddehus goziha geasiáigásaš meahccejohtalusa ovtas bolesiin ja rádjegozáhusain.

5.1.3 Čuovvun

Meahciráddehusa bargun lea čuovvut iežas hálldašan guovlluid nuppástusaid luonddus ja áitatvuloš ja hárvanažžan šaddan šaddo- ja eallišlájaid náliid ja bargat daid dorvvasteami ovdii. Meahciráddehus galgá čuovvut maiddá fuođdonáliid ovdáneami ja geahččalit ovtas fuođđodikšunbiriin ja fuođđodikšunovttastusain dorvvastit daid. Dáid ulbmiliid ollašuttin dihte Meahciráddehus ee. dahká dikšun- ja geavahanplánaid, skuvle iežas bargoveaga, doaibmá sihkkaraston biras- ja kvalitehtavuogádaga mielde, doallá áitatvuloš šlájaid registariid, čuovvu jeavddalaččat stuorranávddiid logu ja čadaha fuođđodádkongolmmačiegahaslohkamiid.

Dehálaš bargoneavvu luonddudili čuovvumis lea 2000:s gárvvásmuvvan Davvi-Lappi luonddukárten (Sihvo 2001 ja 2002), man oktavuodas maiddá Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu biotohpat ja daid gávndon leat kártejuvvon EU:a luondodirektiivva (92/43/ETY) bohcešattuide leat bárisin dahkamin čuovvunprográmma, man lea jodiheamen Suoma birasguovddáš.

Meahciráddehusa koordinerema mielde čuvvojuvvo goaskin-, mearragoaskin-, bárbmofälle- ja rievssatfálleáliid ovdáneapmi. Meahciráddehus doallá goaskinbesiin beasseregistara ja dárkkista besiid jahkásaččat. Jahkásaččat Meahciráddehus deaivvada bálgošiid ovddasteaddjiiguin ja sis fidnejuvvon beasseguigosat dárkkistuvvojit. Dasa lassin guovllu boralottiid bessema ja náliid ovdánemi leat čuvvon ja besiid dárkkistan mánggat áššeberošteaddjit.

Ovdalis máinnašuvvon boralottiid lassin Birasministeriija lea oskkildan Meahciráddehusa vástošládjan njála ja giljobačča, maid Meahciráddehus čuovvu jahkásaččat. Meahciráddehus doallá guovllu dovdojuvvon njálabesiin registara ja čuovvu ovtas njállabargojoavkkuin njálladili guovllus.

Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádus lea dutkan guovllu guoládaga ja bohccuid guohtoneatnamiid dili. 1977:s gárvvásmuvai dutkamuš Davvi-Lappi bálgošiid dálveguohtoneatnamiid dilis ja 1999:s dutkamuš oppa boazodoalloguovllu geasseguohtoneatnamiid dilis (Kumpula ee. 1997 ja 1999).

5.2 Kulturarbbi suodjaleapmi ja dikšun

5.2.1 Dálá dilli

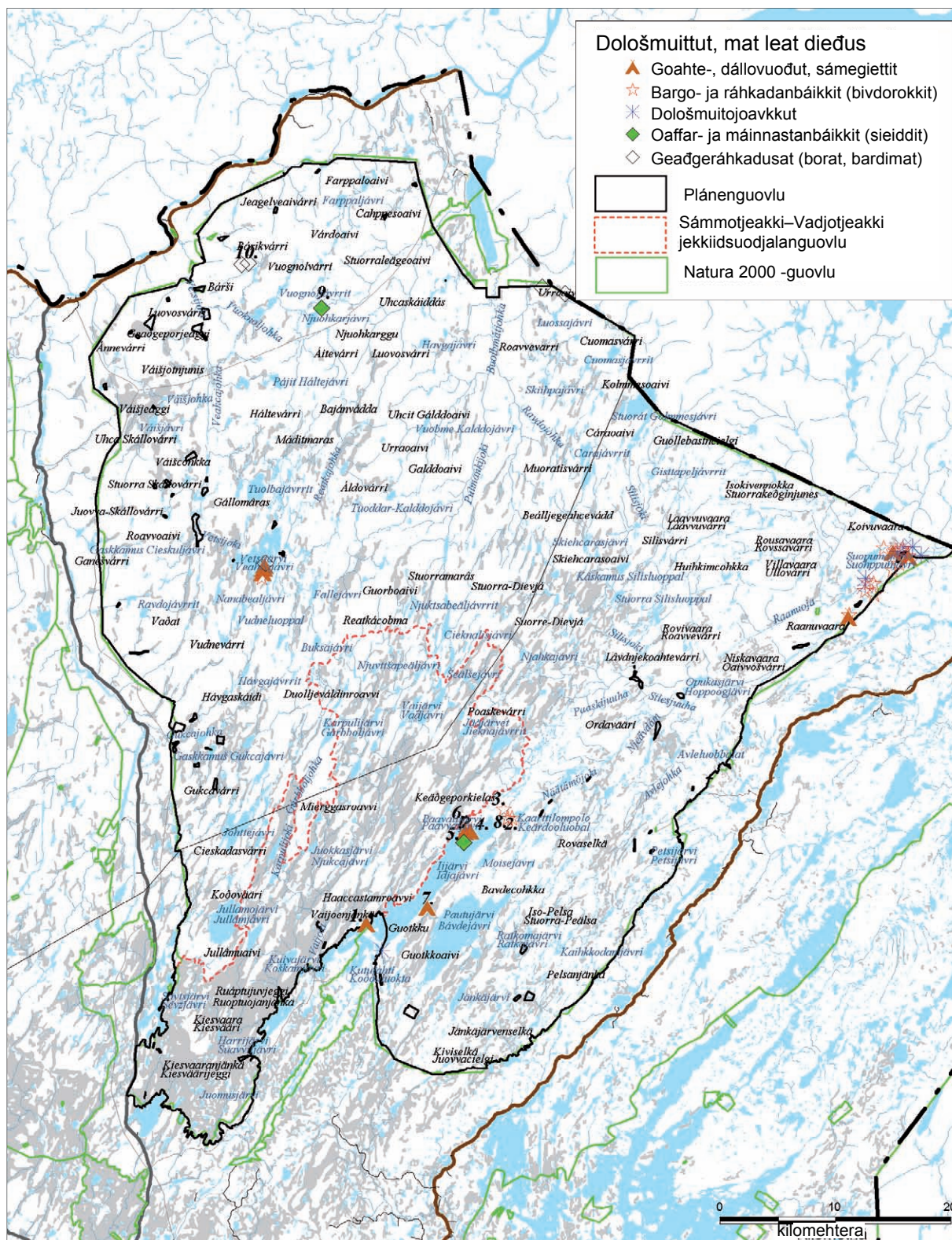
Arkeologalaš čuožahagat

Gálddoavvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus leat inventerejuvvon doaisttázii gávcci fásta dološbázahusa Anára gieldda bealde ja guokte Ohcejoga gieldda bealde (govva 6).

Klassifiserenmummir (romalaš nummiriiguin) lea ráfáidahttklassifiseren, mii ii vuodđuduva láhkii dahje ásaheppii. **I-luohkká:** váldegottálaččat dahje guvllolaččat mearkkašahhti dološbázahus, man galgá geahččalit seaillohut dalá dilis ja merket lávaplánemis sierraguovllun. **II-luohkká:** ráfáidahttindási dárkilet meroštallan gáibida lassedutkamiid (geavahuvvon luohkain dábálemos). **III-luohkká:** duššan dahje eahpemearálaš čuožahat, mii ii ráfáidahtto dovdojuvvon dieđuid vuodul. (Kotivuori & Torvinen 1994)

Gálddoavvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus leat čuovvovaš fásta dološbázahusat (Kotivuori & Torvinen 1994):

- 1) Roavečoalbmi (Ruávičuálmi), Idjajávrrí davábealegáddi. Vadjotjeakkis vielttis oidno jávrrí ala ng. **Mujo gieddi**. Dat lea sullii 40 x 50 mehtera viiddu. Giettis sáhtta earuhit 2–3, vejolaččat 6-čiegeat goadi vuodu, maid guovdu lea árrančomaš. Dasa lassin gávdnojit eará njealječiegeat (olgo?)visttiid sajít ja rokkit. II-luohkká.
- 2) Gárdeluoppal (Kiárdooluobâl). Idjajávrrí. Vuottasluoppal (Vuodâsluobâl). Bivdorokkit Idjajávrrí oivoša máttabealde, Idjajávrrí ja Gárdeluobbala gaskkas, bovdnâs lagešvuovddis. Meahciráddehusa Idjajávrrí gámpâs dáidda rokkiide lea sullii 500 mehtera. Rokkit, nuppelohkái oktiibuot, leat eahpedássidis gaskkaid mielde sullii davil máttâs gutko alde, Gárdeluobbala ja uhcit jávrrí gaskkas. II-luohkká.

Govva 6. Gálddoavvi ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu bissovaš dološmuittut, mat leat diedus. © Meahciráddehus 2006, © Genimap Oy, Lohpi L5293. © Musealágádus, lohpi nr 34/005/2005, © Suoma birasguovddáš 2006.

- 3) Idjajávri, davábealegáddi. Vuottasluoppal. Bivdorokkit. Geađgeáiggi gávnnusbáiki. Meahci-ráđdehusa Idjajávrrí gámpas sullii 700 mehtera oarjjásdavás. Idjajávrrí nuortadavágeahčen jávrrí davábeale gáttis álgá sullii 500 mehtera guhkkosaš, oarjemáddi-nuortadavviguovlosaš bivdovuogádat, mas leat badjel 100 rokki. Rokkit leat čobmáš sáttoguolbanis, mas šaddet soagit. Rokkit leat gaskamearálaččat 2,5 x 3 m stuoru ja sullii mehtera čieju. Dat leat eahpe-dássidis gaskkaid mielde ovttaid ovttaid dahje lávgalagaid, báikkuid roggeráidu mohkohallá. Daid rokkiid luhtte, mat leat lagamusat gátti, ledje eanaihtimiin gávdnosat: kvárca, geađge-kvárca. II-luohkká.
- 4) Vuohppenjárga (Vypepeenjárga). Ássangieddi. Idjajávrrí davágeahčai nuortandavvin cáhkki njárgga nuortamáttabeale gáttis. Idjajávrrí ávdinstobus 1,2 kilomehtera oarjjásmáttás. Dakko lea topográfalaš kártii (1974) merkejuvvon priváhtagámpá. Dál viessosadji vuhtto suidnon ássangiettis njuolggočiegeat čohkiideapmin. Dasa lassin dakko vuhtto nubbi njuolggočiegeat viessosadji ja várra boarráset, sullii 6 njealjehasmehtera viidosaš goahtevuođu. Goittot muhtun oasit ássangiettis eai leat nu boarráset. II/III-luohkká.
- 5) Vuohppenjárga. Idjajávri. Geađgeáiggi ássanbáiki. Idjajávrrí davágeahčai nuortandavvin cáhkki sáttónjárgga oarjemáttageahčen. Moatte mehtera allosaš, čáhcái gahčči gáddedearpmi alážiis geaigájit dola loaktin geađggit ja kvárcagarramat. Dat leat sullii viđa mehtera mátkkis gátti guvlosaččat. II-luohkká.
- 6) Vuohppenjárga. Bivdorokkit. Idjajávri. Idjajávrrí nuortadavágeahčai davvin cáhkki njárggas. Bávválgoga (Paaválguuhâ) njálmmi lustaviesus roggeráiddu oarjjageahči lea sullii 100 mehtera nuortasmáttás. Rokkit leat duolba sáttoguolbanis, mas šaddá soahkevuovdi. II-luohkká.
- 7) Idjajávri/Bávdējávri. Guotkku. Geađgeáiggi ássanbáiki. Idjajávrrí gaskkamuttus nuortamáttabeale gáttis. Ája, mii golggiida Guotkkojeakkis jávrríid gaskasaš gutkos, luoitá Idjajávrrái čuo-záhaga oarjjabealde, sullii 100–150 mehtera geahčen. Guovtte steallis, maid earuha boares sáttodearpmi ja mas šaddet soagit, vuhttojit dološ ássama mearkkat. Dakkárat leat vuolles leairasajis, badjelis boazobálgáin, gos leat dola mollen geađggit. Gávdnosat leat ihtán eatnan ala. Gávdnosat: kvárca. II-luohkká.
- 8) Njávđánjoga oavvuš. Bivdorokkit. Vuottasluoppal. Idjajávrrí nuortadavágeahčen, Njávđánjoga oivoša ja dan nuortamáttabeale jávrrí gaskasaš gutkos. Čobmáš ja juvves lagešeatnamis vuhttojit 11 rokki nuorta-davviguovlosažžan. Rokkit leat 3-5 nealjehasmehtera viiddu ja 0,6–1,7 mehtera čieju. II-luohkká.
- 9) Njuohgárggu. Ohcejohka. Bigálusbáikkis, mii lea Njuohkarjávrrí nuortadavábeale jávrrí gutkos, lea duolba, skužilnjealjehasa hápmásaš s. 3 m x 2 m viidosaš ja 0,5 m allosaš geađgi. Dan guoras lea 1,5 m x 1,1 m:a sturrosaš čiehkás kvarcihtalaigguš, mii lea fierahuvvon máinnašuvvon duolba geađggi alde eret. Jearaldagas lea várra Njuohkarduoddara bálvvosbáiki, mas Paulaharju lea máinnašan (gč. 1932: 29). I-luohkká.
- 10) Bárit. Ohcejohka, Veahčat. Báritvári nuorttageaže máttabealevielttis. Báritjávrrí davágeahčen sullii 1–1,5 km oarjjásdavás leat guokte geađgebora. II-luohkká.

Dat ahte guovllus dihtet gávdnot juo logi giddes dološbázahusa, ii oavvil ahte dat eai livčče eanetge. Erenoamážit geađgeáiggi ássanbáikkiid lea dávjá viehka váttis fuobmát, ja áššedovditge šaddet dorvvastit iskkadanroggamiidda dakkár sajiin, gos šaddet muorat ja eará šattut. Dološ olbmot gohttejedje mielas seammalágan báikkiide go dáláge vánddardeaddjit, ja nuba buriid gohttenbáikkiid leat geavahan juo duháhiid jagiid. Danin lea viehka jáhkehahtti ahte measta gos beare

vuogas leairasajis ovdamearkka dihte čázadagaid gáttiin leat eatnan vuolde ja várra dan alde mearkkat boarráset ássamis. Boares ássanmearkkat leat dološmuitolága mielde automáhtalaččat ráfáidahtton (Kankaanpää 2002).

5.2.2 Dološmuittuid vuhtiiváldin doaimmas

Dološmuitolága (295/1963) mielde ii áinnas oaččo duohtadit giddes dološbázahusa, jos dasa ii leat lága vuodul addojuvvon lohpi (1 §). Dákkár doaibman máinnašuvvo lágas roggan, gokčan, sirdin, vahágahttin, jávkadeapmi ja eará duohtadeapmi. Giellu guoská maiddá eanaeaiggádiidda, geaidda geahččalit almmuhit sin eatnamiin gávdnojuvvon dološbázahusat. Buot eanaeaiggádiidda ii goittot sáhte váldit oktavuoda govttoláš áiggi sisa. Gánnáha goittot fuomášit ahte dološmuitoláhka ráfáidahtta das logahallon giddes dološbázahusaid (2 §) almmá sierradoaimmaid haga.

Oassi dološmuitobázahusain heivejit oainnusin, jos daid seailuma sáhtta dorvvastit oainnusin atnimis fuolakeahhtá (bivdorokkit, sieiddit jna). Daid sáhtta bidjat oahpistanrusttegiid ja dárbbu mielde suodjalit. Šattolašvuolta, mii sáhtta vahágahttit dákkár čuožahagaid, galgá jávkaduvvot. (Meahciráddehus 2002)

Jagiid 2004–2008 áigge lea leamaš jođus EU-fidnu **Lappi kulturbirrasat oahpisin**. Fitnu boadusdieđut váldojuvvojit vuhtii guovllu dikšun- ja geavahandoaimmain maŋnelis. Guovllus eai leat dál Meahciráddehusa suodjalanlogahallamii gullelaš visttit. Vejolaš lasáhusat stáhta visttiid suodjalanlogahallamii bohtet guorahallamii Musealágáduš ja Meahciráddehusa ovttasbarggu okta-vuodas, go dieđut kulturhistorjjálaš čuožahagaid birra dievasmuvvet.

5.2.3 Luonddu árbevirolaš geavaheapmi ja sámekultuvra

Boazodoallokultuvra lea seilon nanusin Gálddoavvi meahcceguovllus olgguldas nuppástusain fuolakeahhtá. Boazodoallu lea ainge okta deháleamos ealáhusain dán guovllus. Gálddoavvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus dollet bohccuideaset Ohcejogas, Njuorggámis, Anáris, Njávdamis, Čeavetjávris, Gápmasis ja Bárttehis ássi boazodoallit, geat gullet Gálddoavvi, Njávdáma ja Muttošjávrris bálgosiidda. Ruovttudárboguolástus ja -murjen, murjjiid čoaggin vuovdimassii ja meahcebivdu gullet oassin dáid boazodoallobearrašiid ealáhusollisvuhtii.

Guovllus barget boazodoalliid lassin luondduealáhusaiguin maiddá lahkosiid giliid ássit. Guolástus, meahcebivdu ja murjen mearkkašit mealgat maiddá earáide go dákkár luondduealáhusbargiide. Ruovttudárboguolástus ja -meahcástus ja murjen lea mávssolaš lassi olbmuid borramušdoalus. Meahcis johtaleapmi lea maiddá mávssoleamos astoáiggi vásihanvuohki báikkálaš olbmuide.

Luondduealáhusat mearkkašit ollu kultuvrralaččat, ja nuba daid mearkkašumi ii sáhte mihtidit ruđas. Boazodoallu, meahcebivdu ja guolástus leat sámekultuvrra ávnnaslaš ja vuoiŋgalaš vuoddu. Luondduealáhusat leat mávssolaš oassi maiddá guovllu suomelaččaid eallinvuogis. Luondduealáhusaiguin lea juo guhká bargojuvvon dán guovllus. Olbmot leat bargan sierra ealáhusaiguin. Dát čájeha, mo olmmoš sáhtta vuogáiduvvat guorba lundui, go váldá vuhtii luonddu dássedeattu ja dan ásahan sierraeavttuid.

5.2.4 Ulbmilat

- Guovllu kulturárvvuid suodjaleami ulbmilin lea seailluhit guovllu mávssolaš kulturárvvuid, madda lohkkovit sámekultuvra, guovllu árbevirolaš luonddugeavaheapmi dasa gullevaš dieđuiguin, visttiiguin ja rusttegiiguin ja dasa lassii dološbázahusaid suodjaleapmi.

5.2.5 Doaibmabijut

- Kulturbirrasiid seailluheaddji ja eará árbevirolaš geavaheapmi ja dieđut das leat juo daninassii seailluhanveara kulturárvvut. Nuba eará sajis dán plána leahkki árvalusat, mat dorvvastit sámekultuvra, luondduealáhusaid ja báikkálaš árbevirolaš luonddugeavaheapmi ja ovddidit árbevirolaš dieđuid seailuma, gullet oassin kulturárvvuid suodjaleapmái.
- Meahciráđdehus dutkkaha Museovirastoi meahceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus buot huksekeahtes báikkiid, madda plánejit lustageavahanrusttegiid, ovdalgo dahkkojuvvojit ja ollašuthtojit dárkilet huksenplánat, jos orrot vuhttomii mearkkat dološ ássamis. **Ákkat:** Dološmuitoláhka ja dološmuittuid suodjaleapmi.

6 Luonddu lustageavaheapmi ja luondduturisma

6.1 Doahpagat

Luondduturismmain oaivvildit dáikko earáid go ohcejohkalaččaid ja anárlaččaid johtaleami guovllu luonddus. **Luonddu lustageavaheapmi** lea doaban vehá viidáset go luondduturisma. Earru lea dakko ahte lustageavaheapmi sisdoallá maiddá báikkálaš olbmuid astoáiggeanu, go fas luondduturisma čujuha olggobeale olbmuide, geat bohtet guvlui. Luonddu lustageavaheami sáhtá ná juohkit (báikkálaš olbmuid) **lagaslustageavaheapmái** ja (olgo báikegoddelaččaid) **gáiddus-lustageavaheapmái** dahjege luondduturismii.

Lustajohtin luonddus sáhtá Suomas dáhpuhuvvat juogo iešrádalaččat, geassinbeatnagiiguin, bohccuiguin dahje heasttain, mohtorfievrruiguin dego njealjejuvllagiin, meahccebiillain, mohtorsihkkeliin, mohtorgielkkáin, mohtorfatnasiin, čáhcejettiin dahje ovttaštattiin dáid fievrruid. Ná viidat leat meroštallan lustajohtima luonddus earret eará luonddu lustageavaheami ja luondduturisma ovddidanbargojoavku (Birasministeriija 2002). Meahccái ja doppe fas ruovttoluotta geaidnogurrii, maiddá Gálddoavvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiid-suodjalanguovllus, sáhtá sirdásit earret meahccefiervruiguin maiddá mohtorfatnasiin, girdiin dahje helikopteriin. Iešrádalaččat sáhtá johtit **fuolahuvvon vuogi mield**. Dalle joavkku biergasat ja niesttit fievrriduvvojit meahcis etáhpa- ja idjadanbáikkiide ovdamearkka dihte mohtorgielkkáin, goas lustajohtit eai dárbaš ieža guoddit biergasiiddiset ja sáhttet johtit geahppaseappot ja guhkit beaivemátkkiid. Árbevirolaš juohkeolbmovuogiatvuodaide vuodduvvi johtin dáhpuhuvvá goittot iešrádalaččat **ii-fuolahuvvon vuogi mield**, goas jearaldat lea dábalaččat ng. **árbevirolaš meahcevánddardeamis**. Meahcis sáhtá johtit juogo **iehčanassii** joavkkus dahje okto dahje **stivrejuvvon vuogi mield** joavkkus.

Stivrejuvvon johtin ja virkkosmuvvan luonddus sáhtá leat juogo **gávppálaš** dahje **ii-gávppálaš** doaimma. Čavges ráji lea viehka váttis geassit gávppálaš ja ii-gávppálaš virkkosmuvvandoaimma gaskii. Iešalldes jearaldagas lea fitnodatdoaimma, jos stivrejuvvon luonddumátkkit márkanastojit stuorra olmmošmeriide dahje dat vuvdojuvvojit earáidege go ovtastusa iežas lahtuide.

Prográmmabálvalusfitnodagaiguin oaivvildit turistafitnodagaid ja -organisašuvnnaid, mat vuvdet stivrejuvvon mátkkiid ja **lagassáhtostemiid** dahjege sáhtostemiid guovllu siste. **Prográmmabálvalusaid** – omd. sáhtostemiid, prográmmalaš doaimmaid ja smávva idjadanfálaldagaid meahcceguovllus – sáhttet fállat luondduealáhusdoarjjabáikkiid veagas prográmmabálvalusfitnodagaid lassin maiddá luondduealáhusbargit, geaidna ná háhkkojuvvon turismasisaboat leat oassi sin ealáhusollisvuodas, muhto ii goittot váldoealáhus.

Ávdinstohpu lea ovttagardán barta, mii lea álo rabas. Das lea muorrakamiidna, seaidneseanga, beavdi ja beaŋkkat ja muhtumin maiddá gássavuoššanpláhta. Ávdinstohpu lea oaivvilduvvon meahcceguovllus iešrádalaččat johtaleaddji vánddardeaddjiid ovttá dahje guhkimustá guovtte ija idjadeapmái. Báikkálaš olbmot idjadit ávdinstobuin maiddá mohtorgielkkáin jodedettiin. Maiddá olgo báikegoddelaš mohtorgielkkástallit leat idjadan jaskes áigodagaid áigge Meahciráddehusa ávdinstobuin, mat leat váldegottálaš mohtorgieljávuojáha alde.

Várrenstohpu lea ávdinstobu láhkai ovttageardánit lágiduvvon stohpu, mas oažžu idjadit guhkimustá ovttá dahje guokte ija. Várrenstobus vándardeaddji sáhtá mávssu vuostá várret alccesis idjasaji. Várrenstobu ii sáhte láigohit ollásit alccesis, dego láigostobu, dušše seangasaji.

Láigostobu sáhtá láigohit oanehis áigái dahjege guhkimustá vahkkui dahje guovtte vahkkui hávil. Dalle dan oažžu ollásit iežas atnui láigoáiggi boddii. Láigostobu sáhttet láigohit maiddá turistafitnodagat ja dan sáhtá atnit prográmmabálvalusaid doarjjabáikin.

6.2 Lustageavaheami rusttegat, johtolagat ja daid fuolahus

Vándardeami ja lustageavaheami váldoguovllut Gálddoaivvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus leat guovllu nuortadáveahčen Čeavetjávrrí–Buolbmátjávrrí birrasiin, Anárbálgás ja Sámebálgás (govva 7). Lustaguolástusa ja mealluma váldoguovllut leat Njávđánjogas.

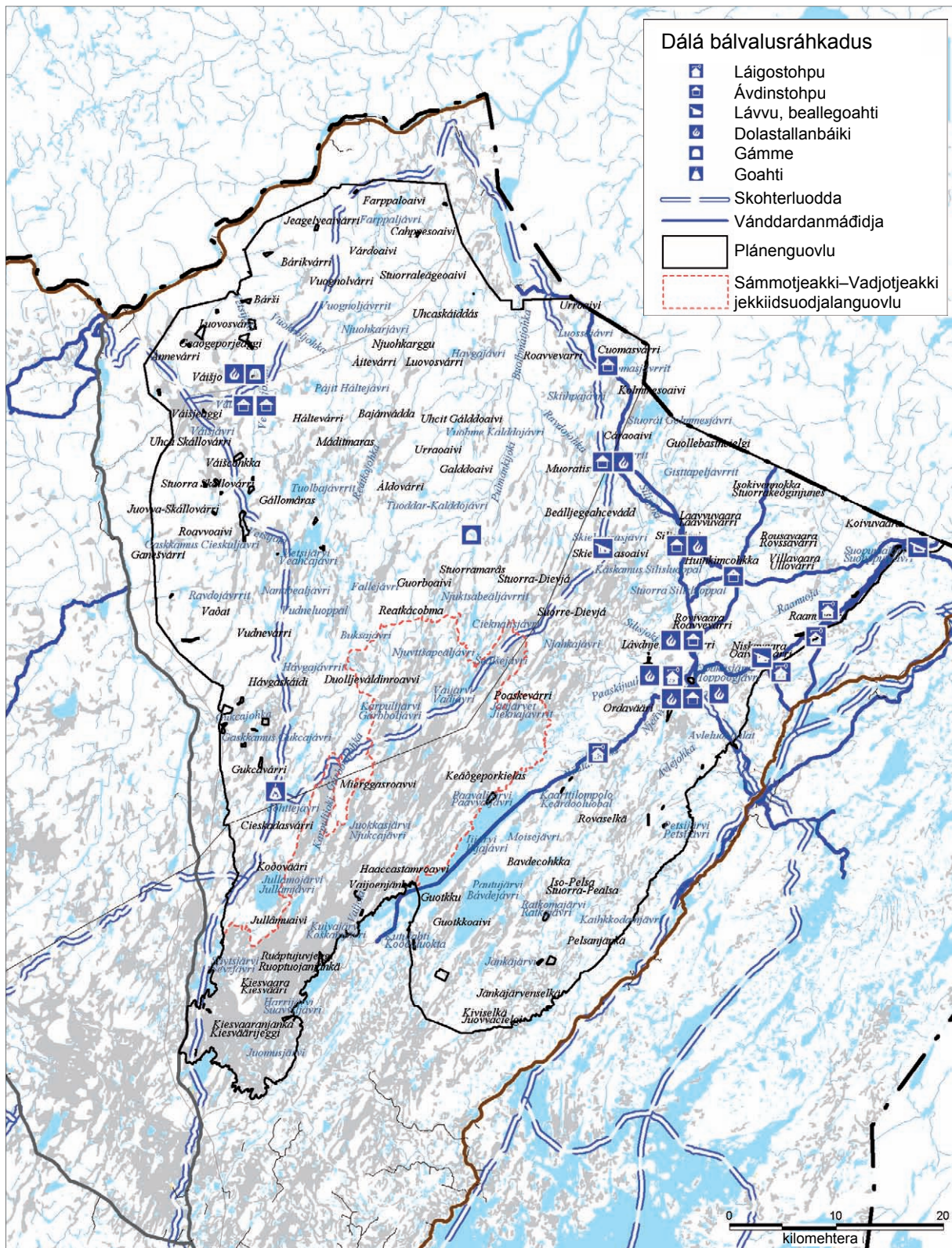
Čeavetjávrrí–Buolbmátjávrrí vánddardanjohtolat lea 60–70 km guhku. Čeavetjávrris johtolat manná Hahpatjávrrí bokte Njávđánjoga rastá gitta Issátjávrrái. Doppe sáhtá joatkit juogo njuolga Huikinvárjohkii dahje nuppi johtolaga mielde Ruossajávrrí (Ruossájávri) bokte. Čarajávrriid manjá johtolat jorggiha nuortasdavás Norgga ráji duottarguovlluide ja joatkašuvvá das Čuomasjávrriid bokte Buolbmátjávrrí geainnu geahčái. Buolbmátjávrrí máttageahčai beassá biillain Njuorggámis geaidnoráigge, dohko lea sullii 20 km. (govva 7)

Anárbálggis Čeavetjávrris Várjjavuona Stuorravutnii earrána Čeavetjávrrí–Buolbmátjávrrí johtolagas ja manná Ruossajávrrí bokte ja joatkašuvvá Stuorrageadgenjunnása (Stuorrákedgnjunes) máttabeale. Ráji rastá beassá Norgga beallai Áitioivviid (Áitiuáivih) buohta, gos johtolat joatkašuvvá davás. Johtoga ollesguhkodát lea sullii 100 km. Suoma bealde dán johtolaga alde leat golbma ávdinstobu, Norgga bealde ii oktage. 2001:s fápmui bohtán Schengen-soahpamuša mielde norgalaččat ja EU-riikkavuložat sáhttet rasttildit Suoma ja Norgga gaskasaš ráji gokko ihkinassii, beare sis ii leat mielde tuolluvuloš gálvu. Dasa lassin olmmoš galgá sáhttit duodástit iežas identitehta ja riikkavulošvuoda.

Sámebálggis lea 87 km guhkkosaš riekkesjohtolat Čeavetjávrris Njávđámii ja ruovttoluotta. Johtolat guorada báikkuid dološ sámebálgáid Čeavetjávrrí–Njávđáma-geainnu guvlosažžan. Manadettiin johtolat manná Čeavetjávrrí máttabeale meahcceguovllu olggobealde, gos johtolat goarggu vuos Vainnasoavvi (Vannjiikeessimuáivi) vieltái. Doppe johtolat joatkašuvvá Garetjávrrí (Karehášjávri) ja Nuortejávrrí (Nuottijávri) bokte Njávđámii ja das ain Buollánvárrái (Puállámvääri). Boadettiin johtolat manná Čeavetjávrrí–Njávđáma-geainnu dávebeale eanaš meahcceguovllus. Álggos johtolat vuos manná Buollánvári badjel Njávđánjoga heannggašaldái ja das ain Suohppunjávrrí (Suáppumjávri) ja Soavveljávrrí (Suávviljávri) gaskka Ullovárrái (Ullovääri). Soavveljoga (Suávviljuuha) rastá beassá gáli. Ullovári vilttiin johtolat njiedjá Ruossajávrrái (Ruossájávri), gos Sámebálggis ovtastuvvá Čeavetjávrrí–Buolbmátjávrrí-meahccevánddardanjohtolahi. (govva 7)

Sámebálgá sáhtá johtti maiddá oaiduvvon bálgá mielde Njávđánjoga máttabeale Gálloguoika–Hahpatguoikka gaskka (govva 7).

Anára–Ohcejoga-geainnu alde lea geaidnooktavuohta Idjajávrrái, man oarjemáttageahčen fatnasiid čáheáiluoitinsajis álgá Njávđánjoga meallunjohtolat. Johtolaga nubbi geahči lea Njávđáma Vánddardanstobus Norggas, go-sa lea maiddá geaidnooktavuohta. Njávđánjoga meallunrávagirjji (Mikkola) mielde johtolat lea hui guikes meahcceguovlojohtolat.

Govva 7. Gálddoaiivi ja Sámmotjeakki–Vadotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu vánddardanbálvllanráhkadusat. © Meahciráđdehus 2007, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Guovllus eai leat mohtorgielkájohtolagat. Meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus leat merkejuvvon mohtorgielkávuojáhagat, mat eai leat vuodduduvvon meahccejohtaluslágas (1710/1995) oavvilduvvon johtolahkan. Dáid vuojáhagaid mielde johtaleapmi dáhphuvvá

eanaeaiggáda dahjege Meahciráddehusa lobi vuodul. Okta vuojáhat vuolgá meahcceguovllu olggobealde Čeavetjávrris ja manná Hahpatjávrris bokte Silisvárrái (Silesvääri) ja das ain Skiehččarasa bokte gitta Njuorggámii. Skiehččarasa rohte vuojáhat maiddá Johttejávrrái. Nubbi máddi-davviguvlosa vuojáhat manná muhtun muddui Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiid-suodjalanguovllu siste ja boahdá Seavžejávrris (Sevžjávri) buohta Gálldoaivvi meahcceguvlui. Vuojáhat joatkašuvvá Johttejávrris ja Veahčejávrris bokte gitta Ohcejohkii. Dasa lassín máinnašuvvon vuojáhaga alde rohte Njuorggámii laktavuojáhat dasstán Skállovári davábealde (govva 7). Meahciráddehusa luonddubálvalusat (Luontopalvelut) bajásdoallá ja fuolaha mohtorgielká-vuojáhagaid.

Olgobáikegoddelaččat ožžot mohtorgielkkástallat iehčanassii dušše ovdalis máinnašuvvon vuojáhagaid mielde. Eará sajis johtalettiin sis galgá leat fárus oahpisteaddji, guhte dovda bures guovllu (gč. lohku 10 **Meahccejohtalus ja eará johtaleapmi**). Prográmmabálvalusfitnodagat buktet vuojáhagaide maiddá gielkásafáraid ja čuoigijoavkkuid. Gielladalaččat mohtorgielkkástallat eanaš giđđat vuogáiduvvan vuojáhagaid mielde. Earret boazodoalliid gielladalaččat dárbbasit mohtorgielkkástallamii álo meahccejohtaluslobi. Lohpi lea nuvttá.

Beanavuodjin lea lassánan sakka guovllus ja doaimma várás geavahuvvojit eanaš mohtorgielká-vuojáhagat.

Davvi-Lappi eanagoddelávvi (boahdá Lappi guovloplána sadjái, go birasministeriija lea nannen dan) guvlui leat merkejuvvon sihke olgolihkadan- ja mohtorgielkájohtolatvárremat (Čuovus 4). Meahciráddehus galgá eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) oaivvildan eiseváldin ”váldit [guovlo]lávva vuhtii, bargat dan ollašuvvama ovdii ja geahččat ahte doaibmabijuiguin ii váttás-muhtto láva ollašuvvan” (32 §, 2 mom.).

Gálldoaivvi meahcceguovllus leat oktiibuot guhtta ávdinstobu Čeavetjávrris–Buolbmátjávrris-johtolaga alde (govva 7). Čeavetjávrris oarjjásdavás lea Hahpatjávrris ávdinstohpu. Dasto boahdá Issátjávrris stohpu Issátjávrris oarjemáttageahčen Hahpatjávrris davábealde. Ruossajávrris ávdinstohpu Njávđánjoga davábealde lea 10 km Hahpatjávrris nuorttasdavás. Huikinvárijoga, Čárajávrris ja Čuomasjávrris ávdinstobut bohtet dan maŋŋá davásguvlui manadettiin (govva 7). Buot stobuide čáhkjet idjadit gávccii olbmo, earret Čuomasjávrris ávdinstohpui čáhkjet guhtta olbmo. Buot stobuin lea kamiidna ja gássauvna. Mohtorgielkávuojáhaga alde Váišjogas lea rabas gámmes, mas čáhkjet idjadit guokte olbmo.

Gokčojuvvon dolastallanbáikkis (goađit ja lávut) ja eará dolastallanbáikkis leat Njávđánjotsiste ja mohtorgielkávuojáhagaid alde.

Ávdinstobuid ja dolastallanbáikkiid boaldinmuoras ja bázahusain fuolaha Meahciráddehusa luonddubálvalusat. Boaldinmuorran adnojuvvo soahki ja beahci, mii murrejuvvo stobuid lahkosiin. 2002:s manai boaldinmuorra Gálldoaivvi guovllus oktiibuot sullii 120 m³.

Villi Pohjola luonddaturismin valdoguovllut leat dán áigge Anára lahkosiin ja maiddá Njávđánjoga guovlluin. Doppe leat Villi Pohjolas njeallje láigogámpá: Kuošnjajohka (Kuošnjajuuhá), Saunakoski, Ađáčieskanjávri (Oodáčieskâmjávri) ja Silisjohka (govva 7).

Stohpogirjjiin leat beivejuvvon rávvagat bázahusfuolahusas ja stobuid geavaheamis. Ulbmilin lea geahpedit bázahusaid čoggoma beaktilis dieđiheami bokte ja seammás gieđahallat áššáigullelaš vuogi mielde juo čoggon bázahusaid. Gálldoaivvi guovllu stobuin eai leat aiddo dál stohpogirjjiit. Stobuid oktavuodas leat seahkalas- ja biobázahusaid, stobiid ja bohtaliid čoagginbáikkis ja olgo-hivsegat. Seahkalasbázahusat fievrriiduvvojit eret meahcis dálvit muorrafuolahusa máhccan-

guorbmin. 2002:s seahkalasbázahusat čoggojedje Gálddoavvi guovllus oktiibuot sulii 30 m³ ja problemabázahusat sullii 20 kg.

6.3 Lustageavaheami ja luondduturisma mearri ja iešláhki

1996:s dahkkojuvvon Gálddoavvi meahcceguovllu vánddardančielggadusa (Parviainen 1996) vuodul eatnašat vánddardeaddjiin bohtet Uusimaas, Hämes ja Lappis. Buot eanemus Gálddoavvis geasuhedje guovllu viidodat ja smávva hámit, luonddu ráfi, guoskameahttunvuohta, earáláganvuohta, vánddardeaddjiid vátnivuohta ja guolástanvejolašvuođat. Báikegoddelaččat hárve vánddardit dušše vánddardan dihte. Sii fitnet guovllus lubmemin ja guolásteamen, millosepmosit juoga mohtorfievrruin.

Alimus vánddardanáigi deaivá cuoŋománnui. Dalle johtalit čuoigat, mohtorgielkkástallit ja bilkejeaddjit. Nubbi sesoŋa deaivá suoidne–borgemánnui, goas guovllus johtalit vánddardeaddjit. (Parviainen 1996)

Gielddalaččat mohtorgielkkástallat guovllus eanaš giđabeallai njukča-cuoŋománuš ja siivvuid mielde maiddái miessemánuš. Dalle gielddalaččat johtet bilkemin guovllu guollečáziin ja orodit lávuin dahje priváhtaeatnamiid visttiin. Mohtorgielkávánddardemiin leat dorvvolašvuođasivaid dihte uhcimustá guokte mohtorgielkká fárrolagaid ja mohtorgielkkástallit vudjet vuogáiduvvan vuojáhagaid mielde.

Mohtorfievrruiguin johtaleapmi lea gáržžidan meahcceguovlluid sosiálalaččat geahčadettiin. Nuba meahcceguovlluid gáidoseamos sajiidege beassá dán áigge ovttá dahje moatte beaivvis. Nuppe dáfus mohtorfievrruiguin johtaleami (mohtorgielkkástallan ja girdin) dihte meahcceguovlluiguin sáhttet ávkkástallat dakkáratge, geain eai leat doarvái návccat dahje dáiddut johtalit iehčanassii guovllus.

Mátkkálaččaide vuvdet prográmma- ja oahpistanbálvalusaid lassin idjadanbálvalusaid, biepmu ja meahceboradanbálvalusaid, boaldamuša, mátkemuittuid, vánddardandárbašiid ja sáhtostanbálvalusaid. Báikkálaš turistafitnodagat vuvdet dasa lassin mohtorgielkávuojáhatlobiid ja guolástan- ja smávva fuođdolobiid mátkkálaččaide.

6.4 Lustageavaheapmi ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai máinnašuvvo sánit luondduturisma dahje lustageavaheapmi. Meahcceguovlolága ákkastallamiin čielgá goittot ahte okta lága guovddáš ulbmil lea ovddidit lustageavaheami ja bistevaš luondduturisma. Lága oppalašákkastallamiin daddjojuvvo: ”Lappi luonddu fállan vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuođaid dorvvastan ja ovddidan dihte ja daid turismageasuhusa seailluhan dihte galget leat meahcceguovllut.” Dát čuokkis čujuha meahcceguovlolága 1. §:ii, mas daddjojuvvo, ahte ”meahcceguovllut vuodduvvojit – – luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuođaid ovddidan dihte”. Seamma ášši ovdanbukto maiddái lága dárkilet ákkastallamiin: ”Meahcceguovlluid vuodduideami bokte geahččalit maiddái ovddidit luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuođaid dego ovdamearkka dihte vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuođaid ja vuvddiid mánggabealat geavaheami.”

Lustageavahanvejolašvuođaid ovddideapmi gullá Meahciráđđehussii, dasgo meahcceguovloláhka gieldá stáhtaeatnama luohpadeami dahje geavahanvuoigatvuođaid láigoheami priváhtaolbmuide eará go boazodoalu, guolástusa, meahcebivddu dahje čoaggima dárbbuide. Galgá leat stáhtarádi

sierralohpi, jos áigu lohpadit eatnama eará ulbmili go boazodoalu, guolástusa, meahce bivddu dahje čoaggima dárbbuide.

Villi Pohjola vástida Meahciráđđehusa gávppálaš luondduturismabálvalusain. Dat nappo márkanastá ja vuovdá turismabálvalusaid. Dáidda buktagiidda gullet ee. luonddumátkkit ja idjadanbálvalusat.

Meahceguovloláhka geatnegahtta ovddidit lustageavahanvejolašvuodaid ja nuppe dáfus gáibida ahte meahceguovloiešláhki galgá seailluhuvvot ja sámekultuvra ja luondduealáhusat dorvvastuvvot. Danin muhtumassii ruossalassii manni ulbmiliid galgá geahččalit oktiiheivehit.

Meahciráđđehus stivre lustageavaheami bálvalanrusttegiiddisguin ja lobivuloš doaimma hárrái maidái lohpmieđihanákkaiguin. Mohtorfievrriiguin johtin, guolástus ja meahce bivdu ja eará go iešrádáláš turisma lea earret dihto spiehkastagaid lobivuloš doaibma. Geasi- ja dálvviáigásaš meahcejohtalusa lohpeeavttut leat ovdanbukton dán dikšun- ja geavahanplána logus 10 **Johtalus ja eará johtaleapmi**.

6.5 Lustageavaheapmi ja jekkiidsuodjalanásahus

Sámmotjeakki–Vadjotjeakki guovllus jekkiidsuodjalanásahus (852/1988) ii gáržžit meahce bivddu, guolástusa, luonddubuktagiid čoaggima dahje juohkeolbmovuoigatvuodaiguin johtaleami. Ásahusa mielde lea vejolaš cegget maidái lustageavaheapmái guoskevaš rusttegiid. Lea lohpi ”ráhkadit ja bajásdoallat dakkár visttiid, rusttegiid ja bálgáid, maidda lea dárbu olbmuid oahpisteami, dutkandoaimma ja luondduinbuđaldeami várás”.

6.6 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Davvi-Lappi luondduriggodatplána (Sandström bm. 2000) doaibmavuogi mielde lustageavaheami ja prográmmabálvalusdoaimma vejolašvuodat ovddiduvvojit Čeavetjávrrí–Buolbmátjávrrí guovllus, goittotge nu ahte vejolašvuodat bargat guovllus luondduealáhusaiguin dorvvastuvvojit. **Ákkat:** Davvi-Lappi luondduriggodatplána. Luonddu mánggabealat geavaheami ovddideapmi, dego vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuodaid ovddideapmi.
- 2) Dahkkojuvvo gallestallidutkamuš Čeavetjávrrí–Buolbmátjávrrí guovllus goas nu 2008:s.
- 3) Jekkiidsuodjalanguvlui ja meahceguovllu boaittoealeavádahkii eai huksejuvvo stobut lustageavaheami várás. Vejolaš ođđa lustageavahanrusttegat čohkkejuvvojit dás duohkoge lustageavahanavádahkii dálá johtolagaid ja rusttegiid oktavuhtii. Ođđa dolastallanbáikkid ráhkaduvvojit lustageavahanavádahkii dárbbu mielde. **Ákkat:** Boazodoalu, eará luondduealáhusaid, sámekultuvrra ja meahceguovloiešlági dorvvasteapmi. Lustageavaheami ja luondduturisma stivren máinnašuvvon vuogi mielde ii gáržžit boazodoalu ja báikkálaš olbmuid árbevirolaš vuoigatvuodaid dego meahce bivddu ja guolástusa. Lustageavahanvejolašvuodaid dorvvasteapmi. Meahceguovllu dálá iešlági iešrádáláš vánddardeaddjiid boaittoeale meahceguovlun lea jurdda seailluhit. Jekkiidsuodjalanguovllu luonddudilálašvuoda dorvvasteapmi.
- 4) Guovllu bálvalanrusttegiid dálá mearri seailluhuvvo. Meahciráđđehus bajásdoallá ja fuolaha guovllu lustageavaheami rusttegiid, johtolagaid ja mohtorgielkávuojáhagaid nu, ahte kvalitehtadássi seailu. Boares stobuid sadjái sáhtta hukset ođđa stobuid ja stobuid sáhtta ordnet, rievdadit daid geavahanulbmila ja sirdit lustageavahanavádaga siste vuohkkaset báikái. Rievda-

dusaid birra Meahciráddehus ráddádallá guovllu bálgosiin ja nuortalašguovllus nuortalaččai-guin. Meahciráddehus sáhtá hukset ođđa fuolahanstobu Gálddoavvi meahceguvlui lusta-geavahanavádahkii. **Ákkat:** Meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu luonddudilálašvuoda ja boazodoalu dorvvasteapmi. Stobuid ja mohtorgielkávuojáhagaid bajásdoallan ja muorra- ja bázahusfuolahus mearkkaša ollu guovllu lustageavaheami birasváikkuhusaid dáfus. Jos lusta-geavaheami rusttegat ja johtolagat eai bajásdollošii dahje muorra- ja bázahusfuolahusas ii be-roštuvvošii, de dát oidnošii dalán guovllu luonddudilálašvuodas ja birrasa geasuhusas. Luond-duriggodatplána. Meahciráddehusa biras- ja kvalitehtavuogádat.

- 5) Buot Meahciráddehusa stobut, mat galget ordnejuvvot meahceguovllus dahje huksejuvvot dohko, galget leat birrasii ja meahceguovloiešláhkai heivvolaš muorravisttit, mat váldet vuh-tii árbevieruid. **Ágga:** Meahceguovloiešlági seailluheapmi.
- 6) Ávdinstobuin ožžot vuosttažettiin idjedit iešrádáláš vánddardeaddjit. Ávdinstobuid ii oáččo geavahit gávppálaš luondduturisma idjadandoarjjabáikin. Badjeolbmot sáhttet idjedit ávdin-stobuin hilljánis áigodagaid áigge. **Ákkat:** Stivrejuvvon, mohtorfievrruiguin dáhpáhuvvi gávppálaš luondduturisma galgá sierranahttit iešrádáláš vánddardeamis guhkitáigásaš vuorrováikkuhusa dahjege idjadeami hárrái. Ná dorvvastuvvojit buoremusat sierra joavkkuid vejolašvuodaid ávkašuvvat meahceguovllu fáladagain ja garvojuvvojit joavdelas ruossalas-vuodát, maid dagaha ee. dat go mohtorgielkkástallit ja čuoigat ja nuppe dáfus prográmma-bálvalusáššehasat ja iešrádáláš vánddardeaddjit šaddet idjedit seamma visttis. Giddadálvve čuovgataigge čuoigat sáhttet mángii boahit idjedit ávdinstobuide hui manjit, goas sáhtá geavvat nu ahte juo nohkadan mohtorgielkkástallit ja máksi áššehasat šaddet joatkit mátkki dahje mannat idjedit olggos dálvetealtáide. Badjeolbmot dárbbasit barggustaset ávdinstobuid doarjjabáikin. Mohtorgielkkástalli beassá álkibut go čuoigi meahceguovllu olggobeallai idja-dit. Báikegoddelaččat ožžot johtalit guovllus maiddá mohtorgielkávuojáhaid olggobealde.
- 7) Prográmmabálvalusfitnodagaide sáhtá mieđihit lobiid, mat mannet badjel juohkeolbmovuoigatvuodaid, guđege dáhpáhusa hárrái sierra oanehis áigái (guhkimustá 2 mánotbadjái) hávil ovddalgihtii sohppojuvvon báikkiide lustageavahanavádahkii. Lobis meroštallojit goht-tema eavttut. Gohttenbáikkat eai oáččo leat áitatvuloš šlájaid dáfus rašis dahje muđui gollan-hearkkes sajiin, eai dat oáččo čuoheai boazodollui, vánddardeaddjiide dahje guovllus eará johtaleaddjiide. Go lohpi lea nohkan, de gohttenbáiki galgá čorgejuvvot ovdežin. Lobiid me-roštallama vuodđun Meahciráddehus gullá guovllu bálgosiid ja dárbbu mielde eará čanas-joavkkuid. Johtinlobit ja daid mieđihanákkat leat ovdanbukton logus 10 **Meahcejohtalus ja eará johtaleapmi.** **Ákkat:** Meahceguovloiešlági dorvvasteapmi, luonddusuodjaleapmi, luondduealáhusaid ja sámekultuvrra dorvvasteapmi, meahceguovllu luonddudilálašvuoda seailluheapmi, áitatvuloš šlájaid suodjaleapmi ja árbevirolaš meahcevánddardeami dorvva-steapmi. Turismadoaibma meahceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus galggašii leat smávvalágan stivrejuvvon, lobivuloš doaibma, mii ii liiggás čuoze boazodollui. Ealáhusa ja barggolašvuodavejolašvuodaid sáhtá ovddidit, go dat dahkkojuvvojit stivrejuvvon luonddu-turismii čielga njuolggadusat ja áiggi bále dustejuvvojit heajos váikkuhusat. Oktasaš ulbmilin lea seailluhit guovllu meahceguovloiešlági ja luonddu geasuhusa. Meahcejohtalusláhka, meahceguovlóláhka ja juohkeolbmovuoigatvuodát.
- 8) Dolastallamis oážžu geavahit dušše ovssiid, rissiid ja smávva gudduid. Njávđanjoga siste dolastallan lea goittotge gildojuvvon bealle kilomehtera lagabus fuolahuvvon dollabáikkiid.

6.7 Čuovvun

Meahciráđdehus čuovvu guovllu lustageavaheami ja luondduturisma ovdáneami Davvi-Lappi luondduriggodatplána (Sandström bm. 2000) ja Meahciráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas sohppojuvvon mihtidanvugiiguin. Dáin dán guvlui heivvolaš mihtidanvuogit leat boaldinmuorragolahus, bázaheamis čoggon ja gallestallimearit sihke Ohcejoga ja Anára ovttasbargojoavkkuid árvvoštallamat.

6.8 Luondooahpisteapmi

6.8.1 Dálá dilli

Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu lustageavaheaddjiid oahpisteamis vástida Anáris doaibmi luondduguovddáš. Meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus leat hui vánis oahpistanrusttegat. Guvlui manni mohtorgielkávuojáhagaid vuolginsajiin Čeavetjávris ja Buolbmátjávris leat oahpistandávvalat. Merkejuvvon geassejohtolagat leat Čeavetjávri–Buolbmátjávri-vánddardanjohtolat, Anárašbálggis ja Sámebálggis. Merkejuvvon dálvejohtolagat leat Meahciráđdehusa váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagat (govva 7, s. 51). Buot guovllu ávdinstobuin leat dán áigge stohpogirjjit, main gávdnojit dieđut guovllu luonddus ja geavaheamis ja maidái rávvagat vánddardeaddjiide. Luondooahpisteami dálá dilli heive bures meahcceguovllu iešláhká iige dan leat dárbu rievdatišgoahtit earret dihto beiven- ja bajásdoallandárbuid.

6.8.2 Ulbmilat

Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondooahpisteami ulbmilin lea doarjut meahcceguovlola ja suodjalanulbmila ollašuvvama nu, ahte láidestuvvojit luonddus johtaleaddjit dakkár lustageavaheapmái, mii seastá luonddu ja váldá vuhtii eará geavahanvugiid.

6.8.3 Doaibmabijut

- 1) Guovllu áššehasrávvemis ja oahpisteamis vástida dás duohkoge Anáris doaibmi luondduguovddáš. Maidái Meahciráđdehusa eará luondduguovddášat, -stobut ja áššehasbálvalanbáikkat ja meahciráđdehusa interneahhtasiiddut addet dieđuid guovllu luonddus, geavaheamis ja lustageavahanvejolašvuodain. Luondduguovddáša oahpistanmateriála ođasmahtedettiin Gálddoavvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu váldojuvvojit ovdan oassin Ohcejoga ja Anára gielddaid guovlluid meahcceguovlo- ja luonddusuodjalanguovlluid ollisvuodas.
- 2) Oahpistandoaibma ovddiduvvo Čeavetjávri–Buolbmátjávri-guovllus. Čeavetjávri–Njávđanguvlui lasihuvvojit meahcceoahpistanrusttegat ja daid kvalitehta bajiduvvo vástidit dálá gáibádusaid. Guovllu deháleamos sisaboáđahagaide biddjojuvvojit oahpistanrusttegat sihke čuožahagaide ja geaidnuguoraide. **Ákkat:** Beaktilis oahpistandoaimma ja kommuniserema bokte lea álkimus addit lustajohtaleaddjiide varas dieđuid meahcceguovllu luonddus ja geavaheamis ja sáme kultuvrras ja lustageavaheami johtolagain, rusttegiin, njuolggadusain ja mátkái ráhkaneamis. Dalle lustajohtaleaddjiid dieđut, vuordamušat ja duodalašvuotta vástidit buorebut

nubbi nuppi, mii fas geahpeda ruossalasvuodaid ja lasiha meahcis johtaleaddjiid duhtavašvuoda. Diediheapmi ja olbmuid oainnuid ja oaiviliid vuhtiiváldin ovddidit guovllu bistevaš ja dorvvolaš geavaheami ja birrasa seasti vánddardeami. Boazodoalu ja sámeguovllu dorvva-steapmi. Meahciráddehusa biras- ja kvalitehtavuogádaga gáibádusat.

- 3) Meahciráddehus lea viššalit mielde ovddideamen Čeavetjávrrri árbevierrodálu. Árbevierrodállu addá seammás dieduid oahpisteamis, vánddardeamis ja meahcceguovllus ja áššehasat sáhttet guoddit oainnuideaset Meahciráddehussii. Árbevierrodálu ožžot nuvtá geavahit Nuortalaččaid siidačoahkkin, Duodjeovttastus, Sniimi ry ja Sevetin Peurat ry. Meahciráddehus fuolaha Čeavetjávrrri árbevierrodálu giddodaga goluin.
- 4) Meahciráddehus movttiidahtá luonddu- ja kulturguovddášfitnu ollašuvvama Čeavetjávrris. Meahciráddehus skenke kulturguovddáša huksemii dárbbášlaš huksenávnasmuora.

Eará luondooahpisteapmái guoskevaš guokte árvalusa leat eará sajis pláns: čuoggás 10 **Meahccejohtalus ja eará johtaleapmi** ja čuoggás 5.1 **Luonddu suodjaleapmi ja -dikšun**. Dat leat biddjojuvvon om. čuoggáide, go aiddo dat ollašuttet duoid čuoggáid ulbmiliid. Vuolábealde leat guoskevaš árvalusat almmá ákkaid haga.

- Ođđa merkejuvvon johtolagat ja mohtorgielkávuojáhagat eai ráhkaduvvo guvlui, muhto dálá johtolagat ja vuojáhagat dollojuvvojit ortnegis. Dálá johtolagaid linnjádemiid sáhtá rievdatit lustageavahanavádaga siste. (gč. dárkileappot čuoggá 10 **Meahccejohtalus ja eará johtaleapmi**).
- Luondduguovddášiiinnis, luonddustobuinis ja interneahhtasiidduinis Meahciráddehus láidesta vánddardeaddjiid birrasa seasti vánddardeapmái. Guovllu stobuide dolvojuvvojit maidái stohpogirjjiit, main mitaluvvo earret eará luonddusuodjaleamis ja guovllu bázahusfuolahusas. (gč. dárkileappot čuoggá 5.1 **Luonddu suodjaleapmi ja -dikšun**).

6.8.4 Čuovvun

Meahciráddehus čuovvu ahte guovllu kulturárvvut suodjaluvvojit ja dikšojuvvojit oassin Davvi-Lappi luondduriggodatpláns (Sandström bm. 2000) ja Meahciráddehusa biras- ja kvalitehtavuogádaga čuovvumis. Luondduriggodatplána mieldášaš mihtidanvuohkin adnojuvvo Meahciráddehusa, Ohcejoga ja Anára gielddaid ovttasbargojoavkku lahtuid jahkásaš árvvoštallan Meahciráddehusa doaimmas.

6.9 Oahpahus ja dutkamuš

6.9.1 Dálá dilli

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai ášahuvvo meahcceguovlluide oahpahus- dahje dutkanulbmilat, jos dakkárin ii gehččojuvvo luonddu mánggabealat geavaheapmi ja dan vejolašvuodaid ovddideapmi. Meahciráddehus ii leat oahpahus- iige dutkanlágádus, ja nuba dáid doaimmaid lági-deapmi gullá earáide. Meahciráddehus galgá doarjut doaimmaidisguin ahte guovllus gávdno vuogas oahpahus- ja dutkandoaibma.

6.9.2 Ulbmilat

- Ulbmilin lea doarjut oahpahus- ja dutkangeavaheami, mii ovddida meahcceguovlolága 62/1991) sihke luonddusuodjaleami ja bistevaš geavaheami ollašuvvama. Gálddoaivvi meahcceguovlu heive bures vaikkoba meahcceoahpisteaddjiskuvlemii. Dikšun- ja geavahanplána okta-vuodas dahkkojuvvon vuoddočielggadusat guovllu luonddus ja báikenamain (Mattus 2004) leat anolaš oahpahusmateriálat.

6.9.3 Doaibmabijut

- 1) Meahciráđdehus oassálastá dutkamusaide ja doarju dutkamusaidd, main čielggaduvvojit guovllu ealliid ja šattuid gávdnon, lassáneapmi ja vuogáiduvvan davvimáilmmi birasdilálaš-vuodaide sihke luonddudilli ja das dáhphuvvi nuppástusat. **Ágga:** Meahcceguovloláhka. Meahciráđdehusa luonddusuodjalanbarggut. Ekologalaš bistevašvuoda dorrvastepmi ja áitatvuloš šlájaid suodjaleapmi.
- 2) Meahciráđdehus oassálastá dutkamusaide ja doarju dutkamusaidd, main čielggaduvvo sámiid ja guovllu eará olbmuid árbevirolaš luonddudovdamuš. **Ákkat:** Meahcceguovloláhka. Meahciráđdehusláhka. Bistevaš ovdáneami dorrvastepmi. Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma.
- 3) Meahciráđdehusa mielas guohtoneanadutkamušat leat dehálaččat ja dat árvala daid joatkima ja ovddideami dálážiis. **Ágga:** Boazodoalu dorrvastepmi.
- 4) Meahciráđdehus geahččala bargat eanet Meahccedutkanlágádusain suodjevuovdeguovlluid ja alla guovlluid dutkamis. **Ágga:** Meahccedutkanlágádusa lágasmearriduvvon bargguide gullá earret eará čuovvut suodjevuovdeguovllu ja alla guovlluid. Meahccedutkanlágádus árvalii cealkámušastis ahte dat áiggošii bargat eanet Meahciráđdehusain.
- 5) Meahciráđdehus miediha dutkanlobiid ja daidda guoskevaš meahccejohtaluslobiid dušše hui bures ákkastallon bargguidd bargamii meahcis báikki alde. Luonddudillái váikkuheaddji buot dutkamusaidd dahkamii meahcis ja dutkanmateriála čoaggimii galgá leat čálalaš dutkanplána, mas bohtet ovdan ee. dutkamuša áigedávval ja ulbmilat, dutkančuozáhagat ja čoagginvuloš materiála sihke árvoštallon dutkamuša birasváikkuhusain. Ohccin galgá leat dutkanlágádus dahje ohcamuššii galgá laktojuvvot dutkansuorggi ovddasteaddji dutkanlágádusa dahje alla-oahpahaga cealkámuš fitnu diedálaš ákkain. **Ágga:** Meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalan-guovllu luonddudilálašvuolta ja áitatvuloš šlájaid dorrvastepmi.

6.10 Bálvalusráhkadusaid dikšun

Gálddoaivvi meahccefuovllu hálldahus gullá Meahciráđdehusa Lappi luonddubálvalusaide. Bálvalalanráhkadusaid dikšun- ja huksenbárgguidd dahká bargoveahka, guhte doaibmá Meahciráđdehusa Ohcejoga ja Davvi-Sámi párkaguovllus. Eará bargguidd dáfus bárgoordnemiin vástida Lappi luonddubálvalusaid olmmoš, gean ovddasvástadussan lea gažaldatvulošaš doaibma. Ovda-mearkan šlájaid suodjaleami čuovvumis vástidit suodjalanbiologat ja meahccebearráigeahčus meahccedárkkisteaddji. Virgeoapmahašáššit – ee. luonddusuodjalanlága (1096/1996) čuovvu lohpeáššit sihke earálágan áššit, mat vuodduduvvet nuortalaš- (253/1995) ja luondduealáhusláhkii (45/2000) – giedahallá guovlluhoavda linnjágeassimiid ja rávvagiid mielde olmmoš, geas lea dáidda ovddasvástádus.

7 Boazodoallu

7.1 Historjá

Guovllu boazodoalu historjjá birra lea mitaluvvon dárkileappot **Gálddoavvi meahceguovllu ássan- ja ealáhushistorjá** -prentosis (Länsman).

Earret muhtun vearuhusdieđuid gávdnojit bohccuiguin bargamis hui uhccán dieđut Suoma Sámis 1500-logus. Dutkiid mielas hohkahan-, vuodjin- ja noaddebohccuid dápman leat dat boarráseamos muttut boazodoalu historjjás. Goddebivddus geavahedje hohkahaneallin lodjuduvvon áldduid. Vuojániid birra máinnašit juo 1400-logus ja lojes noaddebohccuid geavahedje bievlan noadasteapmái. Boazodoallu lea nappo gullan guolástusa ja meahcebivddu lassin sámiid váldoealáhusaide nu guhká go dihttojuvvo. (Länsman 2000)

Plánenguovllus oassi gullá nuortalašguvlui. Árbevirolaš nuortalašguovlu olii vel 1800-logus Njávdamis gitta Guoládatnjárgga nuorttageahčai. Stáhtaráđi mearrádusaiguin (1946 ja 1947) nannejuvvui Suonnjela nuortalaččaid ássanguovlun Njávdáma ja Čeavetjávri guovllut ja eará nuortalaččaid ássanguovlun fas Njellima guovllut (komiteasmiehttamuš 2001). Guolástusa ja meahcebivddu lassin boazodoallu lea gullan nuortalaččaid árbevirolaš ealáhusaide. Guolástus lea leamaš goittot váldoealáhus.

Anáraččat leat spiehkkan kultuvrraset beales lagamus giellafulggiid ektui. Ealáhusat ledje anáraččain dolin prinsihpas seammálganat go earáge sápmelašjoavkkuin, vuodduuvve luonddudállodollui. Stuuramus erohus leš das, ahte sturaboazodoallu ja johttin lea váilon anáraččain. (Morottaja Matti, Siidda www-siiddut)

Gálddoavvi bálggus vuodduuvvui 1900-logu álggus. Dalle bálgosa bigálusgárdi lei Vađaid guovllus. 1947:s bálggus mearridii hukset bigálusbáikki Čohkavárrái, dasgo Vađaid gárdi lei mieskan ja dakko lahkosiin ii leat šat guohtun. Bálgosa vuosttas čoahkkin dollojuvvui ođđa gárddis juovlamánus 1950. Muttošjávri bálgosa boares Čivttajoga bigálusbáiki lea huksejuvvon 1800-logu bealde. Gálddoavvi ja Muttošjávri bálgosat ledje bivdalan duššáš ráđjeáiddi huksema bálgosiid ráji ala jagi 1957 rájes. Ášši čoavdašuvvagođii 1960:s, ja áidi huksejuvvui 1962–1963. (Länsman 2000)

Go geainnut buorránišgohte, de bigálusgárddiid huksegohte geaidnuguoraide. Gárddit ledje beaktilis girdnogárddit, main ledje kantuvrrat. Ovddeš gárddit fas ledje leamaš sturra njoarostangárddit. Čohkavári bigálusgárdáige ledje loahppaáiggiid huksen girtnuid. Gárddis ledje fuones johtinoktavuođat geidnui, ja danin Gálddoavvi bálggus mearridii hukset bigálusgárddi eará sadjái, Skállovárrái 1966:s. Maŋnelis dohko ráhkaduvvui geaidnu ja bigálusbáikái gessojuvvui elerávdnji. Go Skállovári bigálusbáiki huksejuvvui, de Muttošjávri bálggus válddii Čivttajoga bigálusgárddi fas iežas atnui. Go Meahciráđdehusa savohttabarggut álge, de Čivttajohkii fidnejuvvui geaidnu.

Nuortalaččat oččodedje sierra bálgosa ja háliidedje váldit fas atnui oasi árbevirolaš guođohanvieruineaset, dasgo dat ledje sin mielas beaktileappot. Njávdáma bálggus vuodduuvvui 1.6.1969. Easka dalle go Muttošjávri ja Njávdáma bálgosiid gaskii ráhkaduvvui ráđjeáidi 1985:s, bálgosiid bohccot bissugohte sierra ja bálgosiid juohku oidnogođii maddái beaivválaš eallimis. (Länsman 2000)

7.2 Boazodoalu lágideapmi ja rusttegat

Gálddoavvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu leat buorre muddui golmma bálgoša guohtonguovlluid siste. Gálddoavvi bálgoša guohtoneatnamiin sullii 172 000 hektára, Njávdáma bálgoša guohtoneatnamiin sullii 81 000 hektára ja Muttošjávrrí bálgoša guohtoneatnamiin sullii 40 000 hektára leat máinnašuvvon guovllu siste. Uhca oasáš (sullii 70 hektára) Váhčira bálgoša guohtoneatnamiin leat maidái Gálddoavvi meahceguovllu bealde. (govva 8)

7.2.1 Gálddoavvi bálgoša guohtoneanalágideapmi

Gálddoavvi bálgoša guohtoneatnamat leat measta ollásit meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu siste. Rádjín davvin Ohcejoga ja Njuorggáma gaskkas lea Deatnu, nuortandavvin ja nuortan Norgga rádjí, nuortanmáddin ja máddin Anára gieldda rádjí Čuovžajávrrí rádjai, gos oarjjás rádjí manná Cuokkajávrríid ja Ohcejoga oarjjabeale Detnui. Gálddoavvi bálgoša guohtoneatnamiin 97 % leat stáhtaeatnamat. Vátna priváhtaeatnamat leat Ohcejoga, Deanu ja Buolbmátjávrrí gáddeguovlluin.

Geasi áigge bohccot leat veaittalassii miehtá bálgoša. Gálddoavvi bálgošis eai doala šat geassemearkumiid, muhto bohccot merkejuvvojit čakčat ja dálvit. Čakčat bohccot čohkkejuvvojit Ánevári biebmanárdái, mii leat Skállovári bigálsugárdi oktavuodas. Bigálsuaid manjá bohccot vuojuvvojit siiddaid mielde iežaset guohtonguovlluide. Bálgošis leat njeallje siidda. Bálgošis eai leat čielgasit sierra geasse- ja dálveguohtonguovllut, ja nuba eai leat guodohanáiddit. Rádjeáiddit leat bálgoša birra. Vaikko guohtoneatnamiid molssodeapmi ii leatge šat anus bálgošis, de bohccuid doallamis gávdno ainge lunddolaš ”jahkodatmolssodeapmi”.

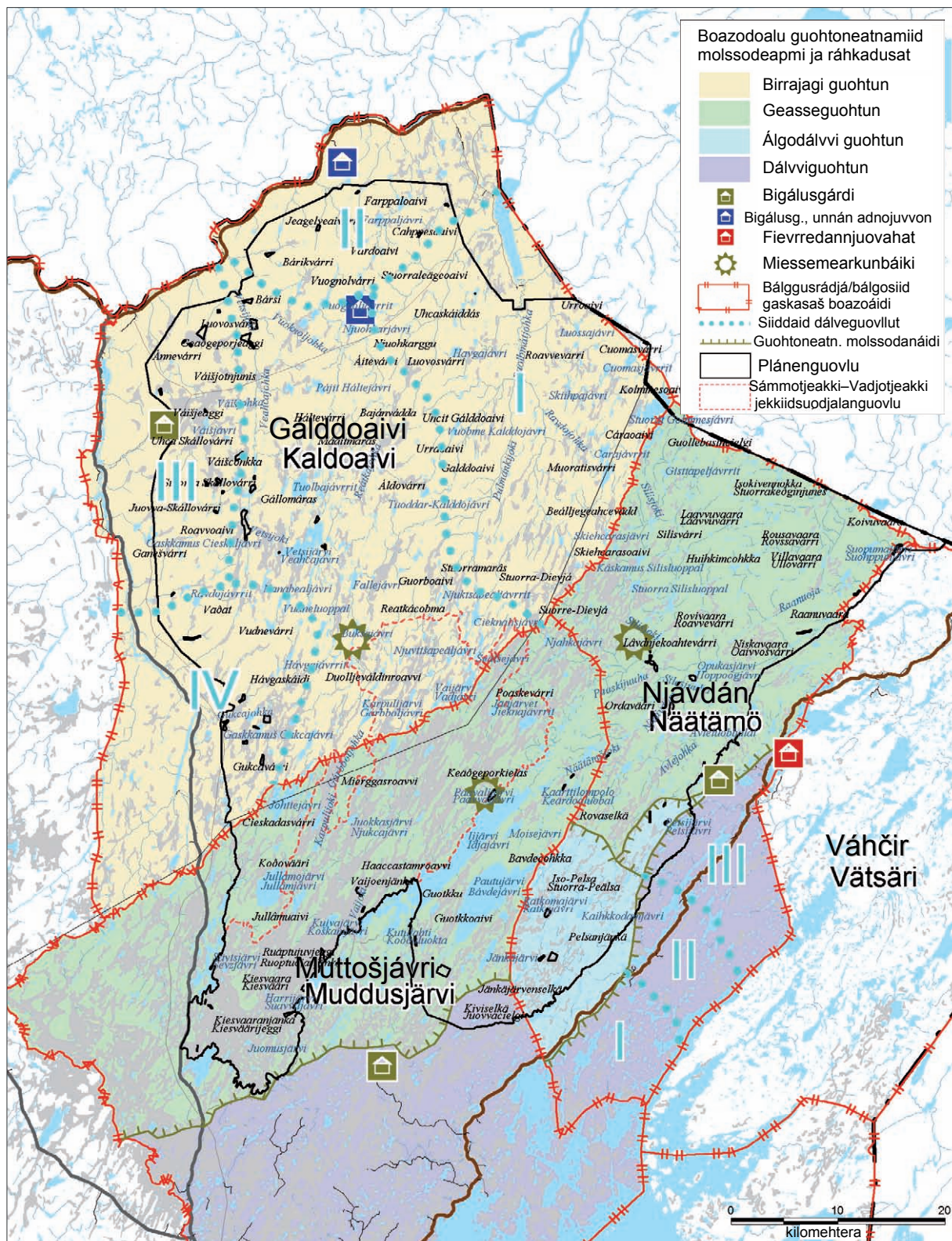
Skállováris boazoeaiggádiin leat iežaset boazogámppát, main ássat bigálsuaid áigge. Dasa lassin bálgošis lea soames boazogámppa bálgoša siste.

7.2.2 Njávdáma bálgoša guohtoneatnamat

Njávdáma bálgoša rádjín davvin lea Norgga rádjí, nuortan Njávđánjohka–Čeavetjávri–Čoalesvuotna (Čuolisvuonâ) -linnjá, oarjin Njižžejávri (Njižžejávri) – Jeagejávrrječielgi (Jeggjávri–čielgi) – Vuottešluoppal (Vuodášluobal) – Stuorra Dievjá -linnjá, gos bálgoša rádjí manná Ohcejoga gieldda ráji mielde Stuorát Golmmesjávrrái Norgga ráji ala. Njávdáma bálgoša guohtoneatnamiin 81 000 hektára leat Gálddoavvi meahceguovllus.

Geassit bálgoša bohccot guhtot bálgoša davágeaže duottarguovlluin. Dáid jagiid bálgošis eai leat leamaš šat miessemearkumat geassit. Go jogat leat jikjon ja lea muohtán, de bohccot čohkkejuvvojit geasse- ja čakčaguovlluin ja rátkojuvvojit Vuoskkojávrrí (Vuáskujávri) bigálsugárdi. Miesit merkejuvvojit bigálsuaid oktavuodas. Bigálsuaid áigge bálgoša bohccot leat oktan eallun. Álgodálvvis bigálsuaid manjá bohccot johtet bálgoša oarjemáttageahčai Bávdějávrrí nuortabeallai. Dálváí bohccot johtet meahceguovllu olggobeallai Čeavetjávrrí geainnu nuortabeallai. Siidagottit guodohit ja gehččet bohccuid guovvamánus cuonománnui, ja bohccot bibmojuvvojit lassefuodđariin daid geahččama álkidahttin dihte.

Bálgoša sisa leat ráhkaduvvon guodohanáiddit, vai lea álkít bargat bohccuiguin. Vuoskkojávrrí bigálsugárdi lea viiddis biebmanáidi. Čuovggaid dihte sáhtta bigálastit seavdnjadinge.

Govva 8. Gálddoavvi ja Sámmotjeakki–Vadotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu boazodoalu ordnemat ja ráhkadusat.
© Meahciráđdehus 2006, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

7.2.3 Muttošjávrrí bálgoša guohtoneatnamat

Muttošjávrrí bálgoša rádjín lea davvin Ohcejoga gieldda ráđji, nuortan Stuorra Dievjá –Vuotteš-luoppal–Jeaggejávrrerčielgi–Njižžejávrrí–Anárjávrrí–Juvdujohka–Solojávrrí-linnjá, oarjin Keapto-veadjí–Muttošjávrrí ja Gámasjohka Ohcejoga gieldda ráji duohkai. Muttošjávrrí bálgoša guohtoneatnamiin 40 000 hektára leat meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu siste. Bálgoša rádjín davvin lea Gálddoavvvi bálgoša ja Ohcejoga gieldda ráđji, Njávdáma bálgoša ráđji ja máddin ja oarjin meahcceguovllu ráđji.

Giddat guottetáigge sullii bealli áldduin guottehuvvojit áiddi siste ja nubbi bealli guoddá veaittalassii. Álgogearas bohccot mannet bálgoša davágeahčái Idjajávrrí birrašiidna ja das ain davás, goas guodohanáidi gokčojuvvo. Bohccot johtalit veaittalassii geasseguohtoneatnamiin. Geassit bohccot eai merkejuvvo. Čakčat bohccot čohkkejuvvojit váldobigálusbáikái Čivttajoga bigálusgárdái, ja miesit merkejuvvojit bigálusaid oktavuodas. Bigálusaid maŋŋá bohccot lutojuvvojit bálgoša máttageahčái dálveguohtoneatnamiidda. Dálve- ja geasseguohtoneatnamiid gaskii lea ráhkaduvvon áidi, mii doaibmá bures. Bálggus doallá dálvit bohccuidis guodohanáiddi máttabealde. Ođđajagi–guovvamánus dollojuvvojit vuodđobigálusat. Dalle siidagottit váldet bohccuideaset iežaset guovlluide. Juohke dálvve geahččalit guodohit ealuidda sierra guovlluin. Bohccot guodohuvvojit moanain ealuin ja bibmojuvvojit lassefuodđariin guodoheami álkidahttin dihte. Bohccuid guodohit gitta cuonománnui. Muttošjávrrí bálgošis leat vihtta siidagotti vaikko vel siidagottit leat muhtun muddui ovtastuvvan. Čivttajoga bigálusgárddis leat čuovggat, ja nuba bohccuid sáhtta giedahallat ihkkuge. Bigálusgárdi lusa badjeolbmot leat huksen bearrašiid mielde gámpáid, main sáhtta idjadit bigálusaid áigge. (Valle 2002, njálmmálaš diehtunaddin)

7.3 Boazodoalu mearkkašumi birra

Jahkásaš luonddudilálašvuodaid molsašuddan vuhtto bálgošiid boazologuin ja buvttadanmeriin. Buriid jagiid 1980-logu loahpas Gálddoavvvi, Njávdáma ja Muttošjávrrí bálgošiid nujuvve oktiibuot badjel 15 000 bohcco. Nujuvvojuvvon bohccuid mearit gahčče váile logi jagis beallái. 1997:s nujuvve šat dušše badjelaš 7 000 bohcco.

Gálddoavvvi bálgošis ledje boazodoallojage 2002/03 ealihanbohccot 5 252, Njávdáma bálgošis 3 457 ja Muttošjávrrí bálgošis 4 836. Dáin bohccuin sullii 60 % dahjege sullii 8 100 heakka árvalit orodan meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus. Meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus sáhttet leat leamaš eanetge bohccot, dasgo muhtun sajiin dáid guovlluid olggo-bealde sáhttet eará eanageavahanhámit geahpedit boazodoalu vejolašvuodaid. Gálddoavvvi bálgošis ledje boazodoallojage 2002/03 103 boazoeaiggáda, Njávdáma bálgošis 42 ja Muttošjávrrí bálgošis 66. Gálddoavvvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu bohccuid oamastit badjel 200 olbmo.

Boazodoalu mearkkašumi ii sáhte árvvoštallat dušše ruđalaš sisaboáduid mielde. Boazodoallu ii mearkkaš dušše ekonomalaččat muhto mearkkaša ollu maiddá kultuvrralaččat. Boazodoallu lea hui mávssolaš oassi sámedkultuvrras. Bálgoša oasálaččain measta visot (sullii 99 %) leat sápmelaččat. Boazodoalus lea maiddá viidáset servodatlaš mearkkašupmi. Ovdamearkka dihte Lappi turismmas leat hui nannosit mielde bohccui ja boazodollui guoskevaš miellagovat.

7.4 Boazodoallu ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovloláhka (62/1991) doarju boazodoalu. Meahcceguovlolága ulbmilin lea – earret eará – dorvvastit luondduealáhusaid ja sámekultuvrra. Dasa lassin meahcceguovloláhka addá vejolašvuoda luohpadit boazodoalus dárbblaš geavahanvuoigatvuodaid. Meahcceguovlolágas eai leat goittot mielde njuolggadusat, mat stivrejit dárkileappot boazodoalu. Dat gávdnojit boazodoallolágas (848/1990).

Meahcceguovllut leat oaivvilduvvon bohccuid guhtoneanan, muhto meahcceguovloláhka mudde guhtoneatnamiid geavaheami dušše ulbmillaš dásis. **Luondduealáhusaid dorvvastemiin** oaivvildit maidái dan, ahte guhtoneatnamiid dilli galgá seailuhuvvot buorin guhkesáiggeulbmiliin. Jearaldagas lea bistevaš geavaheami prinsihppa.

Boazodoallolágas guhtoneatnamiid bistevaš geavaheami stivrejit alimus ealihanboazologuiguin. Boazodoallolága mielde ”bálgosa alimus ealihanboazologu mearridettiin eana- ja meahccedoalloministeriija galgá giddet fuopmášumi dasa, ahte dálvvi áigge bálgosa siste eai galgga leat eanet bohccot go bálgosa dálveguhtoneatnamat girdet bistevaš geavaheami vuogi mielde”.

Meahcceguovlolága bokte geahččalit maidái seailuhit guovllu meahcceguovloiešlági. Nugo ovddit bihtáin boahtá ovdan, de ”meahcceguovloiešláhki” ii goittot sáhte oaivvildit ollislaš luonddudili oppa guovllus, dasgo meahcceguovloláhka dohkkeha boazodoalu birasváikkuhusaid – go beare boazodoallu doaibmá bistevaš vuogi mielde. Bohccot besset dás duohkoge guhtut jeahkála ja eará biebmošattuid. Boazoáiddit, gámpát ja boazodoalu eará rusttegat gullet meahcceguvlui, ja badjeolbmot sáhttet johtalit meahcceguovllus mohtorfievrruiguin geassit ja dálvit ja sáhttet váldit doppe boaldinmuora.

Meahcceguovlolága oaidnu stuorranávddiin manná muhtun muddui ruossalassii. Lága ulbmil **meahcceguovloiešlági seailuheapmi** sisdoallá jurdaga ahte meahcceguovllus gávdnojit maidái boraspiret. Ulbmil **luondduealáhusaid dorvvasteapmi** mearkkaša goittot dan, ahte návdelohku ii sáhte leat menddo stuoris, dasgo boazodoalu beroštumit galget oktiieivehuvvot stuorranávddiid gávdnomiin guovllus. Dán ášši stivrema várás lea dahkkojuvvon váldegottálaš návdeprográmma, mas meroštallojit návdenáliid ulbmilsturrodagat sierra guovlluin Suomas (Stuorraspirebargojoavkku 1996). Stáhta máksá buhtadusa návddiid goddin bohccuid ovddas. Gumpe- ja guovžanáliid muddejit maidái bivddu bokte.

7.5 Boazodoallu ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988) eai gáržžit boazodoalu. Jekkiidsuodjalanásahusa 3. §:a čuoggás 8 daddjojuvvo, ahte jekkiidsuodjalanguovllus lea 1. §:a njuolggadusaid hehttekeahhtá ”lohpi bargat boazodoaluin ja dan gáibidan doaimmaiguin”. Badjeolbmot ožžot johtalit jekkiidsuodjalanguovllus meahccefievrruiguin geassit vealtameahttun boazodoallobargguin ja dálvit boazodollui gullevaš bargguin (Meahccejohtalusláhka 1710/1995, 4 §) ja sii sáhttet váldit doppe boazodoalu várás almmá sierra lobi haga boaldin- ja goahtemuoraideaset (Boazodoalloláhka 848/1990, 40 §).

7.6 Mihttomearit ja doaibmabijut

Meahciráđđehus váldá vuhtii boazodoalu dárbbuid doaimmainis ja plána eanageavaheapmái guoskevaš árvalusain ja ávžžuhusain. Meahciráđđehus bivdá bálgosiin cealkámušaid eana-geavahanáššiin. Boazodoalu dárkilet stivren ii goittot gula Meahciráđđehussii. Meahciráđđehus ii daga dán oktavuodas boazodoalu lágideapmái – dego rusttegiidda, bohccuid guohtumii ja boazologuide – guoskevaš árvalusaid.

- 1) Meahciráđđehusa mielas guohtoneanadutkamušat leat dehálaččat ja dat ávžžuha daid joatkima ja ovddideami. **Ágga:** Boazodoalu dorvvasteapmi lea meahcceguovlolága guovddáš ulbmil. Lea dehálaš dorvvastit boazodoalu bistevašvuoda sihke boazodollui dorjejeaddji sáme-kultuvrra dorvvastan dihte ja luonddusuodjaleami dáfus.
- 2) Sierra geavahanhámiid váikkuhusaid boazodollui galggašii dutkat. Erenoamáš hohpolaš ášši lea dutkat, mo turisma ja geasiáigásaš meahccejohtalus váikkuhit lundui ja ná maddái guohtoneatnamiidda. Dasa lassin galggašii dutkat mohtorgielkkástallama, beanavuodjin-doaimma ja meahcebivddu vejolaš heajos beliid ja vejolašvuodaid boazodollui. **Ágga:** Boazodoalu ja sáme-kultuvrra dorvvasteapmi, meahcceguovlolága ulbmiliid oktiiveiveheapmi, dikšun- ja geavahanplánaid ovddideapmi.

8 Guollečáziid dikšun ja guolástus

Čuovvovaččas guovllu guolástusa govvideamis oassi lea čoahkkáigeassu Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luonddu, geavaheami ja namaid vuoddočielggadusa logus **Kalasto ja kalastus** (Seppänen 2004).

8.1 Guolástusa mearkkašupmi

Luossabivdu lea – erenoamážit Ohcejogas – álo mearkkašan ekonomalaččat eanet go duottarčáziid bivdu. Duottarčázit mearkkašit goittot mealgat ekonomalaččat. Dát lea váldojuvvon vuhtii dáluid vuodduettiin. Dáluid opmodatárvui lasihuvvui daid iežaset čáhceguovlluid lassin oktasaš guollečáziid ja erenoamážit návddašanjávrriid guollebuvttadeapmi. Duottarčáziid deháleamos sálaššlájat 1950-logu loahpa rádjai ledje rávdu, dápmot, čuovža ja hárri. Guolástus rievdagodii 1960-logus, go ođđa fierpmit bohte vuovdimassii. Sállasat sturro ja duottarjávrride ledje gilvigoahtán čuovžža. Dasa lassin jávrride johtin šattai álkibun, go atnui bohte mohtorfievrrut. (Seppänen 2004)

Anáraččaide measta ”bassi golmmaoktavuoda” leat dahkan golbma deháleamos elemeantta, goddi (maŋnelis boazu), guolit ja muorjjit. Dáin guolli lea leamašan várra buot deháleamos, go dat lea leamaš eallima vuoddu ja njulgestaga eallima eaktu, man guokte eará ”lihtolačča” leat vuohkkásit dievasmahttán. Deháleamos ja beaktileamos geasseguoli bivdineavvu leamaš anáraččain nuohhti ja sápmelaččain dat leamašan dábálaččat anus čudiid jagiid áigge. (Mattus Ilmari; Siidda www-siiddut)

Anáraččaide ja nuortalaččaide guolástusas lea leamaš ja lea ainge earenoamáš mearkkašupmi. 1990-logu loahpa láhgaásahanrievdadusaid čuovvumuššan guolástusgottiid sajádat lea nanusmuvvan hálldahusas, mii bealisttis lea sámedikki mielde relatiivvalaččat headjudan eandalii nuortalaččaid sajádaga, geain ii leat ovddasteaddji Anára guolástusguovllus. Seammá guoská maiddá anáraččaid (Sámediggi, árvvostallan Váhčira dikšun- ja geavahanpálnas 2.6.2006).

Guolástusa mearkkašupmi rievdagodii 1980-logus. Duottarčáziid bivddu njuolggo dienasmearkkašupmi geahppánii, dasgo sállasiid eai šat vuovdán dahje daiguin eai šat lonuhan eará gálvvuid dego ovdal. Guolástusas šattai eanet ja eanet ruovttudárbo- ja lustabivdu. Guolástusa mearkkašupmi luondduealáhusaid lassin lea seilon (Seppänen 2004). Ruovttudárbobivdu lea enaš fierbmebivdu ja dábáleamos bivdoguovllin lea čuovža.

Olgobáikegoddelaččat leat sáhttán guolástit duottarjávrriin vuosttažettiin iežaset oamastan giddodagaid guolástanvuoigatvuodaid olis. Duottarčáziid lustabivdu lassánii 1970-logus, goas turistaide vuovdigohte lustabivdolobiid dihto lustabivdoguovlluide. Jagi 1998 álggu rájes turistabivdit leat beassan guolástit duottarjávrriin dego eará sajisge Suomas. Fridnja bilkenvuoigatvuolta ja leanaguovdasaš oaggungoarta addá vejolašvuoda guolástit guovllus earret rávdnječáziid. Olgobáikegoddelaččaid giddodagaid eaiggádiid lohku lea lassánan ja giddodaga oasttedettiin gávpái gullá dávjá maiddá ossodat vuoddođálu guolástanvuoigatvuodain. (Seppänen 2004)

Ohcejoga gieldda siste sálašdiehuid leat čoaggán systemáhtalaččat Deanus ja dan oalgejogain, maidda luossa goargnu. Njávđanjogas čogget maiddá sálaš- ja guolásteaddjieduid jahkásaččat. Duottarčáziid sálašdiehuid leat gulaskuddan jagiid 1974, 1979, 1986 ja 2001. Sálašdiehuid vuodul Ohcejoga gieldda bealde duottarčáziid guolásteapmi ja sállasat leat geahppánan mealgat maŋimus

25 jagi áigge. Guolástansajiid lohku ii leat goittot geahppánan. Sállashiid geahppáneapmi boahdá guolástanvugiid rievdamis ja guolástusa geahppáneamis. Oalle mávssolaš lea lustabivdu. Vuoggabivdu ja bilken lassánit dađistaga.

Stuorámuš sállashiid 2001:s Ohcejoga Gálddoaivvi meahcceguovllus fidnejedje sálašdieđuid vuodul Veahčajávrris ja Vuokŋoljávrriin. Anára gieldda bealde guolástit eanaš Njávđánjogas, Idjajávrris, Jollanjávrris ja Bávdejávrris. Jávrriin, mat leat Njávđánjoga siste ja gielddaid rádje-guovlluin, eai guolás nu jámma. Ámmátbivdu lea measta oalát nohkan. Badjeolbmot guolástit boazodoallobargguid oktavuodas. Čakčat olbmot johtet čuovžabivddus, goas gáiddus jávrriid sáhtá beaktilit guolástit. Jávrride olbmot mannet njealjejuvllagiiguin ja mohtorsiikkeliiguin dahje girdiin.

Giddadálvve bilken lea bivnnuhis bivdovuohki ja guolástanmátkkit dahkkojuvvojit rávdo-, hárre- ja dápnotčáziide. Báikegoddelaččat, geat sáhttet geavahit mohtorgielkkáid, johtet gáiddus čáziide dahje dakkár čáziide, gosa lea geasi áigge váttis beassat. Olgobáikegoddelaččat leat ohcan maid-dái giddadálvve mohtorgielkálobiid bilkenjávrride, mat leat vuojáhagaid olggobealde. Gálddo-aivvis mohtorgielkávuojáhagat mannet dávjá bilkenjávrriid bokte.

Njávđánjohkii vuvdet bivdobadjái (1.6. –31.8.) sullii 600–800 lustabivdolobi. Lohpestatistihkaid mielde lustabivdu lea Njávđánjogas dađistaga lassáneamen.

8.2 Guollegilvimat

Guovllus guollečáziid dikšuma vuodđun lea leamaš guolástusa mudden ja guliid lunddolaš lassáneapmi ja ovdal jagi 1987 maiddái guollegilvimat. Guolástusa mudden lea dāhpāhuvvan bivddus-mearregáržžidemiiguin ja bivdosiid geavaheapmái guoskevaš mearrádusaiguin.

Guliid leat gilván Báhcaveaji čázadatguovllus gitta jahkái 1986. Dan maŋŋa lea leamaš vejolaš čadahit dušše sirdingilvimiid čázadatguovllu siste. Sirdingilvimiid ulbmilin lea leamaš máhcāhit guovllu čáziide álgoálgosaš rávdo- ja dāpnotnáliid, mat leat juogo eará guollešlāja, vuosttažettiin čuovžagilvimiid dihte, dahje liiggálaš bivdu dihte nohkan.

Guollegilvimiidda leat geavahan Báhcaveaji čázadagas vuolgán Avviljoga bodnečuovžža ja Anárjávrris álgoálgosaš rávdu. Njávđánjoga čázadatguvlui leat gilván maiddái planktončuovžža, mii ii gávdno álgoálggus Jieŋŋamerrii luoiti čáziin. Muhtun jávrriin gilvojuvvon čuovžžas lea šaddan lunddolaččat lassáneaddji nálli. Ohcejoga gieldda siste čuovžža leat gilván jagiid 1957–1986 36 jávrái ja rávdu 20 jávrái. Njávđánjoga čázadagas čuovžža leat gilván logemat jávrái. Oassi dāin čuovžagilvimiin eai leat registrerejuvvon. Anárjávrris eaminállái gullevaš stuorrrávdđuid leat gilván sihke álgoálgosaš rávdjávrride ja áibbas ođđa čáziide. Rávdonálit leat juogo seahkanan duottarávdonáliide dahje dābālaččat nohkan. Stuorrrávdđu menestuvvá ovdal juo čiekŋalis ja stuorra jávrriin, eaige duottarávrriin dāidde gávdnot dān šlādji vuogas gođdosajit. Idjajávrris gilvvarávdđus lea šaddan áibbas iežas nálli.

Ruoššat leat gilván Guoládatnjárgii Jaskesmeara luossajogaid guollešlājaide gullevaš ng. **beana- ja gorpeluosaid**, ja dakkarat gorgŋo 1970–1980-loguin gitta Deanu ja Njávđánjoga gierragiidda. Njávđánjoga čázadagas guhkkelepmosii gorgŋon dākkár vierroluossa gávdnui Jollanjávrris Beaze-his. Jaskesmeara luosas eai leat fuomášan bohciidan lassáneaddji náliid.

8.3 Guolástanvuoigatvuohta ja guolástanráddjehusat

Jagi 1998 álggu rájes Lappi guolástusa leat leamaš muddemin guolástanláhka (286/1982) ja -ásahus (1364/1997) ja daid vuodul addojuvvon mearrádušat.

Guolástusa oppalaš stivren gullá guolástanlága mielde guolástanguvlui. Guolástanguovlu lea doaibmaorgána, mii hálddaša guolledoalu dáfus oktilaš guovllu. Meahcceguovlu gullá guovtte guolástanguvlui: Anára ja Ohcejoga guolástanguvlui. Guolástanguovlluid rájit mannet gieldda-rájiid mielde. Guolástanguvlui gullet buot čáhceguovllut oamastan- ja hálddašandilálašvuodain fuolakeahtta. Lahttun leat čáhceguovllu eaiggádat ja guovllus doaibmi ámmátbivdo- ja lustabivdo-organisašuvnnat. Guolástanlága mielde guolástanguovlu dahká geavahan- ja dikšunplána, mas lea čielggadus guolástanguovllu guollenáliid dilis ja oppalaš doaibmalinnját guollenáliid dikšumis ja guolástusa lágideamis. Guolástanguovllut leat dahkan guovlluidasaset geavahan- ja dikšunplánaid 2002:s.

Guolástanguovllu guolástusa mudden- ja stivreandoaimmain ja geatnegasvuodain fuolakeahtta guolástusa lágideapmi ja lobiid miediheapmi gullá čáhceguovllu eaiggádii. Guovllu čáziin badjel 90 % gullet stáhtii ja nuba daid hálddašeamis vástida Meahciráddēhus. Stáhta čáziid guolástusa ja guollečáziid dikšuma stivrejit lágasmearriduvvon gielddalaš guolledoalloráddādallangottit. Meahciráddēhus miediha – guolledoalloráddādallangottiid rávvagiid mielde – guolástanlobiid ja dikšu muđuige čáhceguovlluid. Sierra sivaiddihte dāin rávvagiin sáhtta spiehkastit.

Gieldalaččain lea vuoigatvuohta oázžut nuvttá guolástanlobi stáhta čáziide guolásteami várás. Ná ii leat eará sajis Suomas. Lohpi miedihuvvo ruovttudárbbivddu, ámmátbivddu dahje luonddue-aláhusaiguin bargama vuodul. Iešalddes buot Ohcejoga ja Anára gieldalaččat leat ožžon nuvttá guolástanlobi. Olgobáikegoddelaččaide sáhtta miedihit guolástanlobiid, jos dat ii čuoze gieldalaččaid guolástanvejolašvuodaide. Gieldalaččaid guolástus muddejuvvo čáhceguovllu eaiggáda lohpeavttuiguin (bivddusmearit jna.).

Olgobáikegoddelaččaide vuvdet lustabivdolobiid measta miehtá oppa guovllu. Lohpeguvlui eai gula luossagoargŋunguovllut Deanu čázádatguovllus. Njávđanjohkii vuvdet sierra lobiid. Olgobáikegoddelaččaide lohpi miedihuvvo dušše vuoggabivdui.

Oassi meahcceguovllu guolástusas dāhpāhuvvá eará go čáhceguovllu eaiggáda miedihan lobiiguin. Oaggun (duorgu ja áŋkkur), bilken ja guolástus leanaguovdasaš vuoggalobiin gullá almmolaš guolástussii, masa buohkain lea vuoigatvuohta, iige guolásteapmái dárbbāš leat čáhceguovllu eaiggáda lohpi. Oaggun ja bilken leat nuvttá ja vuoggabivdui galgá leat leanaguovdasaš vuoggalohpi. Almmolaš guolástanvuoigatvuodāt leat fāmus eará sajis, earret luossa- ja čuovžačáziid guoika- ja rávdnjesajiid. Buot guovllu čázádagain leat luossa- ja čuovžačázit. Jos olgobáikegoddelaš hāliida guolástit guoika- dahje rávdnjesajiin, de sus galgá leat Meahciráddēhusa lustabivdolohpi. Almmolaš guolástanvuoigatvuohta ii maiddāi guoskka čáziide, main guolástus almmā čáhceguovllu eaiggáda lobi haga lea muđui gildojuvvon. Gielddu sáhtta ásahtit guollenāli dikšuma, mii lea beaktilet go dābālaččat, bohtosiid dorvvastan dihte ja godđanguovlluid suodjalan dihte. Ohcejoga gieldda siste giellu lea ásašuvvon dihto rávdjovárriide, maid guoládagat dikšojuvvojit sirdingilvimiiguin dahje mat leat dehālaš eadneguollejávrrit. Sirdingilvinjávrrit 2003:s ledje njeallje ja eadneguollejávrrit vihtta.

Nuortalaččaide lea miedihuvvon guolástanvuoigatvuohta nuortalašlágas (253/1995). Dán guolástanvuoigatvuođa sáhtta geavahit nuortalašguovllus ássi nuortalaš. Vuoigatvuohta guolástussii lea dušše nuortalašguovllus. Eará sajis guolásteapmái galgá leat guollečázi eaiggáda lohpi – dego earáge gieldalaččain. Nuortalaččaid guolástussii eai leat ásašuvvon bivddusmearreráddjehusat. Muđui guolástusas galgá čuovvut guolástanlága ja eará addojuvvon njuolggadusaid ja mearrádusaid.

Deanus ja Njávđanjogas luosa goargŋunguovllus lea fámus Suoma ja Norgga stáhtaid gaskasaš soahpamuš ja njuolggadus guolástusa lágideamis. Deanu čázádaga guovlluin njuolggadusa ollái gullet Buolbmátjohka Badjegoržži rádjai, Luossajohka Luossajávrrí rádjai, Skihpajohka vuosttas luobbala rádjai, Gálddašjohka Luovosvárjoga rádjai ja Veahčajohka Vuolimuš Rievssatjávrrí rádjai. Njávđanjogas njuolggadusa heivehanguovlu ollá Hahpatjávrrí bajábeallai.

Guolledávddaid leavvama hehtten dihte eana- ja meahccedoalloministeriija mearrádusa vuodul suddjejuvvon guovllut leat Báhcaveaji, Deanu ja Njávđanjoga čázádatguovllut. Eará sajis Suomas ii dáidda čázádatguovlluide oaččo buktit ealli guollemateriála. Guliid gilvin lea gildojuvvon Báhcaveaji čázádatguovllu čáziin Deanu ja Njávđanjoga čázádagaide. Dasa lassin Deanu guolástansoahpamušas ja -njuolggadusas leat Deanu čázádahkii guoskevaš njuolggadusat guolle-gilvimiin, mat gildet guollešaddadeami arveguovllus. Sirdingilvimiidda – maid sáhtta čadahit dušše luosa goargŋunguovllu olggobealde – galgá ohcat sierra lobi.

8.4 Guolástanvuoigatvuohta sierra ákkaid vuodul

Ng. **sierraákkat guolástanvuoigatvuohta** (guolástanávddašeapmi) lea giddodahkii gullevaš vuoigatvuohta bivdit juoga eará giddodaga, eará gili dahje eará juohkingotti čáhceguovllus. Dákkár eará go čáhceguovllu oamastanvuoigatvuhtii vuodduvvi guolástanvuoigatvuohta vuodduvvá dábálaččat ođđadálu vuodduvan- ja dárkkistangirjiide dahje árbevirolaš návddašeapmái.

Anára ja Ohcejoga gielddain leat sierraákkat guolástanvuoigatvuođat čielggaduvvon ja nannejuvvon stuorrajuohkodoaimmahusaid maŋŋá dollojuvvon čáhcebirerádjeavvandoaimmahusain, main earret eará čielggaduvvojedje sierra juohkingottiide ja stáhtaeatnamiidda gullevaš čáhceguovlluid gaskasaš rájit. Doaimmahusat álggahuvvojedje Anáris 1961:s ja Ohcejogas 1963:s. Guktot doaimmahusat registrerejuvvojedje 1997:s.

Ieš čáhceguovlluid juohkin gergejuvvui buorre muddui 1984:s, muhto alimus riekti máhcahii Anára ja Ohcejoga gielddaid doaimmahusaid doaimmahusolbmuid sierraákkat guolástanvuoigatvuođaid čielggadeami ja nannema várás (Anár – KKO:a duopmu 27.6.1984 nr 1331 M 82/104 ja Ohcejohka – KKO:a duopmu 27.6.1984 nr 1330 M 82/98).

Guolástanvuoigatvuođat čovdojuvvojedje dan maŋŋá **Anáris** doaimmahusas 1985:s, eanarievttis 1989:s, alimus rievttis 1993:s, doaimmahusas 1995:s (Anárjávrrí oktasaš čáhceguovllut), eanarievttis 1996:s ja alimus rievttis 1996:s. **Ohcejogas** fas guolástanvuoigatvuođat čovdojuvvojedje doaimmahusas 1985:s, eanarievttis 1989:s, alimus rievttis 1993:s, eanarievttis 1996:s ja alimus rievttis 1996:s.

Maŋimuš guolástanvuoigatvuođat, main lea váidojuvvon, čovdojuvvojedje lágafámolaččat alimus rievtti duomuiguin 14.11.1996 (Anár – KKO:a mearrádus 14.11.1996 nr 4315 Diáranr M 96/138 ja Ohcejohka – KKO:a mearrádus 14.11.1996 nr 4314 Diáranr M 96/54).

Doaimmahus- ja riektegeavvanáššegirjiin lea nannejuvvon dáluide guolástanvuoigatvuohta dihto jávrride dahje jávreosiide, jogaide sihke buoddo- ja nuohtunsajiide, main eatnašat leat stáhta čáhceguovlluid siste. Mearrádusain ii leat válđojuvvon bealli guolástanvuoigatvuođa sisdollui dahje eaiggáda ja sierraákkat guolástanvuoigatvuođa hálddašeaddji gaskavuhtii. Iešalddes ii leat nappo dieđus galle bivdosa ja makkár bivdosiid návddašeami hálddašeaddjit sáhttet geavahit.

Áiggiid mielde dálut leat árbejuogu dahje giddodatgávppiid bokte juohkásan moanaide dáluide, mat geavahit dál ovtta dálui nannejuvvon guolástanvuoigatvuođa. Guđege juohkingotti vuoigatvuohta lea dan duohen, mii omd. giddodatgávppis lea sohppojuvvon. Ohcejogas leat álgga-huvvon vuosttas giddodatmeroštallandoaimmahusat, main čielggaduvvo, maidda giddodagaide dálu vuoigatvuohta lea sirdasuvvan ja makkár ossodagaiguin dát ožžot guolástit. Osolašloga-hallama mieldásaš giddodagaide eaiggádat hábmejit oktasašguovlolágas (758/1989) daddjojuvvon osolašgotti, mii mearrida ovtta guolástanvuoigatvuođa geavaheamis. Vuosttas doaimmahusas lea bohtán Alimus rievtti duopmu 2002:s ja nuppis vurdet bárisin Alimus rievtti čovdosa. Osolaš-logahallamat dahkkojuvvojit dan maŋŋa dán čovdosiin dohkkehuvvon prinsihpaid mielde.

Oktasaš guollečázi osolašgoddi (ovddeš guolástangoddi) ii ná mearrit guolástannávddašeamis, muhto guolástanvuoigatvuođa geavaheamis soahpan gullá ovtta dálu hábmen osolašgoddái.

Sierraákkat guolástanvuoigatvuohta ii atte oktovuoigatvuođa guolástussii, muhto čáhceguovllu eaiggádis lea raddálas guolástanvuoigatvuohta dain čáhceguovlluin, maidda sierraákkat guolástanvuohta guoská.

8.5 Guolástus ja meahceguovloláhka

Meahceguovlolágas (62/1991) eai leat njuolggadusat, mat stivrejit guolástusa dahje guollečáziid dikšuma. Meahceguovlolága ulbmilat **sámekultuvrra dorvvasteapmi** ja **luondduealáhusaid dorvvasteapmi** ásaht goittot guolástusa daid geavahanhámiid jovkui, maid dihte meahceguovlu lea vuodduvuvvon. Lága ulbmilis **meahceguovloiešlági seailuheapmi** sáhtta maidái geassit juoga linnjaid, mat galggašedje válđojuvvot vuhtii guollečáziid dikšumis ja geavaheamis mearridettiin.

8.6 Guolástus ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -áhus (852/1988) eai gáržžit guolástusa. Jekkiidsuodjalan-áhusa 3. §:a čuoggás 3 daddjojuvvo, ahte jekkiidsuodjalanguovllus lea lohpi guolástit, almmá ahte 1. §:a njuolggadusat dan hehttejit.

Guolástus ja meahceguovloiešlági seailuheapmi eai mana ruossalassii, eaige maidái guolástus ja luonddusuodjaleapmi. Olbmot johtalit goittot dávjá guolásteamen mohtorfievrruiguin. Guovllu geainnuhisvuođa dihte šaddá goittot ealáhusguolástusas ja ruovttudárbobivddus geavahit dálvvi ja geasi áigge meahcefievrruid ja girdi. Vaikko guolástus daninassii ii čuoze meahceguovloieš-láhkái dahje luonddudilálašvuhtii, de dasa guoskevaš doaimmat sáhttet dan dahkat. Guolástanvuoigatvuohta ii atte vuoigatvuođa johtalit mohtorfievrruiguin meahcis.

8.7 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Meahciráđđehus lea mielde Ohcejoga ja Anára guolástanguovlluid guollečáziid geavahan- ja dikšunplánaid beivemis.
- 2) Njávđánjoga guolástanturisma ovddiduvvo bálvalanrusttegiid kvalitehta ja dorvvolašvuoda buoridemiin. Guvlui dahkkojuvvo plána guolástusa ja guolásteaddjiid stivremis ja čielgga-duvvojit dárbblaš bálvalusat. Plána ollašuhttin dihte Meahciráđđehus bargá Fuoddo- ja guolledoalodutkanlágádusain ja nuortalaččaid siidačoahkkimiin.
- 3) Guollenáliid lunddolaš lassáneapmi dorvvastuvvo guolástusa muddema bokte. Ohcejoga guolástanguovllu čáziide eai nappo gilvojuvvo guollešaddadanlágádusaid guolit. Čázadatguovllu siste sáhtta goittot čadahit sirdingilvimiid, nu ahte sirdojuvvojit guolit ja meadđemat jávrris nubbái. Sirdingilvimiid ulbmilin lea vuosttažettiin máhcahit álgoálgosaš guollenáliid čáziide, main dat leat jávkan. **Ágga:** Guovvlu luonddudilálašvuoda seailluheapmi.
- 4) Sirdingilvimiid oktiiheiveheapmi ja das vástideapmi gullá čáhceguovllu oamasteddjái. Nuba buot guvlui dáhphuvvi gilvimiidda galgá leat Meahciráđđehusa lohpi. Gilvindoaimmaid galgá dahkat erenoamáš várrugasat – ja millosit eiseválbargun. **Ágga:** Guolástanláhka ja -ásahus. Ohcejoga guolástanguovllu geavahan- ja dikšunplána. Deanu guolástansoahpamuš ja -njuolggadus.
- 5) Guolástanráddjehusaid dárbblašvuoda galgá čuovvut dárkilit oppa áigge ja dárbblaš nuppástusat dahkkojuvvojit golmma jagi gaskkaid.

Ákkat ovdalis máinnašuvvon árvalusaide lea lágaid ja ásaheavvaid lassin guolledávddaid dusten, guollenáliid seailluheapmi genetikalaččat buhtisin ja vieris šlájaid dagahan ekologalaš rievadásaid dusten.

Plána ávžžuhusat:

- 1) Nuortalaččaid siidačoahkkima galgá váldit mielde nuortalašguovllus guolástanguovllu ráddádallamiidda.
- 2) Diehtolonohallama ja ovttasbarggu čáziid dutkamiin galgá lasihit biraseiseválddiiguin ja eará ovttasbargobeliiguin.

8.8 Čuovvun

Meahciráđđehus čuovvu guovllu guollenáliid ovdáneami Davvi-Lappi luondduriggodatplánas (Sandström bm. 2000) ja Meahciráđđehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas sohppojuvvon mihtidanvugiiguin. Dákkárat leat guolástanlohpestatistihkat, gilvinraporttat ja dikšun- ja geahččalan-guolástusaid raporttat.

Luonddudilálaš čáziid geavaheapmi ja dikšun gáibidit ahte birrasa dilli galgá čuvvojuvvot ja dan rievadásat registrejuvvot. Biraseiseválddit galget čuovvut čáziid suvruma. Čáziid suvruma galgá čuovvut meahceguovllu sierra sajiin ja seamma čáziin, goas oaidná mo dilli rievda áiggiid mielde. Erenoamáš dehálaš lea čuovvut coages duottarjávrriid dili, main oksygenajávku sáhtta sakka čuohtit guollenáliide.

9 Fuoddodikšun ja meahccebivdu

9.1 Dálá dilli

Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu mávssoleamos fuoddošládja lea rievssat, mii lea dain guovlluin dábalaš. Dan bivdet logu dáfus buot eanemus. Nubbi mávssoleamos fuoddošládja báikegoddelaččaide lea ealga. Dasa lassin meahcceguovllu máttageažat beahcevuddiin bivdet muhtun muddui čuvččá. Eará šlájaid, dego čuotnjága ja eará čáhcelottiid bivdet muhtun muddui Idjajávrra davábealde ja Veahčajávrra birrasiin. Guovžža bivdet uhccán, dasgo dat leat vándis Gálddoavvi meahcceguovllus. Njoammil ja rieban leat dábalaččat, muhto daid bivdet viehka uhccán.

Davvi-Lappis dahkkojuvvui jagiid 2002–2003 áigge meahccebivdočielggadus Davvi-Lappi rievssatbivddu birra meahcástanbajis 2001–2002 (Kimmo Gröndahl, persovnnalaš diehtunaddin 2003). Čielggadusa mielde rievssahiid bivde Davvi-Lappi guovllus oktiibuot sullii 35 000. Dáin sullii 6 500 bivde Gálddoavvi guovllus. Ohcejoga ja Anára guovllus olgobáikegoddelaččat bivde rievssahiin lagabui 30 %.

Gálddoavvi guovllus 5 % báikegoddelaš bivdiin almmuhedje iežaset bivdit rievssahiid dienasin. Dienasbivdit bivde rievssaha vuosttažettiin gárdumiin guokte golbma mánotbaji jagis siivvuid mielde.

Meahcástanlága (615/1993) 8. §:a mielde ohcejohkalaččain ja anárlaččain lea nuvttá bivdovuoigatvuohta iežaset ruovttugielda eatnamiin. Meahccebivdu lea oassi báikkálaš eallinvuogis ja kultuvrras. Rievssaha gárdebivdu mearkkaša ekonomalaččat Gálddoavvi meahcceguovllus. Ohcejogas meahccebivdui gullevaš turisma mearkkaša ollu, sesonjaáigi deaivá giddii ja čakčii. Báikegoddelaččaid eanalottiid bivdu ii leat eriiguin muddejuvvon, muhto fuoddodikšunovttastus stivre dan ávžžuhusaiguin ja Lappi meahcedikšunbire oanida dárbbu mielde bivdoáiggi. Dáid manimus jagiid vierrun lea leamaš ahte meahccebivdu álgá Davvi-Lappis 20.9. Bivdit sáhttet váikkuhit fuoddonáliide maiddái nu, ahte eai bivde heajos eanaloddejagiid.

Meahcástanláhka dorvvasta fuoddošlájaid ráfálaš lassánanáiggi ja gielda mánggaid beaktilis bivdovugiid, mat ledje ovdal anus. Ealga- ja guovžabivdu lea muddejuvvon eriiguin náliid ovdáneami mielde. Meahciráddehusa birassertifikahtta gáibida luondduriggodagaid bistevaš geavaheami. Maiddái danin rievssat- ja eanaloddelobit leat muddejuvvon eriiguin nu, ahte meahccebivdu lea ekologalaččat ja sosiálalaččat bistevaš vuodu alde.

Ohcejogas ja Anáris Meahciráddehusa bivdolobit leat rievssatlobit. Oasi lobiin vuvdet báikkálaš turistafitnodagat, ná lohpevuovdin lea daidda dienasin. Olgobáikegoddelaččaid bivddu lágideami várás guovllut leat juhkkojuvvon moanaide lohpebivdoguovlluide smávva fuodduid bivddu várás. Guđege guvlui meroštallojit jahkasaččat bivdoearit fuoddonáliid ovdáneami mielde. Gálddoavvi ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki guovlluin leat dál njeallje lohpebivdoguovllu smávva fuodduid várás.

Čanasjoavkkuid ráddádallamiin lea sohppojuvvon jahkasaččat bivdolahpelágideamis ja beanguovlluin. Guovllut sohppojit jahkasaččat nu, ahte váldojit vuhtii boazodoalu dárbbut.

9.2 Meahccebivdu ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovloláhka (62/1991) váldá beali meahccebivdui dušše ulbmillaš dásis. Lága ulbmilat **sámekultuvrra dorvvasteapmi** ja **luondduealáhusaid dorvvasteapmi** sisdollet meahccebivddu. Báikkálaš bivdokultuvrra ja bivdovuogiatvuodaid gudnejahttin lea oassi guovllu meahcceguovloiešlágis.

9.3 Meahccebivdu ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1998) eai gáržžit meahccebivddu. Jekkiidsuodjalanásahusa 3. §:a mielde meahccebivdu lea lobálaš dain jekkiidsuodjalanguovlluin, mat leat meahcástanlága (615/193) 8. §:a oaivvildan gielddain, main gieldalaččain lea vuoigatvuohta bivdit iežaset ruovttugielddas stáhtaeatnamiin. Jekkiidsuodjalanásahusa mielde meahccebivdu lea lobálaš maiddái eará jekkiidsuodjalanguovlluin dan mielde go ortnetnjuolggadusas dárkileappot mearriduvvo.

9.4 Plána árvalusat

- 1) Meahciráddehus čuovvu fuoddonáliid ovdáneami ja geahččala ovttasrádiid fuoddodikšunbiriin ja fuoddodikšunovttastusaiguin dorvvastit daid. Meahciráddehus sáhtá vuoddudit dárbbu mielde guvlui fuoddonáliid árvoštallan dihte fuoddodárkongolmmačiegahasaid. Fuoddodikšunovttastusat sáhttet vuoddudit ja merket meahccái fuoddodárkongolmmačiegahasaid báikkiide, maid birra sohppojuvvo sierra Meahciráddehusain. **Ágga:** Fuoddonáliid ovdáneami čuovvun ja bistevaš geavaheami prinsihpa sihkkarastin.
- 2) Ealغانáliid dikšun dihte sáhtá bidjat njoallungeđggiid báikkiide, maid birra sohppojuvvo sierra Meahciráddehusain. Njoallungeđggiid galgá bidjat meahccái gidđat mañimustá ovdal cuoŋománu loahpa. **Ágga:** Ovttasbargu fuoddodikšunovttastusaiguin bistevaš geavaheami prinsihpa sihkkarastin dihte. Boazodoalu dorvvasteapmi.
- 3) Ealggá biebmodili buorideapmin ájaguoraid suovkkaid oážžu čuohppat Meahciráddehusa čujuheami mielde.
- 4) Meahcástanlága (615/1993) mielde gieldalaččat ožžot nuvttá bivdit meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus. Gieldalaččaid dálvviágásaš meahcejohtaluslohpi addá vejolašvuoda geavahit mohtorgielkká rievssahiid gárdumis. Mohtorgielkkáin ja njealjejuvllagiin sáhtá fievrridit ealggagorudiid eret meahcis dálá vuogi mielde.

- 5) Olgobáikegoddelaččaide Meahciráđđehus vuovdá muhtun muddui eriid mielde meahcástanlobiid. Lobiid mearis jahkásaččat mearridettiin čuvvojuvvo bistevaš ovdáneami prinsihppa. Meahcástanlohpelágideami ja beanaguovlluid birra Meahciráđđehus ráđđádallá fuođđodikšunovttastusain, bálgosiiguin, sámedikkiin, báikkálaš turistafitnodagaiguin, mat ožžot goittot oasi áigái boadusteaset meahccebivddus, vejolaš ámmátbivdiiguin ja nuortalašguovllus nuortalaččaid ovddasteaddjiiguin. Ráđđádallamiid vuodul Meahciráđđehus meroštallá ee. beatnaga geavahaneavttuid. Beanaguovlluid birra Meahciráđđehus ráđđádallá dárbbu mielde dárki-leappot bálgosiiguin. Bálgosat sáhttet dárbbu mielde bovdet siidagottiid ovddasteaddjiid ráđđádallamiidda. Ráđđádallamiid vuodul Meahciráđđehus ovddida olgobáikegoddelaččaid meahccebivddu nu, ahte bivdu lea sosiálalaččat, ekonomalaččat ja ekologalaččat bistevaš vuodu alde. Bivddu lágideamis geahččalit atnit ávkin báikkálaš oahpistan- ja fuolahانبálvalusaid.
- 6) Meahciráđđehusa mielas lea fuođđodikšuma ja luonddusuodjaleami dáfus mávssolaš bivdit riebaniid. Váldovástu riebanbivddu lágideamis duottar- ja njállaguovlluid olggobealde lea fuođđodikšunbires ja fuođđodikšunovttastusas. Meahciráđđehus oassálastá heivvolaš osiin vejolaš smávvanávdeprošeavttaide dego omd. riebanbivdui njállaguovllus.
- 7) Rievssatdutkanii galggašii lasihit resurssaid, vai rievssatnáliin ja daid molsašuddama sivain fidnejuvvošedje eanet luohthahtti dieđut go leat leamaš dássáži.

9.5 Čuovvun

Meahciráđđehus čuovvu guovllu fuođđonáliid ovdáneami Davvi-Lappi luondduriggodatplánas (Sandström bm. 2000) ja Meahciráđđehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas sohppojuvvon mihtidanvugiiguin. Dáidda gullet jahkasaš lohpeearit ja sálašdieđut, fuođđodáirkongolmmačiegahaslohkama bohtosat ja Anára ja Ohcejoga fuođđodikšunovttastusaid árvvoštallamat. Meahciráđđehus čuovvu ovttasráđiid ee. ovdalis máinnašuvvon fuođđodikšunovttastusaiguin ja Fuođđo- ja guolledoalu dutkanlágádusain, bálgosiiguin ja Meahciráđđehusa bargoveagain.

10 Meahccejohhtalus ja eará johtaleapmi

10.1 Johtinoktavuođat ja johtaleami stivrejeaddji njuolggadusat

Johtinoktavuođaid ja johtaleami stivrejeaddji njuolggadusat gávdnojit goittot meahcceguovlolágas (62/1991), jekkiidsuodjalanásahusas (852/1988), luonddusuodjalanlágas (1096/1996), čáhcelágas (264/1961), lágas priváhtageainnuin (358/1962), giddodagaid čohkkenlágas (554/1995), meahccejohhtaluslágas (1710/1995) ja áibmojohhtaluslágas (281/1995) ja daidda guoskevaš ášahusain.

10.1.1 Juohkeolbmovuoigatvuodát

Juohkeolbmovuoigatvuodát leat fámus meahcceguovllus. Dat leat fámus maiddá jekkiidsuodjalanguovllus, jos dat eai leat sierra gáržžiduvvon luonddusuodjalanlága (1096/1996) vuodul addojuvvon ortnetnjuolggadusaiguin. Luonddusuodjalanlága 18. paragrafa 2. momeantta mielde

Álbmotmeahcis ja eará sajis luonddusuodjalanguovllus sáhtá mearrádusain, mii váldojuvvo juogo guovllu vuodđudanmearrádussii dahje guvlui guoskevaš ortnetnjuolggadusaide, gielddit dahje gáržžidit johtaleami, gohttema, gáddáimannama ja fatnasa, dámppa dahje eará johtinfievrru doallama. Johtalan- ja gáddáimannagiellu dahje -ráddjehusa eaktun lea ahte guovllu ealliid ja šattolašvuoda seailluheapmi gáibida dakkára.

Juohkeolbmovuoigatvuodaid vuodul buohkain lea vuoigatvuohta johtalit iešrádáláččat álo ja juohke sajis. Maiddá oanehisáigásaš (1–2 ija gudege báikkis) gohtten gullá juohkeolbmovuoigatvuodaide. Meahciráddehusa stobuid geavaheapmi ii gula juohkeolbmovuoigatvuodaide, muhto daid geavahannjuolggadusain oažžu Meahciráddehus mearridit sierra. Logus 6 **Luondduturisma ja lustageavaheapmi** leat ovdanbukton ávdinstobuid geavahannjuolggadusat.

10.1.2 Geainnut

Meahcceguovlolága 5. paragrafa mielde meahcceguovlluide ii oaččo ráhkadit bissovaš geainnuid. Njuolggadus dorravasta meahcceguovlolága váldoulbmila, guovllu meahcceguovloiešlági seailluheami. **Bissovaš geainnuin** oaivvildit buot jagiáiggiid vuojihatti geainnu. Dát čielgá lága dárkilet ákkastallamiin, main daddjojuvvo maiddá, ahte ”Dat [giellu] ii ná hehtešii nu gohčoduvvon dálvegeainnuid ráhkadeami”. Dálvegeainnut galgetge geavahuvvot earret eará muoraid fievrrideapmái eret dain meahcceguovlluin, main barget ekologalaš vuovdedoaluin. Dákkár vuovddit gávdnojit vuosttažettiin Bátneduoddara ja Váhčira meahcceguovlluin. Gálddoavvi meahcceguovllus ii oro leamen dárbu dálvegeainnuide.

Meahcceguovlolága dárkilet ákkastallamiin daddjojuvvo geainnuid huksemis dasa lassin, ahte ”geainnuid huksengiellu ii guoskkašii paragrafa 3 momeantta mielde geainnu ráhkadeapmái dalle, go meahcceguovllu rájiid siskkobeale priváhta dálus lea láhkii vuodđuduvvi johtinvuoigatvuohta stáhtaeatnama čađa”. Dasa lassin goittotge daddjojuvvo lága dárkilet ákkastallamiin ain, ahte ”Jos guovllu meahcceguovloiešláhki gillášii das, ahte dákkár vuoigatvuhtii vuodđuduvvi geaidnu ráhkaduvvošii, de stáhtaráddi sáhtášii evttohuvvon lága 8 §:a vuodul dihto eavttuiguin addit lobi geainnu várás vuodđuduvvon servituhtta- dahje geavahanvuoigatvuoda lotnumii”.

Jekkiidsuodjalanásahusa (852/1988) 1. paragrafa mielde jekkiidsuodjalanguovlluin lea gildojuvvon ”visttiid, geainnuid ja rusttegiid huksen”. Seamma njuolggadusa goalmmat paragrafa mielde oazžu ”almma ahte 1 paragrafa njuolggadusat dan hehttejit – – čadahit doaimmaid guovllus leahkki visttiid, geainnuid, rusttegiid ja elerávdnje- ja telefonlinnjáid bajásdoallan dihte”.

10.1.3 Čáhceguovlluid johtolagat ja johtinvuoigatvuodát

Meahceguovlolágas eai leat njuolggadusat čáhceguovlluid johtinoktavuodain eaige čáziid alde johtaleami vuoigatvuodain. Dát njuolggadusat gávdnojit čáhcelágas (264/1961). Čáhcelága mielde ”Juohkehaččas lea vuoigatvuohta, go ii dárbbasmeahttumit headuš eará geavaheami, johtit rabas čázadagas. Čázadaga gehččet rabasin, jos dat lágalaš vuoigatvuoda mielde ii leat gokčojuvvon. Dat, mii ovdalis lea daddjojuvvon johtimis čázadagas, guoská vástideaddji vuogi mielde jieŋa alde johtimii.” Ovdanbukton čáhcelága čuokkis oaivvilda iešalddes dan, ahte čáhceguovlluin ožžot johtalit buohkat friddja ovdamearkka dihte mohtorfatnasiin ja mohtorgielkkáin. Jekkiidsuodjalanguovllus sáhttá čáhceguovlluin johtaleami gáržžidit luonddusuodjalanlága (1096/1996) vuodul addojuvvon ortnetnjuolggadusaiguin.

10.1.4 Servituhtat/geaidnovuoigatvuodát

Eanaš priváhtadáluide meahceguovllu siste lea johtinvuoigatvuohta servituhttan dahje geaidnovuoigatvuohtan. Ovdal dákkárat leat vuoddudivvon ng. **bálggesservituhttan**, mat eai leat álo sierra meroštallon; nuppiiguin sániiguin eanamihtidandoaimmahusas sáhttet leat nannen servituhtaid, muhto bálgáid sajádat ii leat merkejuvvon kárttaide. Dálá giddodatčohkkenlága (554/1995) mielde johtinoktavuohta lágiduvvo dán áigge geaidnovuoigatvuohtan priváhta geainnuid birra addojuvvon lága (358/1962) mielde.

10.1.5 Meahccejohtalus

Meahceguovlolágas eai leat meahccejohtalusii guoskevaš njuolggadusat. Meahccejohtalus stivrejuvvo meahceguovlolágain (1710/1995), mii mearrida mo johttojuvvo mohtorgielkájohtolagaid mielde, meahcis ja čáziin, mat leat jieŋa vuolde, ja geainnuid olggobealde. Meahccejohtalus ii gula juohkeolbmovuoigatvuodaide, muhto meahcis vuodjimii dárbbasuvvo earret muhtun spiehkastagaid (omd. boazodoallit ja eiseválddit) eanaeaiggáda lohpi. Lobiin mearrida eanaeaiggát, man Gálldoaivvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus ovddasta Meahciráddehus. Meahccejohtaluslága ulbmilin lea ”hehttet daid heajos beliid, maid mohtorfievrruid geavaheapmi meahcis ja mohtorgielkájohtolaga alde dagaha lundui dahje eará birrasii, luondduealáhusaide, almmolaš lustageavaheapmái dahje eará oktasaš ávkái dahje priváhtaolbmo ávkái, ja ovddidit johtalusdorvvolašvuoda”. **Mohtorgielkájohtolagat** leat geaidnojohtaluslága (267/1981) 2. §:s meroštallon geainnut, main lea ”almmolaš vuoigatvuohta vuodjit mohtorgielkkáin meahcis merkemiin earuhuvvon johtolaga mielde muohttaga áigge”. Meahccejohtaluslága mielde ”meahceguvlui sáhttá vuodduidit mohtorgielkájohtolaga, go dan birra mearriduvvo guovllu dikšun- ja geavahanplánas”. Meahccejohtaluslága 13. paragrafa 3. momeantta mielde ”mohtorgielkájohtolaga vuodduideamis ja heaittiheamis luonddusuodjalanlágas (71/23) oaivvilduvvon, stáhtii gullevaš suodjalanguovllus mearrida guovllu hálddašemi mielde juogo Meahciráddehus dahje Meahcedutkanlágádus”.

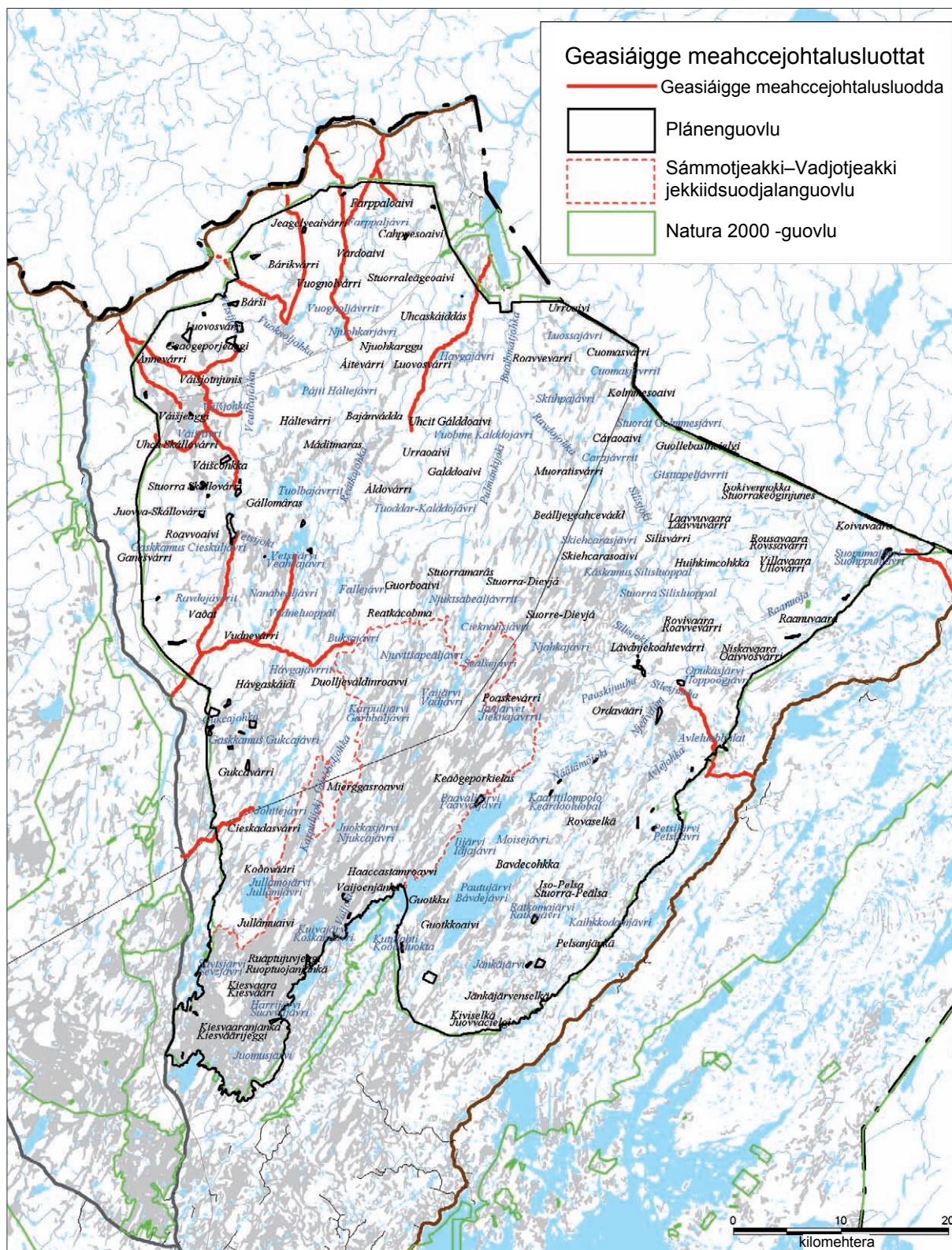
Maiddái ohcejohkalaččat ja anárlaččat dárbbasit meahccejohtaluslobi, go johtalit iežaset gieldda siste, muhto dat lea sidjiide nuvttá. Báikegoddelaččaid mávssuhis meahccejohtalusvuoigatvuoda vuoddun lea Meahciráddehusláhka (1378/2004). Lága 15 §:a mielde mávssuhis bálvalusaide gullet earret eará gieldalaččaid vuoigatvuotta geavahit Meahciráddehusa hálldašan guovllu meahccejohtaluslága (1710/1995) mielde meahccejohtaluslágii. Dasa lassin Riikkabeaivvit gáibida meahcceguovvláhkkii guoskevaš cealkámušastis ahte ráddehus galgá fuolahit das, ahte Meahciráddehus dahje stáhta eará eiseváldi miediha Ohcejoga, Eanodaga ja Anára gielddain fásta ássi olbmuid guhkesáigásaš guvllolaš lobiid mohtorgielkká geavaheapmái stáhtaeatnamiin dainna eavttuin ahte lobit eai dagat meahccejohtaluslága 5. §:s oaivvilduvvon vahága. Viđat paragrafas daddjojuvvo, ahte mohtorfievrru galgá geavahit meahcis nu, ahte ii vahágahttojuvvo dahje headuštuvvo luondu ja eará biras, giddodat ja luondduealáhusat eaige headuštuvvo dárbbasmeahttumit ássanguovllut ja eará biras.

Meahccejohtalus geasi áigge Gálldoaivvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus

Bievlan oažžu johtalit meahcis eanaeaiggáda lobi haga njuolgga boazodollui gullevaš bargguin, jos boazoisit dahje várreboazoisit addá dasa lobi. Lohpi galgá addojuvvot čálalažžan ja dat galgá lea álo fárus ja galgá dárbbu mielde čájehuvvot gozihaneiseváldái (meahccejohtalusásahus 13 §, 2 mom.). Meahciráddehusa bargguin jodedettiin ii dárbbasuvvo meahccejohtaluslohpi. Seammaláhkai bolesa, tuollu ja rádjegozáhusa virgedoaimmaide, buohcciidsáhtosteamái, čáskadan- ja gádjundoaimma bargguide ja eará vealtameahttun virgebargguide ii dárbbasuvvo meahccejohtaluslohpi. Energiija- ja diehtujohtolatrustedgiid fuolahambargguide ja sirdimii ii dárbbasuvvo lohpi. Maiddái váddásit lámes olmmoš ja su miedušteaddji eaba dárbbas meahcis johtimii eanaeaiggáda lobi (meahccejohtalusláhka 4 § 2 mom., čuokkis 7).

Meahccejohtaluslága 28. §:a mielde guovllulaš EJB-guovddáš sáhtta ohcamuša vuodul miedihit olbmui, gean lihkanattáldagat leat agi, lámi dahje buohcuvuoda dihtii rádjjejuvvon, lobi spiehk-kasit 4. §:s meroštallojuvvon gildosis dahje ráddjehusas.

Báikegoddelaččaid geasiáigásaš meahccejohtaluslobit Ohcejogas leat miedihuvvon báikegoddelaččaide dihto vuojáhagaide (govva 9). Anáris geasiáigásaš meahccejohtaluslobit leat miedihuvvon eanaš luondduealáhusbargiide dihto vuojáhagaide. Čeavetjávrelaččaide ja njávdánlaččaide leat miedihuvvon geasiáigásaš meahccejohtaluslobit dihto vuojáhagaide. Meahciráddehus ii leat dábalaččat miediha olgobáikegoddelaččaide geasiáigásaš meahccejohtaluslobiid Gálldoaivvi meahcceguvlui iige Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguvlui. Ákkastallon duktangeavaheapmái Meahciráddehus lea goittot miediha meahccejohtaluslobiid geasi áigái.

Govva 9. Gálddoavvi ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu meachcejohtalusluottat. © Meahci-ráddehus 2006, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Meahccejohtalus dálvvi áigge Gálddoavvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus

Meahciráddehus lea miedihan ohcejohkalaččaide ja anárlaččaide meahccejohtaluslága (1710/1995) vuodul ja riikkabeivviid dáhtu mielde dálvviáigásaš meahccejohtaluslobiid oppa gieldda sisa moanaide jagiide ain hávil.

Eai meahcceguovllus eaige jekkiidsuodjalanguovllus leat meahccejohtaluslága mieldásaš mohtorgielkájohtolagat. Meahciráddehus lea stivren meahcceguovllu meahccejohtalusa dálvvi áigge nu, ahte lea merken guvlui mohtorgielkávuojáhagaid Earret báikegoddelaččaid earát geat johtet dáid vuojáhagaid mielde šaddet háhkat mávssu vuostá lobi. Olgobáikegoddelaččat eai oáččo spiehkastit dáid vuojáhagaid alde eará sajis go guovlluin, mat leat jienja vuolde.

Meahciráddehus lea miedihan ákkastallon dutkan- ja bargogeavaheapmái mohtorgielkálobiid Meahciráddehusa váldegottálaš vuojáhagaid olggobeallai.

Meahciráddehus lea miedihan mohtorgielkálobiid stáhtaeatnamii Meahciráddehusa váldegottálaš vuojáhagaid olggobeallai giddodahkii (iežas dahje láigogiddodahkii) johtima várás ja johtimii viđa kilomehtera duohkai juohke guvlui giddodagas. Lohpi giddodagas eret johtimii dárkkálmuhttojuvvui plána dagadettiin čanasjoavkkuin fidnejuvvon doaivagiid mielde (gč. lohku 10.6 **Mihttomearit ja doaibmajut**).

Oahpistuvvon čuoiganvánddardemiid fuolahusa várás Meahciráddehus lea miedihan mohtorgielkálobiid Meahciráddehusa váldegottálaš vuojáhagaid olggobeallai.

Go jearaldagas ii leat leamaš stivrejuvvon mohtorgielkkástallan dahje dasa vuodđuduvvi prográmmabálvalusdoaibma, de Meahciráddehus lea miedihan olgobáikegoddelaččaide dálvvi-áigásaš meahccejohtaluslobiid maidái Meahciráddehusa merkejuvvon váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid olggobeallai nammaduvvon olbmui ovddalgihtii sohppojuvvon áigái ja guvlui dahje vuojáhahkii dainna eavttuin, ahte sis lea fárus báikegoddelaš oahpis, guhte dovda bures guovllu ja dan dilálašvuodaid.

Gávppálaš mohtorgielkásafáradioibmii, mii dáhphuvvá dušše Meahciráddehusa mohtorgielkávuojáhagaid mielde, ii leat dárbbášuvvon áššehasaid ja oahpisteaddjiid persovnnalaš vuojáhatlobiid lassin eará lohpi. Gielkásafáradioibmii Meahciráddehusa váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid olggobealde lea gáibiduvvon sierra safárafitnodatlohpi, mas meroštallojuvvo goas lohpi lea fámus ja geasa lohpi lea miedihuvvon (oahpisteaddjiid namat). Lobis leat meroštallon maidái lobálaš vuojáhagat, mat lea sohppojuvvon Meahciráddehusa ja bálgosiid ráddádallamiin. Lobi leat sáhttán addit dakkár fitnodahkii, mas lea vánddardeami njunušin oahpisteaddji, guhte dovda bures guovllu ja dan dilálašvuodaid.

Lappi EJB-guovddáš sáhtta meahccejohtaluslága vuodul erenoamáš siva dihte ásahit mohtorgielkkástallangiielddu dihto guvlui dahje áigodahkii. Erenoamáš sivva sáhtta leat ovdamearkka dihte áitatvuloš ealli beassebiras besseáigge dahje boazodoalu dárbbut. Luonddusuodjaleamis boahtti ákkat sierra gieldoguovlluide ja -áiggiide eai meahcceguovllus dahje jekkiidsuodjanguovllus leat dán áigge.

10.1.6 Áibmojohtalus

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai leat áibmojohtalussii guoskevaš njuolggadusat, muhto dat gávdnojit áibmojohtaluslágas (281/1995). Áibmofievrruid loktaneamis ja seaivumis mearriduvvo earret eará čuovvovaččat: ”Áibmofievrruid loktaneapmái ja seaivumii oazžu Áibmojohtaluslágádusa mearrádusaid mielde gaskaboddosaččat geavahit rabas čáhceguovllu, ja guovllu eaiggáda dahje hálddašeaddji lobiin eará eana- dahje čáhceguovllu, vaikko guovlu ii livččege dakkár ulbmilii sierra lágiduvvon.” Meahciráđđehusas dát lea dulkojuvvon nu, ahte girdit sáhttet seaivut meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu jávrride ja loktanit dain almmá Meahciráđđehusa lobi haga, go jearaldagas ii leat jeavddalaš ruvttujohtalus. Helikoptera seaivumii goikeatnan ala gal galgá leat lohpi earret dihto spiehkastagaid (gádjun- ja virgedoaimmat ja boazodoalu ja luondduealáhussaid dárbbut).

10.2 Johttit ja jahkodatmolsašuvvan

Gálddoavvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus johtalit eanaš badjeolbmot, guolásteaddjit, meahccebivdit, lubmejeaddjit, lustagallestallit ja virgedoaimmaid čadaheaddji olbmot. Lustagallestallit dáidet leat logu mielde dänge guovllu stuorámuš gallestallijoavku. Muhto fitnangerddiid mielde rehkenasttedettiin báikkálaš luonddugeavaheaddjit sáhttet leat eanetlohkun.

Dálveguovdil guovllus johtalit vuosttažettiin báikkálaš olbmot: badjeolbmot, guolásteaddjit ja rievssatbivdit. Njukča–cuonjománnu lea alimus lustageavahanáigi, muhto guovlu jaskkoda miessemánu bealde, go siivvut nohkagohtet.

Geassemánu gaskkamuttu sulain lea fas álkit johtit. Geasiáigásaš lustageavaheami alimus áiggit deivet suoidne–borgemánnui, ja lustageavaheaddjit johtalit vuosttažettiin Čeavetjávrrí–Buolbmátjávrrí-gaskasaš vánddardanjohtolaga mielde ja Njávđánjoga siste. Badjeolbmot merkot misiid álgogeasis. Luopmána láddan geasuha guvlui báikkálaš olbmuid ja muhtun muddui maiddái olgo-báikegoddelaččaid.

Vánddardeapmi nohká measta ollásit ruškki maŋŋá čakčamánu. Čakča–golggotmánus guovllus johtalit badjeolbmuid lassin vuosttažettiin báikkálaš rievssat- ja ealgabivdit. Skábma–juovlamánu duoddaris johtalit vuosttažettiin badjeolbmot ja virgedoaimmain leahkki olbmot.

10.3 Johtinfievrrut

Dálvit mohtorgielká lea dá báleamos fievru. Geassit fievrin geavahit govddohatgirdiid, njealjejuvllagiid, meahccebiillaid, meahccemohtorsihkkeliid, mohtorfatnasiid, kanohtaid ja muhtun muddui maiddái helikopteriid. Girdi guvlui bohtet guolástanmátkkálaččat, luondduealáhusbargit, ruovttudárboguolásteaddjit, lubmejeaddjit ja virgedoaimmain leahkki olbmot.

10.4 Geainnut ja johtolagat

Gálddoavvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus eai leat geainnut. Lagamusas meahcceguovllu manná Njuorggáma–Buolbmátjávrrí-geaidnu, man nubbi geahči ollá measta meahcceguovllu ráji rádjai. Oarjin meahcceguovllu rádjai manná váldogeaidnu 4:a guvlosažžan ja lea lagamusas Seavžejávrrí buohta váile guovtte kilomehtera duohken geainnus. Nuortanmáddin meahcceguovllu rádjai manná váldogeaidnu njelježis Njávdamii manni geainnu guvlosažžan ja lea lagamusas badjelaš moatte kilomehtera duohken geainnus. Davvin meahcceguovllu rádjai manná Ohcejoga–Njuorggáma-geainnu guvlosažžan ja lea lagamusas sullii beannot kilomehtera duohken geainnus. Jekkiidsuodjalanguovlu ollá oarjemáttageahčen Čoavččesjávrrí davábealde measta váldogeaidnu njelježii. Idjajávrrí geaidnu manná dasttán jekkiidsuodjalanguovllu máttageažeravdda guvlosažžan nu, ahte gaskkohagaid ollá jekkiidsuodjalanguovllu ráji rádjai.

Meahciráđdehus miedihha báikegoddelaččaide erenoamáš dehálaš ákkaid dihte guvlui geasiáigásaš meahccejohtaluslobiid dihto vuogáiduvvan vuojáhagaide (govva 9, s. 81).

Mohtorgielkávuojáhagat (govva) stivrejit mohtorgielkájohtalusa, vai dat čuozášii nu uhccán go vejolaš boazodollui ja lundui.

10.5 Johtaleapmi ja meahcceguovlolága ulbmilat

Sierra johtalushámiid gaskavuohta meahcceguovlolága (62/1991) ulbmiliidda manná muhtun muddui ruossalassii. Mohtorgielkká, njealjejuvllaga, meahccemohtorsihkkela, mohtorfatnasa ja girdi geavaheapmi lea dán áigge mávssolaš oassi luondduealáhusaiguin bargamis. Boazodoalus mohtorgielká lea dán áigge anolaš bargobierggas. Lustamohtorgielkkástallan sáhtta goittotge čuohtit boazodollui. Fuollameahttun mohtorgielkkástallan sáhtta biđget ealuid ja ruohtahit bohccuid dárbbasmeahttumit. Muhtumin dat sáhtta dagahit juoba dan, ahte álddut guddet ovdaláiggiid ja reitojit. Boazoealuid bieđganeapmi fas dagaha boazodoalliide liigegoluid.

Guolástusas, meahccebivddus ja čoaggimis geavahit maiddá mohtorgielkkáid, mohtorfatnasiid, njealjejuvllagiid, meahccemohtorsihkkeliid ja girdiid, go olbmot johtalit guovllus. Gaskkat leat guhkit ja sálaš galgá farggamusat fidnejuvvot varasnaga geaidnogurii ja das ain vuovdimassii. Maiddá lustageavaheapmi ja stivrejuvvon luondduturisma vuodđuduvvet eanet ja eanet mohtorfievrruiguin johtimii meahcceguovllus.

Nuppe dáfus meahcceguovlolága ulbmilin lea seailuhit guovllu meahcceguovloiešlági. Meahcceguovloiešláhki geahppána, mađe eanet meahcceguovllus leat olbmuid dagahan mearkkat ja jienat. Go mohtorfievrruiguin johtet goittot sihke meahcis ja čáziid alde eanaš dušše dihto vuojáhagaid mielde (mohtorgielkávuojáhagat, johkajohtolagat, njealjejuvllatvuojáhagat), de dat ii čuoze olus guovllu lundui. Luonddu gollama dáfus headuštusat eai biste guhká, dat dáhpáhuvvet dušše gaskkohagaid dihto guovlluin, nu ahte eanaš oassi meahcceguovllus bissu meahcceguovlluláganin. Jidnes girdinturisma dahje mohtorgielkkástallan rihkku meahcceguovloráfi, ja dát headušta mángii iešráđálaš vánddardeaddjiid. Dát geahpeda guovllu meahcceguovloiešlági. Mohtorgielkká luodda obbasis sáhtta biđget ealu, muhto nuppe dáfus dat dahká álkibun čuoigama.

10.6 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Meahciráđdehus ii vuodđut odđa mohtorgielkávuojáhagaid dahje vánddardanjohtolagaid meahcceguvlui ja jekkiidsuodjalanguvlui. Dálá johtolagat dollojuvvojit ortnegis ja leat jámma merkejuvvon. Dálá johtolagaid linnjádemiid sáhtá rievdadit lustageavahanavádaga siste. **Ákkat:** Boazodoalu dorvvasteapmi. Guovllu meahcceguovloiešlági ja luonddudilálašvuoda seailluheapmi. Vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuodaid ovddideapmi.
- 2) Meahciráđdehus ii árval meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid rievdadeami virggálaš mohtorgielkájohtolahkan. Jos birasministeriijas lági-
duvvo ášši nu, ahte vuojáhagat rievdaduvvojit johtolahkan, de Meahciráđdehus ii vuostálastte johtolagaid vuodđudeami. **Ákkat:** Johtolatdoaimmahus sáhtá gáibidit dáid johtolagaid vuoduid dulbema, johtolagaid njulgema ja oahpistan- ja bálvalanrusttegiid lasiheami mealgat dálážis meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus. Mohtorgielkájohtolaga johtima dahje dan oasi sirdin meahcceguovllus (omd. boazodoalu guođohanvuogádaga riev dama dihte) lea mealgat váddáset go váldegottálaš mohtorgielkávuojáhaga sirdin. Dasa lassin mohtorgielkájohtolagat leat almmolaš geainnuide buohtastahti johtinfávllit, ja nuba buot mohtorgielkká-stallit oččošedje fievrridit vearjju johtolaga alde. Dát sáhtášii lasihit rievssatbivddu gidda-
dálvve boaittobealeguovlluin ja maiddáii fuodđuid suollemas bivdu sáhtášii lassánit.
- 3) Oppa jekkiidsuodjalanguovllus lea maiddáii lobálaš iešrádáláš johtin (vácci dahje čuoigga), gohtten ja dolastallan seammalahkáige go eará sajisge Ohcejoga ja Anára stáhtaetnamiin. Jos ovdamerkka dihte guovllu luonddu geavaheapmi riev dá, de guvlui dahkkojuvvojit dárbbu mielde ortnetnjuolgadusat. **Ákkat:** Guovlu lea viiddis ja enaš boaittobealde. Dálá geava-
heapmi ii čuoze guovllu suodjaleami ulbmiliidda iige áitatvuloš šaddo- dahje eallišlájaide.
- 4) Meahciráđdehus miediha dálvviáigásaš meahccejohtaluslobiid meahcceguvlui ja jekkiid-
suodjalanguvlui enaš dálá vuogi mielde. Gieldalaččaide miedihuvvojit meahccejohtaluslobit oppa ássangiella sise (eai álbmot- ja luonddumehciide) moanaide jagiide hávil. Olgobáikegoddelaččat sáhttet johtalit mávssu vuostá Meahciráđdehusa mohtorgielkávuojáhagaid mielde, muhto vuojáhagas ii oaččo spiehkastit eará go jieŋa alde. Olgobáikegoddelaččaide sáhtá miedihit dálvviáigásaš meahccejohtaluslobiid maiddáii vuojáhagaid olggobeallai ovddalgihtii sohppojuvvon guvlui dahje vuojáhahkii dainna eavttuin ahte sis lea fárus báike-
goddelaš oahpisteaddji, guhte dovda bures guovllu ja dan dilálašvuodaid. Máinnašuvvon lo-
biid sáhtá miedihit olgobáikegoddelaččaide maiddáii dalle, go sii oassálastet gávppálaš mohtorgielkásafárii. Safárafitnodagas galgá leat dalle soahpamuš Meahciráđdehusain. Meahciráđdehus sáhtá miedihit mohtorgielkálobiid maiddáii giddodahkii johtima várás dahje giddodagas eret vuodjimii viđa kilomehtera siste ovddalgihtii sohppojuvvon vuojáhagaid mielde dihto jávrride. Máinnašuvvon mohtorgielkálobiid sáhtá dasa lassin miedihit čuoigan-
vánddardemiid fuolahussii ja ákkastallon dutkan- ja bargodárbbuide. Eanamuoraid váldin-
loh pái ii gula meahccejohtaluslohpi. Goittotge meahccejohtaluslohpi gullá muoraváldin-
loh pái, jos muorat fievrriduvvojit dárkilit rájjiduvvon, meahccái merkejuvvon ceakkovuovddis
njuolgga giddodahkii. Jos lea dárbu rievdadit dálvviáigásaš meahccejohtalusvuogi, de ášši bir-
ra galgá ráddádallat báikkálaččat. **Ágga:** Guovllu meahcceguovloluonddu, meahcceguovlo-
iešlági ja luonddudilálašvuoda seailluheapmi, mohtorfievrruiguin johtaleami heajos beliid
geahpedeapmi nu ollu go vejolaš, boazodoalu dorvvasteapmi, ruossalasvuodaid geahpedeapmi
ja meahcceguovllu mánggabealat geavaheami ovddideapmi.

- 5) Geasiáigásaš meahcejohtaluslobit miedihuvvojit meahceguvlui ja jekkiidsuodjalanguvlui ovddeš čavges vuogi mielde. Dát oaivvilda Ohcejogas dan ahte Meahciráddehus miediha gieldalaččaide geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid meahceguvlui eanaš dušše govvi 6 merkejuvvon vuogáiduvvan vuojáhagaide. Erenoamáš mávssolaš sivaid dihte (omd. ealggagoruda eretfievrrideapmái) lobiid sáhtá miedihit maiddá kartii merkejuvvon vuojáhagaide olggobeallai. Anára gieldas geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid miedihit luondduealáhusbargiide dihto vuojáhagaide. Njávdáma registtargili ássiin lea vuoigatvuohta oažžut geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid dálá vuojáhagaide Čeavetjávrris Hahpatjávraí ja Njávdamis Gállotguikii. Olgobáikegoddelaččaide Meahciráddehus ii miedit geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid. Goittotge ovdamearkka dihte ákkastallon dutkandárbbuide sáhtá miedihit geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid. **Ágga:** Guovllu meahceguovloluonddu ja meahceguovloiešlági seailuheapmi, báikkálaš luonddudoalu ja boazodoalu dorvvasteapmi ja dutkandoaimma vejolažžan dahkan. Davvi-Lappi luondduriggodatplána doaibmaprogramma mielde Gálddoavvi guovlu lea okta meahcejohtalusa stivrema ja goziheami váldoguovlluin.
- 6) Beanavuodjinfitnodagaide miedihuvvojit lobit guovllu mohtorgielkávuojáhagaide geavaheapmái ja dasa lassin sidjiide sáhtá miedihit lobiid vuojáhagaide, maid birra sohppojuvvo ovddalgihtii bálgosiiguin. Vuodjinbeatnagat galget álo veddojuvot. Daid ii oaččo goittot veaddit dastán Meahciráddehusa stobuid lahkosiin. **Ákkat:** Boazodoalu dorvvasteapmi. Stobuid geasuhusa ja čorgatvuoda dorvvasteapmi.
- 7) Heasttaiguin vejolaččat dāhpāhuvvi progrāmmabālvālusfitnodatdoibmii miedihuvvojit johtinlobit vuosttažettiin dušše vuogáiduvvan vuojáhagaide (govva 9, s. 81), maidda báikegoddelaččaide miedihuvvojit geasiáigásaš meahcejohtaluslobit. **Ágga:** Heasttat loktet eatnamiid ja gāvpplāš heastavuodjin galgā danin dāhpāhuvvat dálā vuojáhagaide mielde.
- 8) Meahciráddehus čuovvu eatnamiid gollama vuogáiduvvan, geasiáigásaš njealjejuvllatvuojáhagain, maid dat ieš hālddaša. Jos eatnamiid gollama hehtten dan vealttakehtā gāibida, de Meahciráddehus bijaha njealjejuvllatvuojáhagaide ee. roviid dahje čievrabajildusa. Maiddāi smāvva šalddiid sáhtā hukset vuogas rasttildansajiide, jos dan sáhtā eatnamiid gollama dāfus ákkastallat. **Ákkat:** Guovllu luonddudilālašvuoda seailuheami, eatnamiid gollama hehtten.
- 9) Meahciráddehus sáhtā miedihit guvlui dārbbu mielde helikopteriidda seaivunlobiid seaivunsajiide, mat nammaduvvojit sierra luondduturisma dārbuide, go lea vuoss gullan guovllu bālgosa ja gieldda ovttasbargojoavkku. Lobi eaktun lea sierra soahpamuš, mas sohppojuvvo spesifiserejuvvon seaivunsajiid lassin ee. bāzahusfuolahusáššiin. Seaivunráddjehusat eai guoskka gādjun- ja virgedoaimmaide, hehtedillāi, bāggoseaivumii dahje earā sullasaš dāhpāhusaide. Boazodollui ja luondduealáhusaide guoskevaš sáhtostemiide seaivunráddjehusat eai maiddāi guoskka. **Ákkat:** Áibmojohtaluslāhka. Luonddu mānggabealat geavaheapmi ja dan vejolašvuodaid ovddideapmi.
- 10) Heasttaiguin ja meahccesihkkeliiguin johtin galggašii čohkkejuvot vuogáiduvvan vuojáhagaide, maidda báikegoddelaččaide miedihuvvojit geasiáigásaš meahcejohtaluslobit. **Ákkat:** Heasttat ja meahccesihkkelat loktet eatnamiid ja daiguin johtaleami gānnāha danin čohkket dálā vuojáhagaide.

- 11) Buot beanavuodjin galggašii dáhpáhuvvat mohtorgielkávuojáhagaid mielde. **Ákkat:** Boazodoalu dorrvastepmi. Turistafitnodagaid beanavuodjindoaimma várás galgá leat lohpi ja dat galgá dáhpáhuvvat mohtorgielkávuojáhagaid mielde. Beanavuodjin váikkuha boazodollui ja lundui sullii seammaláhkai, barggai dal dainna turistafitnodatolmmoš dahje priváhta olmmoš.
- 12) Beanavuodjinnjuolggadusaid galggašii čielggadit vejolaš láhkamearrádusrievdadusaid várás. Beanavuodjin ii sáhte leat boazodoalloguovllus juohkeolbmovuoigatvuodaide vuodduuvvi doaibma. **Ákkat:** Beanavuodjin lea šaddan dábbáleabbon ja danin galggašedje leat čielgaset láhkamearrádusat dán johtinvuohkái. Ášši čielggadeami guotthit Sámediggi, bálgosat, Bálgosiid ovttastus, Nuortalaččaid siidačoahkkin, Meahciráddehus ja sámiid ruovttuguovllus doaibmi beanavuodjinfitnodagat.
- 13) Meahciráddehusa mielas lea dehálaš spesifiseret ja ráfáidahttit bohccuid guottetbáikkiid miessemánnui. Meahciráddehus doarju bálgosiid, jos dát ohcet guvllolaš birasguovddášis guottetbáikkiid ráfáidahttima buot meahccejohtalusas miessemánnui. **Ágga:** Boazodoalu dorrvastepmi. Meahccejohtalusláhka 8 § ja 9 §.

10.7 Čuovvun

Meahciráddehus čuovvu meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu meahccejohtalusa Davvi-Lappi luondduriggodatpláns (Sandström bm. 2000) sohppojuvvon mihtidanvugiiguin. Dáin guvllui heivvolaš mihtidanvuogit leat vuojáhagaid ja johtolagaid meari čuovvun ja lohpestatistihkaid bajásdoallan.

11 Eará geavaheapmi

11.1 Čoaggin

11.1.1 Duogáš dieđut

Čoaggin lea Suomas juohkeolbmovuoigatvuohta. Láhka luonddudilálaš buktagiid čoaggima gáržžideamis dihto dáhpáhusain (332/1995) addá eana- ja meahccedoalloministeriijai vejolašvuoda gáržžidit čoaggima. Lága mielde ”dakkár guovlluin Lappi leanas, main meahccemurjiid dahje eará sullasaš luonddubuktagiid čoaggin stáhtaeatnamis mearkkaša mealgat báikkálaš olbmuid áigáibohtui, sáhtta eana- ja meahccedoalloministriija mearrádusainis gieldit earáin čoaggima, jos máinnašuvvon olbmuid ávki dan gáibida”.

11.1.2 Čoaggin guovllus

Deháleamos muorjiit, mat čoggojuvvojit guovllus, leat luomi, jokŋa ja sarrit. Čáhppesmuorji leat maiddá geavahišgoahtán eanet. Guobbariin dehálepmost leat bealljeguoppar, gusaguobbarat, mielkeguobbarat ja smierosguobbarat, maid čogget vuosttažettiin ruovttudárbbuide. Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu murjiin luopmán lea mearkkašan ekonomalaččat lassedienasin báikkálaš olbmuide. Luomehatti njiedjan ja jođihanváltisvuodát leat goittot geahpedan dan ekonomalaš mearkkašumii dáid maŋimuš jagiid. Eará murjiid ja guobbariid eai guovllus čoakke vuovdimassii. Guovllu geainnuhisvuodas ja guhkes gaskkain fuolakeahtta meahccefievrruid ja girdiid geavaheapmi lea addán vejolašvuoda buorebut ekonomalaččat ávkkástallat luopmániin. Dán pláνας maŋgelis ovdanbukton geasiáigásaš meahcce- ja áibmojohtalus lohpevuohki addá vejolašvuoda ávkkástallat meahcceguovllu luomeriggo- dagaiguin boahhteáiggisge. Olgobáikegoddeláččaide eai miedit geasiáigásaš meahccejohtalus- lobiid lubmemii.

11.1.3 Mihttomearit ja doaibmabijut

Meahciráđdehus ii daga dán pláνας árvalusaid iige ávžžuhusaid čoaggima stivrema birra. **Ákkat:**

- Čoaggin lea Suomas juohkeolbmovuoigatvuohta (earret badjelis máinnašuvvon lága 332/1955 addin vejolašvuoda).
- Meahcceguovlolágas eai leat njuolggadusat, mat stivrejit čoaggima.
- Jekkiidsuodjalanláhka ja -ásahus eai sisdoala njuolggadusaid, mat stivrejit čoaggima.

11.2 Málbmaohcan ja ruvkedoaimma

11.2.1 Ruvkedoaimma stivrejeaddji njuolggadusat

Málmmaid ja eará rokkanasminerálaid ohcama ja ávkinatnima stivre ruvkeláhka (503/1965) ja -ásahus (663/1965). Ruvkedoimii oalle mávssolaš eará njuolggadusat leat goittot čáhceláhka (264/1961), láhka birasváikkuhusaid árvoštallanmeannudeamis (468/1994), meahcceguovlluin meahcceguovloláhka (62/1991), jekkiidsuodjalanguovlluin jekkiidsuodjalanásahus (852/1988) ja sámeguovllus dasa lassin sámediggeláhka (974/1995) ja ON:a olmmošvuoigatvuodasoahpamuša 27. artihkal.

Meahcceguovlolága 6. §:s mearriduvvo, ahte ”ruvkelága (503/65) mieldásaš ruvkebire ii oaččo mearridit meahcceguvlui, jos stáhtaráddii ii leat addán dasa lobi”. Lága dárkilet ákkastallamiin daddjojuvvo:

Evttohuvvon lága 4 §:a vuollásaš guovllu luohpadangielldu ulbmilin lea hehttet dakkár doaimmaid, mat čuhcet meahcceguovlluid seailumii. Dát njuolggadus ii goittot guoskka ruvkke vuodđudeapmái. Ruvke vuodđuduvvo ruvkelágas mearriduvvon ortnega mielde, iige ruvkke vuodđudeapmi gáibit evttohuvvon lága 4 §:s oaivvilduvvon geavahanvuoigatvuoda luohpadeami. Ruvkedoaimma álggaheapmi rievdata álo guovllu meahcceguovloiešlági. Danin evttohuvvo ahte meahcceguovlluin ii ruvkedoaimma oččoši álggahit almmá stáhtarádi lobi haga. Paragráfa mielde gávpe- ja industriijaministeriija ii oččoši mearridit ruvkelága 4 logus oaivvilduvvon ruvkebire meahcceguvlui, jos dasa ii leat stáhtarádi lohpi.

Ruvkelága mieldásaš rogganváldimiid gal sáhtta dahkat meahcceguovllus. Ná ruvkelága 12. §:a njuolggadusaid mieldásaš golleroggan lea meahcceguovllus vejolaš ovddeš vuogi mielde, dasgo eanavuodus leahkki golli roggamii ja doidimii lea doarvái váldinvuoigatvuolta. Seammaláhkai málmmaid, diamánttaid ja eará rokkanasminerálaid ožžot ohcat Suoma ja EU:a buot riikkavuložat ja fitnodatsearvvit. Golleroggama heajos bealit dustejuvvojit dáhkádušmávssuiguin ja mášenroggamis dasa lassin čáhceláhkamearrádusaid vuodul.

Jekkiidsuodjalanásahusa (852/1988) 1. §:a mielde jekkiidsuodjalanguovlluin lea gildojuvvon ”goivvohagaid roggan, eanaávdnasiid váldin ja eana- ja báktevuodu vahágahttin”. Goittotge áhahusa 3. §:a čuoggá 4 mielde ”oažžu váldit uhccánaš minerálačájánasaid Meahciráddehusa lobiin”. 3. §:a 11 čuoggás fas suvvojuvvojit ”doaimmat, mat leat vealtameahtumat – geologalaš dutkama dahje málbmaohcama várás dainna eavttuin, ahte dasa lea birasministeriija lohpi”. Ná čájánasaid váldimii uhccánaš jekkiidsuodjalanguovllus galgá leat Meahciráddehusa lohpi ja málbmaohcamii fas birasministeriija lohpi.

Sámediggeláhka (974/1995, 9 §) geatnegahtta eiseválddiid ráddádallat maidái rokkanasminerálaid váldimis ja ruvkebire vuodđudeami oaivvildeaddji lohpeohcamušain. Alimus hálddahusrievtti mearrádusa 31.3.1999 (vurkestat 693) mielde rogganváldinohcamušaid gieda- haladettin galgá čielggadit ja guorahallat, leago boazodoalu dorvvastan dihte dárbu hilgut rogganváldinohcamušaid dahje rogganváldingirjiide boahtti mearrádusaiguin ovdamearkka dihte gáržžidit váldimii vuodđuduvvi doaibmabijuid dihto áiggiid dahje báikkiin, nugo bálgosat leat gávpe- ja industriijaministeriijai cealkámušaineaset árvalan. Áššis galgá dasa lassin váldit vuhtii, main boazodoalu dáfus dehálaš guovlluin rogganváldimat leat eará mearrádusaid vuodul fámus ja man viiddis ja boazodoalu dáfus rašis dahje dehálaš guovlluide dálá rogganváldinohcamušat gusket. Seammaláhkai galgá váldit vuhtii boazodoalu headušteaddji eará geavahanhámiid guoskevaš guovlluin. ”Ná stáhtaráddi galgá ruvkebirelobi guorahaladettiinis ráddádallat sámedikkiin.

Sullasaš mearrádus lea ON:a riikkavulošvuoigatvuođaide ja politihkalaš vuoigatvuođaide guoskevaš riikkaidgaskasaš oktasašsoahpamuša 27. artihkal. Artihkkala mielde čearddalaš, oskui guoskevaš dahje gielalaš vehádagaide gullevaš olbmui ii oaččo biehttalit vuoigatvuođa ovtas iežaset joavkku eará lahtuiguin návddašit iežaset kultuvrras. Alimus hálddahasriekti lea dán artihkkala vuodul máhcahan muhtun stuorra ruvkefitnodatservviid rogganváldimiid gávpe- ja industriijaministeriijai ođđasit gieđahallanláhkai dan maŋŋá, go Giehtaruohtasa ja Sállevári bálgosat ledje váidán rogganváldimiin. Alimus hálddahasrievtti mielas ”artihkkala oaiivildan kulturdoaba gokčá maiddái boazodoalu, mii lea mávssolaš oassi sámekultuvrras”. Daddjojuvvon soahpamuš lea biddjojuvvon Suomas fápmui lága (107/1976) ja ásausa (108/1976) vuodul. Alimus hálddahasrievtti mielde ministeriija livččii galgan ovdal mearrádusaid dahkama čielggadit, mo rogganváldimat boadášedje váikkuhit sámiid boazodollui.

11.2.2 Meahciráđđehus ja ruvkeláhka

Ruvkelága (503/1965) čuovvuma goziha gávpe- ja industriijaministeriija. Meahciráđđehus dikšu iešalddes mánggaid gozihandoaimmaid gávpe- ja industriijaministeriija rávvagiid mielde. Dasa lassin ruvkeláhka addá eanahálddašeaddjái dihto vuoigatvuođaid, maid Meahciráđđehus geavaha.

Meahciráđdehusa bargguide gullet **rogganváldimiid** ektui

- dáhkádušaid mearrideapmi (vai rogganváldinguovllut ovddeštuvvojit, go rogganváldináigi lea vássán lohppii)
- roggama goziheapmi (rogganváldinguovllu rájiid čuovvun)
- gaskaboddosaš huksema stivren ja goziheapmi ovtas gieldda huksengozihaneiseválddiiguin
- rogganváldimiid johtin- ja fuolahanoktavuođat ja daidda guoskevaš lobit, rávvagat, goziheapmi
- boaldinmuora vuovdin

Rogganváldimiid vuodđudeapmi ja dálá rogganváldimat dagahit Meahciráđdehussii goluid (ee. meahccejohtalus- ja boaldinmuorralobiid miediheapmi, huksema stivren), vaikko váldinguovllus dahkkojuvvon barggut eai dagahivččege vahágiid.

Meahciráđdehus oažžu eanahálddašeaddjin rogganváldinbuhtadusa. Dan sturrodat lei 2007:s 10 €/ha.

11.2.3 Ruvkedoaibma Gálddoavvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus

Meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus ii leat leamaš ruvkedoaibma. Healban rogganváldimat, main leat dahkkojuvvon smávvalágan dutkamušat, leat Gálddoavvi meahcceguovllus logemađe ja lea maiddái soames healban ruvkevárrenguovlu. Meahcceguovllus ii leat dál oktage rogganváldin- ja ruvkevárrenguovlu. Jekkiidsuodjalanguovllus eai leat leamaš rogganváldimat dahje várrenguovllut. Ohcejoga ja Anára dálá rogganváldimiin dahje várrenguovlluin eatnašat leat Leammi álbmotmeahcis, Bátneuođdara meahcceguovllus ja Avviljotsiste ja Guhturgeainnu birrasiin.

11.2.4 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Meahceguovlolága mielde meahceguvlui ii oaččo mearridit ruvkebire almmá stáhtaráđi lobi haga. Go láhka lokte mearrádusdahkanvuoigatvuođa ná bajás, de Meahciráđdehus ii daga dán pláanas árvalusaid.
- 2) Meahciráđdehus sáhtta miedihit lobiid minerálačájáanasaid uhccánaš váldimii dutkan-ulbmiliidda. Dát oaivvilda eanemustá 1–2 goaivu dievva eatnama ovttá sajis.
- 3) Ávžžuhus lea, ahte gávpe- ja industriijaministeriija galgá ráddádallat guovllu bálgosiiguin, sámédikkiin ja nuortalašguovllus nuortalačaid siidačoahkkimiin rogganváldinlohpe-ohcamušain. (Alimus hálddahusrievtti mearrádus 31.3.1999, Sámediggeláhka).

11.3 Eanaávdnasiid váldin

11.3.1 Duogáš dieđut

Eanaávdnasiid váldima meahceguovllus lea muddemin eanaávnasláhka (555/1981) ja jekkiidsuodjalanguovllus maidái jekkiidsuodjalanásahus (852/1998). Eanaávnaslágas oaivvilduvvon eanaávdnasat leat geađggit, čievra, sáttu, láirá ja muolda. Meahceguovlolágas (62/1991) ii leat makkárge njuolggadus eanaávdnasiid váldimis. Gálddoavvi meahceguovllus ii leat leamaš eanaávdnasiid váldindoaibma.

Jekkiidsuodjalanásahusa 1. §:s gildojuvvo eanaávdnasiid váldin jekkiidsuodjalanguovllus. Ásahusa 3. §:s lea dása soames spiehkastat. Lobálaš doaimmaide lohkkovit ee.

dakkár visttiid, rusttegiid ja bálgáid ráhkadeapmi ja bajásdoallan, maidda lea dárbu olbmuid oahpisteami, dutkandoaimma ja luondduin buđaldeami várás – – doaibmabijut guovllus leahkki visttiid, geainnuid, rusttegiid ja elerávdnje- ja telefonlinnjáid bajásdoallama várás [ja] – – eará doaibmabijut, mat leat dárbbaslaččat jekkiidsuodjalanguovllu vuogálaš dikšuma ja geavaheami dáfus ja maid birasministeriija lea dohkkehan.

Jekkiidsuodjalanguovllus ii leat leamaš eanaávdnasiid váldindoaibma.

11.3.2 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Meahciráđdehus sáhtta dárbbu mielde váldit iežas atnui dahje vuovdit eanaávdnasiid uhccánaš meahcceguovllu siste dáhpáhuvi smávva huksema dárbbuide. Eanaávdnasiid galgá váldit nu lahka geavahanbáikki go vejolaš Meahciráđdehusa čujuheami mielde. Doaibma ii oaččo čuohcit boazodollui ja eará luondduealáhusaide iige áitatvuloš šaddo- ja eallišlájaide. Guovllu meahcceguovloiešláhki ii maiddá oaččo gillát doaimma dihte. Eanaváldinsajiid duovdda galgá fas fuolalaččat ovddeštuvvot.

Ákkat:

- Meahcceguovllu dárkilet ákkastallamat, main máinnašuvvo ahte meahcceguovlolága vuodul ”ii leat jurdda heajosmahttit dálá návddašanvuoigatvuodaid”.
 - Meahcceguovlolága ulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid ja ovddidit luonddu mánjgga-bealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid.
 - Eanaávdnasiid fievrrideapmi meahcceguovllu olggobealde meahcceguovllu sisa golahivččii mealgat eanet luondduriggodagaid, energii ja ruđa go daid váldin dastán huksenbáikki lahkosiin.
- 2) Nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea vuoigatvuohta oažžut nuvtá dán guovllu stáhtaeatnamiin vealtameahtun ruovttudárbbuide čievrra ja deavddaeatnama (Nuortalašláhka 253/1995).

11.4 Muoradaga geavaheapmi

Gálddoavvi meahcceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus leat eanaš jeakkit, lagešvuovddit, jalges duottar sihke jalges duoddara ja lagešvuvddiid molsašuvvan-guovllut. Oktalaš beahcevuovdi lea seakka báddin meahcceguovllu máttageahčen. Danin vejolaš eanageavahanhámit guovllus leat boaldinmuorra- ja eará dárbbášmuorračuohppamat (ee. huksen-ávnasmuorra ja boazoáidestoalpput). Boazodoalu ja luondduealáhusaid doarjjabáikkiide váldo-juvvo guovllus uhccánaš soahki boaldinmuorran. Lastamáhtu lea mealgat bilidan guovllu vuovddiid, ja dát fas váikkuha vejolašvuodaide váldit boaldinmuora.

11.4.1 Muoradaga geavaheapmi ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovlolága (62/1991) mielde meahcceguovlluid vuovddit seailuhuvvojit luonddu dilis dahje dain bargojuvvo ekologalaš vuovdedoaluin.

11.4.2 Muoradaga geavaheapmi ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanásahusa (852/1988) 1. §:a mielde jekkiidsuodjalanguovllus ii oaččo čuohppat muoraid lavdnjeeatnamiin. Minerálaeatnamiin lobálaččat leat juoba vuovdeekonomalaš čuohppamat dikšun- ja geavahanplána mielde. Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus čuohppamat eai boade jearaldahkii guovllu luonddudilálašvuodaid dihte.

11.4.3 Muoradaga geavaheapmi ja nuortalašláhka

Gálddoavvi meahceguovllus sullii 116 000 hektára ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiid-suodjalanguovllus sullii 9 600 hektára gullet nuortalašguvlui, mas nuortalaččain leat dihto sierravuoigatvuodát ee. ruovttudárbomuora váldima ektui. Nuortalašlága (253/1995) 9. §:a mielde

nuortalašguovllus ássi nuortalaš oažžu stáhta eana- ja čáhceguovlluin, mat leat dán guovllus, váldit nuvttá iežas boaldinmuorradárbbu várás stáhtavuvddiin eanamuora ja goikemuora, ii goittot huksenávnasmuorran anihahti muora – – oažžu váldit vealtameahttun dárbbuide vuovdehálddahuseiseválddiid čujuheami mielde dihto báikkiin huksen-, boaldin- ja eará ruovttudárbomuora.

11.4.4 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Boaldinmuora ja eará dárbbášmuora váldinlobiid sáhtta miedihit guovllu minerála-eatnamiidda. Boaldin- ja eará dárbbášmuora oažžu váldit Meahciráddehusa čujuheami mielde beahce- ja lagešvuvddiin. Maiddái Meahciráddehus váldá boaldinmuora dán guovlluin stobuid várás. Meahciráddehus čujuha muorraváldinbáikki nu lahka gámpa dahje eará geavahanbáikki go vejolaš, vai olbmo doaimmaid mearkkat vuhttošedje dušše gámpaidd birasiin ja eará guovllut bisošedje meahceguovlluláganin. Meahciráddehus čujuha boaldinmuorrabáikkiid nu, ahte dat eai čuoze lagešvuvddiid seailumii.
- 2) Boazodoallit eai dárbbáš lobi váldit boaldin- ja lávvomuoraid, go johtalit boazodoallobargguid oktavuovdas guovllus. Nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea nuortalašlága mielde vuoigatvuohta geavahit muora.
- 3) Njávđánjoga máttabeale suhkkes šaddaduvvon beahcevuvddiin sáhtta Meahciráddehusa čujuheami mielde čuohppat njárbudemiin boaldinmuora ja váldit dárbbášmuora báikkálaš dárbbuide.

Ákkat árvalusaide: Meahceguovlloláhka (62/1991). Jekkiid-suodjalanásahus (852/1998). Lageža lunddolaš odasmuvvama dorvvasteapmi ja vuovderáji seailuheapmi. Vuovdeláhka (1093/1996, 12 § 1 momeanta). Boazodoalloláhka (848/1990). Nuortalašláhka (253/1995).

- 4) Dolastallamis oažžu geavahit dušše ovssiid, rissiid ja smávva gudduid. Spiehkastahkan Njávđánjoga siste, gos dolastallan lea gildojuvvon bealle kilomehtera lagabus fuolahuvvon dollabáikkiid. Gč. lohku 6 **Luonddu lustageavaheapmi ja luondduturisma**; 6.6 **Mihttomearit ja doaibmabijut**, čuokkis 8.

12 Doaibmabidjoplánat

Guollečáziid dikšun ja guolástus -logu (lohku 8) oktavuodas daddjojuvvo, ahte Njávđánjoga guvlui dahkkojuvvo plána guolástusa ja guolásteaddjiid stivrema birra ja seammás čielggaduvvojit dárbbaslaš bálvalusat ja rusttegat. Plána dahkan dihte lea fidnejuvvon sierra dutkanmearreruhta eana- ja meahccedoalloministeriijas. Anára gielda lea fitnus mielde iežas ruhtademiin. Vai plána sáhtta ollašuhttit, de Meahciráđđehus galgá bargat ollu ovttas Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádusain ja nuortalaččaiguin. Fidnu gergejuvvui ovdalgo plána nannejuvvui.

Čeavetjávri–Njávđánjoga -guovllu ovddideami birra lea dahkkojuvvon fidnoplána. Fitnu ulbmilin lea ovddidit Čeavetjávri–Njávđánjoga-guovllu bálvalanrusttegiid ja oahpistanbálvalusaid guovllu luonddu geasuhusa sihkkarastin dihte ja turistabálvalusaid ovddidan dihte. Ulbmilin lea ovddidit guolástanturismma Njávđánjogas. Dát livččii mánggajagáš fidnu, mas váldodeaddun lea buoridit bivnnuheamos johtolagaid.

- 1) Čeavetjávri–Njávđáma-guovllu meahcceoahpistandoaimma ođasmahttima birra Meahciráđđehus lea dahkan ollislaš plána báikkálaš duodjeovttastusain, Sniimmi ro:ain, Nuortalaččaid siidačoahkkimiin ja Sevetin Peurat ro:ain. Guvlui galget oahpistangalbbat ja -dávvalat geaidnoguoraide, čuoáhagaide ja johtolagaid ala. Oahpistanrusttegat leat mávssolaččat Gálddoavvi meahcceguovllu lustageavaheamis. – Jagi 2006 loahpa rádjai stuorámuš oassi oahpistangalbbain ledje ođasmahttojuvvon.
- 2) Hahpatjávri ja Ruossajávri ávdinstobuid várás lea dahkkojuvvon divodanplána. Gámme huksemis Áitoaivái ja ođđa dolastallanbáikkiid huksemis Njávđánjohkii dahkkojuvvo doaibmabidjoplána. Johtolagaid merkemat ja dihkádeami guolástanturismma stivren dihte biddjojuvvojit áiggi dássái. – Jagi 2006 loahpa rádjai lei huksejuvvon okta dolastallanbáiki Njávđánjoga sisa.
- 3) Čeavetjávris Jiekŋamerrii manni bálgá gurrii Áitoaivái huksejuvvo gámme lustavázziid vuoŋnastanbáikin. Ruhtadeami olis gámme huksejuvvo fidnoplána mielde.
- 4) Čeavetjávri–Buolbmátjávri-johtolaga guora ávdisntobut ja daidda gullevaš ráhkadusat ordnejuvvot. Ordnejuvvojit luondduealáhusdálolaččaid, nuortalaččaid ja rádjegozáhusa veaga geavahan Buollánvári (Njávđáma ja Gállotguoika gaskasaš vuojáhat) ja Hahpatjávri (Čeavetjávri ja Hahpatjávri gaskasaš vuojáhat) njealjejuvllatvuojáhat.

HÁLDDAHUS JA OLLÁŠUHTTIMA BIRASVÁIKKUHUSAT

13 Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

13.1 Dálá dilli

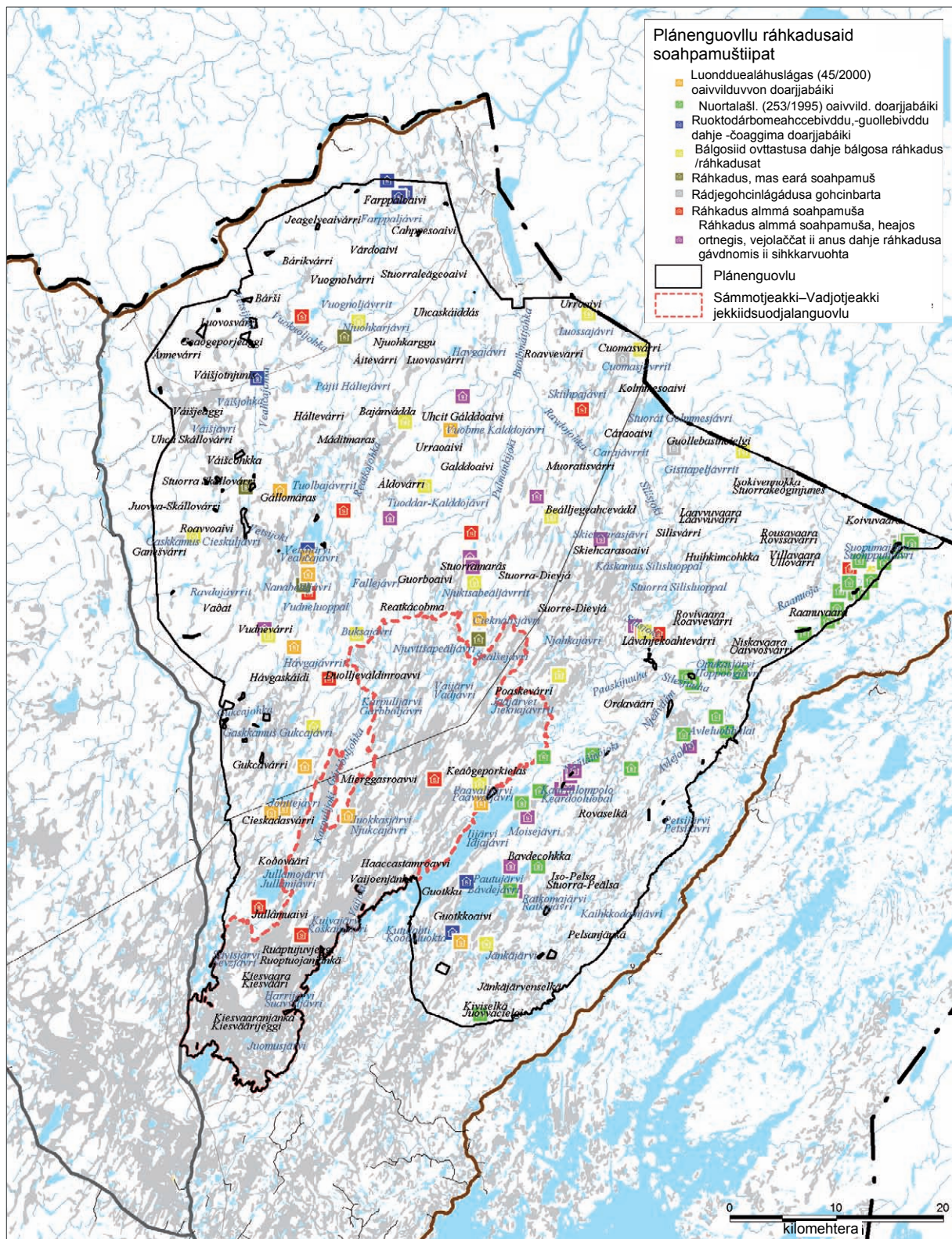
Gálddoavvi meahcceguovllus dahje Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus ii ásojuvvo dán áigge birra jagi. Priváhtaeatnamat Gálddoavvi meahcceguovllus leat sullii 9 700 hektára ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus sullii 50 hektára. Priváhtaeatnamat meahcceguovllu siste eai gula meahccegvlui eaige Natura 2000 -suodjalanguovlofierpádahkii. Oassi meahcceguovllu priváhtaeatnamiin leat huksejuvvon, ja eanaš priváhtadáluiide meahcceguovllu siste lea johtinvuoigatvuohta (bálggesservituhtta) stáhtaeatnamis. Dábálaččat dát servituhtat eai leat spesifiserejuvvon; nuppiiguin sániiguin eanamihtidandoaimmahusas leat nannejuvvon máinnašuvvon servituhtat, muhto bálgát eai leat merkejuvvon kárttaide.

Gálddoavvi meahcceguovllus leat (dilli 8.3.2007) 63 ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus leat golbma láigoguovllu dahje dakkár eará guovllu, man geavahanvuoigatvuođa stáhta lea luohpadan. Dáin stuorámuš joavkun leat nuortalašlága (253/1995) mieldásaš guolástanbartaguovllut, mat leat guovllus 34 st. Luondduealáhuslága (45/2000) mieldásaš doarjjabáikkid guovllus leat 13 st. Guovllus leat logemat boares doarjjabáikki guolástusa, meahcebivddu ja lubmema dárbbuide. Daidda 6 báikái Meahciráddehusa lea dahkan geavahanvuoigatvuođa-soahpamuša. Gárde- ja guodohangámpásoahpamušat Gálddoavvi, Muttošjávrrí ja Njávddama bálgosiin leat boazodoallolága mieldásaš soahpamušat oktiibuot 7 st. Lassin bálgosiin leat oktiibuot 13 boazodállolága mielde vuodduvuvvon guodohanbáikki, mat leat miedihuvvon BE-guovddáža stivrejumis. Oassái dáidda leat huksejuvvon gámpát. Bálgosiid ovttastusas lea dahkan Meahciráddehusain láigošiehtadusa golmma bargoeanadoarjjabáikkis. Rádjegozáhusas leat neallje láigoguovllu. Ohcejoga šleadagaoasusgottis lea okta láigoguovlu ja Anára–Ohcejoga gihligotti boleslágádusas okta. Meahciráddehusas leat dál fuolaheami ja goziheami várás guokte stobu, mat leat Saunakoskis ja Idjajávrris. Ohcejoga gielddas leat bázahusfuolahانبáikkid Gálddoavvi meahcceguovllus guovtte sajis, maidda Meahciráddehus lea luohpadan geavahanvuoigatvuođa. Bázahusfuolahانبáikkid leat oavvilduvvon boazodoalu, meahcebivddu ja guolástusa dárbbuide. (govva 10)

13.1.1 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi meahcceguovlluin

Stáhtaeatnama ja geavahanvuoigatvuodaid luohpadeami birra lea mearriduvvon meahcceguovlólága (62/1991) 4. § 1. momeanttas. Das daddjojuvvo: ”Meahccegvlui gullevaš stáhtaeatnama dahje dasa guoskevaš geavahanvuoigatvuođa ii oaččo luohpadit iige láigohit (addit láigui) stáhtarádi lobi haga.” Nuppi momeanttas daddjojuvvojit spiehkastagat váldonjuolggadussii: ”Lohpi ii goittot dárbbášuvvo geavahanvuoigatvuođa luohpadeapmái boazodoalu, guolástusa, meahcebivddu dahje čoaggima dárbbuide 7 §:s máinnašuvvon dikšun- ja geavahanplána mielde iige guovllu luohpadeapmái dakkár fitnu várás, masa lea dárbu bealuštangárvisvuođa dahje rádjegozihandoaimma dáfus.” Paragráfa goalmát momeanttas daddjojuvvo, ahte ”eanabihtá

dahje dasa guoskevaš geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmái ja láigoheapmái heivehuvvo muđui, mii lágas 678/1978 (láhka vuoigatvuodas luohpadit stáhta eanaopmodaga ja sisaboaduid bukti vuoigatvuodaid) mearriduvvo”.

Govva 10. Gálldoaivi ja Sámmotjeakki–Vadotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu doarjjabáikkat ja dasa lassin geavahanvuoigatvuotta- ja láigo-soahpamušviidodagat ja maid dái soahpamušahis vistit (dilli 8.3.2007). © Meahciráđđehus 2006, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Meahcceguovlolága (62/1991) dárkilet ákkastallamat čilgejit ain ášši. Luohpadangielldu ulbmilin lea dorvvastit meahcceguovllu seailuma meahcceguovlun. Njuolggadus ii leat goittot loahpalaš. Stáhtaráđdi sáhtá luohpadit geavahanvuoigatvuoda, jos plánejuvvon fidnu mearkkaša ollu oktasaš ávkki dihte. Ákkastallamiin daddjojuvvo maiddá ahte njuolggadus ii guoskka čáhceguovlluid geavahanvuoigatvuodaide.

Eanabihtá geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmi oaivvilda eatnama láigosoahpamuššii buohta-stahtti soahpamuša. Jos vistti, man Meahciráđdehus oamasta meahcceguovllus, láigoha oanehis áigái lustageavaheami dárbbuide, de dat ii oaivvil meahcceguovlolága 4. §:a mieldásaš geavahanvuoigatvuoda luohpadeami. Várrenstobu seangasajiid vuovdin, láigogámpá dahje isidaston láigostobu láigoheapmi ovttá, guovtte vahkkui ii leat nappo meahcceguovlolága vuostásaš geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmi – dego ii maiddá guolástan-, meahcástan-, fitnodat-, dahje mohtorgielkálobiid vuovdin. Dat gullet vuosttažettiin guovllu lustageavaheami stivrenvugiide.

Meahcceguovlolága fápmuiboahhtin- ja sirdášuvvannjuolggadusain leat maiddá geavahanvuoigatvuodaide guoskevaš njuolggadusat. Dain daddjojuvvo: ”Meahcceguovlluide dán lága fápmuiboadedettiin guoskevaš servituhttavuoigatvuodát ja daidda buohtastahtti geavahanvuoigatvuodát ja láigosoahpamušat báhcet ainge fápmui. Meahciráđdehus sáhtá joatkit soahpamuššii vuodđuduvvi vuoigatvuodaid gustonáiggi nannejuvvon dikšun- ja geavahanplána mielde.”

Meahcceguovlolága 8. §:a mielde Meahciráđdehus sáhtá ohat stáhtarádis lobi priváhtageainnu várás vuodđuduvvon servituhttavuoigatvuoda dahje geavahanvuoigatvuoda lotnumii, jos meahcceguovllus álggahuvvo bissovaš geainnu ráhkadanfidnu. Jos geavahanvuoigatvuoda dahje servituhttavuoigatvuoda lotnuma dihte ii sáhte lágidity govttolaš johtinoktavuoda ja jos dat čuoheá sakka eaiggádii, de stáhta lea geatnegahtton eaiggáda gáibádusa vuodul lotnut guovllu.

13.1.2 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi jekkiidsuodjalanguovlluin

Jekkiidsuodjalanásahusa (852/1988) mielde jekkiidsuodjalanguovllus lea almmá ahte 1. §:a njuolggadusat dan hehttejit lobálaš ee.

1) dakkár visttiid, rusttegiid ja bálgáid huksen ja bajásdoallan, maidda lea dárbu olbmuid oahpisteami, dutkandoaimma ja luondduinbuđaldeami várás; 2) meahcebevdu – –; 3) guolástus; – – 7) doaibmabijut guovllu visttiid, geainnuid, rusttegiid ja elerávdnje- ja telefonlinnjáid bajásdoallan dihte; 8) boazodoallu ja dan gáibidan doaibmabijut, – – 10) dárbbášlaš doaibmabijut dimbariid golgadeami, buollingoziheami, gádjunbálvalusa, riikkarájiid fáktema ja goziheami sihke kárten- ja eanamihtidandoaimmaid várás ja – – 12) eará dárbbášlaš doaibmabijut jekkiidsuodjalanguovllu vuogálaš dikšuma ja geavaheami dáfus ja maid birasministeriija lea dohkkehan.

13.2 Mihttomearit ja doaibmabijut

- 1) Meahciráđdehus joatká **dálá geavahanvuoigatvuođa- ja láigosoahpamušaid** dainna eavtuin, ahte doarjjabáikkiit geavahuvvojit **meahccebivddu, guolástusa ja/dahje murjema** dárbbuide. Geavahanvuoigatvuođa- ja láigosoahpamušat dahkkojuvvojit mearreáigái ja doarjjabáikkiit leat oaivvilduvvon dušše vuoigatvuođa oažžu ja su dálodoalu atnui. Visttiin galgá leat gieldda miedihán huksenlohpi. **Ágga:** Meahcceguovlolága 12. §:a fápmuibohtin- ja sirdasuvvannjuolggadusat.
- 2) Meahciráđdehus joatká guovllus leahkki **rádjegozáhusa stobuid** láigosoahpamušaid. Jos rádjegozáhus luohpada Meahciráđdehussii boahpteáiggis juoga stobu, de mearrida Meahciráđdehus stobu geavaheamis pláνας árvaluvvon avádatjuogu linnjádemiid mielde, dan maŋŋá go lea vuos gullan čanasjoavkkuid ja váldán vuhtii boazodoalu beroštumiid. **Ákkat:** Meahcceguovlolága 4. §:a mielde geavahanvuoigatvuođaid sáhttá miedihit luondduealáhusbargiide doarjjabáikedárbbuid lassín maiddá bealuštanhálddahusa ja rádjegozáheami dárbbuide.
- 3) Meahciráđdehus sáhttá luohpadit **boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága** (45/2000) mielde sierra ovddu geavahanvuoigatvuođaid doarjjabáikki várás. Eaktun lea dat, ahte ohcci galgá deavdit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága ákkaid. Ohcci galgá leat báikegotteolmmoš.¹ Jos dat lea vejolaš ja orru leamen vuogas, de doarjjabáikkiid galgá vuodudit dálá visttiid dahje rusttegiid oktavuhtii. Geavahanvuoigatvuođaid luohpadeamis mearridettiin galgá váldit vuhtii daid njuolggadusaid, mat stivrejit meahcceguovllu geavaheami. Geavahanvuoigatvuođasoahpamušat dahkkojuvvojit nu, ahte dat leat doaisttázii fámus. Dán ovddu oažžu geavahit dušše luondduealáhuslága gáibidan ulbmiliidda. Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (62 §, 4 mom) vuodul Meahciráđdehus sáhttá, dan maŋŋá go TE-guovddáš lea addán cealkámuša, geassit juo miedihuvvon sierra ovddu, jos dan ii sáhte šat ákkastallat luondduealáhusdárbbuiguin. Ássánvisti huksemii vuoigadahtti geavahanráddjehus oaivvilda eanemustá 32 njealjehasmehtera viidosáš vistti. Meahciráđdehus bivdá meahccebivdui guoskevaš geavahanvuoigatvuođain cealkámuša áššáiosolaš gieldda fuodđodikšunovttas-tusain ja guolástussii guoskevaš geavahanvuoigatvuođain cealkámuša áššáiosolaš gieldda guolledoalloráđđádallangottis. Dasa lassín Meahciráđdehus bivdá buot ohcamušaid birra cealkámušaid bálgosis, man sisa ohcamuš lea dahkkojuvvon.

Ágga: Boazodoalliid ja dakkár olbmuid, geat ožžot oaiveáššálaš áigái boaduset luondduealáhusain, doarjjabáikedárbbuid leat sáhttán ja sáhttá ainge lágideat boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mielde. Luondduealáhusbargis lea boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde ”vuoigatvuohta stáhta eana- ja čáhceguovlluin cegget Meahciráđdehusa lohpearrádusa vuodul doarjjabáikki meahccebivddu várás erenoamáš mávssolaš sivaiddihte dahje doarjjabáikki guolástusa várás ja maiddá guollegealláriid ja vuorkkáid ealáhusain bargama dáfus vealtameahtun sajiide”. Gánnáha fuomášit ahte meahcceguovloláhka ii geatnegahte Meahciráđdehusa luohpadit guvlui guoskevaš geavahanvuoigatvuođa. Dat dušše addá dasa vejolašvuođa, spiehkastahkan váldonjuolggadusas, mii giealda luohpadeami. Ná Meahci-

¹ Birasministeriija mearrádus 16.12.2008 (Dnr YM/5741/2007) Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki-Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána nannemis. Mearrádusa mielde birasministeriija guoddá nannekeahhtá logus 14.2. (dán prentosis lohku 13.2.) čuoggáin 3. ja 8. ovdanbuktojuvvon gáibádusaid, maid mielde sierra ovddu geavahanvuoigatvuođaid luohpadeapmi livččii vejolaš dušše báikegoddelaš sápmelaččain. Jus eará gáibádusat ollašuvvet, de ovddu sáhttá miedehit maiddá eará báikegoddelažžii go sápmelažžii. Alimus hálddahusrievtti mearrádus 523/1/09 guđii fápmui birasministeriija mearrádusa.

ráđdehus sáhtta muddet doarjjabáikkiid meari meahceguovlolága ulbmiliid mielde. Jekkiidsuodjalanláhka ja -ásahus eai maiddái geatnegahte Meahciráđdehusa luohpadit guvlui guoskevaš geavahanvuoigatvuođa. Dat dušše addet dasa vejolašvuođa – spiehkastahkan váldonjuolggadusas, mii gieldá vistiid ja rusttegiid huksema. Sápmelaškultuvrra dorrvastepmi. Boazodoalu ja luondduealáhusdáluid ruhtadanlága (45/2000) ráđdehusa evttohus (HE 104/1999) ulbmiliidda lea merkejuvvon, ahte lága čuovvu doaibmabijuin galgá giddet fuopmášumi sápmelaččaid vejolašvuođaide bajásdoallat ja ovddidit sápmelaš kultuvrii gullevaš ealáhusaid sápmelaččaid ruovttuguovllus.

- 4) Meahciráđdehus joatká Ohcejoga gieldda bajásdoallan duottarguovlluid **bázahusfuolahusbáikkiid** geavahanvuoigatvuođasoahpamušaid, jos dat bálvalit boazodoalu, meahcebivddu ja guolástusa dárbbuid. **Ágga:** Boazodoalu ja luondduealáhusaid dorrvastepmi.
- 5) **Boazodoalu** dárbbášan ođđa rusttegat čohkkejuvvot eanaš bálgosiid guođohanbáikkiide dálá vistiid dahje rusttegiid oktavuhtii. Bálgosiid guođohanbáikkiid sajádaga sáhtta dárbbu mielde rievdatit bálgosa árvalusa mielde. **Ágga:** Boazodoalu eavttuid dorrvastepmi. Jekkiidsuodjalanásahusa mielde jekkiidsuodjalanguovllus leat lobálaččat ”boazodoallu ja dan gáibidan doaimmat”.
- 6) Nuortalašguovllus ássi **nuortalaččain** lea vuoigatvuohta dán guovllu stáhta eana- ja čáhceguovlluin cegget nuvttá Meahciráđdehusa lobiin **boazo-, meahcástan- ja guolástanbarttaid, guollegealláriid ja vuorkkáid** dárbbášaš sajiide. Lobi oázžu dušše dalle, jos máinnašuvvon vitti ceggema sáhtta ákkastallat nuortalačča ja su bearraša áigáiboádu dahje luondduealáhusain bargama dáfus. Cealkámušat bivdojuvvot Lappi TE-guovddázis, Nuortalašrádis ja bálgosis. **Ágga:** Nuortalašláhka (253/1995). Ulbmilin lea ovddidit nuortalaččaid ja nuortalašguovllu eallindilálašvuođaid ja bajásdoallat ja ovddidit nuortalaškultuvrra.
- 7) Nuortalašguovllus ássi **nuortalaš** oázžu dán guovllu stáhta eana- ja čáhceguovlluin doallat nuvttá **sátkkuid** ja **guolástanbiorgasiid** goikadanbáikkiid almmá sierra lobi haga. **Ágga:** Nuortalašláhka (253/95). Ulbmilin lea ovddidit nuortalaččaid ja nuortalašguovllu eallindilálašvuođaid ja birgenvejolašvuođaid ja bajásdoallat ja ovddidit nuortalaškultuvrra.
- 8) Boares vittiide, main ii leat geavahanvuoigatvuođasoahpamuš, sáhtta dahkat eaiggáda ohcama vuodul geavahanvuoigatvuođasoahpamušaid, jos daid dálá dilli ja eaiggádat devdet čuovvovaš ákkaid:
 - 1) Visti lea huksejuvvon ovdal meahceguovlolága fápmuiboahtima 17.1.1991.
 - 2) Visti lea oruhahti.
 - 3) Vitti eaiggát lea báikegoddelaš².
 - 4) Eiggát geavaha vitti meahcebivddu, guolástusa dahje čoaggima doarjjabáikin.
 - 5) Vistái háhkkojuvvo gieldda miedihan huksenlohpi.

² Birasministeriija mearrádus 16.12.2008 (Dnr YM/5741/2007) Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki-Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána nannemis. Mearrádusa mielde birasministeriija guođđa nannekahtta logus 14.2. (dán prentosis lohku 13.2.) čuoggáin 3. ja 8. ovdanbuktojuvvon gáibádusaid, maid mielde sierra ovddu geavahanvuoigatvuođaid luohpadeapmi livččii vejolaš dušše báikegoddelaš sápmelaččain. Jus eará gáibádusat ollašuvvet, de ovddu sáhtta miedehit maiddái eará báikegoddelažžii go sápmelažžii. Alimus hálddahušrievtti mearrádus 523/1/09 guđii fápmui birasministeriija mearrádusa.

Geavahanvuoigatvuodasoahpamuš dahkkojuvvo álggos viđa jahkái, man manjá soahpamušaid sáhtta dahkat ain logi jahkái hávil.

Jos doarjjabáikki geavahanulbmil rievdá nu ahte dat manná meahceguovlolága vuostá, de Meahciráddehusas lea vuoigatvuohta geassit eret soahpamuša.

Daidda eaiggádiidda, geat ožžot geavahanvuoigatvuodasoahpamuša, sáhtta addit lobi divvut vistti, muhto ii viiddidit dan. Ovdal divvuma eaiggát galgá addit Meahciráddehussii čielggadusa divvunplánas.

Geavahanvuoigatvuodasoahpamušas ii leat friddja sirdinvuoigatvuohta (vuovdin, láigoheapmi dahje eará luohpadeapmi). Geavahanvuoigatvuodasoahpamuša sáhtta sirdit báikegoddelažžii, jos dat geavaha vistti ruovttudárboguolástusa, meahcebivddu dahje čoaggima doarjjabáikin. Árbin sirdin gáibida dan, ahte olmmoš lea báikegoddelaš ja vistti geavahanulbmil bissu ovddežin.

Ássamii dohkkeameahtun visttit guđđojuvvojit mieskat. Jos gii nu divvugoahat dákkár vistti, de Meahciráddehus galgá bargagoahit dan ovdii ahte visti jávkaduvvo meahceguovllus. Seamma-láhkai meannuduvvo buot ođđa visttiid hárrái, mat meahceguvlui vejolaččat huksejuvvojit.

Daid ássamii dohkkeameahtun visttiid hárrái, madda ii gávdno eaiggát dahje eaiggát ii háliit dahkat geavahanvuoigatvuodasoahpamuša, Meahciráddehus álgá lágalaš doaimmaide vistti jávkadan dihte meahceguovllus.

Jos vistti eaiggát ii ása báikegottis geavahanvuoigatvuodasoahpamuša ođasmahtedettiin ja vistái ii gávdno báikegottis eará eaiggát, guhte deavddášii mearriduvvon ákkaid, de visti galgá gaikkoduvvot.

Ákkat: Sámekultuvrra dorvvasteapmi. Visttit leat leamaš ja leat ainge dehálaš doarjjabáikkid, go olbmot johtalit geainnuhis meahceguovllus. Nuppe dáfus dárbbasmeahtun visttiid jávkadeapmi lasiha meahceguovloiešlági.

9) **Boares gámmiid** sáhtta ordnet dahje hukset ođđasit boares báikkiide Gálddoavvi meahceguovllus báikkálaš olbmuid oktasas atnui guolástusa, meahcebivddu ja murjema dárbbuide. Gámmiid sáhtta ordnet eanemustá golbma, ja dat galggašedje leat vejolašvuođaid mielde geainnuid dahje dálá vuojuhagaid lahkosiin. Gámmiid ordnedettiin dahje hüksedettiin galgá geavahit árbevirolaš huksenmateriálaid (báikkálaš soagi ja lavnnji). Ordnen ja huksen gáibida ahte plánejuvvon fidnu ollašuvvá. Dán fitnu oktavuodas galgá soahpat sierra Meahciráddehusain gámmiid ordnemis, sajádagain ja bajásdoallamis. **Ágga:** Meahceguovloláhka.

10) Juohkeolbmovuoigatvuođaid badjelmanni **gohttemii** Meahciráddehus sáhtta addit lobi doallat orustanbáikki (goahti, lávvu dahje geahppalágan kádja) guolástusa várás, dan manjá go lea gullan guolledoalloráddádallangotti ja bálgosa oainnu áššis. **Ágga:** Meahceguovloláhka.

14 Goziheapmi

14.1 Dálá dilli

Meahciráđđehusa luonddubálvalusain lea váldegottálaš meahccegozihanjoavku, masa gullet ovcei meahccedárkkisteaddji ja joavkku njunušin bálvalanhoavda. Joavkku váldobargun lea lágiditye lágalašvuoda ja lobálašvuoda goziheami Meahciráđđehusa hálddašan guovlluin, gozihanovttasbarggu oktiiheiveheami ja gozihanskuvlema Meahciráđđehusa bargiide ja čanasjoavkkuide.

Lágalašvuoda goziheapmái gullá lágaid ja eará njuolggadusaid goziheapmi. Lobálašvuoda goziheamis dárkkistuvvo ahte doibmii lea Meahciráđđehusa lohpi. Meahciráđđehusa meahccegoziheami oktiiheiveheamis ja organiseremis guovlluin vástidit meahccedárkkisteaddjit. Golbma davimus gieldda gullet ovttá dárkkisteaddji doaibmaguvlui. Meahciráđđehusa meahccedárkkisteaddjiin leat sisáššiidministeriija mieđihan, erenoamážit Meahciráđđehusa doaibmasuorgái gullevaš boles- ja ovdadutkanvuoigatvuodat. Dasa lassin meahccegoziheapmi gullá bolesa virgedoaimmaide ja rádjegozáhusa virgedoaimmaide rádjegoziheami oktavuodas.

Meahccedárkkisteaddji vástida doaibmaguovllustis meahccegoziheami plánemis ja lágideamis. Dasa gullet guvllolaš gozihanovttasbarggu láhčtin ja bajásdoallan, oktiiheiveheapmi ja skuvlen, lágalašvuoda ja lobálašvuoda goziheapmi, rihkkosiid ovdadutkan, lágalašvuodabajásgeassin, luonddučuvgelus, vánddardan- ja eará bálvalusaid geavaheaddjiid oahpisteapmi. Meahccegoziheami oahpistanrolla boahtá bures ovdan.

Meahccegoziheapmi gullá Meahciráđđehusa luonddubálvalusain bargi buot olbmuid doaimmaide. Eará boadusdoaimmaid bargovehkii gullá uhcimustá gozihit iežas doaibmasuorggi áššiid. Juohkehaš lea geatnegahtton uhcimustá almmuhit meahccedárkkisteaddjái dain rihkkumušain, maid ieš lea áican.

14.2 Mihttomearit ja doaibmabijut

- Meahccegoziheami ulbmilin lea ovddidit bistevas geavaheami prinsihpa, servodaga ásahan mearrádusaid čuovvuma ja lágagullolašvuoda. Meahccegoziheami ulbmilin lea maiddái ovddidit buriid meahccevugiid, áddejumi luonddu guovdu ja oppalaš dohkkeheami meahcisjohtimii.
- Meahciráđđehus – ovttas eará virgeoapmahaččaiguin – bajásdoallá beaktillis goziheami. Goziheapmái galgá várret doarvái resurssaid.

15 Resurssat ja áigedávval

15.1 Jahkásaš golut

Meahciráđdehusa Lappi luonddubálvalusat vástida meahcceguovllu lustageavaheami bálvalanrusttegiid fuolaheamis ja bajásdoallamis, meahcceguovloluonddu suodjaleamis, stuorranávddiid ja áitatvuloš ealli- ja šaddošlájaid čuovvumis, fuoddonáliid čuovvumis, guollečáziid dikšumis, meahccegoziheamis ja oahpisteamis. Dasa lassin golut čoggojit lohpeáššiid giedahallamis ja plánen- ja hálldahusdoaimmain. Dát doaimmat leat goasttiduvvon vearroruđaiguin ja daidda leat lágiduvvon ruđat stáhtabušehtas. Árvaluvvo ahte om. doaimmaide dán guovllus manná jahkásaččat sullii 280 000 euro.

Lustageavaheami jahkásaš goluide gullet ávdinstobuid boaldinmuorra- ja bázahusfuolahus ja smávvalágan divvunbarggut. Máinnašuvvon submi gokčá maiddái váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid bajásdoallama, mii lea gullan jagi 2001 rájes Meahciráđdehusa servodatlaš lustabálvalandoaimmaide.

Luonddusuodjaleami goluide gullet áitatvuloš slájaid čuovvumat ja beasselohkamat, mat addet barggu meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus measta guhtta olmmošbargománotbaji jagis.

Jahkásaš goluide gullet sierralágan lobiid giedahallan, láigo- ja geavahanvuoigatvuoda-soahpamušaid dahkan ja eará hálldahus- ja dikšundoaimmat.

15.2 Investeremat

Doaibmabidjoplánain ovdanbukton investerenlágan goluide gullet fidnu nuortalašguovllu guolástusa mearkkašumis Suoma nuortalaččaide, dutkamuš **Njávđánjoga guolástusa ja vánddárdeami ovddideamis**, ávdinstobuid ordnen, Čeavetjávrrí–Njávđáma -guovllu meahcceoahpistanrusttegiid ja čuožahatdávvaliid ráhkadeapmi, dolastallanbáikkiid ráhkadeapmi Njávđánjohkii ja Čeavetjávrrái, gámme huksen Áitoaivái ja njealjejuvllatvuojáhagaid ordnen.

Čeavetjávrrí–Njávđánjoga -guovllu ovddideami birra lea dahkkojuvvon fidnoplána. Plánii gullá ee. ávdinstobuid divodeapmi ja njealjejuvllatvuojáhaid ordnen ja dasa lassin meahcceoahpisteamis, čuožahatdávvaliid, dolastallanbáikkiid ja gámme huksen

Jos Meahciráđdehus hukse Gálldoaivvi guvlui ođđa fuolahanstobu iežas bargoveaga fuolahantobu ja gozihanatnui, de dat galgá ráđđádallat tobu báikkis guovllu bálgosiin ja nuortalašguovllus nuortalaččaiguin ja huksema birra galgá dahkkojuvvot sierra golloárvvoštallan.

16 Plána váikkuhusaid árvvoštallan

16.1 Birasváikkuhusaid árvvoštallan meahcceguovloplánemis

Meahcceguovlluid dahje jekkiidsuodjalanguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid dahkan ii gula daidda fitnuide, main ng. BVÁ-lága (láhka birasváikkuhusaid árvvoštallanmeannudeamis, 468/1994) vuodul galgá dahkat birasváikkuhusaid árvvoštallama. Lága 5. logus ”oppalaš čielggadan-geatnegasvuoda birra” daddjojuvvo goittot: ”Birasváikkuhusat galget čielggaduvvot ja árvvoštallot doarvái bures, go eiseválddit válmmaštallet dakkár plánaid ja prográmmaid, mat sáhttet sakka čuoheht birrasii muhto maidda eai heivehuvvo 2. logu njuolggadusat árvvoštallanmeannudeami birra.”

Ieš BVÁ-fitnu ektui dáikko lea dat earru ahte dikšun- ja geavahanplánain lea doarvái ovdanbuktit ovttá molssaeavttu – loahpalaš árvalusa. Dáikko árvvoštallojit oppalaččat plána árvalusaid váikkuhusat, buktujuvvojit ovdan daid buorit ja heajos bealit ja ákkastallojuvvo manin dákkár árvalusaide lea bohttojuvvon Birasministeriija rávvagiid mielde (Birasministeriija 1998). Gánnáha fuomášit dan ahte go bargu álggahuvvui, de ledje moanat molssaeavttut. Dain plána árvalusat leat veháziid válljašuvvan, hápmášuvvan ja dárkkálmuvvan Meahciráđđehusa ja meahcceguovllu geavaheaddjiid ságastallamiin.

Oppalaš árvvoštallamis vulgojuvvo das, ahte birasváikkuhusat bohciidit dábálaččat dušše plána árvalusain ja ávžžuhusain – dahjege áššiin, maid plána rievdata ovddit dilis. Nuba jos meahcceguovllu juoga geavahanvuogi birra ii leat árvalus, de plánas eai leat dasa maiddá birasváikkuhusat. Ja jos guovllu geavaheapmi lea rievdamin plána ektui ja Meahciráđđehusas fuola-keahtá, de eai rievdamá birasváikkuhusat árvvoštallojuvvo.

Plánas sáhttet goittot leat birasváikkuhusat almmá árvalusaid hagage. Plána sáhtá ovdamearkka dihte buktit ovdan meahcceguovllu birra odđa ja mávssolaš dieđuid, mat váikkuhit almmolaš oainnuide ja stivrejit ná mearrideaddjiid. Dahje ovdamearkka dihte jos plánas ii árvaluvvo ahte geavahuvvon geasiáigásaš meahcejohtalusvuojáhagaid rusttegat galget bajásdollojuvvo, de vuojáhat sáhtá govdut ja geahpedit guovllu luondduárvvuid ja meahcceguovloiešlági.

Plánat galggašedje dábálaččat guoskat konkrehtalaš fitnuide dego ee. huksemii, roggamii, luondduriggodagaid ávkinatnimii. Meahcceguovlluid ja luonddusuodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami plánemis ii leat dábálaččat ná, muhto mángii dilli lea aivve nuppe gežiid. Mađe uhcit Meahciráđđehus hukse, doaibmá ja ovddida, dađe buorebut meahcceguovlolága ulbmilat ja suodjalanulbmilat ollašuvvet. Dikšun- ja geavahanplánain vulgojuvvo nappo áibbas earálágan vuodu alde go lea vuohkin eanaš ovttaskas ovddidanfitnuin. Dikšun- ja geavahanplánaiguin geahččalit positiivvalaš birasváikkuhusaide nu ahte ollašuhthtojit meahcceguovlolága ulbmilat: guovllu meahcceguovloiešlági seailluheapmi, sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvasteapmi ja guovllu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideapmi.

BVÁ-lága ”ulbmilin lea ovddidit birasbeliid vuhtiiváldima [ja] – – dasa lassin ovddidit riikkavuložiid, servošiid ja eiseválddiid vejolašvuodaid leat mielde plánemis ja buoridit vejolašvuodaid heivehit oktii ulbmiliid ja oainnuid plánaid ja prográmmaid válmmaštaldettiin” (Birasministeriija 1998). Meahciráđđehus lea ollašuhthtán dán ulbmila dikšun- ja geavahanplána dagadettiin nu, ahte lea gullan báikkálaš olbmuid ja čanasjoavkkuid dieđuid, oainnuid ja sávaldagaid. Logus 1.4 **Plánenproseassa** mitaluvvo dárkileappot oassálastinproseassa birra.

16.2 Plána birasváikkuhusat

Plána vuodđduvvá bistevaš ovdáneami prinsihpaide nu, ahte geahččaluvvojit oktiiheivehuvvot ekonomalaš, sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekologalaš ulbmilat. Čuovvovaččas guorahallojuvvo sierra, mo plána váikkuha dáidda áššiide.

16.2.1 Ekologalaš váikkuhusat

Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luonddu-suodjalandilli lea čielggadusaid vuodul aiddo dál buorre ja plánas vulgojuvvo das, ahte dát buorre dilli galggašii máinnašuvvon guovlluin seailluhuvvot. Dikšun- ja geavahanplána bokte geahččalit heivehit oktii meahceguovllu sierra geavahanhámiid ulbmiliid ja nuppe dáfus meahceguovlo-láhkii (62/1991) gullelaš luonddusuodjalandilli nu, ahte luonddugeavaheami dagahan nuppástus guovllu meahceguovloiesláhkái bázášedje nu uhccin go vejolaš. Erenoamážit luonddudilálašvuoda dorvvastan ja ovddidan dihte árvaluvvon doaimmat leat govviduvvon dárki-leappot logus 5.1 **Luonddu suodjaleapmi ja dikšun**.

Buori luonddusuodjalandili seailluhan dihte plánas ii báljo ovdanbuktojuvvo ahte galggašii eanet seahkanit guovllu áššiide dahje rievdadit mealgat dálá dili.

Árvaluvvon avádatjuogu ja dan mieldásaš stivrema bokte seailluhuvvo eanaš oassi meahceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus nu luonddudilis go vejolaš ja dorvvastuvvojit áitatvuloš šlájaid gávdnonbáikkis ja bessen. Meahciráddehus čuovvu dađistaga hárvenaš ja áitatvuloš šlájaid gávdnoma ja lassáneami guovllus.

Meahceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu luonddudilálašvuoda seailluhan dihte plánas árvaluvvo ahte geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid čavges miedihanvuohki galgá bisuhuvvot. Olgo-báikegoddelaččaide geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid eai dábálaččat miedit – earret dutkan-fitnuide. Badjeolbmuid geasiáigásaš meahcejohtalussii ii guskojuvvo, dasgo sis lea dasa lágas-mearriduvvon vuoigatvuohta, go barget vealtameahtun boazodoallobargguid.

Čuovvun ja goziheapmi lea dehálaš oassi plána ulbmiliid positiivvalaš ekologalaš váikkuhusaid ollašuhttimis. Beaktilis čuovvuma bokte sáhtta reageret áiggi bále guovllu ekologalaš dilis dáhphuvvi ii-sávahahtti nuppástusaide. Ovdamearkka dihte geasiáigásaš meahcejohtalus-vuojahagaid gollan čuvvojuvvo ja dárbbu mielde ráhkaduvvojit meahccái rovit njealjejuvllagiid várás, amas eana gollat.

Plána – oktan dasa gullelaš guovllu vuoddočielggadusain – sáhtta lasihit olbmuid beroštumi guvlui. Oahpistemiin ja áššáigullelaš rusttegiiguin sáhtta goittot geahpedit meahcis johtaleaddjiid birasváikkuhusaid, vaikko sin lohku lassánivččiige.

Plána árvalusat dorjot guollenáliid lunddolaš lassáneami nu, ahte muddejit guolástusa. Vieris guollešlájaid sirdin guovllu čáziide dustejuvvo nu, ahte eai čadahuvvo ieš guollegilvimat. Čázadatguovllu siste dáhphuvvi sirdingilvimiid ulbmilin lea máhcahit álgoálgosaš guollešlájaid čáziide, main dat leat jávkan.

Bázahus- ja boaldinmuorrafuolahusa bokte geahpeduvvojit lustageavaheami vejolaš heajos váikkuhusat guovllu luonddudilálašvuhtii.

Guohtoneatnamiid dilli meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus lea vuosttažettiin boazodoalu siskkáldas lágideami duohken. Dasa váikkuhit boazologut, guohtoneatnamiid molsso-deapmi ja beaivválaš guođohanbarggu ollašuhttin. Eará eanageavahanhámit eai báljo váikku guovllu guohtoneatnamiid dillái. Plánas ii váldojuvvo bealli stuorámus bistevaš boazolohkui, dasgo dat ii gula Meahciráđđehusa bargguide.

Meahcástanlobiid vuvdet muhtun muddui dihtoeriid mielde bistevaš geavaheami prinsihpaid vuodul. Rievssatgárdun ja lubmen eai čuoze olus ekologalaččat meahcceguvlui ja jekkiidsuodjalanguvlui – earret lubmemii guoskevaš geasiáigásaš meahccejohtalusa, masa plánas biddjojuvvojit čielga rájit.

Plána váikkuhusat daidda luondotiippaide ja šlájaide, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -suodjalanfierpmádahkii

Gálddoavvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki-Vadjetjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet Natura 2000 -fierpmádahkii **Gálddoavvi** (FI 1302002) -nammasaš Natura-guovlun. Luondotiipat ja šlájat, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii, leat govviduvvon dán plána logus 5.

Stáhtarádi mearrádus ja EU-kommišuvnna loahpalaš dohkkeheapmi guovllu laktimis Natura 2000 -fierpmádahkii mearkkašit dan, ahte luonddusuodjalanlága (1096/1996) 65 ja 66 §:s mearriduvvon vuoigatvuođaváikkuhusat leat boahtán guovlluin čuovvunláhkai. Nuba jos dihto fidnu dahje plána juogo okto dahje ovtas eará fitnuiguin dahje plánaiguin sáhtta mearkkašahttiláhkai heajosmahttit Natura-guovllu luondduárvvuid, de fitnu ollašuhttit galget árvvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Eiseváldi ii oaččo miedihit lobi iige dohkkehit plána, jos váikkuhusaid árvvoštallan- ja cealkámuš-meannudeapmi čájehit ahte fidnu dahje plána heajosmahtta mearkkašahttiláhkai Natura-guovllu luondduárvvuid (LsL 66 §). Ovdalis máinnašuvvon luonddusuodjalanlága oaivvildan mearkkašahtti heajosmahttima ráđji ja dan guoskadeapmi aiddo daidda luondduárvvuide, mat leat leamaš guovllu laktima vuodđun Natura 2000 -fierpmádahkii, addá dábálaččat vejolašvuoda geavahit guovllu dábalaš ulbmiliidda, jos ovdamearkka dihte luonddusuodjalanláhkii vuodđuduvvi ollašuhttimis ovttaskas dáhpusain ii nuppeláhkai daddjojuvvo.

Luondodirektiivva (92/43/ETY) 6. artihkkala njuolggadusain daddjojuvvo ahte luondotiippa hárrái suodjaleami dássi lea doarvái buorre, go (Natura 2000 -guovlluid – 2000, s. 19)

- dan lunddolaš leavvanguovlu ja dat guovllut, main dat gávdno, leat stádis dilis dahje viidumin
- sierra ráhkadus ja sierra doaimmat, maidda lea dárbu dan seailuhan dihte guhkesáigge-ulbmiliin, gávdnojit ja seilot várra einnostahtti boahhteáiggis
- guvlui mihtilmas šlájaid suodjaleami dássi lea doarvái buorre.

Stáhtarádi mearrádusas (Vn 20.8.1998) lea gudege Natura-guovllu hárrái spesifiserejuvvon suodjaleami ollašuhttinvuohki nu ahte lea máinnašuvvon láhka, man njuolggadusaid čuovvuma mielde dorvvastuvvojit dat luondduárvvut, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii. Gálddoavvi meahcceguovlu -nammasaš Natura-guovllu ollašuhttinvuohkin lea Gálddoavvi meahcceguovllu hárrái meahcceguovloláhka (62/1991). Guovllu geavaheapmi ja dikšun mearrašuvvá meahcceguovlolága ja dikšun- ja geavahanplána vuodul. Sámmotjeakki-Vadjetjeakki jekkiidsuodjalanguovllu hárrái Natura 2000 -fierpmádaga ollašuhttinvuohkin lea luonddusuodjalanláhka.

Meahceguovlolágas leat meroštallon ulbmilat, mat stivrejit meahceguovllu geavaheami. Ásahusas (ásahus dihto jekkiidsuodjalanguovlluin, mat vuodđuduvvojit stáhtaetnamiidda 852/1988) leat meroštallon gildojuvvon ja lobálaš doaimmat jekkiidsuodjalanguovllus. Natura-mearrádus ii rievdat iešalddes ollege dáid áššiid. Dát lea daddjojuvvon maiddá om. stáhtaráði mearrádusas ovdamearkka dihte guolástusa, meahcebevddu ja eará luondduealáhuseid hárrái. Meahceguovlolága (62/1991) ja luonddusuodjalanlága (1096/1996) ulbmiliid ollašuhtti dikšun- ja geavahanplána ii čuoze guovllu luondotiippaid ja šlájaid doarvái buori suodjaleami dássái.

Guovllu dálá geavaheapmi ii čuoze daidda luondotiippaide ja šlájaid, maid vuodul Gálddoavvi meahceguovlu lea laktojuvvon Suoma Natura 2000 -suodjalanfierpmádahkii. Dasa lassin plána dorrvasta Natura-fierpmádaga luondotiippaid ja šlájaid seailuma boahhteáiggisge earret eará meahcejohtalus stivrema, boaldinmuora váldima stivrema, áššáigullelaš oahpistan- ja bálvalan-rusttegiid, guovllu luonddudili čuovvuma ja goziheami bokte.

Čoahkkáigeassun sáhtta dadjat ahte plána ovddida Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu ja seammás Gálddoavvi meahceguovlu -nammasaš Natura-guovllu luondduárvvuid seailuma. Plána lea ná dehálaš oassi Natura 2000 -fierpmádaga ollašuvvamis.

16.2.2 Sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat

Buot birasváikkuhusain lea sosiálalaš dimenšuvdna. Dávjá lundui ja huksejuvvon birrasii guoskevaš váikkuhusat bohtet ovdan eahpenjuolga sosiálalaš váikkuhusaid bokte. Sosiálalaš váikkuhusat árvvoštallojit, vai sáhtášii čielggadit ja ovddalgihtii oaidnit guovllu olbmuid eallinšládji ja guovllu ovdáneapmái váikkuheaddji nuppástusaid, árvvoštallat ja einnostit servoša ja guovllu návccaid vuogáiduvvat nuppástuvvi dilálašvuođaide, árvvoštallat nuppástusaid mearkkašumi sierra oassebeliid dáfus, váldit vuhtii ja soabahallat fitnu dagahan ruossalasvuodaid ja plánat, mo heajos beliid sáhtta áiggi bále geahpedit. Sosiálalaš váikkuhusaid guorahaladettiin lea dehálaš čielggadit maiddá dan, geaidda váikkuhusat gusket. (Birasministeriija 1998)

Gálddoavvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllus boahá bures ovdan, man dehálaš lea dorrvastit vejolašvuođaid bargat sáme kultuvrrain sihke boazodoaluin ja eará luondduealáhusaiguin. Guovlu lea plánas juhkkajuovvon vánddardeami stivrema ektui lustageavahan- ja boaittoealeavádahkii. Dát juohku mudde lustageavaheami rusttegiid nu, ahte boaittoealeavádahkii dat eai dahkkajuovvo. Plána ii gáržžit dálážiis báikkálaš olbmuid vejolašvuođaid bargat ealáhusaiguin iige lustageavahanvejolašvuođaid. Báikkálaš olbmot ožžot meahcástit, guolástit, čoaggit luondduárbašiid ja váldit boaldinmuora dego ovdalge.

Suoma vuodđolágas (731/1999) dorrvastuvvo buot suomelaččaide ealáhusfriddjavuohta, mas mearriduvvo dárkileappot lágas (Láhka vuoigatvuođas bargat ealáhusain 122/1919) ja eana-geavahanlágain (ee. Meahciráđdehusláhka ja -ásahus, meahcejohtalus-, boazodoallo-, meahcástan- ja guolástanláhka). Meahceguovlolága oppalaš ákkastallamiin daddjojuvvo, ahte ”meahceguovlluin ii leat jurdda gáržžidit dálá návddašanvuoigatvuođaid” (HE 42/1990). Meahciráđdehus galgá ná meahceguovloplánemis váldit vuhtii buot báikkálaš olbmuid lágas-mearriduvvon vuoigatvuođaid bargat boazodoaluin ja eará luondduealáhusaiguin.

Gálddoavvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu leat sámiid ruovttuguovllus. Plána addá sámiide vuodđolágas dorrvastuvvon vuoigatvuođaid bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra maiddá meahceguovllus. Meahciráđdehus ráđđádallá plána birra dasa gullelaš ráđđádallangeatnegasvuođaid mielde sámedikkiin.

Váikkuhusat boazodollui

Boazodoalu beaivválaš lágideapmi gullá boazodoallolága mielde bálgosiidda dáid hálddahaslaš guovlluin. Meahciráđđehus ii ná stivre iige dat sáhte stivret, gii oažžu bargat boazodoaluin meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus. Meahciráđđehus soahpá beaivválaš áššiid ollašuttimis – ee. boazodoallooarjjabáikkiid vuodđudeamis ja sajáiduhttimis – plána árvalusaid mielde álo bálgosiiguin, ii ovttaskas olbmuiiguin. Dán jurddašanvuogi mielde plánas árvaluvvo ahte rusttegat ja gámpát galget vuosttažettiin čohkkejuvvot dálá visttiid ja rusttegiid oktavuhtii. Eará odđa luondduealáhusdoarjjabáikkiid hárrái Meahciráđđehus gullá álo bálgosiid ja dárbbu mielde áššáigullelaš gieldda guolledoalloráđđádallangotti ja fuodđodikšunovttastusa.

Boazodoalu perspektiiva lea plánas váldojuvvon vuhtii čadamannanprinsihpa bokte, nuppiiguin sániiguin plánas eai leat dakkár árvalusat, mat čuožášedje vejolašvuodaide bargat boazodoaluin. Boazodoalu vejolašvuodaide eai goittot geahččal plána bokte buoridit nu, ahte dat buorideamit gáržžidivčče mearkkašahhtiláhkai meahcceguovllu eará vuogáiduvvan ja lágasmearriduvvon geavahanhámiid. Eanaš oassi meahcceguovllus gullá boaittoealeavádahkii. Maiddáa lustageavahanavádat lea eanaš oasi jagis measta ollásit boazodoalu anus. Lustageavahanavádagas johtaleapmi ii plána mielde oaččo mearkkašahhtiláhkai headuštit bohccuid iige guovllu eará ealliid. Go mohtorfievrruiguin johtaleapmi stivrejuvvo juo geavahuvvon vuojáhagaide, dollojuvvo čavges lohpepolitihkka ja beaktilis gozihanvuogádat ja čohkkejuvvo lustageavaheami infrastruktuva (johtolagat, rusttegat ja áššáigullelaš oahpisteapmi), de ná stivrejuvvot eatnašat lustageavaheaddjiin boazodollui dehálaš guovlluid olggobeallai.

Plánas árvaluvvon avádatjuoguin oktan beaktilis gozihemiin dorvvastuvvojit vejolašvuodát bargat boazodoaluin, ja ná sámekultuvrra vuodđu seailu guhkesáiggeulbmiliin: viiddis guovlluide ii huksejuvvo mihkkige ja meahccejohtaluslobit vuojáhagaid olggobeallai miedihuvvojit dušše dihto máde. Oppa meahcceguovlu bissu boazodoalloguovlun boahhteáiggisge, ja eanaš oasi jagis doppe leat hui uhccán eará geavaheaddjit. Earret gida mohtorgielkásesonja guovllu atnet hui uhccán lustageavaheapmái, ja lustageavaheapmige dáhpáhuvvá eanaš Meahciráđđehusa váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid mielde.

Gávppálaš turismadoaibma lea plánas gáržžiduvvon mealgat, ja dasa galgá leat lohpi. Fitnodagain, mat eai čuovo addojuvvon rávvagiid, sáhtá geassit lobi gaskan turismabaji, iige lobi dárbbáš miedihit ollege čuovvovaš badjái. Ohcejohkalaččain ja anárlaččain lea lágasmearriduvvon vuoigatvuohta mohtorgielkkástallat iežaset ruovttugieldda siste. Iešrádalaš beanavuodjimii Meahciráđđehus ii dán áigge sáhte seahkanit muđui go stobuid geavaheamis, dasgo iešrádalaš beanavuodjin lohkkajuovvo juohkeolbmovuogitvuodaide. Seammá guoská maiddáa meahcesihkkelastimii ja meahcis riidemii.

Plánas ii árvaluvvo mohtorgielkkástallama gáržžidanguovlluid vuodđudeapmi meahcceguvlui dahje jekkiidsuodjalanguvlui. Plána ávžžuhusain Meahciráđđehusa mielas lea dehálaš spesifiseret bohccuid guottetbáikkiid ja ráfáidahttit daid oppa miessemánnui. Meahciráđđehus doarju, jos bálgosat ohcet guvllolaš birasguovddázis guottetbáikkiid ráfáidahttima buot meahccejohtalusas oppa miessemánnui.

Maiddáa beatnagiiguin bivdin sáhtá čuohtit boazodollui. Meahcástanlohpelágideapmái ja beanguovlluide guoskevaš čanasjoavkočoahkkimiin leat sohppojuvvon guovllut, main oažžu bivddus geavahit beatnaga. Guovlluid birra sohppojuvvo nu, ahte váldojuvvojit vuhtii boazodoalu dárbbut.

Meahciráđdehus čuovvu dađistaga boraspirenáliid ovdáneami ja diediha ássojuvvon goaskin-reviirrain ja girdinmáhtolaš čivggain Birasministerijai. Eará boraspiriid diediheamis vástida Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádus. Goaskima dagahan vahágiid boazodollui máksá birasministeriija ja eanastuorranávddiid vahágiid fas eana- ja meahccedoalloministeriija.

Váikkuhusat eará luondduealáhusaide

Plána dorvvasta boazodoalu lassin maiddái luondduealáhusaiguin bargama uhcimustá seamma dásis go lei dilli meahcceguovvolága (62/1991) fápmui boadedettiin, ee. nu ahte dat stivre eana-geavaheami ja meahccejohtalusa. Lustageavaheami vejolaš odđa rusttegat čohkkejuvvojit lustageavahanavádahkii. Meahciráđdehus ii hukse odđa ávdin- dahje várrenstobuid odđa báikkiide. Guovlu seailu geainnuheapmen ja guovllus johtaleapmi stivrejuvvo nu ahte olgobáikegoddelaččat sáhttet almmá báikegoddelaš oahpisteaddji haga mohtorgielkkástallat dušše mohtorgielkávuojáhagaid mielde. Geasi áigge dábálaččat dušše báikegoddelaččat sáhttet johtalit mohtorfievrruiguin ja siige dušše dihto vuojáhagaid mielde. Plánas lea várrejuvvon luondduealáhusbargiide ja nuortalašguovllus ássi nuortalaččaide gáržžiduvvon vejolašvuohta oažžut doarjjabáikki meahcceguovllus dahje jekkiidsuodjalanguovllus. Dasa lassin plána addá báikkálaš olbmuid vejolašvuođa váldit boaldinmuora ja ná dorvvasta bealistis luondduealáhusaiguin bargama.

Váikkuhusat lustageavaheapmái

Plánas árvaluvvo lustageavaheami hárrái ahte lustageavaheami rusttegat čohkkejuvvojit boahtte-áiggisge lustageavahanavádahkii dálá johtolagaid ja rusttegiid oktavuhtii. Guovllu dálá bálvalanrusttegat sealluhuvvojit meari dáfus ja lustageavaheami rusttegat, johtolagat ja mohtorgielkávuojáhagat nu, ahte kvalitehtadássi bissu. Plána árvalusaid ollašuvvan mearkkaša dan, ahte meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu lustageavaheapmi ii plána gustodettiin dáid lagamus áiggiid olus lassán. Liiggálaš gallestallilogut eai nappo bilit guvlui virkkosmuvvat boahtán olbmuid meahcceguovlovásáhusaid, ja meahcceguovlu seailu meahcceguovlluláganin maiddái lustageavaheami sosiálalaš perspektiivvas geahčadettiin.

Lustageavaheaddjiide eai miedihuvvo geasiáigásaš meahccejohtaluslobit. Buot gávppálaš turisma-doaibma bissu smávisin ja hui bures gozihuvvon lobivuloš doaibman. Lohpepolitihkka čavgejuvvo dárbbu mielde, nugo árvalusain daddjojuvvo. Turistafitnodagain, mat eai čuovo addojuvvon rávvagiid, sáhtta geassit eret lobi gaskan turismabaji, ja sáhtta leat nu ahte dat ii miedihuvvo ollege čuovvovaš badjái.

Gávppálaš beanavuodjindoibmii Meahciráđdehus lea miedihan muhtun fitnodagaide lobiid Anára ja Ohcejoga guovlluid mohtorgielkávuojáhagaide. Dan sadjái iešrádálaš beanavuodjindoibmii Meahciráđdehus ii dán áigge sáhte seahkanit, dasgo dat lohkkjuvvo juohkeolbmovuoigatvuođaide. Seammá guoská iešrádálaš meahccesihkkelastimii. Dáid johtinvugiid geahččalit goittot oahpistemiin ja bagadallamiin stivret dálá mohtorgielká-, njealjejuvllat- ja meahccevuojáhagaide. Čáhcegovddohatgirdimiidda meahcejávrride Meahciráđdehus ii dán áigge sáhte seahkanit, dasgo áibmojohtaluslága (281/1995) mielde oažžu gaskaboddosaččat seaivut rabas čázádatguvlui. Gaskaboddosažžan lohkkjuvvo buot johtalus, man várás eai leat almmolaš áigedávvalat.

Váikkuhusat sámekultuvrii

Sámedikki, birasministeriija ja Meahciráđđehusa ráđđádallamiin sihke sámedikki ja birasministeriija ráđđádallamiin lea bohttojuvvon dán logu hárrái dan oaivilii ahte sámediggi lea kulturiešstivrenlága (974/1995) ollašuhtti orgánan rivttes oassebealli árvvoštallat meahceguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekonomalaš váikkuhusaid sámiide. Sámedikki árvvoštallanossodat leat plána čuovusin (Čuovus 1). Lassin čuvvosa 2 statistihkkii lea čohkkejuvvon cealkámušas ja árvvoštallamis daid báikkiid, masa plánain leat sáhtán váikkuhit dahje muđuid plánas lea váldon bealli. Statistihkkii lea lasihuvvon Meahciráđđehusa kommeannttat cealkámuša ja árvvoštallama eará báikkiide ihke dat, mii váikkuhusaid dain leamaš plánii.

16.2.3 Ekonomalaš váikkuhusat

Suoma meahceguovlluin lea álbmotekonomalaš imagomearkkašupmi. Riikkaidgaskasaš suodjalangeatnegasvuodaid ollašuhttimis meahceguovllut mearkkašit ollu daid viidodaga dihte. Plána ekonomalaš váikkuhusaid guorahallamis vulgojuvvo goittot guovlluekonomalaš perspektiivvas. Oppa riikka ekonomijai plána ii olus mearkkaš, dasgo oppa riikka dáfus dehálaš čovdosat – ee. ruvkedoaimma stivren – leat juo váldojuvvon mielde meahceguovloláhkii (62/1991).

Plána vuodđuduvvá bistevaš ovdáneami prinsihpaide nu, ahte geahččala oktiiheivehit ekonomalaš, sosiálalaš, kultuvrralaš ja lundui guoskevaš árvvuid. Dat mo dát oktiiheiveheapmi lea dahkkojuvvon, váikkuha plána ekonomalaš váikkuhusaide. Ekonomalaš bistevašvuhtii vikkadettiin čoavddusin árvaluvvo luondduturismma rusttegiid ja oahpistanbálvalusaid bajásdoallan, birrasa seasti ja báikkálašekonomiija doarju oahpistandoaimma ovddideapmi ja luondduealáhusaiguin bargama vejolašvuodaid dorvvasteapmi.

Nugo sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusaid árvvoštallama oktavuodas daddjojuvvui, de plánas eai gáržžiduvvo dálážiš báikkálaš olbmuid vejolašvuodas bargat ealáhusaideasetguin. Danin plánas eai leat ekonomalaš váikkuhusat guovllu ealáhusaide, muhto jos ealáhusaid gánnáheapmi rievdá, de dat dáhpáhuvvá juoga eará siva dihte.

Guovllu geasuhusa seailuheamis bálvalanrusttegiid ja luonddudilálašvuoda bajásdoallama bokte ávkašuvvet ruđalaččat eahpenjuolgga guovllu turistafitnodagat (omd. fanas- ja girdinsáhtosteamit, gávppit, idjadanfálaldagat, oahpistandoaibma). Dasa lassin dat ahte turistafitnodagaide várrejuvvo vejolašvuodas gaskaboddosaš doarjjabáikkiide guovllus dorvvasta guovllus turismii vuodđuduvvi ealáhusdoaimma.

Meahciráđđehusa bokte plánenguovllu lustageavahan- ja luonddusuodjalandoaimmat addet barggu Ohcejoga ja Anára gielddain njuolgga sullii 85 olmmošbargománotbaji ovddas jahkásaččat.

Nuppástusat láhkamearrádusain (ee. meahcejohtalusláhka, boazo- ja luondduealáhusláhka, meahcástanláhka, guolástanláhka), sosiálapolitihkas, márkaniin ja goziheamis váikkuhit mealgat sierra ealáhusaid gánnáheapmái ja dakko bokte maiddá meahceguovlluid geavaheapmái. Muhto go dáidda áššiide ii plána bokte sáhte váikkuhit, de lea gehččojuvvon ahte ii gánnát dárkilit dahje viidát guorahallagoahtit ekonomalaš váikkuhusaid.

Váikkuhusat boazodollui

Plána ii heajosmahte boazodoalu vejolašvuodaid dálážiš. Gálddoavvi meahceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsudjalanguovlu gokčá sullii 75 % Gálddoavvi, 60 % Njávdáma ja 20 % Muttošjávrii bálgosiid viidodagas. Dán vuodul guovllus leat árvvu mielde goittot oasi jagis sullii 7 500–8 000 lohkohecco. Njuovvanbohccuid lohku bálgosiin lea dáid jagiid leamaš sullii 8 000–10 500, mii vástida birgoárvvu dáfus sullii 1 017 600–1 297 440 euro. Plánas deattuhuvvo boazodoalu mearkkašupmi guovllu bálgosiid badjeolbmuide. Sii ožžot mearkkašahti oasi iežaset bearraša áigáiboadus dain luondduealáhusain, maiguin barget.

Fuollameahtun mohtorgielkkástallan ja beanavuodjin áinnas loahppagidas sáhttet čuohtit sakka boazodollui nu, ahte dat biđgejit ealuid ja ruohtahit čoavjehiid. Dát fas dagaha liigegoluid boazodollui.

Rusttegit ja merkejuvvon johtolagat ja plána mieldásaš čavges lohpepolitihkka gáržžida lustageavaheaddjiid johtaleami stuorra oasis meahceguovllu ja erenoamážit boazodollui mávssolaš guohtonguovlluin, mii doarju boazodoalu. Boazodoallit sáhttet geavahit guovllus johtalettiin Meahciráđdehusa ávdinstobuid erenoamážit hilljánis áigodaga áigge (golggotmánus njukčamánnui). Maiddái dát vuohki lea dihto eavttuiguin – áinnas moanaid jándoriid guhkkosaš geavaheami oktavuodas – nannejuvvon plánas. Plána árvalusaid ja ávžžuhusaid ollašuhttin dorvvasta vejolašvuodaid bargat boazodoaluin maiddái boahhteáiggis.

Váikkuhusat lustageavaheapmái

Báikkálaš olbmot ožžot oasi áigáiboadustaset luondduturismmas ja gávppálaš prográmmabálvalusain. Eanaš oassi Ohcejoga ja Anára turismaboaduin bohtet goittot eará sajis go Gálddoavvi meahceguovllus ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsudjalanguovllus. Smávvalágan, stivrejuvvon gávppálaš luondduturisma heive meahceguovlolaš (62/1991) ulbmiliid mielde Gálddoavvi meahceguvlui. Plána árvalusaid mielde dahkkojuvvon avádatjuohku ja dan mieldásaš infrastruktuva- ja lohpepolitihkka dorvvasta árbevirolaš ealáhusaid ja báikegoddelaččaid vuoigatvuodaid, mii fas lea váikkuheamen dasa ahte meahceguovllu lahkosiid giliin ássojuvvo dás duohkoge.

Plánas láchčojuvvojit čielga doaibmavuogit gávppálaš luondduturismii, mas geavahuvvojit mohtorfievrrut. Dát doarju ealáhusa ovdáneami, barggolašvuodavejolašvuodaid, ja ná maiddái boazodoallit ja eará luondduealáhusbargit dohkkehit buorebut gávppálaš luondduturisma. Dalle buot beliid oktasaš ávkin lea doallat meahceguovllu nu luonddudilis go vejolaš.

Meahceguovllu ja jekkiidsudjalanguovllu lustageavaheami ekonomalaš váikkuhusat oidnojit vuosttažettiin turismasisaboaduin ja bargosajiin, oahpisteaddjiid báikkáin, prográmmabálvalus-, lohpe-, idjadan- ja vuovdinboaduin Meahciráđdehussii, báikkálaš fitnodagaide ja sáhtosteadjiide ja vearroboaduin ja seastimiin Ohcejoga ja Anára gielddaide.

16.3 Čoahkkáigeassu ja jurddabohtosat

Meahciráđdehus čuovvu pláns buot dálá lágaid ja ásahusaid ja geahččala leat árvalusain vuoiggalaš. Meahcceguovloplánema vuodđun lea meahcceguovloláhka (62/1991) ja dan mieldássaš meroštallan meahcceguovlluin. Jekkiidsuodjalanguovllu vuodđun lea luonddusuodjalanláhka (1096/1996) ja jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988). Meahciráđdehus dovddasta sámiid vuodđovuogiatvuodalaš rivttiid bargat iežaset kultuvrii gullevaš ealáhusaiguin ruovttuguovllusteaset. Guovllus deattuhuvvo boazodoalu, luondduealáhusaid ja sámekultuvrra dorvvasteapmi. Gálldoaivvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu mearkkasit ollu erenoamážit lahkosiid giliid áigáibohtui, kultuvrii ja virkkosmuvvan-doibmii.

Gálldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána ii olus rievdat guovlluid geavaheami iige luonddusuodjalandili dahje meahcceguovloiešlági. Plána deattuhage sierralágan áitagiid dustema ja daidda ráhkkaneami, vai meahcceguovlolága ja jekkiidsuodjalanlága váldoulbmilat, ohcaluvvon birasváikkukhusat, ollašuvvet maiddá guhkesáiggeulbmiliin. Plána geahččala seailuhit dálá ealáhusaid, dorvvastit daid vejolašvuodaid ja láhčit vejolašvuodaid ođđa bistevas luondduturismii. Avádatjuohku lea mávssoleamos gaskaoapmi lustageavaheami ja luondduturisma lágideamis nu, ahte meahcceguovlu seailu meahcceguovlun maiddá boahhteáiggis. Plána ii rievdat olus Ohcejoga ja Anára kultuvrralaš ja sosiálalaš dili iige ealáhusaid dan dilis mii lei ovdal meahcceguovlolága ja jekkiidsuodjalanlága ja -ásahusa fápmuiboahtima. Ná plána árvalusat ovddidit eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) ja dán láhkii vuodđuduvvi stáhtarádi mearrádusa váldegottálaš guovlluidegeavaheami ulbmiliid ollašuvvama.

Luonddusuodjaleami dáfus plána addin vejolašvuodát ovddidit Gálldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu ja ná seammás maiddá Natura 2000-suodjalanguovlofierpmádaga luondduárvvuid seailuma.

Dikšun- ja geavahanpláns mearriduvvojit guovllu dikšumii ja geavaheapmái ulbmilat, prinsihpat ja ráddjehusat. Plánema oktavuodas dahkkojuvvon guovllu dálá dili kártema bokte sáhtta čuovvut ohcaluvvon birasváikkukhusaid ollašuvvama boahhteáiggis. Ohcejoga ja Anára ovttasbargojoavkkut ja guovllu bálgosat leat mávssolaččat dán čuovvumis. Lea dehálaš ahte maiddá báikkálaš ássit ja eará čanasjoavkkut sáhttet leat čuovvumin plána ollašuvvama ja maiddá mielde dan ollašuhhtimis. Goziheapmi lea mávssolaš oassi plána árvalusaid ollašuhhtimis ja čuovvumis. Goziheapmái galgá čujuhit doarvái resurssaid.

Gáldut ja girjjálašvuohta

Dása lea čohkkejuvvon teavsttas čujuhuvvon girjjiid ja eará gálduid lassin maiddá i faddái guoskevaš eará girjjálašvuohta.

Áibmojohtalusláhka 281/1995.

Airaksinen, O. & Karttunen, K. 2001: Natura 2000 -luontotyyppiopas. 2. divvojuvvon preanttus. – Suoma birasguovddáš. Ympäristöopas/Birasrávagihppa 46. 194 s.

Ásahus guolástanlága rievdadeamis 1364/1997.

Ásahus riikkavulošvuoigatvuođaide ja politihkalaš vuoigatvuođaide guoskevaš riikkaidgaskasaš oktasašsoahpamuša ja dasa gullevaš válljenvuloš beavdegirjji fápmuibidjames 108/1976.

Bázahusfuolahusláhka 1072/1993.

Birashálddahusláhka 55/1995.

Birasministeriija 1994: BVÁ-lága doibmiibidjan. Oktavuohtavirgeoapmahaša barggut. – Bargojoavkku smiehtamuš 3. Birasministeriija, biraspolitihka ossodat. 56 s.

— 1998: Ohjeet suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista / Rávvagat plánaid ja prográmmaid birasváikkuhusaid árvvoštallamis. Birasministeriija, guovlluid geavaheami ossodat. 37 s.

— 1999: Natura 2000 -verkoston Suomen ehdotus / Natura 2000 -fierpmádaga Suoma árvalus. – Suomen ympäristö / Suoma biras 299. Helsset. 111 s.

— 2002: Ohjelma luonnon virkistyskäytön kehittämiseksi / Prográmma luonddu virkkosmahttin-geavaheami ovddideami várás. – Suomen ympäristö / Suoma biras 535. Guovlluid geavaheapi. Helsset. 48 s.

—: Ympäristövaikutusten arviointi. Parempaan suunnitteluun. – 19 s.

Boazodálloláhka 590/1969.

Boazodoalloláhka 848/1990.

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka 45/2000.

Čáhceláhka 264/1961.

Dološmuitoláhka 295/1963.

Eanaávnasláhka 555/1981.

Eanageavahan- ja huksenláhka 132/1999.

Erämaakomitea/Meahccekomitea 1988: Erämaakomitean mietinto / Meahccekomitea smiehtamuš.. – Smiehtamuš 1988:39. Stáhta prentenguovddáš.

- Eurohpá ovtastumiid rádi loddedirektiivva / Euroopan unionin lintudirektiivi 79/409/ETY.
- Eurohpá ovtastumiid rádi luondodirektiivva / Euroopan unionin luontodirektiivi 92/43/ETY.
- Gádjunláhka 468/2003.
- Geaidnojohtalusláhka 267/1981.
- Giddodatčohkkenláhka 554/1995.
- Giellalahka 423/2003.
- Guolástanásahus 1116/1982.
- Guolástanláhka 286/1982.
- Hallikainen, V. 1998: The Finnish Wilderness Experience. – Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágádusa diedáhusat 711. 288 s.
- 2001: Erämaat Suomessa / Áidalas meahcit Suomas. – Girjii Kangas, J. & Kokko, A. (doaimm.): Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen / Vuovddi sierra geavahanvugiid árvoháhkkan ja oktiiheiveheapmi. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágádusa diedáhusat 800.
- Helle, T. & Aspi, J. 1983: Effects of Winter Grazing by Reindeer on Vegetation / Bohccuid dálveguodoheami váikkuhusat šaddogearđai. – Oikos 40: 337–343.
- , Kajala, L., Niva, A. & Särkelä, M. 1997: Poron laidunnuksen vaikutus tunturikoivikoiden rakenteeseen / Bohcco guodoheami váikkuhus lagešvuvddiid ráhkadahkii. – Girjii Hyppönen, M., Penttilä, T. & Poikajärvi, H. (doaimm.) 1998: Poron laidunnuksen vaikutus metsä- ja tunturiluontoon / Bohccuid guodoheami váikkuhus vuovde- ja duottarlundui. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágádusa diedáhusat 678: 132–141.
- Hämet-Ahti, L., Suominen, J., Ulvinen, T. & Uotila, P. (doaimm.) 1998: Retkeilykasvio. / Šaddogirji vánddardeaddjiide. 4. ollásit ođaduvvon preanttus. – Luonddudiedalaš guovddášmuseo, Šaddomusea, Helsset. 656 s.
- Jekkiidsuodjalanásahus 852/1988. – Ásahus dihto stáhtaguovlluid hábmemis jekkiidsuodjanguovlun.
- Kaipiainen, H., Kemppainen, E., Peltonen, S.-L. & Alanen, A. (doaimm.) 1997: Uhanalaisuuden arviointiperusteet / Áittavulošvuoda árvvoštallanvuoduštusat. – Suomen ympäristökeskuksen moniste / Suoma birasguovddáša máŋggus 68. Suoma birasguovddáš, Helsset. 79 s.
- Kalpio, S. & Bergman, T. 1999: Lapin perinnemaisemat / Lappi árbevirolaš duovddaoideosat. – Alueelliset ympäristöjulkaisut / Guovloguovdilis birasprentosat 116. Lappi birasguovddáš & Meahcceráddehus. 236 s.

- Kankaanpää, J. 2002: Arkeologia/Arkeologija. – Girjijis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen luonto ja käyttö / Dárvvatvári meahcceguovllu ja Leahteseanu–Vuottesjoga jekkiidsuodjalanguovllu luondu ja geavaheapmi. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 140: 86–94.
- Kauhanen, H. 2004: Kasvillisuus ja kasvisto / Šaddogeardi ja šattut. – Girjijis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144: 23–35.
- Keränen, S. 2004: Uhanalaiset kasvit / Áitatvuloš šattut. – Girjijis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144.
- Kesola, R. 1994: Näätämö. Suomen geologinen kartta 1:100 000. – Kallioperäkartta 3934 + 4912 + 4914. Geologian tutkimuskeskus.
- 1995: Näätämön kartta-alueen kallioperä. Suomen geologinen kartta 1:100 000. – Kallioperäkarttojen selitykset 3934 + 4912 + 4914. Geologian tutkimuskeskus. 88 s.
- Kotivuori, H. & Torvinen, M. 1994: Pohjois-Lapin kiinteät muinaisjäännökset / Davvi-Sámi bissovaš dološ bázahusat. – Julkaisu/Preanttus 136, sarja/ráidu A. Lappi guovlolávvalihttu, Roavvenjárga.
- Kujansuu, R. 1981: Utsjoki. Suomen geologinen yleiskartta 1:400 000. – Maaperäkartta 39 + 49. Geologian tutkimuskeskus.
- Kumpula, J., Colpaert, A., Kumpula, T. & Nieminen, M. 1997: Suomen poronhoitoalueen talvilaidunvarat / Suoma boazodoalloguovllu dálveguohtunvalljodagat. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 93. Fuoddo- ja guolledutkamuš. 42 s. + laktagat.
- , Colpaert, A. & Nieminen, M. 1999: Suomen poronhoitoalueen kesälaidunvarat / Suoma boazodoalloguovllu geasseguohtunvalljodagat. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 152. Fuoddo- ja guolledutkamuš. 40 s. + laktagat.
- , Fielitz, U. & Colpaert, A. 1999: Porojen laidunten käyttö Pohjois-Lapissa. GPS-seuranta ja satelliittikuvatulkinnat laidunten käytön tutkimisessa / Bohccuid guohtoneatnamiid geavaheapmi Davvi-Sámis. GPS-čuovvun ja satellihttagovvadulkomat guohtoneatnamiid geavaheami dutkamis. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 150. Fuoddo- ja guolledutkamuš, Gámas. 31 s.
- , Colpaert, A., Anttonen, M. & Nieminen, M. 2004: Poronhoitoalueen pohjoisimman osa (13 paliskuntaa) talvilaidunten uusinventointi vuosina 1999–2003 / Boazodoalloguovllu davimus oasi (13 bálgosa) dálveguohtoneatnamiida oddainventeren jagiin 1999–2003. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 303. Helsset. 39 s. + laktagat.

- Lahtinen, A.T. & Mäkinen, K. 1984: Inari. Suomen geologinen yleiskartta 1:400 000. – Maaperäkartta 38 + 48. Geologian tutkimuskeskus.
- Láhka birasváikkuhusaid árvvoštallanmeannudeamis 468/1994. – BVÁ-láhka.
- Láhka luonddubuktagiid čoaggima gáržžideamis dihto dáhpusain 332/1955.
- Láhka riikkavulošvuoigatvuodaide ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš riikkaidgaskasaš oktasašsoahpamuša dihto mearrádusaid dohkkeheamis 107/1976.
- Láhka vuoigatvuodas bargat ealáhusain 122/1919.
- Láhka vuoigatvuodas luohpadit stáhta giddodatopmodaga 973/2002.
- Luonddusuodjalanláhka 1096/1996.
- Länsman, T. 2000: Kaldoaivin erämaa-alueen asutus- ja elinkeinohistoriaa. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 126. 101 s.
- Manner, R. & Puro, A. 1999: Kaldoaivin erämaa-alueen kallio- ja maaperä sekä vesistöt. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 110. 64 s.
- Mattus, I. 2004: Paikannimistö. – Girjii Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144.
- Meahcástanláhka 615/1993.
- Meahcceguovloláhka 62/1991.
- Meahccejohtalusláhka 1710/1995.
- Meahciráddehus 2002: Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet / Luonddusuodjanguovlluid dikšuma vuoddojurdagat. Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat / Meahcceráddehusa luonddusuodjanguovlluid ulbmilat, barggut ja dikšuma oppalašlinjját. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu B 63. 47 s.
- & Ohcejoga gieldda 2003: Utsjoen tuhokoivikoiden ennallistaminen / Ohcejoga duššan soahkevuvddiid ovddešteapmi. – ”Tähti ja koivu” -hanke / ”Násti ja soahki” -fidnu. Prošeakaplána 18.2.2003. Raporta.
- Meahciráddehusásahus 1380/2004.
- Meahciráddehusláhka 1378/2004.
- Meriläinen, K. 1965: Inari–Utsjoki. Suomen geologinen yleiskartta 1: 400 000. – Kivilajikartta C 8–9. Geologian tutkimuskeskus.

- Mikkola, J.: Näätämöjoen melontaopas. – Moniste. Metsähallitus, Ylä-Lapin luonnonhoitoalue, Ivalo.
- Mossberg, B., Stenberg, L. & Ericsson, S. 1992: Den nordiska floran / Davviriikkaid šattut. – Wahlström & Widstrand. 696 s.
- Natura 2000 -alueiden suojelu ja käyttö / Natura 2000 -guovlluid suodjaleapmi ja geavaheapmi. – Luontodirektiivin/Luonddudirektiivva 92/43/ETY 6. artiklan säännökset / artihkala seadáhusat. Eurohpa ovtastumiid virggálaš prentosiid doaimmahat. 69 s.
- Nuortalašláhka 253/1995.
- Oksanen, L., Moen, J. & Helle, T. 1995: Timberline Patterns in Northernmost Fennoscandia. – Acta Botanica Fennica 153: 93–105.
- Oktasašguovloláhka 758/1989.
- Ortnetláhka 612/2003.
- Osmonen, O. 2002: Kaldoaivin ja Vätsärin erämaa-alueiden linnusto. – Metsähallituksen luonnon-suojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 139. 102 s.
- 2004: Linnusto. – Girjjis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144.
- Ovttavearsdásašvuodáláhka 21/2004.
- Parviainen, T. 1996: Kaldoaivin erämaa-alueen retkeilyselvitys. – Raportti. Metsähallitus, Ylä-Lapin luonnonhoitoalue, Ivalo.
- Paulaharju, S. 1932: Kokoelmasta Vähäisiä kirjelmiä LXXXIV. Seitoja ja seidan palvontaa. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsset. 54 s.
- Perttunen, V. 2004: Pulmangin–Sevetin kartoitushanke 2606003. Loppuraportti. – Arkistoraportti K31.4/2004/1. Geologian tutkimuskeskus. 13 s. + laktagat..
- Pieski, A. A. 1992: Vanhojen asuinpaikkojen inventointiaineisto.
- Priváhtageaidnoláhka 358/1962.
- Puro, A. & Manner, R. 1999: Kaldoaivin erämaa-alueen kallio- ja maaperä sekä vesistöt. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A No 110. 64 s.
- Rassi, P., Kaipiainen, H., Mannerkoski, I. & Ståhls, G. 1991: Uhanalaisten eläinten ja kasvien seurantatoimikunnan mietintö / Áitatvuollášaš ealliid ja šattuid čuovvundoaibmagotti smiehttamuš. – Komiteasmiehttamuš 1991:30. Birasministeriija. 328 s.

- Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (doaimm.) 2001: Suomen lajien uhanalaisuus / Suoma šlájaid áittavulošvuohta 2000. – Birasministeriija & Suoma birasguovddáš, Helsset. 432 s.
- , Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (doaimm.) 2002: Suomen lajien uhanalaisuus / Suoma šlájaid áittavulošvuohta 2000. Alueellinen tarkastelu / Guovloguovdilis suokkardallan. – Giehtačálus. Birasministeriija & Suoma birasguovddáš, Helsset
- Rautiainen, V.-P. 1991: Pensaskanervan (*Myricaria germanica*) esiintyminen Utsjoella vuonna 1991 / Miesttalivnnju (*Myricaria germanica*) dihtton Ohcejogas jagis 1991. – Ii almmus-tahtton. Turku universiteahhta, Šaddomusea. 18 s.
- Reimann, C., Äyräs, M., Chekushin, V., Bogatyrev, I., Boyd, R., Caritat, P. de, Dutter, R., Finne, T.E., Halleraker, J.H., Jäger, Ö., Kashulina, G., Lehto, O., Niskavaara, H., Pavlov, V., Räisänen, M.L., Strand, T. & Volden, T. 1998: Environmental Geochemical Atlas of the Central Barents Region. – NGU-GTK-CKE Special Publication.
- Rintanen, T. 1982: Botanical Lake Types in Finland. – Ann. Bot. Fennici 19: 247–274.
- Ruuhijärvi, R. 1988: Suokasvillisuus/Jeaggešaddogeardi. – Girjjis: Suomen kartasto / Suoma atlas, Vihko/Gihppa 141–143. Elävä luonto, luonnonsuojelu / Ealli luondu, luonddu-suodjaleapmi. Eananmihtidanhálddahus & Suoma eatnandiedálaš searvi. 32 s.
- Ruvkeášahus 663/1965.
- Ruvkeláhka 503/1965.
- Ryttäri, T. & Kettunen, T. (doaimm.) 1997: Uhanalaiset kasvimme / Min áitatvuollásaš šattut. – Suoma birasguovddáš. Kirjayhtymä Oy, Helsset. 335 s.
- Sámi giellaláhka 1086/2003.
- Sámedoaibmagotti smiehttamuš 2002. – Komiteasmiehttamuš 2001:14. 179 s.
- Sámediggeláhka 974/1995.
- Sámediggi/Saamelaiskäräjät 1998: Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma / Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelma. – Valmisteltu yhteistyössä ympäristöministeriön kanssa. Dohkkehuvvon sámedikki čoahkkimis 28.3.1998. 5 s.
- Sandström, O., Vaara, I., Heikkuri, P., Jokinen, M., Kokkonieni, T., Liimatainen, J., Loikkanen, T., Mela, M., Osmonen, O., Salmi, J., Seppänen, M., Siekkinen, A., Sihvo, J., Tolonen, J., Tuohisaari, O., Tynys, T., Vaara, M. & Veijola, P. 2000: Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma / Davvi-Sámi luondduvalldatplána. – Metsähallituksen metsätalouden julkaisu / Meahcceráđdehusa vuovdedoalu prentosat 38. 246 s. + laktagat.
- Seppänen, M. 2002: Utsjoen kalastusalue / Ohcejoga guolástanguovlu. Käyttö- ja hoitosuunnitelma / Geavahan- ja dikšunplána. – 32 s. + laktagat.

- Seppänen, M. 2004: Kalasto. – Girjiiis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144.
- Sihvo, J. 2001: Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen ja Urho-Kekkonen kansallispuiston luontokartoitus / Davvi-Sámi luonddudikšunguovllu ja Urho-Kekkonen álbmotmeahci luonddukárten. Loahpparaporta oassi 1. Prošeaktagovvadás. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 130. 76 s.
- 2002: Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen ja Urho Kekkonen kansallispuiston luontokartoitus / Davvi-Sámi luonddudikšunguovllu ja Urho Kekkonen álbmotmeahci luonddukárten. Loahpparaporta oassi 2. Ylä-Lapin luontotyypit / Davvi-Sámi luonddutiipat. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 137. 175 s.
- Stolt, E. 2004a: Luontaiselinkeinot; Luonnontilaisuus. – Girjiiis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144.
- 2004b: Metsästys. – Girjiiis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144.
- Stuorraspirebargojoavkku 1996: Suomen maasuorpetokannat ja niiden hoito / Suoma eanastuorraspirenálit ja daid dikšun. – Stuorraspirebargojoavkku raporta. MMM:n julkaisuja / EMM prentosat 6/1996. Eana- ja meahccedoallosministeriija & birasministeriija, biras- ja luondduvalljodatráddi. 41 s. + laktagat.
- Suoma vuoddoláhka 731/1999.
- Tikkanen, E. 1995: Kuolan saastepäästöt Lapin metsien rasitteena / Guoládaga nuoskkidanluoitimat Lappi vuovddiid losádussan. Itä-Lapin metsävaurioprojektin loppuraportti / Nuorta-Lappi vuovdevahátprošeavtta loahpparaporta. – Gummerus, Jyväskylä. 232 s.
- Tynys, T. 2004: Asumattomuus. – Girjiiis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144
- & Stolt, E. (doaimm.) 2004: Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammuttijängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144. 328 s.

Valle, P. 2002: Porotalouden järjestelyt Muddusjärven paliskunnan alueella. – Persovnnalaš diedáhus.

Vuovdeláhka 1093/1996.

CEALKÁMUŠ JA ÁRVVOŠTALLAN
21.12.2006
Dnr 5/D.a.6/07

Meahciráddehus/Meahcceguovloplánen
PB 36, 99801 Ávvil

CEALKÁMUŠ JA ÁRVVOŠTALLAN GÁLDDOAIUVI MEAHCCEGUOVLLU JA SÁMMOTJEAKKI-VADJOTJEAKKI JEKKIIDSUODJALANGUOVLLU DIKŠUN- JA GEAVAHANPLÁNA VÁIKKUHUSAIN SÁMEKULTUVRII

1. Vuolggasajit

Sámit lea Suomas álgoálbmot, mas lea iežas kultuvra ja giella. Vuodđoláhka dorrivasta sámiide álgoálbmogin vuoigatvuoda bajásdoallat ja ovddidit iežaset giella ja kultuvrra (PL 17.3 §) dáidda áššiide guoskevaš iešstivrejumi vuodul sámiid ruovttuguovllus nu go lágas mearriduvvo (PL 121.4 §). Vuodđolága kulturdoaba gokčá maiddái sáme kultuvrra ávnnaslaš vuodđun leahkki árbevirolaš eanageavaheami dego boazodoaluin, guolástusain ja meahcebevdduin bargama. Vuodđolága ulbmilin lea dorrivastit bissovaččat sámiid sajádaga álgoálbmogin láhkamearrádusaid, hálldahusa ja ekonomalaš doaimmaid vuodul. Almmolaš válddis lea vuodđolága (PL 22 §) mielde geatnegasvuohta fuolahit sámiid vuodđovuoigatvuodaid ja olmmošvuoigatvuodaid ollašuvvamis.

Gálldoaiuvvi meahcceguovlu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet ollásit sámiid ruovttuguvlui. Dasa lassin guovlu gullá measta ollásit nuortalašlága (259/1995) 2 §:a mielásaš nuortalašguvlui, mas nuortalaččain leat guoskevaš lága dorrivastan sajádat ja vuoigatvuodát.

Sáme kultuvrii gullevaš ealáhusaiguin bargama lea suddjemin dasa lassin sámiid hárrái ON:a olmmošvuoigatvuodaide ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš olmmošvuoigatvuodasoahpamuša 27 artihkal, mii lea Suomas fámus lágadásis. Artihkkala mearrádus oaivvilda ON:a olmmošrivttiidkomitea dulkoma mielde dan, ahte ekonomalaš doaibmabijut galget plánejuvvot ja heivehuvvot nu, ahte sáme ealáhusat dego boazodoallu gánnáhit dás duohkoge ekonomalaččat. (Länsman ja earát v. Suopma, váidda nr 511/1992)

Jagi 2005 álggus fápmui boahtán meahciráddehuslágas Meahciráddehusa servodatlaš geatnegahttimin sámiid ruovttuguovllus lea heivehit iežas hálldášan luondduriggodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami nu, ahte dorrivastuvvojit sámiid vejolašvuodát bargat iežaset kultuvrrain (4.2 §). Njuolggadus ollašuhttá vuodđolága sámiid álgoálbmotkultuvrrain bargama hárrái (PL 17.3 §). Riikkabeivviid vuodđoláhkaválgagoddi čujuhii dán vuodđoláhkii vuodđuvvot doibmii ja gávnnašii árvalussii guoskevaš cealkámušastis (PeVL 38/2004 vp), ahte sáme kultuvrii gullet árbevirolaš ealáhusaid dego boazodoalu, guolástusa ja meahcebevddu lassin maiddái daid ođđaágasaš heivehanhámit.

Árvvoštallama vuolggasadjin lea dat, ahte boazodoallu, meahcebevdu ja guolástus hábmejit sáme kultuvrra guovddáš ávnnaslaš vuodu. Dát vuoigatvuodalaš vuolggasadji lea geatnegahtti meahceguovloplánema virolašvuodaid sihke dikšun- ja geavahanplána sisdoalu ektui. Dál galggašii guorahallat dán geatnegahttima ollašuvvama Meahciráddehusa vuogis dulkot ja čuovvut dahje guoddit čuovokeahtta lága Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplánas. Dát guorahallan gáibida muhtun muddui viiddiduvvon perspektiivva vuhtiiváldima, mas maiddái Meahciráddehusa oppalaš doaibmaprinsihpat ja -linnjemat galget giedahallot dan viidodagas go dat meroštallet ja stivrejit meahceguovloplánema. Dáin doaibmalinnjemiin, dulkomiin ja árvvuin leat mielde áššit, mat sáhttet mannat ruossalassii sámiid vuoigatvuodaiguin dahje doalvut dakkár doaibmamáliide, mat eai doarjjo dahje mat juoba headuhtit sáme kultuvrra ávnnaslaš eavttuid ollašuvvama.

Meahceguovlolága (62/1991) váldoulbmilat leat 1) guovllu meahccáivuoda seailuheapmi 2) sáme kultuvrra dorrvastepmi 3) luondduealáhuseid dorrvastepmi ja 4) guovllu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid dorrvastepmi. Ráddehusa árvalusa mielde (HE 42/1990) meahceguovlolága heiveheami eaktun lea dat, ahte *doaimmat dorrvastit vejolašvuodaid bargat boazodoaluin ja luondduealáhuseaiguin uhcimustá seamma dásis go dat ledje lága fápmui boadedettiin*. Seamma sullasaš vuolggasadji lea ON:a KP-soahpamuša 27 artihkkala mearrádusas, mas gáibiduvvo ahte sámiid kulturhápmai gullevaš ealáhus galgá gánnáhit ekonomalaččat dás duohkoge.

Oktan vuohkin dáid ulbmiliid juksan dihte sámiid hárrái lea 2004:s fápmui boahtán ovttárvosašvuodalahka (21/2004), mii guoská 2 §:a 1 čuoggá mielde iehčanas ámmáhiin dahje ealáhusain barganvejolašvuodaide ja ealáhusa doarjumii. Ovttárvosašvuodalahka guoská maiddái Meahciráddehussii, ja dainna geahččalit juksat duodalaš ovttárvosašvuoda dárbbu mielde *positiivalaš sierragiedahallama* vugiiguin dego lága 7.2 §:s boahtá ovdan.

Meahciráddehusa meahceguovloplánema vuodđovihkin lea dat, ahte plánemis vulgojuvvo ekologalaš-ekonomalaš ja eahpejuridihkalaš vuodu alde. Plánemis leat mielde moanat čanasjoavkkut, maid politihkalaš deaddoarvu – eaige juridihkalaččat áššái váikkuheadji bealit – mearridit guhkás plána vuolggasajiid ja láhkamearrádusaid dulkoma. Dábálaččat turismma lassáneapmi gehččojuvvo plánas diehttalas proseassan ja turismma ovddas sáhtta duvdilit eret, sámiide vuodđolágas kultuvrralaš vuodđovuoigatvuohtan dorrvastuvvon árbevirolaš ealáhuseid dego boazodoalu, guolástusa ja meahcebevdu, maid dálá láhkamearrádusat dovddastit dušše oktasašvuoigatvuodaid dásis. Maiddái sámiid opmodatdorrvu ja riikkaidgaskasaš soahpamušaid dorrvu návddašeaddji vuoigatvuodaide dego guolástanvuoigatvuohtii ii plánemis giddejuvvo fuopmášupmi (gč PeVL 8/1978 ja 30/1993 vp).

Jos áššái váikkuheadji buot láhkamearrádusat dahje vuoigatvuodavirolašvuodát eai leat álgoálggus leamaš mielde plánaárvalusas, de gehččojuvvo plánemis reahkkát dan, ahte váilu njuolggadusat dahje vuoigatvuodavirolašvuodát váldojuvvojit plánii maŋalgihtii almmá, ahte lasáhus moksige muđui váikkuhivččii plána sisdollui. Dán vuodu alde leat meahceguovloplánaide ráhkaduvvon guovddáš doahpagat dego meahceguovloláhkii vuodđuduvakehtes ja turismii guoskevaš avádatjuohku, meahcejohtalusláhkii vuodđuduvakehtes meahcejohtalusvuojáhat, meahciráddehusláhkii ja meahceguovloláhkii vuodđuduvakehtes doaba luonddaturismma ovddideapmi, meahcejohtaluslágain ruossalassii manni lustageavahandoaba ja láhkii vuodđuduvakehtes báikkálaš olbmuid čuoččuhuvvon ”vuoigatvuohta” meahcejohtaluslohpái.

Dáid vuolggasajiid vuodul guorahallo čuovvovaččas, man muddui sámiid vejolašvuodat bargat iežaset kultuvrrain leat rievdan meahcceguovlolága ásaheami maŋŋá, makkár lea dálá dilli ja man muddui Gálldoaivvi meahcceguovlui ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguvlui guoskevaš dikšun- ja geavahanplána dorvvasta sámiid vejolašvuodaid bajásdoallat ja ovddidit iežaset kultuvrra.

2. Meahciráddehussii guoskevaš nuppástusat meahcceguovlolága ásaheami maŋŋá

Meahcceguovlluid dikšun, geavaheapmi ja suodjaleapmi leat meahcceguovlolága lassin ollu dan duohken, maid láhka gáibida Meahciráddehusas, leatgo meahcceguovlolága ja meahciráddehuslága gaskkas ruossalasvuodat ja mo láhka dulkojuvvo ruossalasvuodadilis.

Meahcceguovlolága gustodettiin meahciráddehusláhka lea moanaid gerddiid rievdan ja rievddadan seammás mealgat Meahciráddehusa iešlági. Meahcceguovlolága fápmui boadedettiin Meahciráddehus lei ”Eana- ja meahccedoalloministeriija vuollásaš guovddášvirgebáiki” meahccehálldahusa várás (138/1987). Dasto Meahciráddehusas šattai ”stáhta lágádus” (264/1991) ja ”stáhta fitnodatlágádus” (1169/1993). Dalle das dahkkojuvvui fitnodatdoaibmaovttadatvuđđosaš tiimaorganisašuvdna. Fitnodaga sierra boadussurggiin ja nieidafitnodatsearviin lea leamaš riikka gokčevaš organisašuvdna ja dat leat boadusvásttolaččat. Seammás Meahciráddehus-konseartna doaibma meroštallojuvvui *máŋggadárbovuttadeapmin*, man čiehkageađgin leat ee. meahccedoallu ja lustabálvalusaid buvttadeapmi. Lustabálvalusaiguin oaivvildit sihke servodatlaš bálvalusaid oktasaš lustageavaheami ovddidan dihte sihke mávssuvuloš luonddubálvalusaid ja luondduturisma ovddideami.

Villi Pohjola -nammasaš boadussuorgi, mii lea maŋnelis sirrejuvvon nieidafitnodatsearviin, jodiha luondduturismii vuodduvvi fitnodatdoaimma ja gilvala luondduturisma lágideaddji eará fitnodagaiguin ja báikkálaš luonddubálvalusbuvttadeaddjiiguin meahcceguovlluid geavaheamis. Iešalldes dát oaivvilda dan, ahte Meahciráddehus ii leat ollásit bealehis doaibmi muhto vuodjá seammás iežas fitnodatekonomalaš ovdduid ja šaddá belehisvuoda namas mieđihit luonddubálvalusa fitnodatdoaibmasuorggis gilvaleaddji priváhta fitnodagaide vástideaddji ovdduid go das alddis leat iežas čuoččuhan stáhtaeatnamiid hálldašeaddjin. Ná Meahciráddehusa buot fitnodatdoaibma meahcceguovllus – dahjege vuovdin, johtos dal dat mainna namain ihkinassii – dagaha Meahciráddehusa ”eanaeaigátsajádaga dihte fitnodatdoaibmadeattuid, mat galget váldojuvvot vuhtii maidái priváhta sektoris.

Meahciráddehuslága maŋimuš ollislaš ođasmahttimis (1378/2004) dan oktan servodatlaš geatnegahttimin (4.2 §) šattai oktiiheivehit iežas hálldašan luondduriggodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami sámiid ruovttuguovllus nu, ahte dorvvastuvvojit ”sámiid” vejolašvuodat bargat iežaset kultuvrrain. Nuppe dáfus fas meahcceguovlolága mieldásaš dikšun- ja geavahanplánas ”eai livčče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádusat”, muhto dat guoskkašii láhkačuoggá (7 §) dárkilet ákkastallamiid mielde (HE 42/1990 vp) dušše plánejuvvon eiseváldedoaimmaide. Dasa lassin meahcceguovlolága heivehansuorgái guoskevaš 2 §:a dárkilet ákkastallamiin vulgojuvvo das,, ahte boazodoallu, meahccebivdu, guolástus ja meahccejohtalus muddejuvvojit daid birra addojuvvon almmolaš njuolggadusaiguin.

Sámedikki mielas meahcceguovlluide guoskevaš láhkaásahuslaš ollisvuohta lea mannan áiggi mielde ruossalassii vuodđolágain, dasgo vuodđolága nuppástusat eai leat vel váldojuvvon vuhtii boazodollui, meahcebivdui, guolástussii ja meahcejohtalussii guoskevaš láhkamearrádusain. Sámiid árbevirolaš ealáhusat dego boazodoallu, guolástus ja meahcebivdu ja daiguin barganvejolašvuodát gullet oassin sámiid kulturhápmái, mii galgá vuodđolága 22 §:a mielde dorvvastuvvot *sámiide álgoálbmogin* dego odđa meahciráđđehuslágasge gáibiduvvo. Earáge báikkálaš olbmuid sáhttá gal govttolášvuoda olis váldit *sámi álgoálbmogii* gullevaš ovdduid ollái. Dat meahcceguovloplánema vuolggasadji ahte sámiid vuoigatvuodát dorvvastuvvošedje – ollašuvašedje ja suddjejuvvošedje – eará báikkálaš olbmuid sajádaga dorvvasteami oktavuodas, fas manná ruossalassii Suoma vuodđolágain.

Riikkabeivviid vuodđoláhkaváljagotti válddii cealkámušastis ráđđehusa árvalusa vuodul Bállas-Yllásduoddara álbmotmeahci hárrái (PeVL 29/2004 vp) nannosit beali sámiid vuoigatvuodaid vuodđolágasuodjai sámiid ruovttuguovllus leahkki suodjalanguovlluin. Vuodđoláhkaváljagotti mielas

”Vuodđovuoigatvuodaid ja olmmošvuoigatvuodaid suoji dáfus lea problemáhtalaš, ahte sámiid ja báikkálaš ássiid vuoigatvuodát bázásedje ásaheapmái ja Meahciráđđehusa lohpmearrádusaid vehkii. Vuodđolága 80 § 1 momentan mielde ovttaskas olbmo vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid ákkaid birra galgá mearriduvvot lága vuodul. Sámiid ja báikkálaš ássiid árbevirolaš guolástan- ja meahcebivdovuoigatvuodaid sihke ruovttudárbomuora váldima váldoprinsihpat galget boahit ovdan njuolggas lágas. Dát lea maiddá eaktun láhkaevttohusa ásaheapmái dábbalaš láhkaásahanortnegis.”

Ovdalis máinnašuvvon beliid hárrái vuodđoláhkaváljagotti celkkii dasa lassin, ahte maiddá luonddusuodjallaga njuolggadusat, maid mielde sámiid ja eará báikkálaš ássiid vuoigatvuodaid mudden lea ásaheapmái veagas, lea vuodđolága dáfus seamma problemáhtalaš, ja danin

”Stáhtarádi siste galget dáid sivaiddi dihte bargagoahit farggamustá dan ovdii, ahte álbmot- ja luonddumeahciide guoskevaš láhkamearrádusat galget vástidit vuodđolága 80 §:a gáibádusaid.”

Sámiid ja eará báikkálaš ássiid vuoigatvuodát árbevirolaš guolástussii, meahcebivdui ja muoraváldimii eai leat velge dorvvastuvvot lágadássášaš njuolggadusaiguin, muhto vuoigatvuodát dorvvastuvvojit meahce- ja jekkiidsuodjalaguovlluin geavadis Meahciráđđehusa dikšun- ja geavahanplánaiguin. Dikšun- ja geavahanplána fas lea mearrádussan vuolit dásis go láhka. Vuodđolágain dahje lágain ruossalassii manni (lága) vuolitdássášaš njuolggadusa dahje mearrádusa ii vuodđolága 107 §:a mielde oáččo heivehit almmolaš oktavuodain.

Meahcceguovlolaš ákkastallama áiggálaš vuolggasadjin lea dat, ahte vejolašvuodát bargat boazodoaluin ja luondduealáhusaiguin galget buorranit dahje goittot bissut dálá dásis dahjege lága fápmuiboahtima áigemeari (1.2.1990) dásis. Dát lea maiddá Gálddoavvi plána áiggálaš vuolggasadjin sihke meahcceguovlolaš ja jekkiidsuodjallaga (851/1988) hárrái (gč. 13.3 s. 104). Juo láhkamearrádusaid nuppástusaid dihte dát ii leat leamaš vejolaš. Dasa lassin Meahciráđđehus lea iežas fitnodatdoaimma bealehisvuoda dorvvastan dihte šaddan jagi 1990 rájes juogo ieš doaibmat dahje mieđihit luonddutorismafitnodagaid doibmii lobiid. Dát fas lea dagahan dan, ahte meahcejohtalussafárat, beanavuodjinsafárat, olgobáikegoddelaččaid meahcejohtalus, sierralágan doarjjabáikkat ja láigogámpat daidda guoskevaš eará lobiiguin leat meahcge lassin ja seammás čuohtán sámiid vejolašvuodaide bargat iežaset kultuvrrain meahcgeguovlluin.

3. Árvvoštallamat sámiid dálá dilis árbevirolaš ealáhusaideaset jodiheaddjin

Sámediggi lea lágasmearriduvvon jagi 2003 mitalusastis (sámediggeláhka 7 §) ráðdehussii ja ain Riikkabeivviide buktán ovdan juridihkalaš perspektiivvas álgoálbmoga earuid vehádagaide ektui. Earrun leat erenoamážit álgoálbmoga historjjálaš, gitta dássáži joatkašuvvan gaskavuohtha dihto guovllu eatnamiidda ja luondduriggodagaide iežaset iešlágálaš kulturhámi ja eallinvuogi vuodđun, árbevirolaš institušuvnnat dego nuortalaččaid siidačoahkkin, vuoigatvuodaid kollektiivvalaš gullevašvuohtha álbmogii ja iešmearridanvuoigatvuohtha. Vaikko sámiid álgoálbmoga kulturhápmai gullevaš eanageavahanvuoigatvuodát ja iešmearridanvuoigatvuohtha vuodđuduvvet njuolgga vuodđoláhkii, de almmolaš vándi ii Sámedikki mielas váldde dáid áššiid doarvái vuhtii, muhto almmolaš váldedoallit atnet sámiid vuosttažettiin guvllolaš giellavehádahkan. (Sámedikki doaibmamitalus 14.4.2004 jagis 2003)

Birasministeriija hálddahussuorggis lea 2003:s dahkkojuvvon riikkadási ollislaš árvvoštallan bastevaš ovdáneami ollašuvvamis. Sámiid ekologalaččat bastevaš ovdáneami áittan dán árvvoštallamis adnojuvvojedje ee. meahcejohtalusa headuštusat ja turismma doaibman olggobeale fitnodagaide eavttuiguin. Sámiid ekonomalaččat dorvvuhis sajádat árbevirolaš ealáhusaideaset jodiheaddjin lasiha sámeservodaga sosiálalaš váttisvuodaid ja eanet ja eanet sámit fárrejit eret sámiid ruovttuguovllus. Dáid vuolggasajiid vuodul ekologalaš, ekonomalaš ja sosiálalaš dásis sámiin leat áitagat bastevaš ovdáneamis. Sámiid kultuvrralaččat bastevaš ovdáneapmai gullet buot bastevaš ovdáneami bealit iige sámekultuvra leat bastevaš vuodu alde, jos oktage dán bastevaš ovdáneami beliin báhcá ollašuvakeahhtá. Sámekultuvra ja dasa gullevaš árbevirolaš eallinvuohki leat oppa áigge áitojuvvon. Dearvvasvuohtha ja dorvvolašvuohtha – dievaslaš riikkavulošvuohtha gáibiditge guoskevaš árvvoštallama mielde dan, ahte sámiid sajádat eana- ja čáhcevuogitvuodaid hárrái galgá ordnejuvvot. (Kestävän kehityksen kansallinen kokonaisarvio. Suomen ympäristö 623. Ympäristöministeriö 2003 s. 99-100 ja 150-151)

Suopma ja Ruotta leaba jagi 1994 Eurohpá Uniovnna searvansoahpamuša oassin váldán vuhtii sámiid sajádaga álgoálbmogin beavdegirjji nr 3 vuodul. Dasa lassin Eurohpá Uniovdna lea jagi 2000 vuodđorivttiidgirjjistis dan 22 artihkkalis čatnasan gudnejahttit kultuvrralaš, oskui guoskevaš ja gielalaš mánggahápmásašvuoda. EU:a kommišuvdna lea ásahan sorjjakeahtes áššedovdiid fierpmádaga gozihit vuodđorivttiidgirjji čuovvuma ja raporteret jahkásaččat kommišuvdnii vuoigatvuodaid ollašuvvamis. Iežaset raporttas jagis 2003 áššedovdit almmuhedje kommišuvdnii iežaset fuola sámiid álgoálbmotvuoigatvuodaid ollašuvvamis eatnamii ja árbevirolaš guovlluidasaset, dasgo boazodoallu, guolástus ja meahcebivdu leat erenoamáš dehálaččat sámekultuvrii ja sin identitehtii álgoálbmogin. (Synthesis report: Conclusions and recommendations on the situation of fundamental rights in the European union and its member states in 2003. 4 February 2003; Reference CFR-CDF.Conclusions.2003en)

Eurohpá vehádatrápmasoahpamuša goziheaddji ministtarkomitea gávnnašii 2001:s soahpamuša ollašuvttimis Suomas ahte eanaoamastanvuoigatvuhtii guoskevaš áššiid čoavdima manñoneapmi lea dagahan riidduid. Ministtarkomitea čujuhii dasa lassin dasa ráðdeaddi komitea cealkámuššii, mas komitea gávnnaš boazodoalu, guolástusa ja meahcebivddu mávssolašvuoda sámiide, man dihte eanavuoigatvuodagažaldaga čoavdin mearkkaša erenoamáš ollu sámekultuvrra suodjaleapmai ja sámiid identitehtii álgoálbmogin. Komitea ávžžuhii Suoma čoavdit eanavuoigatvuodanáku farggamusat nu, ahte dat veahkeha sámekultuvrra suodjaleami muhto ii goittotge čuoze ii-sámiid vuoigatvuodaide. (Resolušuvdna ResCMN(2001)3)

KP-soahpamuša čuovvuma goziheaddji ON:a olmmošrivttiikomitea celkkii 2004:s Suoma addin raportta geažil loahppaárvalusainis das, mo Suopma lea čuvvon oktasašsoahpamuša mearrádusaid. Komitea anii vahágin dan ahte ii lean ožžon čielga vástádusa sámiid vuoigatvuođain álgoálbmogin (vuodđolága 17 artihkkala 3 čuokkis) oktasašsoahpamuša 1 artihkkala olis. Komitea geardduhii iežas fuolastuvvama das, ahte oassebealit eai leat lihkostuvvan čovdit sámiid eanaoamastanvuoigatvuođaid ja lei fuolastuvvan maiddái dain mánggain almmolaš ja priváhta eanageavahanhámiin, mat čuhcet sámiid árbevirolaš ealáhusaide – erenoamážit boazodollui – ja bidjet vára sámiid árbevirolaš kultuvrra ja eallinvuogi ja ná sin identitehta. Komitea mielas Suopma galggašii ovttasráđiid sámiiguin duođaid bargagoahtit oažžun dihte eanavuoigatvuođanákkus heivvolaš čovdosa, mas váldojuvvo doarvái bures vuhtii dárbu seailluhit sámiid identitehta nugo oktasašsoahpamuša 27 artihkkalis daddjojuvvo. Seammás komitea bivddii ahte Suopma ii álggáše doaimmaide, mat sáhtášedje ovddalgihtii čuohcit sámiid eanavuoigatvuođagažaldaga čovdimii. (Olmmošrivttiikomitea 82. čeahkin golgotmánu 18. beaivi – skábmamánu 5. beaivi 2004)

Sámiide čuohcci vealaheapmi lea vehádatáirasa doaimmahaga mielde iešlági dáfus struktuvrralaš ja laktása sámiid eanageavaheami hárrái dábálaččat ja boazodoalu hárrái sierranassii lálkaásaheami ja hálldahusa struktuvrraide. (Riikka Tella: Etnisen syrjinnän vastaisen neuvonnan kehittäminen. Vähemmistövaltuutetun julkaisusarja 1. Vähemmistövaltuutettu. Helsinki 2005 s. 42)

ON:a raporterejeaddjin doaibman professor Martin Scheinin lea árvoštallan boazosámiid sajádaga maiddái ON:a oktasaščoahkkima giedahallanvuloš ON:a olmmošrivttiidráđi árvalusa ektui ON:a álgoálbogiid guoskevaš cealkámuššan. Cealkámušárvalusa 7 artihkkalis (dán áigge 8 artihkal) leat mielde vihtta sierralágan doaibmavuogi, mat gullet ”kultuvrralaš álbmotgoddin” -doahpaga vuollái. Scheinin gávnaha ahte Suoma lálhkamearrádusat ja stáhta eará doaimmat sámi boazodoalu ektui devdet dán viđa čuoggás golbma: jearaldat lea sámeálbmoga iešlági ja intergritehta biehttaleamis, sin kultuvrra vuodđun leahkki guovddáš luondduriggodagaid duššindahkamis ja stáhta ollašuhttin álgoálbmoga bággosuddadeamis váldoálbmogii.

4. Sámekultuvrra vuhtii váldin Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki – Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplánas

Sámiid sajádat iežaset kultuvrra ovddasteaddjin lea Sámedikki mielas mealgat hedjonan jagi 1991 rájes, dan maŋŋá go Meahciráđđehusas šattai fitnodatlágádus, nuppeláhkai go plánaárvalusas čuoččuhuvvo (s. 104). Ekonomalaš ja ekologalaš perspektiiva deattuhuvvo ja boazodoallu oažžu uhcit fuopmášumi. Nu gohčoduvvon lustageavaheami, guolástusa ja meahcebevddu hárrái Meahciráđđehusa doaibma ii riekta heive dainna ahte sámiide lea vuodđolága vuodđovuoigatvuohtan dorvvastuvvon riekta bajásdoallat ja ovddidit iežaset kulturhámi ja bargat dasa guoskevaš árbevirolaš ealáhusaiguin. Luonddaturismii, lustageavaheapmái ja gámpáhuksemii gusket oktiibuot čieža árvalusa (s. 50-51), go fas bohccuid suodjaleapmi eará eanageavaheami vuostá ii leat váldojuvvon vuhtii plána árvalusain (s. 26), vaikko nu čuoččuhuvvo dahkkojuvvon (s. 134). Dáluhis sámiid opmodatdorvvu návddašeaddji vuoigatvuohta guolástussii ja guolástusa hálldašeapmái ii leat váldojuvvon vuhtii. Dát guoská erenoamážit nuortalaččaide ja daidda anáraččaide, geain ii stuorrajuohtodálu vuodul leat vuoigatvuohta guolástussii ja dan hálldašeapmái.

Plánas leat heivehuvvon eanageavahan- ja huksenláhkii vuodđuduvvi riikkadási guovlluideavahanulbmiliid oppalaš- ja sierraulbmilat. Guktot dát ulbmilat leat goittotge áddejuvvon boastut juogaláhkai stáhta eiseválddiid geatnegahttin, vaikko geatnegahttimat gusket dušše sierraulbmiliidda (s. 16-17). Plánas lea áddejuvvon menddo oppalaš dásis eanageavahan- ja huksenlága mieldásaš eanagoddeláva (ovddit guovlolávva) vuoigatvuodaváikkuhus (s. 14) Meahciráddehusa plánemis. Ovdamearkka dihte mohtorgielkájohtolagaid hárrái gieskat dohkkehuvvon dikšun- ja geavahanplána lea vuodđun johtolaga vuodđudeapmái meahcceguvlui eanagoddelávas iige nuppegežiid. (Gč. meahcceguovlolága 5 §:a 1 momeanta meahccejohtaluslága (1710/1995) 13 §:a 2 ja 4 momeantta ektui).

Sámiid ruovttuguvlui ja sámekultuvrii guoskevaš riikkadási guovlluideavahanmearrádusa váldin tekstii maŋálgihitii árvalusa gergema maŋŋá (s. 16-17) ii leat vel daninassii rievddadan dan duohtaášši ahte plánas lea juo ovdal deattuhuvvon boastut mohtorfiervrruiguin dáhpáhuvvi ja fitnodatdoibmii vuodđuduvvi ng. luonddaturismma ovddideapmi, go fas meahcceguovlolága ákkastallamiin lea sáhka vánddardeamis ja lustageavaheamis, maiguin meahccejohtaluslága mielde eai oaivvil meahccejohtalusa, muhto nuppegežiid. Meahccejohtaluslága ulbmilinhan (1 §) lea ”eastadit daid headuštusaid, mat čuhcet lundui, birrasii, luondduealáhussii, oppalaš lustageavaheapmái dahje ...eará ovdui mohtorfiervrruid geavaheami dihte meahcis ...” Nuppe dáfus fas plánaárvalus ii sihkkarastte nuortalaččaide vuoigatvuoda geasiáigásaš meahccejohtalusii ii oppa nuortalašlága mielde vuodđuduvvon doarjjabáikkiidege Njávddama nuortalašguovllus (s. 59).

Mii galggašii dahkkojuvvot

1. Gálddoavvi dikšun- ja geavahanplána galggašii Meahciráddehusa gárvvistan plánan vuodđuduvvat gustojeaddji láhkii dego odasmahtton ***meahciráddehusláhkii*** ja láhkaásaheami ollisvuhtii, masa gullá maiddá ovttaárvosašvuodalahka (21/2004).

Plána galggašii ***ovttaárvosašvuodalahka*** 1 ja 2 §:a mielde ovddidit ja dorvvastit ovttaárvosašvuoda ollašuvvama lága heivehansuorgái gullevaš vealahandiliin, mat gusket sámiid iehčanas ámmáhiin dego boazodoaluin barganvejolašvuodaide (stáhta hálddašan meahcceguovllus). Lága riikkabeaigiedahallamis Riikkabeivviid bargoeallin- ja dásseárvováljagoddi celkkii smiehtamušastis (TyVM 7/2003 vp): ”Eiseválddit galget mearredidolaččat ovddidit sámiid vejolašvuodaid bargat boazodoaluin ja háhkat dainna áigái boaduset.”

Plánas galggašii váldit vuhtii ***Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma 2006***. Diimmá giđa dohkkehuvvui bistevaš ovdáneami doaibmagotti barggu boadusin riikkadási bistevaš ovdáneami strategiija: ***”Bistevaš válljemiid guvlui. Riikkadásis ja globálalaččat bistevaš Suopma.”*** (VNK:n julkaisusarja 5/2006) Doaibmagotti njunušin lea leamaš oaiveministtar Matti Vanhanen. Stáhtaráddi dagai 14.12.2006 prinsihppamearrádusa dán strategiija ollašuhttimis.

ČUOVUS 1. 8(8)

Strategiija oasis 5.1.8 Luondduriggodagaid kultuvrralaš mearkkašupmi (s. 69) gávnnavuvvo ahte sámít ássat iežaset ruovttuguovllus nu, ahte leat juohkásan golbman giellajoavkun. Sámekultuvrra vuodđun leat álgoálbmoga árbevirolaš ealáhusat boazodoallu, meahccebivdu ja guolástus. Friddja guodoheapmái vuodđuduvvi boazodoalu, mii lea sámiid lassin anus maddái boazodoalloguovllu eará ássiid gaskkas, leat geahččalan heivehit oktii eanageavahanhámiiguin, dego vuovdedoaluin ja turismmain. Sámediggi lea dohkkehan bistevaš ovdáneami odđa prográmma (2006), mas ovdanbuktojuvvojit linnjemat ee. sámiid ruovttuguovllu luondduriggodatpolitihka ja eanageavaheami plánema hárrái. Dán vuodu alde ee.:

- Kultuvrralaš bistevašvuoda perspektiiva ja Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma linnjemat váldujuvvojit vuhtii Eana- ja meahccedoalloministeriija luondduriggodatstrategiija (2002) beivedettiin
- Láhččojuvvon meannudanvuohki, mainna Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma linnjemat váldujuvvojit vuhtii sámiid ruovttuguovllu luondduriggodatpolitihkas ja eanageavaheami plánemis.

Dalle go árvvoštallojuvvo **dorvvastandássi** eiseválddiid doaimmain sámekultuvrrain bargama dorvvastan dihte, de Gálddoavvi dikšun- ja geavahanplánas galggašii giddejuvvot erenoamáš fuopmášupmi sámiid dálá sajádahkii (ovdalis čuokkis 3).

Ságadoalli

Pekka Aikio

Láhkačáli

Heikki J. Hyvärinen

(Cealkámuša birra mearridii 2.1.2007 ságadoalli Pekka Aikio)

Plánenčoahkkimiin ja eará oktavuodain ovdanbohtán oainnut ja daid vuhtiiváldin pláνας

Go plánen álggahuvvui skábma–juovlamánus 1998, de báikkálaš olbmuid dollojuvvui diedihanja ságastallandilálašvuohta. Plánaárvalus gárvvásmuvai njukčamánu 2003 ja dat ovdanbuktojuvvui čanasjoavkkuide ja báikkálaš ássiide čuovvovaččat:

- Ohcejoga gieldda ovttasbargojovkui 26.3.2003
- Anára gieldda ovttasbargojovkui 27.3.2003
- Gálddoaivvi bálgosii 7.4.2003
- Muttošjávrris bálgosii 8.4.2003
- Njávdáma bálgosii 8.4.2003
- Nuortalašráddái 9.4.2003
- Báikkálaš ássiide gilledilálašvuođain
 - Gápmasis 9.6.2003
 - Čeavetjávrris 12.6.2003
 - Ohcejogas 16.6.2003
- Ohcejoga guolledoalloráddádallangoddái 7.7.2003
- Anára guolledoalloráddádallangoddái 8.7.2003
- sámedikki ovddasteaddjiide (lágasmearriduvvon ráddádallan) 21.8.2003

Plánii bohtán rievdadusat ovdanbuktojedje Ohcejoga ja Anára gielddaid ovttasbargojoavkkuide 2.9.2003.

Dása leat merkejuvvon čoahkkimiin ovdanbohtán árvalusat plána birra, rievdadussávaldagat ja eará kommeanttat ja dat, mo dat leat váldojuvvon vuhtii pláνας. MR = Meahciráddehus.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁDDEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUVVON VUHTII PLÁNAS
OHCEJOGA OVTTASBARGOJOAVKKU ČOAHKKIN 26.3.2003	
6 Luonddaturisma ja lustageavaheapmi Ohcejoga lahkosiin livččii dárbu gohtái, mas omd. skuvlamánáid sáhtášii láidestit luonddu dovdamii.	-Ohcejoga lustageavahanguovlu heivešii bures ulbmilii. Dat ii gula meahcceguvlui. Nuba ii gieđahallo dán pláνας. +Eai rievdadusat plánii.
9 Fuođđodikšun ja meahccebivdu Árvalusčuoggái vihtta árvaluvvo ahte Meahciráddehus galgá ráddádallat beanaguovlluid birra dárkileappot bálgosiiguin ja áššáigullelaš siiddaiguin.	+Lasihuvvon plánii.
Árvalusčuoggái vihtta árvaluvvo ahte osolašgottiid galggašii váldit mielde meahccebivdoráddádallamiidda.	-Meahciráddehus ii mearrit priváhtaeatnamiid meahccebivdoáššiin. +Eai rievdadusat plánii.
13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi Plánii árvaluvvo lasihuvvot boares gámmiid divvun dahje huksen boares báikkiide báikkálaš ássiid atnui meahcástan-, guolástan- ja murjendoarjábákin.	-Ovdal vejolaš fitnu galgá plánet dárkilit, gii hukse, gosa huksejuvvu ja gii gámmiid fuolaha. +Lasihuvvon plánii árvalusčuokkis gávcci. Boares gámmiid sáhtá ordnet dahje hukset ođđasit boares báikkiide eanemustá golbma Gálddoaivvi guvlui.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNÁS
ANÁRA OVTTASBARGOJOAVKKU ČOAHKKIN 27.3.2003	
6 Luonddaturisma ja lustageavaheapmi	
Prográmmabálvalusfitnodagaide ii galggašii miedihit doarjjabáikelobiid ollege Anára gieldda beallai, dasgo dat sáhttet šaddat bissovaš/fásta doarjja-báikin. Doarjjabáikkii eai galggašii šaddat miehtá, muhto dat galggašedje čohkkejuvvot dihto guovlluide.	-Lobit livčče guhkimustá soames mánotbadjái ja guovlu dárkki-stuvvošii lobi nohkama maŋŋá. Ná sihkkarastošii ahte eai beasa šaddat bissovaš rusttegat. Galgá dalán seahkanit áššái, jos dakkárat gávdnojit. Lohpi sáhtá álo gessojuvvot eret iige dat atte vuoigatvuođa eanavuđđui. +Rievdaduvvui plánii nu, ahte prográmmabálvalanfitnodagaide sáhtá miedihit gaskaboddosaš doarjjabáikkiid dušše lusta-geavahanavádahkii.
13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi	
Árvaluvvui ahte goas nu lobiheamet huksejuvvon visttiide ii galggašii dahkat geavahanvuoigatvuođasoahpamušaid (dahkojuvvon lágahis-vuođaid ii sáhte dohkkehit maŋalgihitii).	-Čielggaduvvo dárkkilit visttiid geavahanulbmil. +Eai rievdadusat plánii.
Jos lobihi visttiid joavkkus leat lavdnjegámmet, mat sirdašuvvet áhčis báikegottis ássi bárdnái, de daid sáhtášii dohkkehit dainna eavttuin ahte buot buhtadusat dain máksojuvvot máhcevaččat.	+Eai rievdadusat plánii.
Visttiid árbevirolaš návddašemiid galggašii čielggadit.	+Eai rievdadusat plánii.
Jos árvalusčuokkis čieža dohkkehuvvo, de dasa galgá lasihit eavttu ahte visttiide galgá háhkat maiddái gieldda huksenlobiid.	+Lasihuvvon plánii.
GÁLDDOAIVVI BÁLGOSA ČOAHKKIN 7.4.2003	
6 Luonddaturisma ja lustageavaheapmi	
Árvalusčuokkis čieža evttohuvvo rievdaduvvot nu ahte prográmma-bálvalusfitnodagaide sáhtá addit lobiid doallat doarjjabáikkiid oanehis áiggi ain hávil lustageavahanavádagas dastán mohtorgielkávuojáhagaid dahje vánddardanjohtolagaid lahkosiin.	+Rievdaduvvon plánii.
8 Guollečáziid dikšun ja guolástus	
Galgá dárkkistit ahte boazodállolágas lea máinnašupmi guolástusas.	-Boazodoalu ja luondduealáhuseid ruhtadanlágas máinnašuvvo guolástus oassin luondduealáhusein. +Eai rievdadusat plánii.
10 Johtalus ja johtaleapmi	
Galgá ságastallat das ahte leago vejolaš jávkadit anus Ohcejogas vuojáhgaid, maidda miedihuvvojit báikegoddelaččaide geasiáigásaš meahcejohtaluslobit.	-Meahciráđdehus ságastallá áššis eará čanasjoavkkuiguin. +Rievdaduvvon plánii maŋnelis sohppojuvvon vuogi mielde nu, ahte vuojáhat jávkaduvvo eret anus Buksajávri ja Njuohkarjávri gaskkas.
13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi	
Ságastallui árvalusčuokkis gávccii birra. Gámmeid ii oaččo ordnet. Jos gámmeid goittotge ordnejuvvot, de ordnejuvvot dušše dakkár gámmeid, mat leat dastán geainnuid dahje johtolagaid lahkosiin.	-Plána addá vejolašvuođa ordnet boares gámmeid báike-goddelaččaid atnui (eanemustá 3 Gálldoaivvis) meahcebevuddu, guolástusa ja murjema várás, jos fidnu álggahuvvo. +Lasihuvvon plánii ahte ordnenvuloš gámmeid galggašedje leat vejolašvuođaid mielde geainnuid dahje dálá vuojáhgaid lahkosiin.
Fállejoga gámpá galggašii ovdeštuvvot.	+Eai rievdadusat plánii.
Čohkavári boares bigálusguovllu gámppeid sáhtá gaikkodit.	-Gámppeid leat gaikkoduvvon ja guovlu čorgejuvvon geassit 2003. +Eai rievdadusat plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
NJÁVDÁMA JA MUTTOŠJÁVRRI BÁLGOSIID ČOAHKKIN 8.4.2003	
4 Eanageavaheami avádagat	
Čeavetjávrrí–Buolbmátjávrrí gaskasaš guovlu lea ollásit lusta-geavahanavádagas, Dat lea measta Njárdáma bálgosa geasse-ja čakčaguhtonguovllu siste. Avádaga galggašii baskkidit dušše johtolagaid lahkosiidda.	+Rievdaduvvon plánii.
6 Luonddaturisma ja lustageavaheapmi	
Árvaluvvui ahte lobiid meroštallama vuodđun Meahciráđđehus gullá guovllu bálgosa ja dárbbu mielde eará čanasjoavkkuid.	+Rievdaduvvon plána árvalus nr 7.
7 Boazodoallu	
Plána árvalussii háliidedje fámolet sátnehámi.	+Plána árvalusaide lasihuvvui ahte Meahciráđđehus bivdá bálgosiid cealkámušaid eanageavahanáššiin.
Plána ávžžuhusaide čuoggái guokte árvaluvvui ahte erenoamáš hohpolaš ášši lea maiddá dutkat meahccebivddu váikkuhusa boazodollui.	+Lasihuvvon plánii.
8 Guollečáziiid dikšun ja guolástus	
Plána árvalusčuoggái guokte evttohuvvui lasihuvvot ovttasbargo-guoibmin maiddá Nuortalaččaid siidačoahkkin.	+Lasihuvvon plánii.
Plána ávžžuhusaide evttohuvvui ovttasbarggu lasiheami norga-laččaguin.	+Eai rievdadusat plánii.
9 Fuodđodikšun ja meahccebivdu	
Olgobáikegoddelaččaid meahcástan-lobiide galggašii lasihit ahte stuorra bivdobeatnagiidda galggašii lea bákkolaš njunneskuohppu.	-Meahciráđđehusa miedihan lobit olgobáikegoddelaččaide leat rievssatlobit. Bivddus geavahuvvojit čuožžu beatnagat. +Eai rievdadusat plánii.
Njárdáma bálgosa meahcástanguovlo-ráddjehusat ledje mannan bivdobadji áigge lihkestuvvan. Doaivu mielde boahpteáiggisge sáhttet ráđđádallat seamma bures.	Jahkásaš ráđđádallanvuohki joatkašuvvá. +Eai rievdadusat plánii.
Muttošjávrrí bálgosa siste livččii dárbu gáržžidit beanabivddu guhtonguovllu davágeahčen.	Sohppojuvvo jahkásaččat bivddu lágideapmái guoskevaš ráđđádallamiin. Merkejuvvon plánii ahte jahkásaš beanaguovlluin Meahciráđđehus ráđđádallá dárbbu mielde bálgosiiguin. +Eai rievdadusat plánii.
Plána árvalusčuoggá vihtta hárrái gávnnavuvvui ahte bálgus lea virggálaš ráđđádallanguoibmi, mii dárbbu mielde bovde siidagottiid ovddasteaddjiid mielde ráđđádallamiidda.	-Ovddit sávaldagaid mielde plánii lea merkejuvvon ahte Meahciráđđehus bovde bálgosiid siidagottiid ovddasteaddjiid bivddu lágideapmái guoskevaš ráđđádallamiidda. +Rievdaduvvon plánii nu ahte bálgosat sáhttet dárbbu mielde bovdet siidagottiid ovddasteaddjiid ráđđádallamiidda.
Beanavuoddjit leat giksin. Geavahit ee. Meahciráđđehusa ávdinstobuid doarjjabáikin.	-Plánas lea daddjojuvvon ahte goziheami galggašii buoridit. Beanavuodjinfitnodatdoaimma várás galgá leat lohpi, ja nuba fitnodagat galggašedje soahpat Meahciráđđehusain. Plána ávžžuhusaide lea merkejuvvon ahte beanavuodjindoaimma ii boazodoalloguovllus sáhte gullat juohkeolbmovuoigatvuođaide. Dát gáibida rievdadusaid láhkamearrádusaide. Áššis lea diedihuvvon birasministerijai. +Eai rievdadusat plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MR:SA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
NJÁVDÁMA JA MUTTOŠJÁVRRI BÁLGOSIID ČOAHKKIN 8.4.2003	
10 Johtalus ja johtaleapmi	
Árvaluvvui ahte galggašii čavget njuolggadusa oažžut johtit 5 kilomehtera siste giddodahkii ja giddodagas eret. Giddodagas galggašii oažžut johtit dihto jávrride viđa kilomehtera siste dušše dihto vuojáhagaid mielde.	+Rievdaduvvon plánii árvalus nr 4.
Árvaluvvui ahte njealjejuvllat-vuojáhagaid sáhtášii ordnet, muhto ii biillaiguin vuodjima várás.	-Plána árvalusaide čuoggái gávccii lea merkejuvvon ahte Meahci-ráđdehus sáhtá hukset dárbbášlaš báikkiide oanehis vuojáhagaid njealjejuvllagiid várás, amas meahcci gollat. +Eai rievdadusat plánii.
Fanasluoitinbáiki Idjajávrrí geainnu geahčen lea heajos ortnegis.	-Fanasluoitinbáikkis galgá fuolahit Anára gielda. Diedihuvvo áššis gildii. Áššis almmuhuvvui Anára gielda eanahuksenmeaštárii. +Eai rievdadusat plánii.
NUORTALAŠRÁĐI ČOAHKKIN 9.4.2003	
4 Eanageavaheami avádagat	
Čeavetjávri–Buolbmátjávri gullá ollásit lusta-geavahanguvlui. Dat lea measta ollásit Njáv-dáma bálgosa geasse- ja čakčaguhtonguovlu. Árvaluvvui ahte lustageavahanavádaga galg-gašii baskkidit dušše johtolagaid lahkosiidda.	-Ášši lea ovdanbukton maiddá dain ráđđádallamiin, mat Meahciráđdehusas leat leamaš Njáv-dáma ja Muttošjávrrí bálgosiiguin. +Rievdaduvvon (bálgosiid dahkan) ovddit árvalusaid mielde plánii.
6 Luondduturisma ja lustageavaheapmi	
Plána árvalusaide nr 7 galggašii dárkkálmuhttit, man guhká oažžu guhkimustá doallat gaskaboddosaš doarjjabáikki. Árvaluvvui ahte guokte mánotbaji lea guhkimus áigi.	+Lasihuvvon plánii.
Logu 6.8 mihttomeriide ja doaibmabihuide lasihuvvo, ahte Meahci-ráđdehus lea fásta mielde Čeavetjávrrí árbevierrodálu ovddideamis.	+Lasihuvvon plána mihttomeriide ja doaimabijuide čuokkis 3.
Logu 6.8 mihttomeriide ja doaibmabijuide lasihuvvo, ahte Meahci-ráđdehus duvdá luondo- ja kulturguovddášfidnu ollašuvvama Čeavet-jávrris. Meahciráđdehus skenke huksenmuorraávdnasiid kultur-guovddáža huksema várás.	+Lasihuvvon plána mihttomeriide ja doaimabijuide čuokkis 4.
8 Guollečázid dikšun ja guolástus	
Plána árvalussii nr 2 háliiduvvui lasihuvvot ovtasbargu nuortalaččaid siidačoahkkimiin.	-Ášši lea ovdanbukton maiddá dain ráđđádallamiin, mat Meahci-ráđdehusas leat leamaš Njáv-dáma ja Muttošjávrrí bálgosiiguin. +Lasihuvvon plánii (bálgosiid dahkan) ovddit árvalusa mielde.
Plána ávžžuhusaide galgá lasihit, ahte nuortalaččaid siidačoahkkín galgá válđojuvvot mielde guolástanguovlo-ráđđádallamiidda nuortalašguovllus.	-Guolledoalloráđđádallangotti nammada TE-guovddáš, nuorta-laččaid ovddasteaddji mielde áššedovdin. Lágasmearriduvvon guolástanguovllu lahtut leat guolástangottit, čáhceguovlluid eaiggádat ja ámmát- ja lustabivdiid ovddasteaddjit. +Lasihuvvon plána ávžžuhussii nr 2.
9 Fuodđodikšun ja meahccebivdu	
Go ráđđádallo meahccebivddu lágideamis ja čuovvumis nuortalaš-guovllus, de nuortalaččaid siidačoahkkín galggašii beassat leat mielde ráđđádallamiin.	-MR lea bovden nuortalaččaid ovddasteaddji ráđđádallamiidda. +Lasihuvvon plána árvalussii nr 5.
10 Johtalus ja johtaleapmi	
Beanavuoddjit dagahit Čeavetjávrrí guovllus vátisvuodaid ee. nu, ahte geavahit ávdinstobuid doarjjabáikin. Dán ášši njulgen dihte galgá dalán bargat juoidá. Beatnagat leat goddán maiddá bohccuid.	-Beanavuodjinfitnodagaiguin galggašii soabadit áššis. Plána ávžžuhusaide čuoggái golbma lea merkejuvvon ahte beana-vuodjindoaima ii sáhte vuodđuduvvat boazodoalloguovllus juohkeolbmovuogiatvuodáide. Dát gáibida rievdadusaid láhkamearrádusaide. Áššis lea diedihuvvon birasministerijai. +Eai rievdadusat plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
NUORTALAŠRÁÐI ČOAHKKIN 9.4.2003	
10 Johtalus ja johtaleapmi	
Lohpeeavttun galggašii dárkkálmuhttit, gos oažžu vuodjit báikkálaš olbmuid fárus.	-Lohpeguovlu meroštallo lohpaí. +Eai rievdadusat plánii.
Galgá dárkkálmuhttit, gii lea "guovllu bures dovdi" oahpisteaddji.	-Oahpisteaddji galgá leat báikegoddelaš ja son galgá leat fárus meahcis. +Eai rievdadusat plánii.
Árvalussii nr 4 háliidedje dakkár rievdadusa ahte galggašii čavget njuolggadusa oažžut johtit viđa kilo-mehtera siste giddodahkii ja giddodagas eret. Giddodagas galggašii oažžut johtit dihto jávrride viđa kilo-mehtera siste dušše dihto vuojáhagaid mielde.	-Ášši lea ovdanbukton maiddáí ovdal dain ráđđá-dallamiin, mat Meahciráđđehusas leat leamaš Njávdáma ja Muttošjávrri bálgosiiguin. +Rievdaduvvon plánii (bálgosiid dahkan) ovddit árvalusa mielde.
Jos vuojáhtlohpi viiddiduvvo, de bálgosii galggašii almmuhit, gosa lobit leat mieđihuvvon ja man ollu.	-Beaivválaš eallimis hui váttis ollašuhttit. Prinsihpat sierraeavttuid mieđiheapmái leat guorahallon Meahciráđđehusa ja bálgosiid ovtasbargobeivviin. +Eai rievdadusat plánii.
Plána ávžžuhussii nr 3 evttohuvvui lasihuvvot ahte nuortalaččaid siidačoahkkin guottiha nuppástusa láhkamearrádusaide beanavuodjima ektui. Beanavuodjin-doaibma ii sáhte vuodđuduvvat boazodoalloguovllus juohkeolbmovuogiatvuodáide.	+Lasihuvvon plánii.
11.2 Málbmaohcan ja ruvkedoaima	
Árvaluvvui lasihuvvot plána ávžžuhusaide ahte nuortalašguovllus galggašii ráđđá-dallat maiddáí nuortalaččaid siidačoahkkimiin rogganválnlohpeohcamušaid birra.	+Lasihuvvon plánii.
11.3 Eanaávdnasiid váldin	
Árvaluvvui ahte lasihuvvojit nuortalaččaid vuogiat-vuodát váldit eanaávdnasiid.	+Lasihuvvon plána árvalussii nr 2.
14 Goziheapmi	
Árvaluvvui ahte bálgosat ruhtaduvvošedje mielde goziheapmái. Goziheami galggašii buoridit.	-Plána ávžžuhusas leat sávvan lasi resurssaid goziheami buorideapmái. Diehtojhtin bálgosiid ja Meahciráđđehusa gaskkas ovddiduvvo ainge. +Eai rievdadusat plánii.
ALMMOLAŠ DILÁLAŠVUOHTA GÁPMASIS 9.6.2003	
Dilálašvuhtii eai bohtán olbmot.	
ALMMOLAŠ DILÁLAŠVUOHTA ČEAVETJÁVRRIS 12.6.2003	
6 Luondduturisma ja lustageavaheapmi	
Njáv dánjohkii galggašedje farggamusat hivssegat.	-Njáv dánjoga lustaguolástusa ovddidanfidnu lea jođus. Jos fidnu ollašuvvá, de rusttegiid sáhtá lasihit lustageavahanavádahkii. +Eai rievdadusat plánii.
9 Fuodđodikšun ja meahccebivdu	
Manin olgobáikegoddelaččat eai oččošii bivdit juoga guovllus beatnagiiguin, go báikegoddelaččat ožžot. Olgobáikegoddelaččaid beatnagat leat dávjá buorebut skuvlejuvvon ja buorebut eaiggáda geahču vuolde go báikegoddelaččaid beatnagat. Badje-olbmuid ii oččošii guldalit liiggás dán áššis. Árvaluvvui ahte bivdolohpe- ja gioldoguovlluid birra galggašedje kárttat omd. gili almmuhusdávvalii.	-Meahciráđđehus soahpá jahkásaččat bivddu lágiideamis ráđđádallamiin, main leat mielde fuodđodikšunovttastusat, bálgosat, sámediggi, báikkálaš bivddus goittot oasi áigái boadusteaset oažžu turista-fitnodagat, vejolaš ámmátbivdit ja nuortalašguovllus nuortalaččaid ovddasteaddji. +Eai rievdadusat plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
ALMMOLAŠ DILÁLAŠVUOHTA ČEAVETJÁVRRIS 12.6.2003	
9 Fuodđodikšun ja meahccebivdu	
Árvaluvvui ahte mohtorgielkká siidui giddejuvvo dohpi, jos lea lohpi fievrridit vearjju mohtorgielkkás.	-Meahciráđđehus ii miedit vearjoguoddinlobiid. Daid miediha leansmánni. Lobit leat hui rájálaččat ja čadnojuvvon dárkilit dihto beaivemeriide ja diibmoáiggiide. +Eai rievdadusat plánii.
10 Johtalus ja johtaleapmi	
Njealjejuvllatvuojahaga Hahpatjávri–Vuoskkojávri geahcái galggašii lágidit biilaparkerema nu, ahte biillat eai govččašii njealjejuvllatvuojahaga. Dassín lassín galggašedje leat oahpistanrusttegat stivret parkerema.	-Guovlu ii gula meahcceguvlui. Parkerenguovllu ordnen lasihuvvo fidnoplánii. +Eai rievdadusat plánii.
Beanavuoddjit leat dagahan váttisvuođaid. Beatnagiid dollet gilis almmá lobi haga. Beatnagat leat baikkašan miehtá. Beanavuodjin-fitnodagat geavahit ávdinstobuid doarjjabáikin. Beatnagat ruohtahit bohccuid ja leat juoba goddán daid.	-Plána ávžžehusaide čuoggái golbma lea merkejuvvon ahte beanavuodjin ii sáhte boazodoalloguvllus vuodđuduvvat juohkeolbmovuogiatvuođaide. Dát gáibida rievdadusaid láhkamearrádusaide. Áššis lea diedihuvvon birasministerijai. +Eai rievdadusat plánii.
13 Geavahanvuogiatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi	
Galggašii ovttas smiehttat, mii gehččojuvvo dakár nuortalašdoarjjabáikin, masa ii dárbbasuvvo Meahciráđđehusa lohpi (fierbmesuojit jed.).	-Ášši birra lea dollojuvvon čoahkkin Avvilis 7.10.2003. +Eai rievdadusat plánii.
14 Goziheapmi	
Goziheami galggašii buoridit.	-Plánas leat ávžžuhan lasi resurssaid goziheapmái. +Eai rievdadusat plánii.
ALMMOLAŠ DILÁLAŠVUOHTA OHCEJOGAS 16.6.2003	
9 Fuodđodikšun ja meahccebivdu	
Lohku 4.3.1: "Guovllu šattolašvuođagokčasa gollan váikkuha fuodđoealliid biepmu kvalitehtii ja mearrái." Bohccos dahkkojuvvo rihkolaš billár. Boazu ii leat billár.	-Cealkka biddjojuvvo plánii eará hápmái. +Rievdaduvvon plánii.
10 Johtalus ja johtaleapmi	
Láktasajiin meahccevuojahagat govdot. Árvaluvvui ahte Ohcejogasmeahccevuojahagaide ráhkaduvvojit meahccebiilarovit.	-Nuppe dáfus roviid ráhkadeapmi hehte luonddu gollama, nuppe dáfus fas johtaleami. Roviid ráhkadeapmi šaddá hui divrrasin. Vuojáhagaid ordnen manná meahcceguvlolağa ulbmiliid vuostá. +Eai rievdadusat plánii.
Gálddoavvi bálggus árvalii čoahkkimis 7.4. ahte meahcceguvllu čađa manni geasiáigásaš vuojáhaga sáhtášii váldit eret anus.	-Almmolaš dilálašvuođas eai árvalusa vuostálastán. Vuojáhagat váldojuvvo eret anus Buksajávri ja Njohkarjávri gaskkas. +Rievdaduvvon plánii.
Árvaluvvui ahte dat, mii mearrida dáid meahccevuojahagaid geavaheamis, galggašii fitnat oahpásmuvvamin daidda. Galggašii guorahallat, mii dáhphuvvá, jos johtalus lassána vuojáhagaid ordnema dihte.	-Meahciráđđehusa ja birasministeriija ovddasteaddjit fitne dilálašvuođa manjá manjit beaivve oahpásmuvvamin Mierašluobbala ja Veahčajávri gaskasaš meahccevuojahakkii. Gávnnavuvvui ahte vuojáhagat eai divvojuvvo. +Eai rievdadusat plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MR:SA KOMMEANTA, MO VÁLDOJ. VUHTII PLÁNAS
ALMMOLAŠ DILÁLAŠVUOHTA OHCEJOGAS 16.6.2003	
13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi	
Árvalusčuoggái gávccii (boares vistit, main eai leat geavahanvuoigatvuođasoahpamušat) árvaluvvui lasihuvvot ahte visti lea oruhahtti dalle, go dat lea registrerejuvvon.	-Árvalusas daddjojuvvo, ahte "Boares visttiide, main ii leat geavahanvuoigatvuođasoahpamuš, sáhtta dahkat eaiggáda ohcama vuođul geavahanvuoigatvuođasoahpamušaid, jos daid dálá dilli ja eaiggádat devdet čuovvovaš ákkaid –."
	+Eai rievdadusat plánii.
Gii beare sáhtta leat girjiin báikegottis. Dát lea váttisvuohta, go visttiide sáhtta dahkat soahpamuša, jos lea báikegoddelaš.	-Árvalusa eará eavttut galget maiddá dievvat. Ii leat doarvái leat dušše báikegoddelaš.
	+Eai rievdadusat plánii.
14 Goziheapmi	
Árvaluvvui ahte sierra čanasjoavkkut láide-stuvvojit fárrui goziheapmái (fuodđodikšun-ovtastusat, bálgosat jna.) Galgá ságastallat gollobuhtadusaid birra.	Plána ávžžuhussii lea merkejuvvon goziheami buoridandárbu.
	+Eai rievdadusat plánii.
Árvaluvvui ahte guolástanguovllu lahtuide addojuvvojit gozihangoarttat. Guolástusa goziheapmái galggašedje lasi resurssat.	Plána ávžžuhussii lea merkejuvvon goziheami buoridandárbu.
	+Eai rievdadusat plánii.
Guolástangottiid ja Meahciráđđehusa ovtasbarggu galggašii lasihit.	Ovtasbargu lasihuvvo ovddežis.
	+Eai rievdadusat plánii.
Galggašii ságastallat eiseválddiid oktasá ságastallamiin, mo goziheami sáhtášii buoridit ja goziheaddjiid logu lasihit.	Plána ávžžuhussii lea merkejuvvon goziheami buoridandárbu.
	+Eai rievdadusat plánii.
Badjeolbmot sáhtášedje gozihit iežaset bargguid oktavuodas.	Plána ávžžuhussii lea merkejuvvon goziheami buoridandárbu.
	+Eai rievdadusat plánii.
MR sáhtášii skuvlet oktasášskuvlemis buohkaid, geat leat mielde goziheamis.	Plána ávžžuhussii lea merkejuvvon goziheami buoridandárbu.
	+Eai rievdadusat plánii.
Vilda gohttensajiid galggašii gozihit eanet.	Plána ávžžuhussii lea merkejuvvon goziheami buoridandárbu.
	+Eai rievdadusat plánii.
Diđoštallui, manin Meahciráđđehus ii gozit meahccefievrohtalusa.	Meahciráđđehus goziha maiddá meahccefievrohtalusa.
	+Eai rievdadusat plánii.
OHCEJOGA GUOLLEDOALLO-RÁĐĐÁDALLANGOTTI ČOAHKKIN 7.7.2003	
8 Guollečáziid dikšun ja guolástus	
Guvlui hohkahit turisttaid luondduriggodagaiguin, maid báikkálaš olbmot leat geavahan čuđiid jagiid.	+Eai rievdadusat plánii.
Deanu guolástusa birra gávnnavuvvui ahte ruovttu-dállui gullelaš vuoigatvuođat leat váldojuvvon olmuin eret.	Deanu guolástus ii guoskka Gálddoavvi meahceguvlui, vaikko vel Deatnu gullá seamma čázádatguvlui.
	+Eai rievdadusat plánii.
Manin Meahciráđđehus čađaha guollegilvimiid, go dasa ii leat dárbu?	Guollegilvimat čađahuvvojit maiddá divrras guollenáliid, dego ovdamearkka dihte rávddu lasihan dihte.
	+Eai rievdadusat plánii.
Árvalusčuoggás vihtta evttohuvvo ahte guolástan-ráddjehusaid dárbblašvuođa galgá dárkilit čuovvut oppa áigge ja dahkat dárbblaš rievdadusaid jahkásaččat. Evttohuvvui ahte rievdadusaid sáhtášii dahkat hárvvebut.	+Rievdaduvvon plánii nu ahte dárbblaš rievdadusat dahkkojuvvojit golmma jagi gaskkaid.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MR:SA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
OHCEJOGA GUOLLEDOALLO-RÁÐÐÁDALLANGOTTI ČOAHKKIN 7.7.2003	
8 Guollečáziid dikšun ja guolástus	
Rievdadusaid dagadettiin galgá váldit vuhtii báikkálaš olbmuid guolástanvuoigatvuođaid.	-Plána árvalusat ja ávžžuhusat leat fámus dálá láhkamearrádusaid mielde. +Eai rievdadusat plánii.
Plána árvalusain guollenáliid lunddolaš lassáneapmi dorrvastuvvo guollenáliid muddema bokte. Dat oaivvilda dan ahte guollenáliid lassáneapmi dorrvastuvvo báikkálaš ássiid bivddu muddema bokte. Báikkálaš ássiid bivddu mudden ja oktasašguolástanvuoigatvuođat rihkkot ja dulbmot báikkálaš ássiid vuoigatvuođaid.	-Guolástusa mudden guoská buot bivdijoavkkuide. Olgobáike-goddelaččaid bivdu muddejuvvon lohpepolitihka bokte, ja lobit vuvdo-juvvojit dušše dihto guovlluide. +Eai rievdadusat plánii.
Lea buorre ahte lágat čuvvojuvvojit, muhto galgá doallat gitta maiddáin dain vuoigatvuođain, mat eai leat láhkii merkejuvvon.	+Eai rievdadusat plánii.
Lustabivdolobiid vuovdin ja guolástanlága mieldásaš oktasaš-bivdovuoigatvuođat rihkkot báikkálaš ássiid vuoigatvuođaid. Vuoigatvuođaministerija bargjoavku lea gávnahan ahte oktasašbivdovuoigatvuođat mannet ruossalassii vuodđolágain.	-Plána árvalusat ja ávžžuhusat leat fámus dálá láhkamearrádusaid mielde. +Eai rievdadusat plánii.
Guolledoalloráddádallangotti mielas plána árvalusat ja ávžžuhusat leat dálá láhkamearrádusaid mielde.	+Eai eará rievdadusat plánii.
OM. ČOAHKKIMA BIRRA 12.7. DOAIMMAHUVVON KOMMEANTTAT	
8 Guollečáziid dikšun ja guolástus	
Lohku 4.2.1 Guoládaga buvttadeapmi lea heittot. Jávrri ja jogat leat guorbasat ja čielgasat ja eanaš coahkásat, ja danin liegganit liiggás muhtun guollešlájaid. Ášši lea leamaš oahpis juo mannan čuohtejagi álggus. Komiteasmiehttamušas 1921/20 siiddus 23 čállojuvvo: "Buot (golmma davimus gieldda) čáziin guolástit. Vaikko leatge buorit guollesálášat, de ii leat goittot doarvái guolli biebmat buot ássiid, muhto guoli ferte háhkát lasi juogo Norggas dahje, dego erenoamážit Anáris lea vejolaš, gieldda jávreguovlluin. Kommišuvdna diehtá ahte gillegottiide stuorajuogus boahtti guolle-čáziin lea vejolaš fidnet dušše oasi jahkásaš dárbbus." Galgá geahččalit garvit dárbbasmeahttun ruossalasvuođaid, ja guolástusa hárrái gánnáha vuordit jođus leahkki giddodatmearrádusdoaimmasaid čovdosiid sierralágan guolástan-vuoigatvuođaid birra.	+Eai rievdadusat plánii.
Logus 4.2.4 daddjojuvvo ahte ámmátlágan bivdu lea nohkan measta oalát. Manin dat lea nohkan measta oalát? Geat leat dasto Ohcejogas ámmátbivdit? Boazodoallit guolástit bohccuiguin bargadettiin. Ovdal guođohedje bohccuid bissovaččat. Dán áigge boazodoallit fitnet vuosttažettiin misiid mearkumin, ja nuba sáhtá geavvat ahte eai guolás nu ollu.	-Ámmátlágan bivdu oaivvilda dan, ahte sálaš vuvdojuvvo ja bivdu mearkkaša áigáiboađu dáfus. +Eai rievdadusat plánii.
Lohku 4.2.5 Lustabivdiid ossodat veardiduvvo čáhceguovllu eaiggáda ossodahkii. Rievtti mielde dat lea guolástanlága vuostá ja rihkku priváhta guolástanvuoigatvuođa (opmodaga suodji vuodđovuoigatvuođalágas). Ferte imaštallat, manin Meahciráddehus viggá sirdit priváhtaolbmuid čuđiid jagiid gullan guolástan-vuoigatvuođaid lustabivdiid atnui.	+Eai rievdadusat plánii.
Lohku 4.2.6: "Návddašanbivdu dáhphuvvá čáhceeaiggáda lassin." Dutkamat čáje-hit ahte ee. Njuorggama juohkingotti siste leat guolástan čielggadusa mielde dušše báikkálaš ássit. Gosson dat lea guolástan, gii gohčoda iežas čáhceeaiggádin? "Ii válđojuvvon bealli eaiggáda (várre čáhceeaiggáda) ja návddašeaddji? gaskavuhtii." Guolástančielggadusaiguin, mat leat gárvvásmuvvan ja maid leat válmmaštallamin, ii sáhte moksige doarjut dien čuoččuhusa.	+Eai rievdadusat plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAH CIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
ANÁRA GUOLLEDOALLO-RÁÐÐÁDALLANGOTTI ČOAHKKIN 8.7.2003	
8 Guollečáziid dikšun ja guolástus	
Árvalusčuokkis vihta: "Guolástan-ráddjehusaid dárbbaslašvuođa galgá čuovvut dárkkilit oppa áigge ja dan galgá ain dárbbu mielde rievdatit jahkásaččat." Rievadásaid sáhtášii dahkat ovdamearkka dihte golmma jagi gaskkaid.	-Ášši lea ovdanbukton Ohcejoga guolledoalloráddádallangotti čoahkkimis 7.7. +Rievdaduvvon plánii nu, ahte dárbbaslaš rievadásat dahkkojuvvojit golmma jagi gaskkaid.
Didoštallui, leatgo čáziid pH-árvvut dutkojuvvon ja leago bohtosiid vejolaš oaidnit.	-Birasguovddáš čuovvu čáziid dili. Meahciráddehusas lea soames pH-mihttár, maid sáhtta geavahit gieddebargguin. Bohtosiid sáhtta gulaskuddat Birasguovddášis. Plána ávžžuhusčuooggái golbma lea merkejuvvon ahte diehtolonohallama galgá buoridit ja galgá bargat čáziid dutkamis eanet biraseiseválddiiguin. +Eai rievadásat plánii.
10 Johtalus ja johtaleapmi	
Ámmátlágan guolásteaddjiide galggašii plána dorvvastit geassit johtinvuoigatvuohta dihto jávrride, mat heivejit ámmátlágan guolástussii.	Plána árvalasčuooggái vihta lea merkejuvvon ahte Anáris gielaide oavvilduvvon meahccejohtaluslobit miedihuvvojit geasi áigái luondduealáhusbargiide dihto vuojáhagaide. +Eai rievadásat plánii.
13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi	
Galggašii čielggadit, sáhttago meahcceguvlui bidjat gaskaboddosaš kádja- ja čollenrusttegiid guolástusa dárbbuid várás.	-Guolástusa dárbbuide Meahciráddehus sáhtta addit lobi doallat orustanbáikki gaskaboddosaččat meahcceguovllus, dan manná go lea gullan guolledoalloráddádallangotti ja bálgosa. +Lasihuvvon plána árvalasčuooggái ovcci: Juohkeolbmovuoigatvuođaid badjel manni gohttemii Meahciráddehus sáhtta addit lobi doallat gaskaboddosaččat orustanbáikki (goahti, lávvu dahje ovtagardán kádja) guolástusa dárbbuide, go lea gullan guolledoallo-ráddádallanlangotti ja bálgosa.
LÁGASMEARRIDUVVON RÁÐÐÁDALLAN SÁMEDIKKIIN 21.8.2003	
Almmolaš áššit	
Plána vuođđuvuová láhka-mearrádusaid boastto dulkomii.	-Juridihkalaš boasttuvuođaid leat geahččalan divvut álo, go dat leat bohtán plánejeaddji dihtui. +Rievdaduvvon dárbbu mielde plánii.
Sámiid sajádat ii leat plána doarvái dorvvastuvvon.	-Meahciráddehusa bargun lea oktiiheivehit luondduriggodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami nu, ahte luondduealáhusaid ja sámekultuvrra vejolašvuođat dorvvastuvvojit. +Eai rievadásat plánii.
Ekonomalaš ja ekologalaš bealit deattuhuvvojit plána ja seammás vajálduhttojuvvo boazodoallu. Ng. luonddaturisma ovddiduvvo eanet go láhka gáibida.	+Eai rievadásat plánii.
Nuortalaččat ja guolástus ožžon uhccán fuopmášumi.	+Leat geahččalan dievasmahttit plána dáikko bokte.
1 Álggahus	
Sámegielaš ii rievtti mielde gávdno sátni meahcceguovlu . Galggašii divvut teavsta – ođđa sátni sámegielaš.	+Rievdaduvvon plánii.
Maiddái álggahusas galgá buktit ovdan ahte oassi guovllus gullá nuortalašguvlui.	+Lasihuvvon plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
LÁGASMEARRIDUVVON RÁÐÐÁDALLAN SÁMEDIKKIIN 21.8.2003	
1 Álggahus	
Nuortalaččain leat nuortalašguovllus nuortalašlága mielde vuoigatvuođat, mat eai gula earáide, ja nuba nuortalašguovlu galgá oidnot kárttas.	+Lasihuvvon plána kártii.
Plánii galggašii merket suoma-gielat báikenamaid báldii maiddáii sámegielat namaid.	+Lasihuvvon plánii sámegielat báikenamat ruođuid sisa suomagielat báikenamaid báldii. Sámegielat namma čállojuvvo, go báikenamma máinnašuvvo vuosttas háve.
3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat	
Meahciráđđehusas lea avádatjuogu ággan dušše meahcceguovlolága dárkilet ákkastallamiin ovdanbukton cealkka: "Guovllu sáhtášii plánas juohkit geavaheami dáfus sierra osiide", mii ákkastallamiin čujuha vuovdegovvluid juohkimii luonddudilálaš ja ekologalaš vuvddiide. Meahcceguovlolága ovttá vuođđudan-ulbmila – luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuođaid ovddideami — vuođul Meahciráđđehus lea ovddidan omd. mohtorgielkkástallama.	-Meahciráđđehusa váldegottálaš plánen-rávvagat stivrejit maiddáii avádatjuogu. +Eai rievdadusat plánii.
Eanageavahan- ja huksenlága hárrái váldegottálaš guovlluideavahanulbmiliid sisdollui leat lasihuvvon áššit, mat doppe eai leat ja ulbmiliin leat guđđojuvvon eret sámiid ruovttuguvlui guoskevaš mearrádus.	+Dievasmahtton plánii.
Sámekultuvrrain bargamii lohkkokit árbevirolaš ealáhusat dego boazodoallu, guolástus ja meahccebivdu.	+Lasihuvvon plánii.
Meahciráđđehusa bargun ii leat lága mielde ovddidit luonddaturisma. Leago meahcceguovlolága ákkastallamiin máinnašuvvon luonddaturisma?	-Meahcceguovlolága (62/91) ulbmilin lea seailuhit meahcceguovloiešlági ja dorvvastit sámekultuvrra, luondduealáhusaid ja luonddu mánggabealat geavaheami. Meahcceguovlolága oppalaš ákkastallamiin čuožžu: "Lappi luonddu vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuođaid dorvvastan ja ovddidan dihte ja daid turismageasuhusa seailuhan dihte galget leat meahcceguovllut." Meahcceguovlolága dárkilet ákkastallamiin čuožžu: "Meahcceguovlluid vuođđudeami bokte geahččalit maiddáii ovddidit luonddu mánggabealat geavaheami dego vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuođaid ja vuvddiid mánggabealat geavaheami." +Eai rievdadusat plánii.
4 Avádatjuohku	
Plánii galgá merkejuvvot ahte lustageavahanavádat lea eane-mostá ovttá kilomehtera govddu (ii dušše oidnot kárttain).	+Lasihuvvon plánii: "Lustageavahanavádat lea eanemustá kilomehtera govddu. Dat boahká dálá johtolagaid ja rusttegiid birra, Idjajávrri birrasiidda ja muhtun muddui Njávđánjoga sisa."
Galgá divvut plánii, maid meahcceguovllu mánggabealat geavaheami ovddideapmi oaiivilda: dasa ii gula luonddaturisma vejolašvuođaid ovddideapmi.	-Meahcceguovlolága (62/91) ulbmilin lea seailuhit meahcceguovloiešlági ja dorvvastit sámekultuvrra, luondduealáhusaid ja luonddu mánggabealat geavaheami. Meahcceguovlolága oppalaš ákkastallamiin čuožžu: "Lappi luonddu vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuođaid dorvvastan ja ovddidan dihte ja daid turismageasuhusa seailuhan dihte galget leat meahcceguovllut." Meahcceguovlolága dárkilet ákkastallamiin čuožžu: "Meahcceguovlluid vuođđudeami bokte geahččalit maiddáii ovddidit luonddu mánggabealat geavaheami dego vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuođaid ja vuvddiid mánggabealat geavaheami." +Eai rievdadusat plánii.
6 Luonddaturisma ja lustageavaheapmi	
Dárkkálmuhitto plánii, mii lea Villi Pohjola rolla.	-Villi Pohjola vástida Meahciráđđehusa gávppálaš luonddaturisma-bálvalusain dahjege márkanastá ja vuovdá turismabálvalusaid. Dákkár buktagat leat ee. luonddumátkkit ja idjadanbálvalusat. +Lasihuvvon plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAH CIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS	
LÁGASMEARRIDUVVON RÁÐÐÁDALLAN SÁMEDIKKIIN 21.8.2003		
6 Luondduturisma ja lustageavaheapmi		
Doahpagiid - dego luondduturisma ja lustageavaheapmi - galggašii čielggasmahttit čuovvut meahcceguovvlolága, meahciráððehuslága ja meahccejohtaluslága ulbmiliid.		+Eai rievdadusat plánii.
Turistafitnodagat sáhttet luohpadit olgobáikegoddelaččaide sámiid gula-keahtá guolástan- ja meahcástanvuoigatvuođaid lobiid, mat leat vuođđo- lágas dorvvastuvvon sámiide. Sámit ieža eai sáhte luohpadit dáid vuoigat- vuođaid vierrásiidda. Meahciráððehus ii sáhte sirdit iežas lágasmearriduvvon eiseváldevásttu báikkálaš turistafitnodagaide, seammás go luohpada daid vuovdinláhkai mohtorgielkávuojáhatlobiid ja guolástan- ja meahcástanlobiid turistaide.		+Eai rievdadusat plánii.
Jos Meahciráððehusa stobuid geavahanulbmil rievdá, de das galggašii ráððádallat áššáigulleaš bálgošii ja nuortalaččaiquin.		+Lasihuvvon plánii ahte MR ráððádallá rievdadusaid birra guovllu bálgošii ja nuortalaš- guovllus nuortalaččaiquin.
7 Boazodoallu		
Boazodoalu historjá -bihtás leat boarásmuvvon dieđut. Bihtá sáhtá muđui- ge oanidit, dasgo vuođđočielggadusas ášši gieđahallojuvvo viidáseappotge.		+Rievdaduvvon plánii.
Cealkka: "Dasa lassin bálgošis ja badjeolbmui leat gámpát miehtá bálgoša" addá gova ahte badjeolbmui leat gámpát juohke sajis.		+Rievdaduvvon plánii: "Dasa lassin bálgošis lea soames gámpá bálgoša siste."
8 Guollečáziid dikšun ja guolástus		
Cealkka: "Oassi čuovžagilvimiin leat registrerekeahtá, dasgo gilvinguliid juhke dábalaččat giliolbmuide, geat suodjalan dihte "iežaset" bivdojávrriid muitaledje gilvinjávrrin juoga eará čázádaga nama." Čáhpodahtton oasi ii livčče dárbu máinnašit.		+Jávkaduvvon plánaš čáhpodahtton teaksta.
Ikimuistoinen návddašeapmi galggašii leat ylimuistoinen návddašeapmi.		+Rievdaduvvon plánii.
Lea stuorra váilevašvuohta ahte nuortalaččain ii leat láhkii vuođđu- duvvi vuoigatvuohta guolástan- ráððádallamiin. Nuortalaččaid ovddasteaddji ii maiddá gullo- juvvon, go dahkkojedje guolástan- guovlluid geavahan- ja dikšunplánaš.	-Guolledoalloráððádallangotti nammada TE-guovddáš, nuortalaččaid ovddasteaddjin mielde lea áššedovdi. Lágasmearriduvvon guolástan- guovllu lahtut leat guolástangottit, čáhceguovlluid eaiggádat, ámmát- bivdiid ja lustabivdiid ovddasteaddjit. Guolástanguovlu dahká geavahan- ja dikšunplána guolástanguovlui. +Lasihuvvon plána ávžžuhusaide nr 2.	
Sámediggi sáhtášii čállit, mo plána guolástanárvalusat iešalddes váikkuhit sámiide ja nuortalaččaide.	-Meahciráððehus sáhtášii dán vuođu geahččalit hábmet ođđasit plána ávžžuhusa nu, ahte sámiid ja nuortalaččaid sajádat guolástan- áššiid birra ráððádalladettin váldojuvvošii buorebut vuhtii. +Eai rievdadusat plánii, dasgo sámediggi ii doaimmahan guoskevaš árvvoštallama.	
9 Fuođđodikšun ja meahccebivdu		
Mo meahcástanlobiid vuovdimis dorvvastuvvo sámiid vuoigatvuohta bargat luondduealáhusaiguin?	-Meahciráððehus ráððádallá jahkásaččat bivdolariid lágideami ja beanaguovlluid birra fuođđodikšunovttastusaiguin, bálgošiiiguin, sáme- dikkiin, báikkálaš turistafitnodatolbmuiquin geat ožžot goittot oasi áigái- boadusteaset bivddus, vejolaš ámmátbivdiiguin ja nuortalašguovllus nuortalaččaid ovddasteaddjiiguin. Lohpemeari sohppojuvvo dakkár dássái ahte olgobáikegoddelaččaid bivdu ii čuožášii olus olbmuid vejolašvuođaide bargat luondduealáhusaiguin. +Eai rievdadusat plánii.	

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS		MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVVON VUHTII PLÁNAS	
LÁGASMEARRIDUVVON RÁÐÐÁDALLAN SÁMEDIKKIIN 21.8.2003			
10 Johtalus ja johtaleapmi			
Meahciráđđehusasahusa mieldásaš báikkálaš olbmuid "vuoigatvuohta" meahccejohtalus-lobiide ii vuođđuduva lágas daddjojuvvon fápmudussii. Dasa lassin lobiid mieđihettiin galgá Riikkabeivviid cealkámuša mielde dárkkistit ahte lobit eai dagat meahccejohtalus-lága 5 §:s daddjojuvvon vahágiid.		+Eai rievdadusat plánii.	
Beanavuodjin-fitnodagaide ii galgga mieđihit lobiid Gálldoaivvi meahcceguvlui.	-Meahciráđđehusa ja bálgošiid gaskasaš deaivvademiin lea ságastallon das, ahte lobit mieđihuvvojit dušše merkejuvvon mohtorgielkávuojáhagaide. Jos lohpi ohccojuvvo vuojáhagaid olggobeallai, de galgá álo bivdit bálgošis cealkámuša áššis. Juohkeolbmovuogitvuođaide vuođđuvvi (ii-gávppálaš) beanavuodjimii ii dárbbášuvvo Meahciráđđehusa lohpi. Plána ávžžuhusain (lohku 4.9.7) lea daddjojuvvon ahte beanavuodjindoaibma ii sáhte boazodoalloguovllus vuođđuvvat juohkeolbmovuogitvuođaide, muhto johtalannjuolggadusaid galggašii čielggadit vejolaš láhka-mearrádusrievdadusaid várás. Áššis lea dieđihuvvon birasministerijai. +Eai rievdadusat plánii.		
Lustamohtorgielkkástallan sáhtta leat goarádussan boazodollui.	+Rievdaduvvon plánii: "– sáhtta maiddái headuštít ja vaháguhttit boazodoalu."		
Plána árvalusaide háliidedje lasihit, ahte Meahciráđđehusa mielas lea dehálaš spesifiseret bohccuid guottetbáikkiid ja ráfáidahttit daid miessemánui. Árvaluvvui ahte guvllolaš birasguovddáš suddješii Gálldoaivvi meahcceguovllu guottetbáikkiid buot meahccejohtalusas.	-Go Meahciráđđehus ii sáhte mearridit áššis, de dan ii sáhttan merket plána árvalusaide. +Lasihuvvon plána ávžžuhusčuoggái 4: Meahciráđđehusa mielas lea dehálaš spesifiseret bohccuid guottetbáikkiid ja ráfáidahttit daid miessemánui. Meahciráđđehus doarju bálgošiid, jos dát ohcet guvllolaš birasguovddášis guottetbáikkiid ráfáidahttima buot meahccejohtalusas miessemánui.		
Evttohuvvui jávkaduvvot čáhpodahtton teakstabihtta, mas daddjojuvvo ahte juohkeolbmovuogitvuođaid vuođul buohkat ožžot johtalit iešráđálaččat dahje bohccuin, beatnagiin dahje heasttain almmá áige- ja guovloráddehusaid haga.	+Rievda-duvvon plánii.		
15 Resurssat ja áigedávval			
Sámediggi vuostálastá ođđa fuolahanstobu huksema.	-Jos plána dohkkehuvo dálá hámis ja lohpi fuolahanstobu huksemii fidnejuvvo, de MR ráđđádallá bálgošiid ja nuortalaččaguin fuolahanstobu báikkis. +Plánii lasihuvvon ahte jos huksenlohpi fidnejuvvo, de MR ráđđádallá bálgošiid ja nuortalaččaguin fuolahanstobu báikkis.		
16 Plána váikkuhusaid árvvoštallan			
Galgá ságastallat birasministerijja ovdda-steaddjiiguin, čállágo sámediggi boahte-áiggis dikšun- ja geavahanplánaide plána váikkuhusain sámekultuvrii.	-Meahciráđđehus lea ráđđádallan áššis birasministerijain ja soahpan dánna ahte bivdá sámedikki árvvoštallat plána váikkuhusaid sámekultuvrii. +Sámediggi dahká plána čuovusin árvvoštallama plána váikkuhusain sámekultuvrii.		
Sámekultuvrra dorvvasteami dáfus deháleamos gažaldagat dikšun- ja geavahanplánas gusket boazodoallovejolašvuođaid dorvvasteapmái. Ovddibui galggašii lasihit maiddái guolástanvejolašvuođaid dorvvasteami.	+Lasihuvvon plánii.		
Plánas daddjojuvvo ahte oassi boazodoalliin leat sámít. Plánenguovllu bálgošiid boazodoalliin measta buohkat leat sámít.	+Rievda-duvvon plánii.		
Sámiid sajádat leat fuotnánan jagi 1991 maŋŋá, go Meahciráđđehusas šattai gávppálaš lágádus ja guolástanláhka rievddai. Meahccejohtalus-, meahcástan-, guolástan- jed. lobiid vuovdin ja beanavuodjindoaibma čuočá sámiid vuoigatvuhtii bargat iežaset kultuvrrain. Go olbmuid vejolašvuođat bargat ealáhusaideasetguin gáržžiduvvojit, de seammás gáržu maiddái sámegiela geavaheapmi.	+Eai rievdadusat plánii.		

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MR:SA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNÁS
ANÁRA JA OHCEJOGA GIELDDAID OVTTASBARGOJOAVKKUID OKTASAŠČOAHKKIN 2.9.2003	
9 Fuodđodikšun ja meahccebivdu Beatnagiid geavaheami rievssatbivddus galgá geahpedit nu ollu go vejolaš, ja dálvái gildojuvvot. Meahcástanguovllu birra galgá ráđđádallat buot oasse-beliiguin.	-Meahciráđđehus ráđđádallá jahkásaččat bivdolobiid lágideami ja beanaguovlluid birra fuodđodikšun-ovttastusaiguin, bálgošiiguin, Sámedikkiin, báikkálaš turistafitnodatolbmuiguin geat ožžot goittot oasi áigáboađusteaset bivddus, vejolaš ámmátbivdiiguin ja nuortalašguovllus nuortalaččaid ovddasteaddjiiguin. +Eai rievdadusat plánii.
Meahciráđđehus dahká riekta, go ráđđádallá áššiid birra. Beanabivdu giđđadálvve galgá gildojuvvot ollásit dahje gáržžiduvvot nu ollu go vejolaš.	-Giđđalobit vuvdojuvvot fitnodagaid bokte, ja meahccebivdi dahje fitnodatolmmoš galgaba leat oktavuodas siidda ovddasteaddjiin, ovdalgo bivdi vuolgá bivdui. +Eai rievdadusat plánii.
Priváhtaanaeagádat eai leat gullojuvvo bivdoráđđádallamiin.	-Meahciráđđehus ii mearrit privátaeatnamiid bivdoáššiin. +Eai rievdadusat plánii.
Meahcástanlága galgašii rievdadit nu ahte njukčamánuš ii bivdojuvvo rievssat.	+Eai rievdadusat plánii.
Sámediggi lea evttohan ahte beana-bivdu galgá jávkaduvvot, uhcimustá galgašii čielgasit mearridit daid beivviid, goas dat livččii vejolaš. Bivddu birra Meahciráđđehus galgá soahpat bálgoša stivrrain, ii dušše boazoisidiin.	-Meahciráđđehus ráđđádallá jahkásaččat bivdolobiid lágideami ja beanaguovlluid birra fuodđodikšun-ovttastusaiguin, bálgošiiguin, Sámedikkiin, báikkálaš turistafitnodatolbmuiguin geat ožžot goittot oasi áigáboađusteaset bivddus, vejolaš ámmátbivdiiguin ja nuortalašguovllus nuortalaččaid ovddasteaddjiiguin. +Eai rievdadusat plánii.
13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi Doaivvu mielde guođohanbáikkat ja láigoguovllut seilot.	-Meahcceguovlloláhka ii rievdat dili, ovddeš njuovžilis vuohki joatkašuvvá. +Eai rievdadusat plánii.
Boazofávttat geavahit gámpáid, mat leat Bálgošiid ovttastusa namas.	+Eai rievdadusat plánii.
15 Resurssat ja áigedávval Leago Luovttijávrra ođđa fuolahanstohpui dárbu?	Jos plána nannejuvvo dálá hámis ja lohpi fuolahanstobu huksemii fidnejuvvo, de Meahciráđđehus ráđđádallá stobu báikkis bálgošiin ja nuortalaččaiiguin. +Eai rievdadusat plánii.
Báhčaveaji bálgošis leat soames kilo-mehtera siste njeallje gámpá. Meahciráđđehusa fuolahanstobuide lea atnu.	-Jos plána nannejuvvo dálá hámis ja lohpi fuolahanstobu huksemii fidnejuvvo, de Meahciráđđehus ráđđádallá stobu báikkis bálgošiin ja nuortalaččaiiguin. +Eai rievdadusat plánii.
EARÁ OKTAVUODAIN OVDANBOAHTÁN DIVVUN- JA LASIHANEVTTOHUSAT	
3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat Čuoggás "Meahciráđđehussii dušše dahje vuosttažettiin gullelaš barggut leat – – Guolástusa stivren (nu ahte gullojuvvo guolledoalloráđđádallangoddi)."	-Rievdaduvvo eará hápmái. +Rievdaduvvon čuovvovaš hápmái: Guolástusa lágideapmi guolledoalloráđđádallangotti ásahan prinsihpaid mielde.
Meahciráđđehussii dušše dahje vuosttažettiin gullelaš barggut leat – – "nuortalašlága ásahan doaimmat".	+Lasihuvvon plánii.
5 Luondo- ja kulturárvvut Lagešvuvddiid ii oaččo eiseigat ealáskahttit. Duoddarat vuovdiluvvet ja jalges sajit jávket.	+Eai rievdadusat plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
EARÁ OKTAVUOÐAIN OVDANBOAHTÁN DIVVUN- JA LASIHANEVTTOHUSAT 6 Luondooahpisteapmi Čeavetjávri–Njávđán-guovllu olgooahpistandávvalat ođas- mahttojit, geaidnoguoraid oahpistangalbbat árbevierrodállui lasihuvvojit ja árbevierrodálu biras njáskojuvvo. 7 Boazodoallu Gálddoavvi bálgosa hárrái meahcceguovllu geavahan- ja dikšunplánas Meahciráđđehus galgá váldit vuhtii dan guottetguovllu, mas dat lea 1986:s soahpan bálgosiin ja birasministerijain ja mii lea maidđái merkejuvvon kártii. Dán guovllus ii oččošii johtalit mohtorgielkkáiguin miessemánu 2. beavvi rájes mánu lohppii. Giellu guoskkašii maidđái luonddue- aláhush bargiide. Fuom. Meahccejohtaluslága 5 §:s máinnašuvvo headuštusain, muhto boazodoalus headuštusaid lea váttis meroštallat, dasgo headuštusat oidnojit easkka manjit čavčča bigálusaid álgima manjja ja dallege sivaidda lea váttis juridihkalaččat čájehit. Dahje dasto meahccejohtaluslága galggašii rievdatit dákká bokte. Mohtorgielkkástallangiellu sadjái galggašii ohcat dárbbu mielde sierra vuodjinlobi, mii mieđihuvvošii dušše erenoamáš mávssolaš sivaidda dihte. Plána ávžžuhus 3: "Ealliguovdasaš doarjaga váikkuhusaid boazodollui galggašii dutkat. Meahciráđđehus ii oččošii seahkanit áššái moksige. Mudde, gii oazžu oamastit bohccuid ja gii ii." Boazodoalu historjá -oasis leat boastto dieđut Vađaid áiddis. Áiddi báikki molsumii váikkuhedje politihkalaš sivat. 8 Guollečáziid dikšun ja guolástus Čuovžagilvimiid eai báikkálaš olbmot háliidan, muhto Meahciráđđehusa albmát leat buktan jurdaga báikegodđái. 9 Meahcebevdu Dán čuoggás galgá váldit vuhtii ahte rievssahat maidđái ávkašuvvat bohccuid goaivumis, dasgo dat gávdnet ná ollu álkibut dakŋasiid gassa muohttaga vuolde. Boazu ii bora dálvit dakŋasiid dego rievssat. Beanabivdu ii gula boazodoalloguvlui. Ealغانáliid dikšun dihte njoallungeđggiid galgá bidjat guvlui cuonomanu loahpa ráđjai, amas dat doaibma hehttet ealliid giđđameanuid. 10 Johtalus ja johtaleapmi Njávđánjoga Buollánvárrái lea muhtun veardde hehttehuslaš meahccejohtalus boares dikšunluotta mielde. Luodda lea viidon báikkuid oallege govdan.	
	-Čeavetjávri–Njávđán-guovllu oahpistan- rusttegat leat dehálaš oassi Gálddoavvi meahcceguovllu oahpistandoaimmas. +Lasihuvvon plánii. +Lasihuvvon plána ávžžuhusaide čuokkis 4: Meahciráđđehusa mielas lea dehálaš spesifiseret bohccuid guottetbáikkiid ja ráfáidahttit daid miessemánnui. Meahci- ráđđehus doarju bálgosiid, jos dat ohcet guvllolaš birasguovddážiis guottetbáikkiid ráfáidahttima buot meahccejohtalusas miessemánnui. -Ášši lea boahhtán ovdan dain ráđđá- dallamiin, mat Meahciráđđehusas leat leamaš Sámedikkiin. Sámedikki mielas lea dehálaš dutkat dálá ealliguovdasaš doarjagiid váikkuhusaid. Ášši merkejuvui plána ávžžuhusaide danin, go dat ii gula Meahciráđđehusa mearridanválddi vuollai. +Eai rievdadusat plánii. -Dieđut bohtet Gálddoavvi ássan- ja ealáhushistorjá -prentosis (Länsman 2002). +Eai rievdadusat plánii. +Eai rievdadusat plánii. +Eai rievdadusat plánii. +Eai rievdadusat plánii. +Lasihuvvon plána árvalussii, ahte "Njoallungeđggiid galggašii bidjat guvlui manjimustá cuonomanu loahpa ráđjai." -Luotta divvumis dahkko sierra plána. +Eai rievdadusat plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
EARÁ OKTAVUOÐAIN OVDANBOAHTÁN DIVVUN- JA LASIHANEVTTTOHUSAT	
10 Johtalus ja johtaleapmi	
Lasihuvvo plána árvalusčuoggái vihtta ahte čevetjávrelaččaide sáhtttá miedihit geasi áigái meahccejohhtaluslobiid johtit njealjejuvllagiin Čevetjávrris Hahpatjávrrái ja njávdánlaččaide Njávdamis Gállotguikii dálá vuojáhagaid mielde.	+Lasihuvvon plánii.
Nuppeláhkai go lei ovddit lohpevuogis, de eanamuora váldinlohpii ii gula šat automáhtalaččat meahccejohhtaluslohpi. Goittotge meahccejohhtaluslohpi gullá muorralohpi, jos muorat fievrriduvvojit eret meahcis dárkilit rájiduvvon, čuohppat merkejuvvon vuovdebihtás njuolgga giddodahkii.	+Rievdaduvvon plánii.
13 Geavahanvuoigatvuoðaid láigoheapmi ja luohpadeapmi	
Rádjegozáhusa stobuid láigosoahpamušaid birra ii máinnašuvvo plána ávžžuhusain.	+Lasihuvvon plána árvalusaide ahte Meahciráððehus joatká láigosoahpamušaid rádjegozáhusa stobuide – – (árvalus nr 2).
15 Resurssat ja áigedávval	
Jahkásaš goluide lasihuvvo guollečáziid dikšun.	+Lasihuvvon plánii.
Meahciráððehus sáhtta hukset ovttá ođđa fuolahanstobu Gálddoavvi meahcceguvlui.	-Ášši galgá čovdojuvvot Alimus hálddahusrievttis. Jos lohpi fuolahanstobu huksemii fidnejuvvo, de Meahciráððehus ráðđádallá stobu báikkis bálgosiiguin ja nuortalaččaiguin. +Lasihuvvon plánii.
16 Plána birasváikkukhusat	
Lasihuvvo lohku 13.2.1 Ekologalaš váikkukhusat (Plána váikkukhusat daidda luondotiippaide ja šlájaid, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -suodjalarfierpmádahkii) čáhpodahtton teaksta "Dasa lassin plána dorrivasta Natura-fierpmádaga luondotiippaid ja šlájaid seailuma dás duohkoge earret eará meahccejohhtalusa stivrema, boaldinmuora váldima stivrema bokte."	+Lasihuvvon plánii.
Lasihuvvo lohku 13.2.1.1 Plána váikkukhusat daidda luondotiippaide ja šlájaid, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -suodjalarvuovlo-fierpmádahkii čuovvovaš teaksta: "EU-kommišuvdna dohkkehii loahpalaččat guovllu EU:a suodjalarvuovlo-fierpmádahkii luondodirektiivva vuodul 22.12.2003."	-EU-kommišuvdna dohkkeheapmi bođii plána dahkama áigge. +Lasihuvvon plánii.
Eará áššit	
Diehtjohtima Meahciráððehusas báikkálaš olbmuide ja mátkkálalaččaide sáhtášii ainge buoridit.	-Meahciráððehus geahččala dađistaga buoridit diehtjohtima sierra čanasjoavkkuid guvlui. +Eai rievdadusat plánii.
Báikenamaid ii oaččo mannat rievdadit kártaide. Meahciráððehus lea leamaš ieš váikkuheamen dasa, ahte namat leat rievdan.	Meahciráððehus geahččala dorrivastit báikenamaid seailuma ee. nu, ahte almmustuhtá viiddis báikenammačielggadusa guovllu vuodđočielggadusas. +Eai rievdadusat plánii.
Boazodoalloguovllu davimus oasi (13 bálgosa) dálveguohtoneatnamat inventerejuvvojedje ođđasit 1999–2003. Bohtosat leat almmustuhtton 2004:s (Kumpula ee. 2004). Lasihuvvo lohku Guodoheapmi .	+Lasihuvvon plánii.

Čoahkkáigeassu čálalaš árvalusaidaddimis boahtán oainnuin ja cealkámušaid vuhtiiváldin pláns

Pláns 2004:s fidnejuvvon cealkámušat

Meahciráđdehus sáddii cealkámušbivdaga oktiibuot 43 organisašuvdnii ja čanasjovkui. Dain 32:s adde cealkámuša. Cealkámušat vuodđuduvvet dikšun- ja geavahanplánaárvalusa 28.6.2004 beivejuvvon veršuvdnii. Čuovvovaččas leat ovdanbukton cealkámušaddiid kommeanttat guđege fáddásuorggis, Meahciráđdehusa vejolaš komeanttat ja váikkuhus plána sisdollui. Kommeantta loahpas ruoduid siste lea komeantta addán oassebealli dahje oassebealit.

CEALKÁMUŠAT	MEAH CIRÁÐDEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUŠ PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS
Almmolaš áššit Plánaárvalusas daddjojuvvui ahte das leat váldojuvvon vuhtii Meahciráđdehusa ja bálgosiid ráđđá-dallamiin ovdanbukton áššit (Njávdáma bálggus)	-Čealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Suodjaleami dárbu ii leat šaddan báikkálaš olbmuid dahje gieldalaččaid dárbbus geavahit guovllu iige sin johtaleami/láhttema dihte. (Anára fdo)	-Meahcceguovllu oktan váldoulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid. Áidalas boaittoealeguovllut leat luondduealáhusaide dehálaččat. Láhka-mearrádusaid vuodul leat geahččalan dorvvastit dákkár guovlluid seailuma. +Eai rievdadusat plánii.
Jearaldagas lea dárbu suodjalit olgguldas mihtilmas-vuođaid, mat gávdnojit vel min guovllus. (Anára fdo)	+Eai rievdadusat plánii.
Fdo ii vuostálastte máinnašuvvon suodjalanguovlluid vuodđudeami, jos dálá vuoigatvuođat ja vejolašvuođat meahccebivdui bissot dálážin. (Anára fdo)	Meahcceguovlu ja jekkiidsuodjalanguovlu leat juo vuodđuduvvon. Bivdovuoigatvuođat eai čovdojuvvo pláns, dasgo meahcástanláhka lea seammá meahcceguovllus ja dan olggobealde. +Eai rievdadusat plánii.
Suoma meahcceguovllut leat vuodđuduvvon seailluhit sihke luonddu- ja kulturárvuvid. Ii goittot gáibiduvvo ahte meahcceguovllut galget leat ollásit luonddu dilis. Daid sáhtá geavahit maiddá olbmo ja luonddu vuorrováikkuhusas áigáiboađu ja lustageavaheami dárbbuide sosiálalaččat bistevaš vuogi mielde. (Lappi TE-guovddáš)	Plána viggá dasa, ahte sierra oassebealit sáhtášedje almmá stuorát ruossalasvuođaid geavahit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu. +Eai rievdadusat plánii.
Dán meahcceguovllu várás ii leat ovdal dahkkojuvvon dikšun- ja geavahanplána. Moanaid jagiid bistán plánenproseassa boađusin lea riegeádan vuđolaš áššegirji, mii vuodđuduvvá eanageavaheami avádatjuohkui. (Lappi TE-guovddáš)	-Čealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Plána dorvvasta maiddá guovllu árbevirolaš ealáhusaid ja báikegoddelaččaid vuoigatvuođaid. Dasa lassin vejolaš eará doaimmain, mat bohtet guvlui, galgá váldit vuhtii boazoealáhusa dárbbuid. Dahkkojuvvon árvalusa mieldásaš dikšun- ja geavahanplána láhčá nana vuoddu daidda plánaide ja sierra doaimmaid ollašuhttimiidda, maid guovllus livččii jurdda boahtteáiggis ollašuhttit. Meahcceguovlu addá olggosguvlui buori gova Lappis. (Lappi TE-guovddáš)	-Čealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MR:SA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS
PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

Almmolaš áššit

Meahcceguovvlolága vuolggasajit dorvvastit dan vuosttas paragrafa mielde bures báikkálaš olbmuid vuoigatvuođaid. Maiddái dát plána manná viehka bures oktii lágain. Muhtun áššiide fuođđodikšunovttastus háliida goittot giddet fuopmášumi (áššit ovdanbukton fáddásurggiid mielde). Ii daddjojuvvo čielgasit, mo plána bastá dustet guvlui čuohcci áitagiid. Mii sávvat maiddái báikkálaš ássiid ja ja guovllu hálddašeaddji eiseválddiid bures gulahallat. (Ohcej. fdo)

+Eai rievda-
dusat plánii.

Dát meahcceguovlu lea báikegoddelaččaide dehálaš boazodoallo-, meahcástan-, lubmen- ja lustageavahanguovlu. Oassi guovllus gullá nuortalašguvlui, ja danin lea dehálaš gáhttet nuortalaškultuvrra seailuma. (Váhčira bálggus)

+Eai rievda-
dusat plánii.

Meahcceguovllu ii oaččo gieđahallat oktan ollisvuohtan jekkiidsuodjalanguovlluin ja Turubuolžža buolžžaid-suodjalanguovlluin, dasgo dat leat vuodđuduvvon eará láchkamearrádusaid vuodul. Go Meahciráđdehus iešge cealkámušbivdagisttis deattuha jekkiidsuodjalan-guovllu mávssolašvuođa, de gánnáha doallat dan sierra guovlun. Guolástanguovllu mielas jekkiidsuodjalan-guovlu gullá meahcceguovvlolága olggobeallai ja dat háliida Gálddoavvi gullat meahcceguovvlolága vuollai. (Ohcejoga guolástanguovlu)

-Gálddoavvi meahcceguovlu, Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu ja Turubuolžža buolžžaid-suodjalanguovlu gullet seamma Natura-guylui. Nuba daid gánnáha doallat oktan ollis-vuohtan. Das fuolakeahhtá guđege guovllus leat iežas váldegottálaš láchkamearrádusat, maid ii plána bokte sáhte eaige geahččal rievdadit: Meahcceguovlu suodjaluvvo meahcceguovvlolága vuodul, jekkiidsuodjalanguovlu luonddusuodjalan-lága vuodul ja buolžžaid-suodjalanguovlu eana-ávnnaslága vuodul.
+Eai rievdadusat plánii.

Cealkámušat leat bivdojuvvon dakkár oassebeliin, main eai leat lágalaš ossodagat dahje vuoigatvuođat gieđahallanvuloš guvlui. Dákkárat leat ee. giljsearvvit ja sierralágan fitnodagat, mat čullet dieđusge dušše iežaset ekonomalaš ávkki beali. Ovdamearkka dihte guolástangottit leat guđđojuvvon olggo-beallai. Cealkámušaddiid meari dáfus sámi vuoigatvuođae-aiggádiid ja guovllu geavaheaddjiid cealkámušat eai báljo deatte, jos daidda ii addojuvvo sierra sajádat cealkámušaddin. Meahcceguovvlolágainhan galggašii suodjalit sámekultuvrra ja -ealáhusaid. Dát dáidá leat maiddái láchkaásaheaddij ulbmil. (Ohcejoga guolástangoddi)

-Meahciráđdehus viggá dasa, ahte nu mánggas go vejolaš besset ovdanbuktit iežas oaivila plána dagadettiin. Plána viggá dasa, ahte sierra oassebealit sáhtášedje almmá stuorát ruossalasvuodaid geavahit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu.
+Eai rievdadusat plánii.

Cealkámušas lea giddejuvvon fuopmášupmi meahccebivdui ja guolástussii dalle, go dat bohtet ovdan plánaárvalusas. Deanu guolástansoahpamuššii lea giddejuvvon fuopmášupmi danin, ahte guovllu čáziid guolástannjuolggadusat leat čadnojuvvon muhtun muddui Deanu guolástansoahpamuššii ja -njuolggadussii. Njuolgggo sitáhtat vuoigatvuođaministeriija bargo-joavkosmiehtamušas 2002:7 čájeht ahte riikka buoremus juristtat leat gidden fuopmášumi dasa, ahte Deanu njuolggadusas leat mánggat mearrádusat, mat leat vuodđolága vuostá. (Ohcejoga ámmátguolásteadjit ja -meahcásteaddjit r.o.)

-Plána
vuodđun leat
dálá láchka-
mearrádusat.
+Eai rievda-
dusat plánii.

Plána lea buot buohkanassii dahkkojuvvon bures, nu ahte leat gullojuvvon sierra oassebealit. Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádusa (RKTL) mielas lea buorre ahte dikšuma ja geavaheami čuovvumii árvaluvvo bissovaš mearrádusaid sadjái bissovaš proseassa. Plána galgá dárkkistit uhcimustá 10–15 jagi gaskkaid oassálasti plánema prinsihpa mielde. Goittotge plána váldo-linnjât leat oaivviiduvvon nu bissovažžan go vejolaš. Čoahkkáigeasus daddjojuvvo ahte RKTL:a mielas plánaárvalus lea boazodoalu, guolástusa ja meahccebivddu hárrái buorre. Meahciráđdehus čuovvu plánemis buot dálá lágaid ja ášahusaid ja viggá leat árvalusainis vuoiggalaš. Plána ii olus rievdat guovllu eará geavaheami, luonddusuodjalandili iige maiddái meahcceguovloiešlági. Plána váldodeaddu leage dustet sierralágan áitagiid ja ráhkkanit daidda, vai meahcceguovvlolága ja jekkiidsuodjalandili váldoulbmilat (ohcaluvvon biras-váikkuhusat) ollašuvvet maiddái guhkesáiggeulbmiliin. Luonddusuodjaleami dáfus plána-árvalusa vejolašvuođat ovddidit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu ja dakko bokte maiddái Natura 2000 -suodjalandfierpmádaga luondduárvvuid seailuma. (RKTL)

-Čealkámuš
doarju plána.
+Eai rievda-
dusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS
Almmolaš áššit	
Plána oktan duogáščielggadusaiguin lea leamaš stuorra bargu. Ieš plána lea dahkkojuvvon fuolalaččat ja áššedovdilis vuogi mielde. Dat lea sihke ráhkadusa ja giela dáfus čielggas, mii lea hui dehálaš, dasgo eatnašat, geaidda plána guoská, leat sámegielagat. Sin oainnut guovlluid geavaheamis leat boahťan gullandilálašvuođain várra bures ovdan. Leat hui bures buktuojuvvon ovdan gullandilálašvuođain ovdanbukton oainnut, MR:a vástádusat daidda ja máinnašupmi das mo dát oainnut leat váikkuhan plánii. (Metla)	-Čealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Plána čuovvu bures meahcceguovvlolága ja jekkiidsuodjalanlága ulbmiliid. Lea čielggas ahte buorrege plána ii sáhte čoavdit buot váttisvuođaid nu, ahte buohkat livčče duhtavaččat. Várra mávssoleamos dákkár váttisvuođain guoská boazodoalu ja luondduturisma gaskavuođaide. Lea áddemis ahte bálgosat deattuhit luondduturisma čavges ráddjema dihto gáržžes guovlluide, go fas turistafitnodagat háliidivčče eanet lihkananmuni. Dát lea váttis gažaldat, dasgo eatnašat dain, geat barget luondduturismmain, leat sámít. Ja luondduturisma lea doaibmasuorgi, mii lassána dađistaga čielgasit, go fas boazodoallu lea massán ovddeš ekonomalaš (ii goittot kultuvrralaš) mearkkašumi, go bohcco-biergu lea hálbon. (Metla)	-Plána viggá dasa, ahte sierra oassebealit sáhtášedje almmá stuorát ruossalasvuođaid geavahit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu. +Eai rievdadusat plánii.
Plána lea buot buohkanassii áššálaččat ja mánggabealat vuogi mielde dahkkojuvvon ja sihkkarastá min áddejumi mielde vuohkkasit gieladalaččaid ávke- ja lustageavaheami. Mii deattuhat ahte buot gieladalaččain lea vuoigat-vuohta guovllu geavaheapmái, maiddá dakkáriin, gain eai leat bohccot, árbevirolaš sáme- ja nuortalašvuoigatvuođat ja geat eai bargga turista-fitnodagain ja luondduealáhusaiguin. (Ohcejotnjálmmi gilisearvi ro)	-Meahcceguovllu oktan váldoulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid. Plána viggá dasa, ahte sierra oassebealit sáhtášedje almmá stuorát ruossalasvuođaid geavahit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalan-guovllu. +Eai rievdadusat plánii.
Plána lea buorre muddui ovttaárvosaš ja gokčevaš vuogi mielde dahkkojuvvon ja sihkkarastá doaivvu mielde gieladalaččaide guovllu jierpmálaš ávke- ja lustageavaheami. (Deanuleagi fitnodatolbmot)	-Gč. Meahciráđđehusa ovddit komeantta. +Eai rievdadusat plánii.
Sáhtta dadjat ahte plána lea oppalaččat bures dahkkojuvvon. Fuođđodikšun-bire dohkkeha buorre muddui ásaheavvon ulbmiliid ja árvulusaid, dasgo dat orrot vuohkkasit doarjumin guovlluid vuođđudanulbmiliid. (Lappi fuođđodikšunbire)	-Čealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Fuođđodikšunbire čujuha čuvvosiiguin Anára ja Ohcejoga fuođđodikšun-ovttastusaid cealkámušaide, maid ieš guottiha. Fuođđodikšunbire deattuha man dehálaš lea jamma bargat ovtas čanasjoavkkuiguin, dego om. fuođđodikšunovttastusaiguin. Dát orruge leamen plána mielde MR:a ulbmilin. Plánen-guovllu fuođđodikšundilli lea dál viehka buorre, ja plána ollašuttin buorida dan ain ovddežis. Muhto jos plánenguovllus liikká bohciidit váttisvuođat, de dii várra váldibehtet oktavuodá maiddá fuođđodikšunbirii, vai mii sáhttit álgit meahcástanlága mielde vejolaš doaimmaide. (Lappi fuođđodikšunbire)	+Eai rievdadusat plánii.
Bálgosis ii leat mihkkige fuopmášahttit dikšun- ja geavahanplánii. (Muttošjávrrí bálgus)	+Eai rievdadusat plánii.
Giliolbmui ii leat mihkkige fuopmášahttit dikšun- ja geavahanplánii. (Gápmasa gilisearvi ro.)	+Eai rievdadusat plánii.
Plánas leat váldojuvvon bures vuhti čanasjoavkkuid oainnut áššis, Meahcceguovlluid vuođđudanulbmil galgá leat plánejuvvon doaimmaid vuođđun. Ekonomalaš doaimmaid ovddideapmi galgá leat váldoulbmiliid juksama miellddisbuktin lasseárvu guvlui. (Nuortalaččaid siidačoahkkin)	-Čealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA
VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI**

Almmolaš áššit

Ohcejohka lea Suoma áidna gielda, mas sámít leat eanetlohkun. Guolástus, boazodoallu ja eará luondduealáhusat mearkkašit gieldalaččaid áigái bohtui eanet go eará sajis Lappis. Árbevirolaš ealáhusat leat vuodđun bistevas ja ovdáneaddji sámekultuvrras, ja dat dorvvastit maiddái sámegiela seailuma ja kultuvrii gullevaš mánggaid eará beliid, dego duddjondáiddu ja borramuš-árbevieru. (Ohcejoga gielda)

+Eai rievdadusat plánii.

Cealkámušas máinnašuvvon ulbmiliid juksan dihte Ohcejoga gielda evttoha lasihit Davvi-Lappi doaibmabáikki doaibmaresurssaid ovttain (1) olmmošbargojagiin. Dát ovddidivččii buori luonddugaevaheami ja bistevas ovdáneami ja ná sáhtášii oahpistit, rávvet ja gozihit vánddardeami, guolástusa, meahccebivddu ja eará luonddugaevaheami. (Ohcejoga gielda)

-li sáhte váikkuhit dáinna plánain.
+Eai rievdadusat plánii.

Plánas deattuhit guovlluid lotnolasgeaevaheami luonddu lustageaheapmái, eaige váldojuvvo lága mielde áššáigullevaččat vuhtii sámi boazodoalu dárbbut, vuoigatvuodát ja beroštumit. Jos plána nannejuvvošii dálá hámis, de dat manašii ruossalassii Meahciráđđehussi evttohuvvon servodatlaš geatnegasvuodáiguin sámiiid hárrái. Meahciráđđehusláhkaárvalusas (HE 154/2004 vp) evttohuvvo (4 § 2 momeanta) čuovvovaččat: "Meahciráđđehusa hálddašan luondduriggodagaid dikšun, geaevaheapmi ja suodjaleapmi galget heivehuvvot oktii sámediggelágas (974/1995) oavvilduvvon sámiiid ruovttuguovllus nu, ahte sámiiid vejolašvuodát bargat iežaset kultuvrrain dorvvastuvvojit – –." Dán lágačuoggá dárkilet ákkastallamiin sámiiid kultuvrii gehččojuvvojit gullat maiddái sámiiid árbevirolaš ealáhusat dego boazodoalu, guolástus ja meahccebivdu. (Gálddoavvi bálggus)

+Eai rievdadusat plánii.

Gilisearvi lea ovtta oaivilis Nuortalaččaid siidočoahkkima ja Váhčira bálgosa cealkámušai. (Njávdaša gilisearvi ro.)

+Eai rievdadusat plánii.

Čoahkkáigeassu

Čoahkkáigeassui galgá lasihit ahte Gálddoavvi guovlu lea dehálaš maiddái luondduealáhusaide. Luondduealáhusdoaimma galgá guorahallat viidát áiggi mielde dáhphuvvi rievdadandárbbuid mielde. Dása gulašedje luondduealáhuslága mielde ieš luondduealáhusat ja dat doaimmat, maiguin luondduealáhusdálus sáhtá dasa lassin bargat, dego turista/prográmmabálvalusat, smávvalágan ovddosdikšun ja duodji. (Ohcejoga gielda)

+Lasihuvvo plána čoahkkáigeassui ahte guovlu lea dehálaš luondduealáhusaide.

1 Álggahus

Eanagoddeláva gárvvásmuvvama rádjai guovllus lea leamaš fámus Lappi guovloplána oktan eanageavahan- ja huksenlágas áshuvvon vuoigatvuodaváikkuhusaiguin. Eanageavahan- ja huksenlága eanagoddelávvi guoskevaš eiseválddi ovddidangeatnegasvuohta ii leat huksenlága mieldásaš guovlolávas. Dán plána guovloláva vuoigatvuodaváikkuhusaide guoskevaš ossodaga gánnáha dákko dárkkistit. Maiddái guovloláva sisdoalu dán guovllu hárrái galggašii buktit ovdan. (Lappi lihhtu)

-Vuoigatvuodaváikkuhusaid dáfus guovlolávva vástida eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) sirdašuvvan- njuolggadusaid mielde eanagoddeláva. Guovlolávva lea mángga dáfus boarásmuvvan ja ođđa eanagoddelávva dáidá gárvvásmuvvat moatte jagi sisa.
+Dievasmahtton plánii.

Teknikkalaččat guhkás ovdánan riikkaid mearrideaddjit eai háliit oaidnit eaige áddet árbevirolaš ealáhusaid mearkkašumi ravdaguvolluid áigái bohtui. Nuppe dáfus doppe meahcceguovlodoaba spiehkasta min áddejumis áššis. Doppe lea ng. amerihkáláš meahcceguovloáddejummi, mii oaidná meahcceguovllu áidalas guovlun, gos ain sáhtá finadit fearánastimin. Midjiide fas meahcceguovlu lea álo leamaš lunddolaš guovlu ekonomalaš doaimmas ja dehálaš áigái bohtogáldu. (Ohcejoga fdo)

+Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUŠ PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS

1 Álggahus

Plánas daddjojuvvo ahte sámii eai leat ássan fásta plánenguovllus. Dát ii dieđusge doala deaivása, dasgo miehtá plánenguovllu ja erenoamážit jávrriid gáttiin gávdnojit guhkit-áigásaš ássanbáikkii. Dálá johkagáddeássan lea nuorat, várra vuollel 300 jagi lea ássajuvvon ná. Plána dagadettiin eai leat geavahuvvon doarvái sámii historjja gieđahalli gáldomateriálat dahje áššedovdit. (Ohcejoga guolástanguovlu)

Meahcceguovllu galgá gieđahallat sierra ollisvuohtan. Guovllu laktima obban dahje ovttahttimma eará go meahcceguovllolága mielde vuodđuduvvon suodjalanguovlluide ii sáhte ákkastallat, dasgo šattašii váttisin ja mohkkájin stivret doaimmaid viiddis meahcceguovllus. Báhcá eahpesihkkarin, mo láhka-mearrádusat guđege dilis dulkojuvvojit. (Ohcejoga gielda)

Plána logadettiin háliidivččii diehtit, gii/geat plána leat čállán. Jos čállit eai háliit iežaset nama oidnosii, de livččii buorre omd. álgo- dahje loahppasániin máinnašit, makkár bargjoavku lea leamaš čohkkemin plána (Lappi birasguovddáš)

3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat

Dán logu vuollásaš áššit gieđahallet geologalaš luonddu moanaid čielggadan- ja dutkandárbuid, mat eai šat boade ovdan osiin, main gieđahallojit plána doaibmabijut. Dákkár čuoggát leat omd.:

- ealli ja jápma luonddu dáfus divrras ja rašis guovlluid mángga-hápmásašvuođa seailuma ovddideapmi
- guovllu mihtilmasvuođaid identifiseren ja guovlluid geavaheami heiveheapmi oktii nu dássettolaččat go vejolaš spiehkasteaddji luonddudilálašvuođaid ja kulturárvvuid dorvvastan dihte
- luondduriggodagaid bistevaš ávkinatnin nu, ahte dorvvastuvvo luondduriggodagaid fidnenvejolašvuohta maiddá boahhtevaš buolvvaide
- luonddu lustageavaheami ja luonddu- ja kulturturisma ovddideapmi luonddu lotnolasgeavaheami buorideami bokte.

Lea dehálaš dovdat bures guovllu geologalaš luonddu dákkár ulbmiliid juksan dihte, dasgo guovllu eanavuoddu čáhcedoallu, biebmoávnnašdilli, golahangierdilvuohta ja eará geologalaš iešvuođat bidjet ravdaevttuid sihke ealánšlájaid lunddolaš menestuvvamii guovllus ja eatnama ja eará luonddu návccaide gierdat sierra geavahanvugiid. Geologalaš mihtilmasvuođaid dovdan ja ovdanbuktin mánggabealagahtášedje mealgat lustageavaheami ja luonddaturisma ja eará lotnolasgeavaheami vejolašvuođaid. Luondduin buđaldeaddjiid gáttášii beroštit dovdat Suoma stuorámussan máinnašuvvon jeakki rieggadan- ja ovdánanmutterid ja ráhkadusa. Guovllu geologiija dovdet dásšáži oppalaččat hui uhccán. (GTK)

Plána mielde erenoamážit vuovde- ja boazosámit leat goittot oasi jagis ássan meahcis ja molson ássanbáikki fuođđo- ja guollesállašiid ja guohtoneatnamiid mielde, almmá ahte livčče ássan guovllus fásta. Dieđusge sii sáhttet leat ássan guovllus bissovaččat. Nomádalaš eallimii ja fuođđo- ja guollenáliiguin ávkkástallamii spesialiseren eallinvuohkái ii gullan fásta ássanbáiki. +Eai rievdadusat plánii.

-Plánas lea vuđolaččat mitaluvvon, mat lágat čuvvojuvvojit meahcceguovllus ja mat jekkiidsuodjalanguovllus. Go guktot guovllut galget goittot plánejuvvot ja dat hábmejit luonddu ja kultuvrra dáfus oktilaš ollisvuođa (jekkiidsuodjalanguovlu lea eanaš meahcceguovllu siste), mii plánejuvvo ovtta háves, de plánaid ovttahttim dahká álkibun gávdnat dieđuid ja geahpeda bábermeari. Plána árvalusain máinnašuvvo maiddá álo ákkastallamiin, guđe láhkii árvalus vuodđuduvvá meahcceguovllus ja guđe láhkii jekkiidsuodjalanguovllus. Dasa lassin plána juohke kárttas oidno, gos meahcceguovlu ja jekkiidsuodjalanguovlu leat. +Eai rievdadusat plánii.

-Meahciráđđehusa ođđa plánenrávvagat dorjot dán árvalusa. +Lasihuvvon plána lohku 1.4. **Plánenprosessii** lasihuvvo plána čohkkejeaddji ja stivrenjoavkku čoakkádus.

-Plánaguovllu bakte- ja eana-vuoddu ja čázadagaid birra lea almmustuhtton vuodđočielggadus 1999:s (Manner & Puro). +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

MR:SA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS
PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS

3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat

Galgá fuolahit das ahte **Ramsar**-čuožáhahkan nammaduvvo dušše Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu, ii oppa Gálddoavvi meahcceguovlu. (Ohcejoga fdo ja Ohcejoga guolástang.) Doaivvu mielde mearridanváldi guovllu geavaheamis bissu uhcimustá dálá dásis, iige sirdašuvva omd. EU:ai. Ássiid vejolašvuođa mearridit guovllu geavaheamis galgá bisuhit. Midjiide meahcceguovlu lea goittot oassi min lunddolaš eallinberrasis. (Ohcejotnjálmme gilisearvi ro ja Deanuleagi fitnodatolbmot ro)

-Plánejeaddji dárkkistii dálá dili. Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea laktojuvvon mearkkašahhti láktasajiid logahallamii dahjege ng. Ramsar-čuožáhahkan. Dát ii váikkut dálá hálddašangaskavuođaide. Meahcceguovlu ii gula Ramsar-guovlluide. +Diehtu lea beivejuvvon plánii.

Plána ulbmilin leat meroštallon áibbas riehta meahcceguovvolága mielasáš ulbmilat: guovllu meahcceguovloiešlági ja ráfi seailluheapmi ja luondduealáhuseid vejolašvuođaid seailluheapmi. Plánaárvalusas máinnašuvvon čielggadus guovllu geavaheaddjiid sávaldagaid birra deattuha seamma jurddašanvuogi. Čielggadusa mielde vándardeaddjit bohtet ohcat guovllus namalassii guoskameahtun luonddu ja ráfi. (Suoma luonddusuodjalanlihttu)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Plána ákkat leat buorre muddui dahkkojuvvon Meahciráđđehusa iežas čielggadusaid, vásáhusaid ja dieđuid vuođu. Sámiid ruovttuguovllus galggašedje leat plána vuođđun sámiid eallinvejolašvuođat. Vaikko MR leage gieđahallan plána sierra orgánain dahje gullandilálašvuođain, de eai dat eaige árbevirolaš ealáhusaiguin bargi olbmuid dieđuid dahje vásáhusaid vuhtiiváldin leat báijo buktán bohtosiid. Dása sáhtá leat sivvan maiddái menddo stuorra berošteaddjiioavku. (Ohcejoga guolástanguovlu)

Plána lea dahkkojuvvon oassálasti plánenprinsihpa mielde. Sierra oassebeliid ja berošteaddjiioavkkuid oainnut leat vejolašvuođaid mielde váldojuvvon mielde ja dálá láhkamearrádusaid olis váldojuvvon vuhtii plána dagadettiin. MR lea geavahan moanaid olggobeale áššedovdiid vuođđočielggadusaid dahkamis. +Eai rievdadusat plánii.

Buot meahcceguovvolága ulbmilat dorjot árbevirolaš luondduealáhuseid, ja nuba lustageavaheapmi galgá bohtit easkka dan maŋŋá smávvalágan geavahanhápmiin. Ná seailluhuvvo maiddái ng. "meahcceguovloiešláhki". Guovlluidegeavaheami guovddáš ulbmiliid logahallan doarju árbevirolaš ealáhuseid. Buot plánemis galgá váldit vuhtii maiddái dáluid árbevirolaš geavaheami ja návddašeami ja gullat sin oainnuid. (Ohcejoga guolástanguovlu)

-Meahcceguovllu oktan váldoulbmilin lea dorvvastit luondduealáhuseid. Plána bokte geahččalit dorvvastit báikkálaš olbmuid árbevirolaš vuoigatvuođaid, eaige dat evttohuvvo rievdaduvvot. +Eai rievdadusat plánii.

Plánema stivren lágat, ásaheamis, guovllu- ja kulturhistorjá, plánema dárbu ja ulbmilat leat čielgasit merkejuvvon plánii. Gánnáhivččii goittot dárkileappot suokkardit, man ollu guovllu gullan Natura 2000 -prográmmii buktujuvvo ovdan. Molssaeaktun dálá bajilčállagii sáhtášii leat **Gálddoavvi ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki Natura 2000 -guovllu dikšun- ja geavahanplána**, dasgo plána báivala maiddái Natura 2000 -guovllu dikšun- ja geavaanplána. Várre váldegottálaš láhkamearrádusaid deattuheapmi lea diđolaččat válljejuvvon, dasgo Natura-mearrádus ii leat iešalddes moksige rievadan meahcceguovlluid geavaheami. Plána loahpageahčen deattuhuvvoge ahte Gálddoavvi guovllus Natura 2000 -prográmma ollašuttujuvvo meahcceguovlo- ja jekkiidsuodjalanguovlu fas luonddusuodjalanlága vuođu. Lea čielggas ahte luondodirektiiva doallá sisttis seamma geatnegasvuođaid go mat leat addojuvvon váldegottálaččat LsL:a 10 logu vuođu, ja nuba seamma njuolggadusat gusket guktuid guovlluide. Plána váikkuhusaid Natura 2000 -guvlui galggašii suokkardit maiddái dakko, mo meahcceguovvolága mielasáš ollašuttin sáhtášii čuohcit Natura 2000 -guvlui ja mo riskkaid sáhtášii geahpedit nu ollu go vejolaš. (Lappi birasguovddáš)

-Plánas lea mielde plána váikkuhusaid Natura-árvvoštallan. **Natura 2000 -guovlluid dikšun ja geavaheapmi** -bargojoavkosmiehtamušas daddojuvvo ahte meahcceguovlluid dálá dikšun- ja geavahanplánat heivejit bures maiddái Natura 2000 -guovlluid dikšun- ja geavahanplánan. +Eai rievdadusat plánii.

Plána eiseváldebargguid govvideaddji bihtás addojuvvo dakkár govva ahte MR livččii okto luonddusuodjalanhálddahusa doaibmin. Seammaláhkai plána loahpageahčen Birasguovddáša luonddusuodjalanbargun meroštallo vuosttažettiin doaibmat lohpeeiseváldin. Birashálddašanlágas guvllolaš birasguovddáša oktan bargun mainnašuvvo luonddusuodjaleapmi viidáseappot. (Lappi birasguovdas)

+Dievasmahtton plánii guvllolaš birasguovddáša rolla iežas doaibmasuorggis earret dikšun- ja geavahanulbmiliid.

CEALKÁMUŠAT	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS
3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat	
Lappi Lihttu dahká Davvi-Lappi eanagoddeláva. Lávvaárvalus oktan molssa-eavttuiguin gárvvásmuvvá várra giđđat 2005 ja lávvaárvalusa livččii jurdda fidnet dohkkehanláhka 2006:s. Eanagoddeláva nanne birasministeriija. Vuđolaččat dahkkojuvvon dikšun- ja geavahanplána lea hui anolaš eanagoddeláva dagadettiin. (Lappi lihttu)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Plána ii leat dahkkojuvvon eanageavahan- ja huksenláhka vuođđuvuvi guovllugeavahanulbmiliid mielde, muhto dan oppalaš- ja sierra-ulbmilat leat sehkkejuvvon gaskaneaset, iige leat váldojuvvon vuhtii ahte dušše sierraulbmilat leat plánii guoskevaš geatnegasvuodát. Ná plánii leat šaddan boastto deattuhusat. (Gálddoavvi bálggus)	-Váldegottálaš guovllugeavahanulbmilat leat merkejuvvon plánii ja maiddá oppalaš- ja sierraulbmilat, jos dat gusket plánenguvlui. Oppalašulbmilat leat luonddusteaset guovllugeavaheapmái ja dan plánemii guoskevaš prinsihpalaš linnjádeamit. Sierraulbmilat leat guovllugeavaheapmái ja dan plánemii guoskevaš geatnegasvuodát. Lasihuvvojit plánii oppalaš- ja sierraulbmiliid prinsihpat. +Dievasmahtton plánii.
Plána ii guoska njuolgg eanageavahan- ja huksenlága mielas eanageavahanplánemii. Teavsttas áššesisdoallu lea báhcán gieđahalakeahhtá, muhto oktavuođat plánii livčče várra gáibidan sierra gaskabajilčállaga (eanagoddelávva-, oppalalašlávva-, sajadalávva-plánen). (Anára gielda)	+Eai rievdadusat plánii.
4 Eanageavahanavádagat	
Lappi lihtus livččii miella váldit beali erenoamážit plána árvaluvvon eanageavahanavádagaide ja luonddu geavaheapmái. Dákkár cealkámušaide gávdnojit goittot nana ákkat easka dalle, go eanagoddelávva-plánen ja Natura 2000 -guovlluid dikšuma geavaheami oppalašlávva-plánen leat ovdánan guhkkeli. Lappi Lihttu árvala ahte plána ii šatta nannenmeannudeapmái ovdalgo Natura 2000 -guovllut Lappi resursan -fidnu lea ovdánan nu guhkás ahte sáhtá oaidnit fitnu váikkuhusaid plánenguvllu geavahan-dárbbuide. (Lappi lihttu)	-Lappi birasguovddáš dadjá cealkámušastis ahte plána deavdá Natura-árvvoštallama dárbovuorahallama ákkaid, ja nuba sierra Natura-árvvoštallamii ii leat dárbo, dasgo jearaldagas lea luonddusuodjaleami ovddideaddji plána. Birasguovddáš dadjá dasa lassin ahte plána ovdanbukton perspektiivvat devdet maiddá Natura-guvllu dikšun- ja geavahanplána dárbbuid. Lustageavaheapmi ii mana ruossalassii daiguin ákkaiguin, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura-fierpmádahkii. Ollašuhttinvuohkin meahcceguovvloláhka suovvá guovllu lustageavaheami, ja dat lea váldojuvvon vuhtii Natura-guvllu vuođđudettiin. Dikšun- ja geavahanplána lea dárkilet go Natura-guvlluid oppalašplána. +Eai rievdadusat plánii.
Avádatjuohku addá vejolašvuoda geavahit mánggabealagit meahcceguovllu maiddá lustageavaheapmái ja luondduturmii, iige dat maiddá čuoze vejolašvuodaide bargat luondduealáhusaiguin ja sámekultuvrrain. (Lappi TE-guovddáš)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Jurdaga ráifáidahttit eanaš oasi guovllus ng. boaittoealeavádahkan gánnáha doarjut. (Suoma luonddusuodjalanlihttu)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
5 Luonddu- ja kulturárvvut	
Cealkaga "Go jeageleatnamat gollet, de fuotnána maiddá eatnama biebmoávnasdilli ja ruohtasiid buolašgierdilvuota" sáhtá váldit eret, dasgo váikkuhusat biebmoávnasdillái sáhttet leat áibbas nuppeláganat. Dasa lassin ruohtasiid buolašgierdilvuoda fuotnáneami ii sáhte čielgasit duođaštít. (Metla)	+Váldojuvvon eret plána.
Bihtá, mii álgá "Nuorta-Lappi vuovdevahátprošeavttas –" sáhtá váldit ollásit eret seamma ákkaiguin go ovddit kommeanttas. (Metla)	+Váldojuvvon eret plána.
Njállanáli galggašii čuovvut ja njállanáli dikšundoaimmaid joatkit maiddá dan manjá go Life-fidnu lea nohkan 2008:s. (SYKE)	-Gč. manjit kommeantta.

CEALKÁMUŠAT	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI
5 Luonddu- ja kultúrárvvut Go lea sáhka áitatvuloš šlájain, de ii olus hállojuvvo geatkkis, mii gávdno guovllus. Geatki lea Suomas klassifi-serejuvvon erenoamáš áitatvuloš šládjan. Teavsttas váilu maiddáí máinnašupmi das, ahte geatki ja njálá leat luondo-direktiivva mielde šlájat, mat galget vuosttažettin suodja-luvvot EU:a siste. Daid suodjalandoaimmaide ja čuovvumii giddejuvvo boahtteáiggis eanet fuopmášupmi go II-čuvvosa eará šlájaide. Geatkenáli čuovvuma seammá go eará stuorranávdidiid čuovvuma galgá dikšut áššáigulleaš vuogi mielde. Das ii máinnašuvvo teavsttas. (SYKE)	-Geatki ja njálá leat merkejuvvon tabeallas vuoruhuvvon šládjan. Geatki suodjaleami ja čuovvumis vástida RKTL, MR čoaggá áicca-stagaid ja čađaha lohkamiid ja goziha ášši ovttas RKTL:ain. Njálá čuovvuma ja suodjaleami lea váldán badjelassas MR, ja MR oassálastá Njálá Life -fidnui gitta jagi 2008 rádjai. Dán fitnu bistima áigge dahkkojuvvo manjit áiggiid várás sierra suodjalanplána njála várás. +Válđojuvvon mielde plánii.
Dárkonvuloš čeavrris lea luonodirektiivva II ja IV-čuvvosiid šládja. Buot guovllus dahkkojuvvon čeavrrisaiccastagaid dahje čeavrrisuoddaaiccastagaid galggašii čohkket MR:a registarii. (SYKE)	MR:a bargit vurkejit dieđuid čeavrris-áiccastagain rádjui ja daid birra dahkko-juvvo jahkásaš čoahkkáigeassu. +Eai rievdadusat plánii.
Jekkiidsuodjalanguovlu lea Ramsar-guovlu. Dát galggašii máinnašuvvot, go muitaluvvo guovllu sajádagas. Ramsar-soahpamuša suodjalanulbmilat leat juo guovllus ollašuvvan (jekkiidsuodjalanguovlu, Natura 2000 -guovlu), muhto Ramsar-guovlluid čuovvuma ektui dárbbášuvvojit dieđut guovllu geavaheamis, geologijias, hydrologijias, eana-geavaheamis, ekologalaš dilis, šlájain ja maiddáí guvlui vejolaččat čuohcci riskkain. Dát plána bálvála maiddáí Ramsar-čuovvuma. (SYKE)	-Vuodđodieđut guovllu geavaheamis, šlájain, geologijias jna. gávdnojit 2004:s gárvvásmuvvan vuodđočielggadusas guovllu birra (Metsä-hallituksen luonnonsuojelujulkaisu Sarja A 144). +Lohkui, mii govvida jekkiidsuodjalan-guovllu sajádaga luondusuodjaleamis, lasihuvvo ahte jekkiidsuodjalan-guovlu gullá Ramsar-čuozáhagaide.
Guovllu birra lea almmustuhtton varas ja vuđolaš lodde-čielggadus, mii addá buori vuodū guovllu lottiid mángga-hápmásašvuoda seailluheapmái ja čuovvumii. (SYKE)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Árvalus goaskin- ja mearragoaskin-, bárbmo- ja rievssa-tfálle- ja giljobašnáliid čuovvumis lea buorre. Dasa lassin galgá čielggadit guovllu eará áitatvuloš ja direktiivva I čuvvosa loddešlájaid gávdnoma, dego pláanas daddjojuvvo. (SYKE)	-Cealkámuš doarju plána. Áiccastagat čohkke-juvvojit ja vurkejuvvojit buot áitatvuloš šlájain. Dárkilet čielggadusaid ja lohkamiid dahkamii galget leat goittot resurssat. Meahciráđđehus vuoruha iežas vástošlájaid čuovvuma. +Eai rievdadusat plánii.
Ramsar-soahpamuša ja loddedirektiivva geatnegasvuodaid deavdin dihte galggašii jekkiidsuodjalanguovllu lohkanlinnjáid meari lasihit doarvái (0,10 km linnjá/eana-km²). Dáid linnjáid galggašii lohkat juohke guđat jagi. Maiddáí meahcceguovllu lohkanlinnjáfierpmádaga galggašii dievasmahttit nu, ahte dat juohkásivčče dássideappot go dál ja ahte guovllu biotohpat livčče linnjáid alde rivttes gori mielde. Meahcceguovllus linnjáid meari galggašii maiddáí lasihit vástidit om. ávžžuhusaid, muhto daid sáhtášii lohkat 6–12 jagi gaskkaid. Om. dievasmahttimat buoridivčče mealgat hárvenaš šlájaid bessenmeriid árvoštallama ja čuovvuma. (SYKE)	-Linnjá- ja čuokkeslohkatat dahkkojit resurssaid mielde. Dán ulbmila ii sáhte juksat dálá resurssaiguin. +Eai rievdadusat dálá plánii.
Plána deavdá Natura-árvoštallama dárbuguorahallama ákkaid. Sierra Natura-árvoštallamii ii leat dárbu, dasgo jearaldagas lea plána, mii ovddida luondusuodjaleami. Pláanas ovdanbukton perpektiivvat devdet maiddáí Natura-guovllu dikšun- ja geavahanplána dárbbuid. Lustageavaheapmi ii mana ruossalassii daiguin ákkaiguin, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura-fierpmádahkii. Natura-guovlu lea ollašuhhton meahcceguovvolága mielde. Dát addá guovllus vejolašvuoda lustageavaheapmái, mii lea válđojuvvon vuhtii Natura-guovllu vuodđudetii. (SYKE)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MR:SA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNII
5 Luonddu- ja kulturárvvut	
Plánas ovdanbuktojit Natura -diehtoskoviid meattáhusat ja váilevaš-vuođat. Meattáhusaid cuoiguma sajis gánnáhivččii mitalit, gos dieđut diehtoskoviide leat váldojuvvon, goas ja mo daid lea jurdda divvut ja maid dát dieđut mearkkašit dábálaš lohkkái. (Lappi birasguovddáš)	-Plánii leat merkejuvvon rivttes dieđut danin ahte dat livčče gárvvisin dahkkojuvvon, go diehtoskovit beivejuvvojit. +Eai rievdadusat plánii.
Plánas guorahallojit bohccuid guohtuma ja lassebiebmama váikkuhusat guohtoneatnamiid gierdilvuhtii. Áittan oidnojuvvo ahte lasebiebman stuorrada ealuid ja čuoheá eahpenjuolga guohtoneatnamiidda. EMM ásaha goittot bálgosguovdasaš ráddjehusaid boazologuide guohtoneatnamiid dili mielde. Jos lassebiebman lassána, muhto boazolohku ii stuoriduvvo, de ná guohtoneatnamat bállejit gulul buorránit. Dán sáhtášii váldit vuhtii plána ávžžuhusain. Dasa lassin sáhtta guorahallat, mo bohccuid lassebiebman sáhtta čuoheci luonddusuodjaleapmái ja sáhtášii heajos váikkuhusaid geahpedit. (Lappi birasguovddáš)	Plána árvalusain daddjojuvvo ahte Meahciráđđehusa mielas guohtoneanadutkamušat leat dehálaččat. Meahciráđđehus árvala daid joatkima ja ain ovddideami nu, ahte guohtoneatnamiid ahtanuššan ja gierdilvuhta sihkarastojit. +Eai rievdadusat plánii.
Plánas váilu máinnašupmi ahte lastamáhtoáigodagat leat populašuvnna molsašuddamiidda guoskevaš normála ihtagat. Máinnašumi váilun sáhtta bohcciidahttit jurdagiid luonddudili heahtašuvvamis. (Lappi birasguovddáš)	-Áššálaš kommeanta. +Dievasmahtto plánii.
Lappi birasguovddáš, Lappi Lihttu ja Meahciráđđehus leat ovttrasráđiid álggahan viiddis, oassálasti plánema fitnu Natura 2000 -guovllut Lappi resursan . Dán fitnus dahkkojuvvo Natura 2000 -guovlluid dikšumii ja geavaheapmái oppalašplána. Das ovddiduvvo guovlluid almmolaš atnu nu ahte dat ii čuoze luondduárvvuide ja heivehuvvo oktii eará eana-geavahanhámiiguin. Fidnu gárvvásmuvvá álgojagis 2006. (Lappi lihttu)	-Lappi birasguovddáša cealkámuša mielde dát plána bálvala maiddá Natura 2000 -guovllu dikšun- ja geavahanplána. +Eai rievdadusat plánii.
Árvalusas ovdanbuktojit dušše arkeologalaš čuožahagat. Maiddá ng. huksejuvvon kulturbirasčuožahagat, dego rusttegat, johtingeainnut, áiddit, gámmet ja giettitt galggašedje váldojuvvot vuhtii guovllu dikšuma ja geavaheami plánemis. Dálá "Lappi kulturbirrasat oahpisin" -fitnus lea jurdda inventeret Davvi-Lappi kulturbirrasiid jagiid 2004 ja 2005. (Lappi lihttu)	-Cealkámušas ovdanbukton áššit váldojit vuhtii dikšuma ja geavaheami plánemis. Meahciráđđehus dievasmahtta báike-diehtovuogádaga dađistaga go bohtet ođđa dieđut. +Eai rievdadusat plánii.
Arkeologalaš kulturárbi: Dán dikšun- ja geavahanplánas leat váldojuvvon vuohkkasit vuhtii buot giddes dološbázahusat (8), mat leat dieđus Lappi giddes dološbázahusaid inventerema vuodul. Čuožahagat leat nammaduvvon ja logahallon plánas. Seamma oktavuodas lea maiddá máinnašuvvon gáldu, masa dieđut giddes dološbázahusain vuodđuduvvet. Sierra lohkun lea gieđahallon dološmuitoláhka ja dan mearrádušat. Váilevašvuhtan sáhtta atnit ahte dološbázahusaid birra ii leat plánas kárta. Velge stuorát váilevašvuhtan sáhtta leat dat, ahte guovllu dološbázahusat eai leat vuđolaččat čielggaduvvon báikki alde čađahuvvon inventeremiiguin. Dákkár bargu galggašii náge viiddis guovlluide guoskevaš fitnus váldojuvvot mielde vuodđočiellggadusaide. Guovllus gávdnojit omd. boares bigálusbáikkiid giddes rusttegat 1800-logu bealde. (Museovirasto)	+Lasihuvvo plánii kárta dološbázahusain.
Huksenárbi: Plánas daddjojuvvo ahte suodjalanvuloš kulturárvvuide gullet guovllu árbevirolaš luonddugeavaheapmái guoskevaš vástitt ja rusttegat. Sámekultuvrii ja luonddu-aláhusaide vuodđuduvvi kulturbirasčuožahagaid inventerenbargu, mii ii leat vel plána várás dahkkojuvvon, galgá váldojuvvot mielde meahcceguovllu dikšuma joatkkaplánemii ja doaibmabijuide. Vuodđočiellggadus guovllu kulturhistorijálaš čuožahagain dárbbášuvvo, vai plána ollašuhtedettiin sáhtta luohtehahttiláhkai guđege dáhphusa hárrái árvoštallat, mearkkašago gámpá, gámmu, boazogárdi dahje eará rusttega gaikkodeapmi dahje sirdin árbevieroárvvuide duššadeami. Inventerendieđuid vuodul galgá maiddá árvoštallat, deavdago báiki, rusttet dahje johtingeaidnu vejolaččat giddes dološbázahusa dovdomearkkaid ja galgágo dasa heivehuvvot dološmuitoláhka. (Museovirasto)	-Meahciráđđehus dievasmahtta dieđuid dađi mielde go oažžu daid. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA
VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

5 5 Luonddu- ja kulturárvvut

Plána várás gánnáha čielggadi, sáhtášiigo atnit ávkin álggahuvvon EU-fitnu (2004–2008) **Lappi kulturbirrasat oahpisin** bohtosiid. Jos dán fitnu dieđuid ja árvvoštallamiid ii sáhte váldit mielde plánii dál, de galgá dárbbaslaš dievasmahttimiid dahkat maŋnelis guovllu dikšun- ja geavahandoaimbajuide. Guovllus eai leat dál visttit, mat gullet MR:a suodjaluvvon visttiid logahallamii. Museovirasto ja Meahciráđđehus guorahallet dasto ovttas vejolaš lasáhuseid stáhta visttiid suodjalanlogahallamii, go kulturhistorjjálaš dieđut čuožahagain dievasmuvvet. Dálá čielggaduseid vuođul guovllus leat golbma riikka dásisge mávssolaš, bigálastimii guoskevaš kulturhistorjjálaš čuožahaga: Ohcejoga Erttetráti, Báđošaivvi ja Čohkavári bigálusgárdit leat váldojuvvon mielde Lappi birasguovddáša almmustuhttin Lappi kulturbirasprográmmii (Jarmo Lokio 1997, siiddut 257–258). Muhtumat dain čuožahagain leat giddes dološ-bázahusat, mat leat ráfáidahtton dološmuitolága vuođul. Dieđuid dain čuožahagain oktan seailuhanulbmiliiguin galgá lasihit plánii. (Museovirasto)

+Dievasmahtton plánii.

Čohkavári boares bigálastinguovllu gámpát dađibahábut gaikkoduvvojedje geassit 2003. Dáhpáhusas boahká bures ovdan, man dehálaš lea lasihit dieđuid guovllu kulturbirrasii ja man dehálaš lea ahte sierra doaimmit gulahallet bures. (Museovirasto).

-Mii leat ovttasráđiid čorgen Čohkavári bigálastinguovllu bálgosa árvalusa vuođul. Meahciráđđehus geahččalii gulaskuddat áššis maiddá Museovirasto 23.4.2002 ja diđoštalai, maid dát lei jurddašan guovllu hárrái. Museovirastoi mitaluvvui ahte bálggus háliidii jávkadi unohas gámpálasaid boares bigálastinguovllus. Museovirasto ii addán iežas oainnu áššis. Bálgosa ovttamielalaš oaidnu lei jávkadi eret gámpáid máinnašuvvon guovllus. Boares bigálusgárdái ii guskojuvvon. +Eai rievdadusat plánii.

Kulturbirrasa dikšumis lea erenoamáš dehálaš ahte sámemusea Siida ja Lappi eanagoddemusea gullojuvvojit áššedovdin sámekultuvrii ja huksenárbái guoskevaš áššiin. (Museovirasto)

-Mii ovddidat ainge ovttasbarggu sierra doaimmiid gaskkas. +Eai rievdadusat plánii.

6 Luondduturisma ja lustageavaheapmi

Vánddardeapmi ja lustageavaheapmi dáhpáhuvvat eanaš guovllu nuortadavá-geahčen ja lustaguolásteapmi ja meallun leat lassáneamen Njávđánjogas. Mátkkálaččaide báikkálaš fitnodagat vuvdet dál mánggabealaget bálvalusaid go ovdal. Lustageavaheapmi ovddiduvvo nu ahte huksejuvvojit luonddubálvalusrustteat stivrejuvvon lohpevuogádaga vuođul. (Lappi TE-guovddáš)

-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.

Eará go iešráđálaš luondduturismii galgá leat dábálaččat lohpi. Dása guoskevaš gallestallidutkamuša áradeami mealgat jagis 2008 sáhtáši ákkastallat ee. nu ahte ná sáhtáši bargguhisvuodáákkaid dihte ohcat investerendoarjagiid luonddu-bálvalusrusttegiidda. (Lappi TE-guovddáš)

-Meahciráđđehus lea dahkan áigedávvala gallestallidutkamušain, mat dahkkojit sierra guovlluide. Jahkásaččat Davvi-Lappis dahkkojuvvo ovtta guovloollisvuhtii gallestallidutkamuš. Guovllut leat merkejuvvon daid hohpolašvuodá-ortnega mielde. Dálá resurssaid olis ii sáhte dahkat eanet gallestallidutkamušaid jagis. +Eai rievdadusat plánii.

Guovllu geasuhusa seailuheapmi luonddubálvalusrusttegiid ja luonddudilálaš-vuodá bajásdoallama bokte lea dienasin guovllu turistafitnodatolbmuide. Plána dorvvasta maiddá dákko guovllu árbevirolaš ealáhuseid ja báikegoddelaččaid vuoigatvuodaid. (Lappi TE-guovddáš)

-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.

Plánas maiddá láhččojuvvo čielga vuođđu gávppálaš luondduturismii, mas geavahuvvojit mohtorfievrrut (Lappi TE-guovddáš)

-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.

Guovllus leat dál doarvái johtolagat. (Váhčira bálggus)

-Guvlui eai leat šat boahtimin johtolagat. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MR:SA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI
6 Luondduturisma ja lustageavaheapmi Meahcceguovllut mearkašit eanet ja eanet turismii, dasgo luondduturisma lassána dađistaga ja ovdamearka dihte ekonomiijavuvddiid fállan vejolašvuođat lustadoibmii leat dálá vuovdedikšunvugiid dihte geahppánan.	-Áitagat dustejuvvojit ee. čavges meahccejohtalusvuogádagain ja avádatjuoguin. +Eai rievdadusat plánii.
Plánas máinnašuvvo ahte dušše MR sáhtá guovllus jođihit idjadanfálaldatdoaimma. Galgá fuolahit das ahte MR ii gilvvohala báikkálaš fitnodagaiguin guovllus idjadan- ja prográmma-bálvalusaid fállamis. (Deanuleagi fitnodatolbmot ry)	-Earáide eatnama luohpadeapmi eará go boazodoalu, guolástusa, meahcebivddu dahje čoaggima dárbbuide gáibida stáhtaráđi sierralobi. MR viggá doarjut luondduturismafitnodagaid doaimma. +Dárkkálmuhhton plánii.
Nothernmost Europe -guovllus galggašii dahkkojuvvot imago ja buvttafálaldagaid dáfus okta máilmmi luondduturisma njunušguovlluin. Danin guovllu turisma rájideapmi ja luonddusuođalanperspektiivvat leat hui dehálaččat guovllu imago dáfus. Guovllu galgá sáhttit geavahit, muhto dan buktagahttimis galgá váldit vuhtii guvlui ášahuvvon ráddjehusaid. Avádatjuohku lea buorre, ja plána lea buorre maiddá ođđa rusttegiid hárrái. Guovllu johtolagat leat juo dál bures meroštallon ja rávvagiiguin stivrejuvvon. MR:a fuolahat stobuin lea hui alla dássi, ja lea buorre ahte daid áigot seailuhit. Maiddá meahcceguovloiešlági bajiloainnu (rusttegiid jed.) gánnáha áinnas seailuhit. Guovllus lea lassánan beanavuodjindoaimma, ja danin gánnáhivččii várra guorahallat, galggašedjogo dán ulbmila várás sierra beana-vuodjinjohtolagat. (Pohjois-Lapin Matkailu Oy)	-Beanavuodjin-doaimma galggašii meroštallat láhka-mearrádusain, ja easka dasto smiehttat dan stivrema. +Eai rievdadusat plánii.
Avádatjuogu bokte geahččalit geahpedit ee. geavaheaddjiid gaskasaš ruossalas-vuođaid nu ollu go vejolaš, ja erenoamážit lea jurdda geahpedit lustageavaheami dagahan heađuštusaid luondduealáhusaide ja sámekultuvrii nu ollu go vejolaš. Plánas leat geahččalan bargat namalassii dainna manjibuin, go fas lustageavaheaddjiid gaskasaš ruossalasvuođaide lea giddejuvvon hui uhccán fuopmášupmi. Plánenguovllus mohtorgielkkát, beanavuodjit ja čuoigat seammaláhkai go iešráđálaš johtaleaddjit ja prográmmabálvalusfitnodagaid joavkkut johtalit seamma johtolagaid mielde. Vášáhusaid vuođuš dát lustageavaheaddji joavkkut earránit nu ollu nubbi nuppis ahte bohciidit veagal ruossalasvuođat iige várradiilálašvuođaidge sáhte garvit. Plánas dát váttisvuođat eai leat gieđahallon, iige leat árvaluvvon, mo dáid sierra geavahanhámiid sáhtášii njuovžilit oktiiveivehit seamma johtolagaide. (SYKE)	-Dán guovllus johtalit uhccán olbmot, ja nuba eai leat váttisvuođat. +Eai rievdadusat plánii.
Plánas boahá fuolastuhttiláhkai ovdan ahte guovllu lustageavaheami vuođđun lea mohtorfievrriiguin johtaleapmi. Vaikko meahcceguovllu rájiid ala beassan gáibida dábálaččat mohtorfievrriid geavaheami, de lustaibmiliin johtaleapmi ii eisige oáččo vuođđuvvat dušše mohtorfievrriid geavaheapmái. Mohtorfievrriiguin johtaleami dagahan válla, luondduriggodagaid golaheapmi, nuoskkideapmi ja juoba johtaleami garra leaktu mannet ruossalassii meahcceguovllu geavahemiin ja vásihemiin. Meahcceguovllus jođedettiin olmmoš ii galggašii bálo dihttot ja gullot, galggašii johtalit luonddu eavttuiguin ja oassin luonddus. (SYKE)	-Eanaš oassi plánenguovllus gullá boaitto-bealeavádahkii, masa dábálaččat eai mieđihuvvo olgobáikegodde-láččaide meahcce-johtaluslobit. +Dárkkálmuhhto plánii.
Plánas árvaluvvo ahte Lappi guovloplánas guovllu várás leat dahkkojuvvon moanat mohtorgielkájohtolatvárremat. Dasa lassin daddjojuvvo ahte MR galgá eanageavahan- ja huksenlága oaivildan eiseváldin váldit láva vuhtii, geahččalit bargat láva ollašuvvama ovdii ja geahččat ahte doaibmabijiguin ii váttásmuhhto láva ollašuvvan. Plána árvalusain daddjojuvvo ahte MR ii árval rievdadit meahcceguovllu ja jekkiidsuođalanguovllu váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid virggálaš johtolahkan. SYKE doarju dán árvalusa. Seammás mii ávžžuhat ahte MR sihkarastá guvlui guoskevaš mohtorgielkávárreiid jávkadeami válmmaštallanvuloš Davvi-Lappi eanagoddelávas, amas MR šaddat doaibmat iežas lágas meroštallon eisevádebaggu vuostá. (SYKE)	-Aiddo dál Meahciráđdehus ii árval guovllu mohtorgielkávuojáhagaid rievdadeami virggálaš johtolahkan. Jos birasministeriija lágida ášši earáláhkai dahje válmmaštallanvuloš eanagoddelávas vuojáhagat rievdaduvvojit johtolahkan, de Meahciráđdehus ii vuostálastte johtolagaid vuođđudeami. +Dárkkálmuhhto plánii.

CEALKÁMUŠAT

**MR:SA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS
PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS**

6 Luonddaturisma ja lustageavaheapmi

Plánas árvaluvvo ahte prográmmabálvalusfitnodagaide sáhttá mieđihit juohkeolbmovuoigatvuođaid badjel manni gohttemii lobiid guđege dáhpáhusa mielde oanehis áigái (guhkimustá 2 mb) hávil ovddalgihtii sohppojuvvon báikkiide lustageavahanavádahkii. Dákkár doaibma heive meahcceguovllu lustageavahanavádahkii, beare fuolahuvo meahcceguovloiešlági seailumus, sierra lustageavahanvugiid gaskasaš ruossalasvuođaid dustemis ja hehttejuvvu ahte dát báikkat eai beasa šaddat bissovaš doarjja-báikin. (SYKE)

+Eai rievdadusat plánii.

Ohcejogas guolástus, boazodoallu ja árbevirolaš ealáhusat oktan ee. Deanu guolástanturismmain leat boahhteáiggisge vuodđun ealáhusaid ovddideamis. Meahcce- ja luonddaturisma lea Ohcejogas lassáneamen, ja danin guovlluideavaheapmi galgá čielggaduvvot, dárkkilit plánejuvvot ja árvoštallot dan váikkuhusat, eai dušše ekonomalaš váikkuhusat, muhto maiddá sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat. Turisma lea okta váldosurggiin Ohcejoga gielda ealáhusdoaimma ovddidanstrategiijas. (Ohcejoga gielda)

-MR dahká ee. gallestallidutkamušaid guovlluin. Gálddoavvi ja Báišduoddara meahcceguovlluid váikkuhanbirrasis doaibmi fitnodagaide lea dahkkojuvvon fitnodatgulaskuddan. Eanagoddeláva várás leat dahkkojuvvon vuodđočielggadusat ja leat gulaskuddon ee. báikkálaš ássiid oainnut sierra doaimmaide guovllus.
+Eai rievdadusat plánii.

Plánas máinnašuvvo ahte meahcceguovlloláhka gielda stáhtaeatnama dahje dasa guoskevaš geavahanvuoigatvuođa luohpadeami eará go boazodoalu, guolástusa, meahccebivddu dahje čoaggima dárbbuide. Sámekultuvra ja luondduealáhusat leat goittot nuppástuvvamin. Boazodoalliin mánggas ožžot áigái boaduset sierra gálduin, main okta buot dábálemosiin lea smávvalágan luonddaturismadoaibma. Danin máinnašupmi das ahte luonddaturismii guoskevaš idjandanfálaldatdoaimma meahcceguovlluin sáhttá jođihit dušše Meahciráđđehus orru menddo čavges mearrádus. MR sáhtášii gal fuolahit dárbbalaš rusttegiid huksemis, muhto geavahanvuoigatvuohta galggašii leat maiddá luonddaturismafitnodagin. Muđui sáhttá geavvat nu ahte stáhta borrá Villi Pohjola bokte boaittoaleaguovlluid eallinvejolašvuođaid. (Lappi birasguovddáš)

-Eatnama luohpadeapmái eará go boazodoalu, guolástusa, meahccebivddu ja čoaggima dárbbuide galgá leat stáhtaráđi sierralohpi. Meahciráđđehus geahččala doarjut fitnodagaid doaimma. Gálddoavvi meahcceguovllus leat Villi Pohjola njeallje láigostobu. Villi Pohjola ii sáhte fidnet ođđa doarjja-báikkiid meahcceguovllus.
+Dárkkálmuhiton plánii.

Min mielas MR galggašii čohkket Ohcejoga luonddustohpui materiála rievssatčájáhusa ceggen dihte. Dán čájáhusa sáhtášii dasto dárbbu mielde sirdit ain muhtun áigái eará sadjai. (Ohcejoga gielda)

-Muitalat evttohusas MR:sa čájáhuspláneaddjiide.
+Eai rievdadusat plánii.

Dan logus gieđahallo uhccánaš maiddá Metla doaibma. MR:a mielas boazoguohtoneatnamiid dutkamušat leat dehálaččat ja gánnáha daid ovddideami. Guohtoneatnamiid ja bohccuid dili rievdamas lea Metla dutkan 1970-logu rájes erenoamážit Gálddoavvi bálgošis. Maiddá suodjevuovdegovllu ja alla guovlluid čuovvun gullá Metla lágasmearriduvvon bargguide. Mii sáhtášeimmet ovtasbargat dán áššis eanet MR:ain. (Metla)

-Gánnáhahtti ja buorre evttohus.
+Dievasmahtto plána árvalusaide.

7 Boazodoallu

Plána ávžžuhusain máinnašuvvon ealliguovdasaš doarjja boazodollui ii leat dakkár ášši, mii buktovuvvo ovdan dikšun- ja geavahanplánas, dasgo jearaldagas lea čielgasit boazodoalu doarjjapolitiikkii guoskevaš ášši. Ealliguovdasaš doarjja váikkuhusat ealihanboazologuide dahje guohtoneatnamiid dillái eai leat čielggaduvvon, ja nuba dutkamii vuodđuduvvi duodáštusat ealliguovdasaš doarjja váikkuhusain guohtoneatnamiid dillái eai gávdno. (Lappi TE-guovddáš)

-Plána ávžžuhusain daddjojuvvu ahte doarjja váikkuhusaid boazodollui galggašii dutkat. Dárkkálmuhiton plána árvalus.
+Dárkkálmuhiton plánii: "Ealliguovdasaš doarjja váikkuhusaid ealihanboazologuide ja guohtoneatnamiid dillái galggašii dutkat."

Njávánjoga máttabealegáddi Norgga riikkarájis Njáváma bálgoša ráji ráđjai lea Váhčira bálgoša siste. Bálgoša ráđji guoská dákko Gálddoavvi meahccegvlui. Bálggus galgá sáhttit doallat guovllustis boahhteáiggisge iežas ráđjeáiddi. (Váhčira bálggus)

-Plánas daddjojuvvu ahte boazodoallu lágiduvvo guovllus boazodoallolága vuodul, iige Meahciráđđehus leat boazodoalu goziheaddji eiseváldi. Ná plána bokte ii sáhte váikkuhit dán áššái.
+Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MR:SA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS
7 Boazodoallu Pláneguovlu lea sierra bálgosiid guođohanguovlluid siste, ja nuba doppe galggašedje leat boahteáiggisge nu uhccán go vejolaš dakkár doaimmat, mat čuhcet boazodollui. (Váhčira bálggus) Plánas Meahciráđđehus váldá doaimmainis ja plána eanageavahanáššiin vuhtii olbmuid vejolašvuoda bargat boazodoaluin. Plána ávžžuhusat leat RTKL:a mielas bures dahkkojuvvon. Juo dál leat jođus muhtun dutkamušat dálá boazodoallodutkanprográmmas. RKTL:a mielas plánas gánnáhivččii ovdanbuktit ávžžuhusaid maiddá guovllu boazodollui ja deattuhit guovlluid geavaheamis ee. bistevas geavaheami prinsihpa. (RKTL) Plánas daddjojuvvon ahte boazodoaluin sáhtta bargat boazodoallolága mielde. Meahcceguovlloláha doarju boazodoaluin bargama. Boazodoallit sáhttet johtalit meahcceguovllus mohtorfievrruiguin dábalaš vuogi mielde ráddjehusaid haga ja váldit dárbbalaš boaldinmuora. Maiddá boazoáiddit, gámpát ja boazodoalu eará rusttegat gullet meahcceguvlui. Buorre ášši boazodollui lea maiddá meahcceguovllu goziheapmi. Seammás meahcceguovlloláha gáržžida ja geahpeda boazodollui vahátlaš dahkkiid, dasgo meahcceguovlu geavahuvvo muđui hui uhccán. Rusttegat, merkejuvvon johtolagat ja plána mieldásaš čavges lohpepolitihkka gáržžida lustageavaheaddjiid johtaleami eanaš sajjiin meahcceguovllus ja erenoamážit boazodollui dehálaš guohton-guovlluin. Dát doarju boazodoalu. Plána árvalusaid ja ávžžuhusaid ollašuttin doarju vejolašvuodaid bargat boazodoaluin boahteáiggisge. Luonddu seailun guoskameahtun diliis dorravasta dábalaččat bohccuid guohtonguovlluid meahcceguovllu siste. Máinnašuvvon guovllut leat doppe guohttu boazologu ektui dehálaš geasseguohtonguovlu báikkálaš bálgosiidda. Suodjaleami bokte ii goittot oaččo gáržžidit boazodoalu, dehálaš luondduealáhusa vejolašvuodaid. Plánas leat váldojuvvon vuhtii báikkálaš bálgosiid dárbbut sihke meahccejohtalusas ja boazodoalu rusttegiin guoskevaš guovllus. Guvlui plánejuvvon eará huksema galgá čadahiit nu, ahte dat ii čuoze boazodollui, ja dat galgá plánejuvvot ovttaš báikkálaš bálgosiin. Bálgosiid Ovtastus deattuha ráđđádallange atnegasvuoda boahteáiggis. Stáhta eiseválddit galget ráđđádallat, go plánejit bálgosa ovdasteaddjiiguin stáhtaeatnamiidda guoskevaš doaibmabijuid, mat váikkuhit sakka, boazodollui (boazodoalloláha 53 §). (Bálgosiid ovtastus) Boazodoalu historjá -čuoggás daddjojuvvon ahte "Gálddoaiivi bálggus lea vuodđuvvon 1900-logu álggus". Ohcejogas lea bargojuvvon bohccuiguin álgoálggus uhccánaš goddebivddu oktavuodas. Ohcejohka lea leamaš guovddáš báiki siiddastallanboazodoalus (Sámesiida ja siidagottit) gitta Norgga ja Suoma gaskasaš ráji giddema rádjai. Ohcejogas suomelaš bálggosvuogádat bođii atnui 1900-logu álggus. Vel 2004:s Ohcejoga sámebálgosiin siiddastallet guođohanáigge. Dása lea vuodđun siidavuogádaga nana árbevierru. Gielda doarju čuoggá 4.1.7 ávžžuhusaid ja atná daid ollašuttima dehálažžan. (Ohcejoga gielda) Boazodoalu geatnegasvuodta bistevas geavaheapmái deattuhuvvo vuogiin, mii ii mana oktii dainna ahte eará geavaheaddjiin ii seamma vuogi mielde gáibiduvvo bistevas geavaheapmi. Luondduturismii, lustageavaheapmái ja dasa guoskevaš MR:a gámpáhuksemii gusket buohkansii čieža árvalusa. Muhto bohccuid suddjema eará eanageavaheamis ovdamearkka dihte giđđadálvve, go álddut leat čovajjis, ii leat váldojuvvon mielde ii plána boazodollui guoskevaš árvalusaide iige maiddá ávžžuhusaide. (Gálddoaiivi bálggus)	-Meahcceguovllu oktan váldoulbmilin lea dorravastit boazodoalu ja luondduealáhusaid, ja plána árvalusaid leat geahččalan dahkat máinnašuvvon ulbmila mielde. +Eai rievdadusat plánii. -Boazodoalu stivre boazodoalloláha. Meahciráđđehus ii daga dán plánas boazodollui guoskevaš ávžžuhusaid. +Eai rievdadusat plánii. -Meahcceguovllu oktan váldoulbmilin lea dorravastit boazodoalu ja luondduealáhusaid, ja plána árvalusaid leat geahččalan dahkat máinnašuvvon ulbmila mielde. Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii. -Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii. -Árvalusat luonddu lustageavaheamis ja luondduturismmas leat dahkkojuvvon boazodoalu dorravastan dihte. Plána lohku Johtalus ja johtaleapmi dan ávžžuhusaide lea merkejuvvon ahte Meahciráđđehusa mielas lea dehálaš spesifiseret bohccuid guohtetbáikkiid ja ráfáidathtit daid miessemánnui. Meahciráđđehus ii leat boazodoalu stivrejeaddji eiseváldi, ja nuba mii eat sáhte plána bokte mearridit áššis.

CEALKÁMUŠAT	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS
7 Boazodoallu	
Ávžžuhusaid perspektiivva galggašii viiddidit nu, ahte ávžžuhusa 2. čuokkis šattašii hápmái: Sierra geavahanhámiid váikkuhusaid boazodollui galggašii dutkat. Erenoamáš hohpoláš ášši lea dutkat turismma ja geasiáigásaš meahccejohtalusa váikkuhusaid lundui ja dakko bokte boazoguohtoneatnamiidda. Nubbi dehálaš ášši livččii dutkat mohtorgielkkástallama, beanavuodjindoaimma ja meahccebivddu vejolaš headuštusaid ja vejolašvuodaid boazodollui. (Anára gielda)	+Lasihuvvo plánii.
8 Guollečáziid dikšun ja guolástus	
Plána árvalusa čuoggái 4 lasihuvvo: guollegilvimiidda galgá leat maiddá eana- ja meahccedoalloministeriija lohpi. (Lappi TE-guovddáš)	-Guollegilvimat čađahuvvojit Deanu guolástannjuolggadusa ja -soahpamuša mielde. Guolástannjuolggadusas máinnašuvvo eana- ja meahccedoalloministeriija lohpegáibáduš. +Plána 4. árvalusa ággan lea lasihuvvon Deanu guolástansoahpamuš ja -njuolggadus.
Plána ávžžuhusaide lasihuvvo čuoggái 1: veajetbuvttadeami lasiheami stivre maiddá Suoma ja Norgga rádjehokasoahpamuš. (Lappi TE-guovddáš)	-Guolástannjuolggadus vuodđuduvvá rádjehokasoahpamuššii. +Lasihuvvon plána 1. ávžžuhusa ággan rádjehokka-soahpamuš.
Plána ávžžuhusaide lasihuvvo čuoggái 3: ovttasbarggu čáziid dutkamis galgá lasihit maiddá TE-guovddážiin. (Lappi TE-guovddáš)	-Sierra ovttasbargohámiid geahččalit ovddidit maiddá guolledoalu hárrái. +Plána 3. ávžžuhussii lea dievasmahtton ahte ovttasbarggu galgá lasihit biraseiseváldiid lassin maiddá eará ovttasbargobeliiguin.
Guolástanguovlu cealká plána guolástanoasi birra ahte das ii leat das mihkkige fuopmášahttit. (Anára guolástanguovlu)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Guolástus lea álo mearkkašan ollu Ohcejogas. Dat lea dehálaš oassi ohcejohkalaččaid eallineavttuin sihke ruovttudárbobivdun ja ámmátbivdun. Dat lea maiddá dehálaš oassi guovllu sámekultuvrras. Guolástussii gullá luossabivdu ja jávrebivdu ja maiddá sierra bivdobiergasiid (ee. fatnasiid) duddjondáidu, mii lea iežas oassin kultuvrras. Danin guolástanguovllu mielas plána galggašii vuoruhit guovllu ámmát- ja ruovttudárbobivdiid (nu ahte váldojuvvojit vuhtii ee. dáluid návddašanvuogatvuodát) dárbuid. (Ohcejoga guolástanguovlu)	-Juo guolástanlágas báikegoddelaččaid guolástandárbbut leat vuoruhuvvon. Meahciráđđehus čuovvu dálá guolástanlága. Guolástanlobit mieđihuvvojit ja guollečázit dikšojuvvojit guolástanlága mielde. +Eai rievdadusat plánii.
Plánaárvalus oaidná menddo stuorisin lustabivddu dálá mearkkašumi guovllus, dasgo lustabivdit leat ollásit olgobáikegoddelaččat. Báikkálaš olbmot eai báljo guolás hearvva dihte, muhto guolástus lea sidjiide ruovttudárbo- ja ámmátbivdu sihke jávrriin ja Deanus. Omd. plána máinnašuvvon Vuokŋoljávrriid bivdu vuodđuduvvá ollásit dasa ahte jávrriid guollenálli lea leamaš nanus. Ruovttudárbobivddu mearkkašumi lasiha vel dan kultuvrralaš ja sosiálalaš árvu. Dán galggašii váldit vuhtii plána sosiálalaš ja kuvttuvrralaš váikkuhusaid árvvoštallamis. Guolástussii gullelaš árbevirolaš dieđuid ja sámekultuvrra eallinfámolašvuoda seailuma dáfus lea dehálaš ee. láidestit mánáid guolástan-kultuvrii. Dál lea measta veadjemeahtton oahpahit ja movttiidahttit mánáid guolástit, dasgo smávva jogažiid ja Deanu gierajogaid bivdovejolašvuodát (goittot mánáide) leat oalát jávkan, go rávis albmát (ee. lustabivdit) bivdet mánáid guliid (hárriid, dápmoniid ja smávut luosaid). (Ohcejoga guolástang.)	-Sámediggi dahká árvvoštallama plána váikkuhusain sámekultuvrii. Sierra guolástan-njuolggadusat muddejit guolástusa. +Sámedikki árvvoštallan laktojuvvo plánii.
Guolástanguovllu mielas sirdingilvimiidda dihto čáziin lea dárbu guollečáziid dikšuma ja ovddideami oktavuodas. Dát lasiha ruovttudárbobivddu buvttadeami. (Ohcejoga guolástanguovlu)	-Cealkámuš doarju plána árvalusaid. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MEHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS
8 Guollečáziid dikšun ja guolástus	
Hui stuorra váttisvuohta lea ainge dat, ahte guollečáziid sáhtá friddja luohpadit, mii lasiha guolástandeattu ee. Ohcejogas, Geavus ja earáge luossajogain. Nubbi váttisvuohta lea dat, ahte Anára ja Eanodaga gielddaid olbmot ožžot nuvtá guolástanlobiid Ohcejoga guovllu stáhtačáziide. Dákkár guolástandeaddu lea eanaš Ohcejoga guvlui. Ohcejohkalaččat eai leat leamaš seammaláhkai viggamin Anára ja Eanodaga čáziide. Árvalusaide ja ávžžuhusaide sáhtášii lasihit jurdaga gáržžidit dahje gozihit guolástanvuoigatvuođaid friddja luohpadeami ja ránnjagiieldalaččaid nuvtá guolástanlobiid Ohcejoga gieldda sisa. Dákkár váttisvuođat leat bohciidan, go dálá guolástanlága dagadettiin eai leat gullojuvvon guovllu guolásteaddjit ja vuoigatvuođaeaggádat dahje sin oainnut eai váldojuvvon vuhtii dán áššis. Nuba dál leat bohciidan ođđa váttisvuođat ja guolástandeattut min guolástanguvlui. (Ohcejoga guolástanguovlu)	-Guolástanvuoigatvuođaid luohpadan-vejolašvuohta ja giieldalaččaid nuvtá guolástanlobit vuođdu- duvvet guolástanláhkii. Dán plánaš ii sáhte gáržžidit guolástanláhkii vuođduduvvi vuoigatvuođaid. +Eai rievdadusat plánii.
Guolástanguovlu háliida giddet erenoamáš fuopmášumi sierraákkat guolástanvuoigatvuođaide, maid mearkkašupmi guovllus lea hui stuoris sihke ekonomalaččat ja kultuvrralaččat. Ohcejogas dáid vuhtiiváldin mearkkaša sámekultuvrii ja dáluid eallinfámolašvuhtii. Plánaš sierraákkat vuoigatvuođaid galggašii váldit eanet vuhtii. (Ohcejoga guolástanguovlu)	-Juo guolástanlágas báike-goddelaččaid guolástanvuoigatvuođat leat vuoruhuvvon. Dákkó čuvvojuvvo dálá guolástanláhka. +Eai rievdadusat plánii.
Luossabivdu lea álo mearkkašan erenoamážit Ohcejogas eanet go duottaráziid bivdu. Duottaráziitge mearkkašit goittot ekonomalaččat erenoamážit ruovttudoalus "borranguollegáldun". Dát lea váldojuvvon vuhtii dáluid vuođdudettiin, dasgo dálu mántálaárvu lea čadnojuvvon suoidnebuvttadeami lassin maidái guollebuvttadeapmái (sálteguolleárvu). Dán ášši galggašii čielggadit ja laktit bohtosiid plánii. (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro)	-Dikšun- ja geavahan-plána dahkamii ii gula meroštallat dáluid guolástannávddašemiid sisdoalu. +Eai rievdadusat plánii.
Guolástanvuoigatvuođa birra leat árvalusas moadde ráđa. Lea čilgejuvvon jagi 1989 guolástanláhka, muhto guđđojuvvon čilgekeahtá dološ vuohekveuoigatvuođalaš oamastusat ja maŋnelis bohtán juridihkalaš vuoigatvuođalaš oamastusat. Go dat leat guđđojuvvon gieđahalakeahtá, de orru nu ahte guolásteaddjiveahkadahkii čuohtejagiid mielde addojuvvon guolástan- ja meahcástanvuoigatvuođaid háliidit bidjat eahpádussii ja jaskkodemiin vajálduhttit. Leago plána čálii vajálduhtán bealehisvuođa? (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro)	-Plánaš čuvvojuvvojit dálá lágat ja ásašusat. Meahciráđdehus viggá leat bealeheapme buohkaid guovdu ja dorvvastit báikkálaš olbmuid vuoigatvuođaid. Eai geange lágalaš vuoigatvuođat biddjojuvvo eahpádussii. Sierraákkat guolástanvuoigatvuođat leat fámus guovllus. +Eai rievdadusat plánii.
Guolástanlága juohkeolbmovuoigatvuohta manná ruossalassii vuođđolágain. "Vuođđoláhkaválgagotti mielde vejolašvuohta guolástit stákkuin dahje vuokkain nuppi čáhceguovllus manná ruossalassii čáhceguovllu normála, govtolaš ja jierpmálaš geavahemiin ja ná HM 6 §:ain. Válgagotti mielas áššis galggašii doarvái dárkkilit mearridit lágadássasaš njuolggadusaiguin dusten dihte daid heađuštusaid, maid oktasaš stággo- ja vuoggabivdovejolašvuohta dagaha guolástussii vuoigadahtton olbmuide." (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro)	-Ii sáhte lágidity plánaš. Plána vuođduduvvá dálá lágaide ja ásašusaide. +Eai rievdadusat plánii.
Plánaš daddjojuvvo, ahte ámmátlágan guolástus lea nohkan measta ollásit. Jearaldahkii "Geat Ohcejogas leat ámmátbivdit" Meahciráđdehus čilge ámmátbivddu ná: "Ámmátbivdu oaiivvilda dan, ahte sálaš vuvdjojuvvo ja dat mearkkaša áigái boadit dáfus." Áššái gávdno boares ja nana čilgehus eanadoalliide čujuhuvvon "rávanjuolggadusas 24.1.1749 daidda, geat juo ássat (barget eanadoaluin) Lappis dahje geat háliidit ásaidduvvat dohko bargat eanadoaluin". Máinnašuvvon rávanjuolggadusas sihkarasto ahte ođđaássis lea vuoigatvuohta guolástit ruovttudárbui ja áigái bohtun. Dálá giellageavaheami mielde áigái bohtu oaiivvilda ámmáha. Mainna Deanu guovllu "čáhcegátoimot" muđui livčče háhkan áigái boaduset, jos eai guolástusain? Guovllus don doložis ássan dálolaččat leat ámmátbivdit ja sin dálut leat guolástandálu. Badjeolbmot leat sierra joavku. Dán ášši hárrái mii vuordit ahte cealkámušas ovdanbukton vuođđovuoigatvuođalahkii čujuhuvvon čuoggát váldojuvvojit mielde plánii. (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro)	-Plánaš geavahuvvon meroštallamat vuođduduvvut dálá lágaid meroštallamiidda. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS
8 Guollečáziid dikšun ja guolástus	
Plána mielde guolástus ja meahcceguovloiešlági seailluheapmi eai mana ruossalassii. RTKL goittotge gávnnahe ahte guovllu čázadagaid buot guoika- ja rávdnebaikkat leat luossa- ja čuovžačázit ja nuba máinnašuvvon guovlluin olgobáikegoddelaš dárbbáša guolástussii MR:a lustabivdinlobi. (RKTL)	+Dárkkálmuhhton plánii.
RKTL:a mielas plána árvalusat ja ávžžuhusat guolástusa ja guollečáziid dikšuma birra leat bures dahkkojuvvon. (RKTL)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Ruovttudárbobivdu lea álo mearkkašan hui ollu sámiid borramušdállodoalus. Ohcejogas galgá vuosttažettiin dorvvastit sámiid dáluid návddašanvuoigatvuođaid ja geavahanvejolašvuođaid. Dasa lassin lea dárba ovddidit bálvalanbuktagiid, ja dása dárbbášuvvojit maiddá lustabivdočázit. Ohcejogas MR ja ielda leat ovttaš ollašuttán duottaráziid sirdingilvinfitnu duottarávdonáli lasihan dihte. (Ohcejoga gielda)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Plána ávžžuhusaide galgá lasihit čuoggá ollašuttin dihte árvalusa 3. Ohcejoga guollečáziid dikšun dihte sirdingilvimaš čađahuvvojit dihto duottaráziin guollečáziid lunddolaš lassáneami dorvvastan dihte. Guollenáliid lunddolaš lassáneapmi ovddiduvvo dutkan- ja ovddidanfitnuiguin. Dasa lassin árvaluvvo ahte plána vuođul jávkaduvvo olgobáikegoddelaččaid nuvttá guolástanvuoigatvuohta stáhtačáziin. (Ohcejoga gielda)	-Meahciráđđehus bargá ovttaš sierra dutkanorganisašuvnnaiguin. Meahciráđđehus lea mieđis ovddidanfitnuide. Plánas ii sáhte jávkadit láhkii vuođđuduvvi vuoigatvuođaid. +Eai rievdadusat plánii.
9 Vuodđodikšun ja meahccebivdu	
Plánenguovlu lea eanaš Ohcejoga gielda siste. Dat lea min mielas vuosttažettiin dehálaš rievssatbivdoguovlu. Ealgabivduge lea lassánan, go nálli lea lassánan. Ealganáli lea leamaš lasiheami jierpmálaš vearuhuspolitihkka, mii lea leamaš anus badjel guoktelot jagi. Go lea šaddan vejolažžan vearuhit jierpmálaččat sihke rievssat- ja ealgabivddu, de dát plána galggašii dorvvastit bivdovejolašvuođaid báikkálaš ássiide buorebut go omd. mii lea dilli Geavu luondumeahcis. Bivdokultuvra mearkkaša ollu sámekultuvrii iige dan ekonomalaš mearkkašumiige sáhte vajálduhtit. (Ohcejoga fdo)	-Plána árvalusaid leat geahččalan dahkat nu ahte báikkálaš olbmuid bivdovuoigatvuođat guovllus seilot. +Eai rievdadusat plánii.
Meahcceguovlu lea eanaš Ohcejoga fdo:a guovllu siste. Guovllus bivdet Anára fdo:a lahtut, geaid ássanbiras sáhtta muhtun muddui gokčat maiddá meahcceguovllu. Plána ii oáččo gáržžidit dáláži máinnašuvvon olbmuid meahccebivddu. (Anára fdo čujuha dán oktavuođas duopmostuolu čovdosii, man mielde olmos lea vuoigatvuohta bivdit guktuin gielddain, jos deaivá ássat lahka gieldaráji). (Anára fdo)	-Plána árvalusaid leat geahččalan dahkat nu ahte báikkálaš olbmuid bivdovuoigatvuođat guovllus seilot. Plána bokte ii goittot sáhte čoavdit ášši, dasgo meahcástanláhka lea seammá meahcceguovllus ja dan olggo-bealde. +Eai rievdadusat plánii.
Jekkiidsuodjalanguovllus leat báikkálaš olbmot ja gieldalaččat don doložis bivdán rievssahiid. Olbmot leat šaddan ee. geavahit guovllu miestagiid, sogiid/siedggaid gárddiid ráhkadeapmái. Gárdebivdu lea dološ bivdovuohki. Danin ii leat várra dárba gáržžidit "guorbamuoraid" geavahanvejolašvuođa dás duohkoge. Gieldalaččat bivdet guovllus čakčat ealggaid. Čuotnjágiid čakčabivdu maiddá lea mearkkašahti. Suodjaleami bokte ii oáččo gáržžidit gieldalaččaid árbevirolaš bivdovuoigatvuođaid ja -vugiid, bivdojuvvui dal čakčat bivlan dahje dálvit muohhtaga áigge. (Anára fdo)	-Gč. Meahciráđđehusa ovddit komeantta. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS
9 Fuođđodikšun ja meahccebivdu	
Fuođđonáli dikšun ja doarvái buorre dorvvasteapmi láchkamearrádusaid vuođuľ gullá dušše fuođđoeiseválddiide. Danin fdo háliida almmuhit ahte fuođđodikšun-eiseválddiin lea boahhteáiggisge ovddasvástádus suodjalanguovvluid fuođđonáliin ja daid dikšumis. (Anára fdo)	+Eai rievdadusat plánii.
Meahcceguovloláhka váldá beali meahccebivdui dušše ulbmillaš dásis. Lága ulbmilat sáme kultuvrra dorvvasteapmi ja luondduealáhusaid dorvvasteapmi sisdoľlet meahccebivddu. Báikkálaš bivdokultuvrra dorvvasteapmi ja bivdovuoigatvuođaid gudnejahttin lea oassi guovllu meahcceguovloiešlágis. Árvalus orru leamen viehka ártet, dasgo geahččalahan Meahciráđđehus buot vejolaš vugiiguin lasihit lustabivdiid vejolašvuođaid fuođđobivdui seammás go čuoččuha iežas gudnejahttit sámiid ealáhuskultuvrra. Meahciráđđehusa mielas sámit eai ádde nu olus. Muđui ge plána sisdoľlui lea váttis jáhkkit, dasgo cealkámuša addit leat boahťan lágádusa siste. (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro)	+Eai rievdadusat plánii.
Dilálašvuohta Čeaveťávrris 12.6.2003. "Manin olgobáikegoddelaččat eai oččošii muhtun guovlluin bivdit beatnaggiiguin, go báikegoddelaččat ožžot?" Mii eat háliit váldit beali čeaveťávrelaččaid oainnuide, muhto sáhttit dušše dadjat ahte gažaldat orošii hui ártet, jos dat livččii dahkkojuvvon Ohcejogas. Ohcejogas lea eanabuvttadeapmi (maiddái meahccebivdu) čadnojuvvon mantálii ja ná ássi bivdovuoigatvuođas lea šaddan giddodatguovdasaš vuoigatvuohta. Dálu eallindohkálašvuohta lea maid dái lága bokte suodjaluvvon. Meahciráđđehusas lustadoaimma hálddašeaddjin ii sáhte leat vuoigatvuohta doaibmat lágalaš goziheaddjin ja seammás iežas gozihan bálvalusaid buvttadeaddji fitnodatlágádussan. (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro.)	-Meahcástanlágideami birra sohppojuvvo čanas-joavkkuid gaskasaš ráđđádallamiin jahkásaččat. Lobiid miediheaddji lea geatnegahtton gozihit lohpeavttuid čuovvuma. +Eai rievdadusat plánii.
Olgobáikegoddelaččaid meahccebivdui giddejuvvo pláanas viehka oľlu fuopmášupmi. Dát meahccebivddu gieđahalli árvalusat leat bures dahkkojuvvon. (RKTL)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
RKTL:a mielas maid dái meahccebivdui guoskevaš ávžžuhusat leat bures dahkkojuvvon. (RKTL)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Meahccebivdui ja fuođđodikšumii ii leat mis mihkkige fuopmášahttit, dasgo pláanas eai árval gáržžidit meahccebivddu eaige dasa njuolggá laktáseaddji johtaleami, gárdedárbašiid váldima, idjadeami, dolastallama dahje sálláša fievrrideami. (Lappi fuođđodikšunbire)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Ohcejogas mávssoleamos fuođđoloddi lea rievssat. Rievssatbivdu lea okta árbevirolaš jahkodatjohtimii vuođđuđuvvi sámi luondduealáhus, mii mearkkaša ainge maid dái ekonomalaččat. Gárdebivddu galgá dorvvastit ainge dáluid eallinvejolašvuođaid ja kultuvrra dorvvastan dihte. Rievssatbivddu turistalobiid vuovdinvuogádaga galgá ainge ovddidit nu, ahte dat ii čuoze árbevirolaš bivdokultuvrii ja ealáhussii. Ná sáhtta stivret ja hehttet liiggálaš bivdilogu dagahan headuštusaid ja láchit vuođu báikkálaš bivdooahpisteaddjiid geavaheapmái. (Ohcejoga gielda)	-Plána árvalusaid leat geahččalan dahkat nu, ahte báikkálaš olbmuid vuoigatvuođat seilot. Meahciráđđehus lea ovddidan ja ovddida ainge smávvafođđolobiin leat addojuvvon báikkálaš turista-fitnodagaide vuovdinláchkai. +Eai rievdadusat plánii.
Gielda árvala plána ávžžuhusaide lasihuvvot ahte MR galggašii álggahit Ohcejogas dutkamušaid rievssaha eallinbirrasis, nálimolsašuddamiin, rievssatbivddu váikkuhusas báikkálaš kultuvrii ja ealáhusaide. Dutkandieđuid sáhtta geavahit rievssatbivddu sierralágan ollašuhťinmolssaeavttuid veardádallamis, bivddu muddemis ja stivremis. Dutkamušá vuođuľ sáhtášii dasto buorebut gozihit doaimmaid, maiguin dorvvastuvvojit bistevas luonddueavaheami prinsihpat ja dorvvastuvvojit sámeealáhusat guovllus. (Ohcejoga gielda)	-Meahciráđđehus lea leamaš mielde sierralágan čielggadusfitnuin. Meahciráđđehus lea miedis dutkamiid ja čielggadusaid dahkamii, muhto gáibida viidáset dutkanovttasbarggu sierra dutkanlágádusaiguin. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT

MR:SA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS

9 Fuođđodikšun ja meahccebivdu

Meahccebivddu lágideami hárrái suokkardeimmet ahte olgobáikegoddelaččaide oaivvilduvvon meahccebivdolobiid galggašii vuovdigoahtit eanet njoammelbivdui go eanaloddebivdui. -Eahpe-realisttalaš evttohus.
Fuođđoealliin njoammil lea Davvi-Lappis valjis, eaige báikegoddelaččat báljo bivdde dan. +Eai rievda-dusat plánii.
Njoammelnálli gierddašii buorebut go eanaloddenálit dađistaga lassáneaddji turistabivddu.
Njoammil livččii olgobealeolbmuid mávssolaš sálašealli. (Lappi birasguovddáš)

10 Johtalus ja johtaleapmi

Dálá hámis plána addá viehka buori vejolasvuoda meahccebivdiide johtalit meahcceguovllus ja maiddá buktit doppe eret sállasa. Moatte áššái mii giddet fuopmášumi: – Man vealtameahtun áššin plána dahkket leat oaidnán botket Mierašluobbalis Buolbmátjávrrái manni vuojáhaga guovdu meahcceguovllu ja leago buohkaide čielggas ahte vuojáhaga geavaheapmi lea dan manjá buohkain gildojuvvon? – Mo lea jurdda gozihit ahte vuojáhat ii geavahuvvo ja mo áigot hehttet vejolaš ođđa vuojáhaga šaddama? (Ohcejoga fdo)

-Mii ságastalaimet ášši birra Ohcejoga ovttasbargojoavkku čoahkkimis 1.10.2004, mas bođii ovdan ahte lea dehálaš doallat vuojáhaga anus dás duohkoge, dasgo guovlu lea báikegoddelaččaide dehálaš lubmen- ja guolástanguovlu. Guovlluhoavda čovddii ášši nu ahte vuojáhat báhcá atnui. +Beivejuvvo lohpevuojáhatkárta (govva 6)

Om. vuojáhaga botken hehte sihke badjeolbmuid ja earáidge guovllus johtaleami. Guovllu geavaheami ja doppe johtaleami ii oaččo gáržžidit nugo lea geavvan Geavu luonddumeahcis. -Gč. ovddit kommeantta.
Luondduriggodagaid jierpmáš ruovttudárbogeavaheami galggašii sierra váldit vuhtii ja +Gč. ovddibu.
suovvat "geahppasitčuohcci" johtaleami lubmenbáikkiide ja bilkenjávrride. Jos dán áigge áigu oahpásmuhttit báikegotti mánáid ja nuoraid luonddubuktagiid čoaggimii ja geavaheapmái, de sin galggašii beassat fievrridit guvlui. Dán galggašii váldit vuhtii, go dahkkojit ráddjehusat. Livččii buorre sáhttit láidestit mánáid ja nuoraid luonddu geavaheapmái ja addit báikegotti rávisolbmuid vejolašvuoda lustabuđaldusaide. (Ohcejotnjálmmi gilisearvi ro)

Lea dehálaš ahte árbevirolaš vuoigatvuodát guovllu geavaheapmái ja johtolagat bisuhuvvojit. -Gč. ovddit kommeant-taid.
Njuohkarjávrrí–Buksajávrrí–vuojašaga botken hehte ee. prográmmabálvalusfitnodagaid meahccebivdo- ja guolástanmátkkiid fuolahus- ja sáhtostandoaimma. Earáidge johtaleapmi guovllus šaddá váddáseabbon. Muđui raddjehusaid lasiheami guvlui lea váttis áddet. +Gč. ovddibuid.
Mii sávvat govtolašvuoda dán áššis, go muitit Geavu luonddumeahci geavaheami ja doppe johtaleami čavges muddema. (Deanuleagi fitnodatolbmot ro)

Guovllus leat juo guhká geavahan meahcciefievrun meahccemohtorsihkkela áinnas boazo- barguin, muhto maiddá rievssatbivddus. Plánas leat mángga sajis logahallon meahc- fievrrut. Ohcejoga fuođđodikšunovttastus gávnna ahte logahallamis lea vajálduvvan meahccemohtorsihkkel ollásit eret. (Ohcejoga fdo)

-Áššálaš cuigehus. +Lasihuvvo plánii.

Gieldalačča, guhte lea meahccebivddus suodjalanguovlluin, johtaleapmi dálvit mohtorgielkkáin ja eará lágalaš fievrruiguin eará áiggiid ii oaččo eastašuvvat. (Anára fdo)

-Plána bokte geahččalit dorvvastit báikkálaš olbmuid vuoigatvuodaid, eaige daidda árva-luvvo rievdadusat. / +Eai rievdadusat plánii.

Plánas lea áibmojohtalusa (áibmofievrruid girdilemiid ja seaivumiid) hárrái luoikkahuvvon áibmojohtaluslága njuolggadus ja gávnnavuvvon, mo Meahciráđđehus eanaeaiggádin lea dulkon dán njuolggadusa. Áibmojohtaluslágádusas ii leat mihkkige fuopmášahttit plána birra. (Áibmojohtaluslágádus)

-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievda-dusat plánii.

Dás duohkoge lea dehálaš seailluhit eanaš oasi guovllus (boaittoealeavádat) jaskadin ja ráfálažžan. Galggašii vejolašvuodaid mielde gáržžidit dán guovllus maiddá mohtorgielkkástallama ja eará jidnes doaimmaid dalle go dat ii leat boazodoalu dáfus dárbbašlaš. Dákkó dáidá leat vuogas ahte mohtorgielkávuojašagat eai rievdaduvvo virggálaš johtolahkan. (Suoma luonddusuodjalianlihttu)

-Cealkámuš doarju plána árvalusa. +Eai rievda-dusat plánii.

Johtinoktavuodaid meahcciefievrruiguin galgá dorvvastit dás duohkoge árbevirolaš ealáhusaiguin bargi olbmuid, návddašančáziid hálddašeaddjiide ja ámmát- ja ruovttu-dárboguolásteaddjiide. Seamma oktavuodas galgá goittot várret resurssaid goziheapmái, diediheapmái ja stivremii, vai sáhtášii buorebut jávkadit meroštallon vuojáhagaid olggo-bealde vuojášeapmi erenoamážit geasi áigge. (Ohcejoga guolástanguovlu)

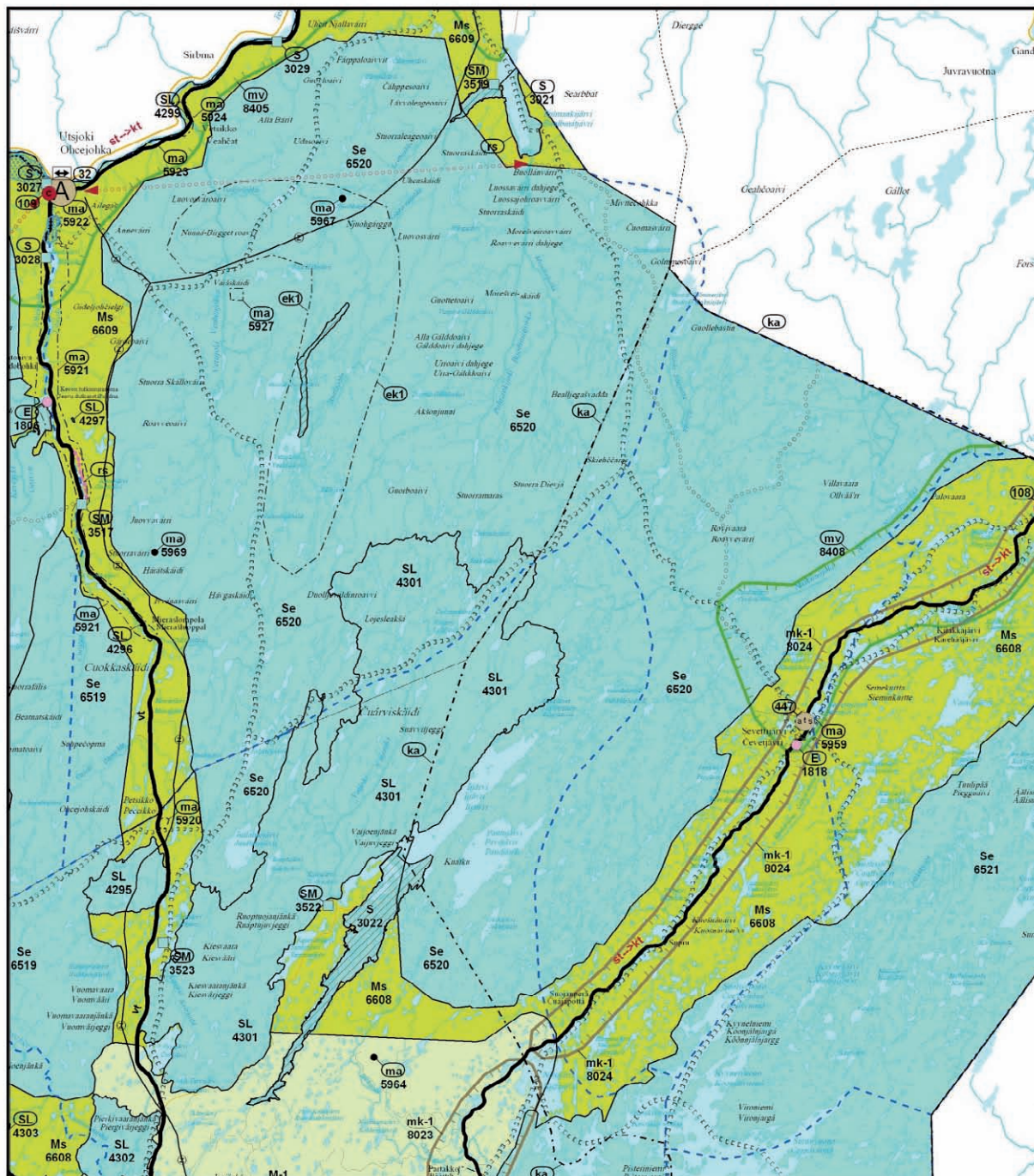
-Cealkámuš doarju plána árvalusaid. +Eai rievda-dusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MEAHCIRÁÐDEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS
10 Johtalus ja johtaleapmi	
Almmolaš geainnuid galgá sáhttit bajásdoallat ja buoridit maiddá doppe, gos meahcceguovlu dahje jekkiidsuodjalanguovlu guoskkahit almmolaš geainnuid. (Geaidnohálddahus)	+Eai rievda- dusat plánii.
Njávda nuortalašguovllus ássi olbmui galgá leat vuoigatvuohta oažžut sohppojuvvon johtolaga mielde johtit meahccefiervruin (njealjejuvllat, mohtorsihkel, moped) iežaset doarjabáikkiide. (Nuortalaččaid siidačoahkkin)	-Meahciráðdehus ii luoba dálá geasiáigásaš čavges meahccejohtaluslobiid mieđihanvuogis. Ággan lea dat ahte meahccejohtalus loaktá luonddu geasi áigge. +Eai rievdadusat plánii.
Árvalusain daddjojuvvo ahte vuodjinbeatnagiid ii galggašii veaddit dasttán MR:a stobuid lahkosiin. Njuolgadusain galggašii muitit maiddá ealliidsuodjalanbeali. Jos beatnagiid veaddá dobbelis, de dat sáhttet šaddat stuorranávddiiguin dahkamuššii. Beanvuodjin- doaima galgá buorebut plánejuvvot čielgaset láhkamearrádusaiguin. Máinnašuvvon ovtas- bargobeiliid lassin mii árvalat maiddá Kennelliitto mielde plánemii. (Lappi birasguovddáš)	+Eai rievda- dusat plánii.
11.2 Málbmaohcan ja ruvkedoaima	
Plánas máinnašuvvo viidodahkii vuodđuduvvi rogganvándinbuhtadus, man eanaeaigat jáhkásaččat oažžu rogganvándinguovlluid ovdas, mat leat su eatnamiin. Jearaldagas ii leat gozihanmáksu, muhto eanaeaigadii boahhti vuodđobuhtadus, man lassin roggan- vándima hálddašeaddji lea geatnegahtton buhttet ollesmearálaččat buot daid vahágiid, mat leat vejolaččat šaddan vándinguovllus dahkkojuvvon bargguid dihte. Rogganvándin- buhtadusat, maid Meahciráðdehus vejolaččat oažžu stáhtaeatnamiin leahkki roggan- vándimiin, ja goziheamis bohtán golut eai ná laktás máinnašuvvon vuogi mielde nubbi nubbi. Davvi-Lappi luonddudikšinguovllu dilli lea áibbas iežaslágan, dasgo guovllu rogganvándimiin leat eanet gollerogganvándimat go dábálaččat. Jos rogganvándin- buhtadusat háliiduvvojit máinnašuvvot, de galgá máinnašit maiddá daid jáhkásašvuoda guđege kaleanddarjagis, goas rogganvándin lea fámus, ja rogganvándima hálddašeaddji ollesmearálaš vahátbuhttengeatnegasvuoda. (GTK)	-Rogganvándimiid vuodđudeapmi ja dálá váldimat dagahit Meahci- ráðdehussii goluid, vaikko rogganvándin- guovllus dahkko- juvvon barggut eai dagat vahágiid. +Dárkkálmuhiton plánii.
11.3 Eanaávdnasiid váldin	
Geaidnobire árvala ahte maiddá dat galggašii sáhttit geavahit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalan- guovllu eanaávdnasiid dakkár geainnuid smávva- lágan buorideapmái ja bajásdoallamii, mat leat dasttán meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu lahkosiin. Eanaávdnasat dakkár guovlluin leat vánis ja danin divvunbargguid golut lassánit, jos šaddá fiervridit eanaávdnasiid guhkes mátkkiid duohen. (Geaidnohálddahus)	-li leat vejolaš. Dáid dárbbuid geahččalit dorvvastit meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu olggo- beallai. Meahcceguovlóláhka (62/91) gieldá meahcce- guovllus stáhtaeatnama dahje dasa guoskevaš geavahanvuoigatvuođa luohpadeami eará go boazo- doalu, guolástusa, meahccebivddu dahje čoaggima dárbbuide. Jekkiidsuodjalanásahus (852/1988) gieldá váldimis eanaávdnasiid jekkiidsuodjalanguovllus. +Eai rievdadusat plánii.
13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi	
Maiddá eará doarjabáikkiid mieđiheamis galgá leat viehka várrugas, dasgo dat sáhttet viehka garrasit čuohcit meahcceguovloluindui ja meahcceguovllus jođihuvvon boazo- ja luondduealáhusaide. Erenoamážit meahcceguovloturismii (guolástus, meahccebivdu jna.) vuodđuduvvi doarjabáikkiid hárrái galgá čuovvut čavges linnjá, jos dat leat luondduealáhusavádagas. Vuodđun doarjabáikkiid mieđiheapmái galgetge leat sierra- ja láhkaásahuslaš ákkat. (Lappi TE-guovddáš)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievda- dusat plánii.
Buorin beallin plánas lea dat, ahte dat addá vejolašvuoda vuodđudit ođđa doarja- báikkiid ja seailluhit ovdeš meahccedoarjabáikkiid guovllus, vaikko vel garra ákkaiguin. Ná dorvvastuvvojit boahttevaš buolvvaid vejolašvuodát atnit ávkin meahcceguovllus árbevirolaš bivdoguovlluid. (Ohcejoga fdo)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievda- dusat plánii.
Plána ii oaččo gáržžidit nuortalaččaid vuoigatvuođa doallat ja hukset guolástandoarjabáikkiid Njávda- joga goabbat gáddái. (Váhčira bálggus)	-Plána bokte geahččalit dorvvastit árbevirolaš vuoigat- vuođat, eaige daidda evttohuvvo rievdadusat. +Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI, EVTTOHUS
13 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi	
Guolástanguovllu mielas lea guolástusa dáfus dehálaš beassat divodit boares goahtesajiid. Min mielas árvalusas daddjojuvvon goahtedivvuma/-huksema mearri (golbma) ii leat doarvái. (Ohcejoga guolástanguovlu)	+Eai rievda- dusat plánii.
Boares visttiide, maidda ii leat geavahanvuoigatvuođasoahpamuš, sáhtta dahkat eaiggáda ohcama vuodul geavahanvuoigatvuođa-soahpamušaid, jos daid dálá dilli ja eaiggádat devdet čuovvovaš ákkaid: 1) Visti lea huksejuvvon ovdal meahcceguovvlolága fápmuiboahpama. 2) Visti lea oruhahtti. 3) Visti eaiggát lea heaggačálihuvvon báikegottis . 4) Eaiggát geavaha vistti meahccebivddu, guolástusa ja čoaggima doarjabáikin. 5) Vistái háhkkojuvvon gieldas huksenlohpi. Čuoggá 3. gáibádus manná vuodđolága 7 §:a vuostá: "Suoma riikkavuložat ja riikkas lágalaččat ássi olbmot ožžot friddja johtalit riikkas ja válljet iežaset ássanbáikki".	-Árvalusa vuodul geahččalit namalassii dorvvastit báike- goddelaččaid árbevirolaš meahcástan-, guolástan- ja čoaggindoarjabáikkiid seailuma. +Biddjojuvvo ágga 3 hápmái: "Visti eaiggát galgá leat báikegoddelaš ."
Vuoigatvuođaministeriija bargjoavkosmiehtamušii guoskevaš dutkamušas 1919–2001 ášahuvvon lágaid gaskavuodas vuodđoláhkii lea ee. čállojuvvon: "Vuodđoláhkaválgagotti mielde dakkár olbmuid, geat ássat eará sajis go johkalegiin ja geain lea HM 6 §:s dorvvastuvvon guolástanvuoigatvuohta eanaomasteami vuodul dahje eará ákka vuodul, čuhce eanet ráddjehusat go johkalegiin ássi olbmuid. Dáid eaiggádiid dáfus Deanu soahpamuš dasa gullevaš guolástanjuolggadusain dahká duššin máinnašuvvon oamasteami." "Sin vejolašvuodát geavahit HM 6 §:s dorvvastuvvon guolástanvuoigatvuođa normála, govtolaš ja jierpmálaš vuogi mielde šaddet mealgat váddáseabbon dahje juoba veadje-meahtumin. Vuodđoláhkaválgagotti mielas guolásteaddjiid sajádat mearrašuvvá, ii guolástanvuoigatvuođa muhto fásta ássanbáikki vuodul, vaikko ássanbáikki válljema friddjavuohta lea dorvvastuvvon, iige riikkavuložiid návddašan suodji oččoši leat ruovttubáikki duohken." (Ohcejoga ámmátguolásteaddjit ja -meahcásteaddjit ro)	-
Plána árvalusa čuoggái 6 galgá lasihuvvot čuovvovaš čáhpodahtton teaksta: "galgá atnit nuortalačča ja su bearraša áigáiboáđu dahje luond- duealáhusaiguin bargama dáfus ákkastallon áššin dahje dat bajásdoallá ja ovddida nuortalaškultuvrra ". (Nuortalaččaid siidačoahkkin)	-Doarjabáikkiid miedihanákkat meroštallojit nuortalašlágas, iige dáid sáhte dán plánas rievdatit. +Eai rievdadusat plánii.
Árbevirolaš luondduealáhusat leat ainge mávssolaš oassi ohcejohkalaččid kultuvrras, eallinvuogis ja ealáhusain, ja danin Ohcejoga gielda doarju boares návddašanvuoigatvuođaid eaiggádiid dárbbu bajásdoallat meahcceguovllus bivdovisožiiddiset. Danin áššeomasteaddjit sáhtášedje ordnet boares goahtesajiid alcceseaset bivdodoarjabáikin. Dát fas livččii veahkkin seailuheamen ja ovddideamen sámekultuvrra. (Ohcejoga gielda)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Guovllus leat MR:a gozihanstobut, maid galgá geavahit dušše gozihanbarguin. Meahcceguovvlolága mielde MR sáhtta lotnut doarjabáikkiid iežas atnui. Gilisearvi gáibida ahte doarjabáikkiid oamasteami ja hálddašeami rievddadettiin doarjabáikkiid álgoálgosaš geavahanulbmil ii rievdaduvvo ovdamearkka dihte turisma- ja meahccebivdoatnui, muhto váldojuvvo vuhtii doarjabáikki álgoálgosaš geavahanulbmil. (Njávddama gilisearvi ro)	-Plánas daddjojuvvo ahte stobuid geavahanulbmila sáhtta rievdatit. Vejolaš rievdadusaid birra mii ráđđádallat bálgosiiguin ja nuortalašguovllus nuortalaččaiguin. +Eai rievdadusat plánii.
14 Goziheapmi	
Goziheami buoridan dihte gávdnojit maiddái bargofápmopolitihkalaš mearreruđat, maid sáhtášii geavahit báikkáide. (Lappi TE-guovddáš)	+Eai rievda- dusat plánii.
Lappi rádjegozáhussii lea doarvái beassat geavahit dálá vuoigatvuođat stáhtaeatnamiid jekkiidsuodjalanguovllus. Doaimmat leat dorvvastuvvon meahcceguovvlolágas, jekkiid-suodjalanásahusas, meahccejohtaluslágas ja dán dikšun- ja geavahanplánas. Lappi rádjegozáhus bearráigeahččá rájiidgoziheami oktavuodas meahcigeavaheami meahcceguovllus iežas resurssaid olis. Resurssaid ii sáhte lasihit dálázis máinnašuvvon guovlluin. Lonohallat dađistaga dieđuid Davvi-Lappi luonddudikšunguovllu meahccedárkkisteaddjiin. (Lappi rádjeg.)	+Eai rievda- dusat plánii.

CEALKÁMUŠAT	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNA SISDOALLUI
15 15 Resurssat ja áigedávval Lappi TE-guovddáš sáhtta leat mielde barggolašvuođa-programma bokte vánddardeami, turistaguolástusa, lusta-geavaheami ja sámekultuvrra investeremiin erenoamážit Čeavetjávrra ja Njávdnjoga guovllus. (Lappi TE-guovddáš) Plánaárvalussii lea lasihuvvon ahte Meahciráđđehus hukse ođđa fuolahanstobu, go lea vuos ráđđádallan fuolahanstobu báikkis bálgosiin ja nuortalaččaiguin. Bálgosa mielas fuolahanstobu ii gánnát hukset. Mii čujuhat Alimus hálddahasrievtti mearrádussii 23.3.2004. (Njávdnáma bálggus) Nuortalaččaid siidačoahkkinn vuostálastá ođđa fuolahanstobu huksema guvlui. Jos MR ainge gáibida ođđa fuolahanstobu huksema, de fuolahanstobu dárbbalašvuođas galgá dahkat vuđolaš geavahan- ja dárbočielggadusa. (Nuortalaččaid siidačoahkkinn) Gilisearvi vuostálastá ođđa fuolahanstobu huksema Gálddo-aivvi meahcceguvlui ja gáibida MR:a jávkadit dán ášši plánas. Gilisearvi čujuha Alimus hálddahasrievtti mearrádussii Dnr 1646/03. (Njávdnáma gilisearvi ro)	-Mii geahččalat lasihit dálážiis ovtasbarggu. +Eai rievdadusat plánii. -Jos stohpu huksejuvvo, de mii dahkat stobu geavaheamis geavahan- ja dárbočielggadusa ja ráđđádallat guovllu bálgosiin ja nuortalašguovllus nuortalaččaiguin. +Eai rievdadusat plánii. -Gč. ovddit kommeanntta. +Eai rievdadusat plánii. -Gč. ovddit kommeanntaid. +Eai rievdadusat plánii.
16 Plána váikkuhusaid árvvoštallan Sámediggi galgá váldit Nuortalaččaid siidačoahkkima mielde árvvoštallat plána váikkuhusaid sámekultuvrra. (Nuortalaččaid siidačoahkkinn) Plánas eai leat ollege árvvoštallan vejolaš heajos beliid. Maiddái suodjalanguovllu lahkosiid geavaheamis boahtti heajos beliid guovllu suodjaleapmái galggašii árvvoštallat. Omd. goivvohagaid roggama lahkosiid vuovdedoalu dárbbuide ja/dahje eará geavahanhámiid váikkuhusaid suodjevuovdeguvlui galggašii árvvoštallat ja vejolašvuođaid mielde geahpedit nu ollu go vejolaš. (Lappi birasguovddáš) Nuppeláhkai go plánas čuoččuhuvvo, de plána čuohcá mealgat sámekultuvrra dan dili ektui, mii lei ovdal meahcceguovvlolága fápmuiboahtima 1991:s. (Gálddoaivvi bálggus) Gáldut ja girjjálašvuohta Ovdanbukton preanttusčujuheamiid (9 st) galggašii lasihit plánii. (GTK)	-Meahciráđđehus ii sáhte mearridit áššis, muhto sávaldat lea goittot diedihuvvon sámediggái. +Eai rievdadusat plánii. -Plánas lea dahkkojuvvon váikkuhusaid árvvoštallan daid geavahanhámiid hárrái, mat gusket meahcceguvlui. +Eai rievdadusat plánii. -Guovllus boahtá bures ovdan boazodoalu, luondduealáhusaid ja sámekultuvrra dorvvasteapmi. Dát lea plánema vuodđun. +Eai rievdadusat plánii. +Lasihuvvojit plánii preanttusčujuheamiid.

Válddus Davvi-Sámi eatnangottelávas

OTE POHJOIS-LAPIN MAAKUNTAKAAVASTA
Valtioneuvosto vahvistanut kaavan 27.12.2007

ROVANIEMELLÄ 17.8.2010

MK 1:250 000

JUHA PIISLÄ
ALUESUUNNITTELIJA

BIRASMINISTERIJA

Beaivemearri

Dnr

16.12.2008

YM8/5741/2007

Meahciráđdehus
PB 94
01301 VANTAA

MEAH CIRÁÐDEHUS
13.01.2009
MR 4381/623/2003

Čujuheapmi

Meahciráđdehusa reive Birasministerijai Dnr 4381/623/2003/29.6.2007

Ášši

Gálddoavvi meahcceguovllu sihke Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána nannen

Ášši válmmaštallan

Meahciráđdehus lea 29.6.2007 sádden Birasministerijai Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannenláhkai meahcceguovlolága (62/1991) 7 §:a vuodul. Seammás Meahciráđdehus lea bidjan ministeriija nannenláhkai Gálddoavvi meahcceguvlui rádjašuvvi Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána. Dát jekkiidsuodjalanguovlu lea vuodđuduvvon jekkiidsuodjalanguovlolága (851/1988) vuodul ja jekkiidsuodjalanguovloásahusa (852/1988) 4 §:a vuodul. Dikšun- ja geavahanplána, mii dahkkojuvvo dárbbu mielde dáidda guovlluide, nanne Birasministeriija.

Birasministeriija lea meahcceguovloláhkii guoskevaš ráđdehusa árvalusa ákkastallamiid vuodul bivdán Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas sierra ministeriijaid ja guovddášvirgebáikkiid sihke Bálgosiid Ovttatusa ja Sámedikki cealkámušaid. Maiddái Nuortalaččaid siidačoahkkimis lea bivdojuvvon cealkámuš. Ožžojuvvon cealkámušaid mielde plána lea adnojuvvon dábálaččat buorrin vuolggasadjin Gálddoavvi meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami ordnen dihte. Anára gieldda mielas geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmái ja luohpadeapmái guoskevaš logus 14.2 ovdanbukton máinnašupmi geavahanvuoigatvuodaid ráddjemis čearddalaš boahtimuša mielde rihkku Buotlágan nállevalaheami jávkadeapmái guoskevaš riikkaidgaskasaš oktasašsoahpamuša (SopS 37/1970) ja ovttárvosašvuodálágas (21/2004) oaivvilduvvon vealahangielldu iehčanas ámmáha jođihanvejolašvuodaid ja ealahusdoaimma doarjuma dáfus. Ohcejoga gielddaráđdehus gidde fuopmášumi geasiáigásaš meahcejohtalusa váttisvuodaide, guolástanvuoigatvuoda dorvvasteapmái ja Meahciráđdehusa resurssaid dorvvasteapmái guvllolaččat dássebeallásaš ja vuoiggalaš giedahallama juksan dihte meahcceguovlluin. Lappi birasguovddáš árvala meahcceguovlolága mieldásaš geavahanhámiid váikkuhusaid árvvoštallama dárkkálmuhttima Natura 2000 - guovllu suodjalanággan leahkki luondduárvvuide hárrái ovdalgo plána dohkkehuvvo.

Sámedikki mielas daidda sámiide, geat leat eret Ohcejogas dahje Anáris, ásažit sii dal sámiid ruovttuguovllus dahje dan olggobealde, miedihuvvojit johtinlobit geassit ja dálvit seamma prinsihpaid mielde go báikegoddelaččaide. Stáhta eatnama ja geavahanvuoigatvuodaid ii galgga luohpadit earáide go árbevirolaš sámeeláhusaiguin ja daid moderna hámiiguin bargi olbmuid ovdalgo ILO-soahpamuš lea ratifiserejuvvon Suomas. Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána galgá máhcahit ođđa lágalaš válmmaštallamii, mas válđojuvvojit áššáigulleaš vuogi mielde vuhtii sámiide vuodđolágas dorvvastuvvon vuoigatvuodat bargat iežaset kultuvrrain ja geavahit iežaset giela.

Meahciráđdehusa bivdaga mielde Sámediggi doaimmahii 21.12.2006 árvvoštallama Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána váikkuhusain sámekultuvrii. Árvvoštallamis gávnnavuvvo earret eará ahte "Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána galggašii Meahciráđdehusa plánan vuodđuduvvat gustojeaddji láhkii dego odasmahtton meahciráđdehusláhkii ja láhkaásaheami ollisvuhtii, masa gullá maiddái ovttáárvosašvuodáláhka (21/2004)... Lága riikkabeaigiedahallamis Riikkabeivviid bargoeallin- ja dásseárvováljagoddi celkkii smiehtamušastis (TyVM 7/2003 vp): "Eiseválddit galget mearredidolaččat ovddidit sámiid vejolašvuodaid bargat boazodoaluin ja háhkat dainna áigáiboaduset." Sámediggi gávnnaha dasa lassin ahte plánas galggašii válđit vuhtii Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma 2006. Árvvoštaladettiin dorvvastandási eiseválddiid doaimmain sámekultuvrrain bargama dorvvastan dihte galggašii Gálddoavvi dikšun- ja geavahanplána giddet erenoamáš fuopmášumi sámiid dálá sajádahkii."

Birasministeriija lea 9.4.2008 lágidan Sámedikkiin sámediggelága 9 §:a mieldásaš ráđđadallamiid, main leat giedahallan earret eará Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ja dan nannema.

Plána guovddáš ulbmilat ja ákkat

Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána dahkkojuvvojit dikšuma ja geavaheami guovddáš linnjemat ja sohppojuvvojit oppalaš doaibmaprinsihpat. Plána eai dábalaččat mearrit geavada operatiivvalaš doaimmain; ovdamearkka das ahte goas doaimmat dahkkojuvvojit, ovttaskas geavahansoahpamušaid dahkamis, ráhkadusaid dárkilis báikkis ja lobiid meriin jna. Mánggat doaibmabijut gáibidit dáhpuhusguovdasaš guorahallama ja dárkilet plánema sihke mearrádusaid, mat dahkkojuvvojit daid vuodul. Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ii maiddái vuodđut maidige vuoigatvuodaid muhto stivre meahcceguovllu geavaheami. Plána vuolggasadjin lea ekologalaččat, sosiálalaččat ja ekonomalaččat bistevaš dili seailuheapmi dahje buorideapmi dakko bokte go meahcceguovlóláhka addá dasa vejolašvuodaid.

Vuodđolágas dorvvastuvvon ealáhusjodiheami friddjavuoda birra mearriduvvo dárkileappot Lágas ealáhusjodiheami vuoigatvuodas sihke eanageavahanlágain (dego meahccejohtaluslágas, boazodoallolágas, meahcástanlágas ja guolástanlágas). Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána lea ovdamearkka dihte giedahallon dušše stáhtii gulleaš čáziid geavaheapmi muhto ii guolástanlága mieldásaš guolástusa mudden priváhta čáhceguovlluin. Meahcceguovlólága riikkabeaigiedahallama oktavuodas vuodđoláhkaváljagoddi celkkii dikšun- ja geavahanplána hárrái ahte das livčče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádusat, muhto dat guoskkašii dušše plánejuvvon eiseváldedoaimmaide. Váljagotti mielas plána ii hehte báikkálaš ássiid meahccebivddu, guolástusa ja boazodoalu ii muđuige daidda buohtastahtti guovllu árbevirolaš geavahanhámi (PeVL 6/1990 vp s. 1).

Meahciráđđehus lea dahkan Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nu, ahte lea gullan báikkálaš ja guvllolaš berošteaddjjoavkkuid sihke guovllu geavaheaddjiid. Báikkálaš olbmuid, boazodoalliid ja luondduealáhusbargiid vuoigatvuodát ja sin doaimmat leat guorahallon viidát. Plána lea válmmaštallon nu, ahte dat nu bures go vejolaš dorvvastivččii Gálddoavvi meahcceguovllu meahccáivuoda seailuma sihke vejolašvuodaid bargat sámekultuvrrain ja luondduealáhusaiguin. Daiguin gilvaleaddji eanageavahanhámit leat ráddjejuvvon.

Meahcceguovllu várás leat meroštallon guokte geavahan- ja dikšunavádaga (boaittohealeavádat ja lustageavahanavádat). Boaittohealeavádat gokčá plánaguovllu viidodagas 95 proseantta ja dat doalahuvvo nu luonddudilálažžan go vejolaš. Boaittohealeavádagas eai leat merkejuvvon johtolagat dahje vánddardeami ráhkadusat eaige dohko huksejuvvon odđa bálvalanrusttegat. Guovlu bissu ná dadjat juo dušše boazodoalu ja eará luondduealáhusaid anus. Lustageavahanavádat lea dálá johtolagaid ja ráhkadusaid birrasiin sihke muhtun muddui Njávđánjoga lahkosiin. Plánas meroštallon avádagat ráddjejit ja stivrejit guovllu sierralágan geavahanhámiid ollisvuoda dáfus vuohkkasit ja dan viidodagas go dat lea vejolaš meahcceguovlolaša mieldásaš dikšun- ja geavahanplánas.

Dikšun- ja geavahanplána mielde meahcceguovllu rájiid siste leat sullii 9 700 hektára priváhtaeatnamat ja jekkiidsuodjalanguovllus sullii 50 hektára. Dát guovllut eai gula meahcceguovlui eaige maiddá Natura 2000 -guvlui. Oassái meahcceguovllu priváhtaeatnamiin leat huksejuvvon visttit ja eatnašiidda meahcceguovllu siste leahkki priváhtadálui lea johtinvuoigatvuohta (bálggesservituhtta) stáhtaeatnamis, muhto dat servituhtat eai leat dábálaččat dárkileappot meroštallon.

Meahcceguovllus leat boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mieldásaš doarjjabáikeguovllut sihke boazodoallolága (848/1990) ja nuortalašlága (253/1995) mieldásaš visttit ja eará ráhkadusat sihke rádjegozáhusa visttit. Luondduealáhusaiguin bargan mángga hámis gullá oppalohkái oassin báikkálaš kultuvrii. Dikšun- ja geavahanplánas árvaluvvo sámiid sierravuoigatvuodaid deattuheapmi. Plána (lohku 14.2, čuokkis 3) mielde sierra ovddu geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi doarjjabáikki ceggema várás gáibida dan, ahte ohcci galgá leat báikegoddelaš sápmelaš. Seamma prinsihppa árvaluvvo heivehuvvot (čuokkis 8) dalle, go dahkkojuvvojit boares vistiid geavahanvuoigatvuodasoahpamušat.

Plána vuodul geahččalit stivret mohtorfievrruiguin dáhpáhuvvi meahccejohtalusá dihto vuojáhagaide sihke dálvit ja erenoamážit geassit. Turismma ja olgobáikegoddelaččaid lustageavaheami dáfus Meahciráđđehus lea doaibman viehka várrugasat. Olgobáikegoddelaččaide eai maiddá almmá čielga siva haga miedihuvvo geasiáigásaš meahccejohtaluslobit. Buot máksoággalága mieldásaš mávssuvuloš doaibma lea smávis ja dasa galgá leat lohpi.

Plána oassin Natura 2000 -fierpmádaga ollašuhttimis

Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu gullet Suoma Natura 2000 -fierpmádahkii (FI1302002). Luonddusuodjalanlága (1096/1996) 65 ja 66 §:s mearriduvvon vuoigatvuodaváikkuhusat leat dain guovlluin fámus. Jos fidnu dahje plána juogo okto dahje ovttas eará fitnuiguin dahje plánaiguin sáhtta mearkkašahhtiláhkai čuohcit Natura-guovllu luondduárvvuide, de fitnu ollašuhti galgá árvvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Eiseváldi ii oaččo miedihit lobi iige dohkkehit plána, jos váikkuhusaid árvvoštallan- ja cealkámušmeannudeapmi čájehit ahte fidnu dahje plána mearkkašahhtiláhkai čuohcá Natura-guovllu luondduárvvuide (LsL 66 §).

Ovdalis máinnašuvvon, luonddusuodjalanlága oaivvildan mearkkašahhti čuohcima rádji ja dan árvvoštallan luondduárvvuid seailuheapmái, man sivas guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii dahká dábálaččat vejolažžan geavahit guovllu dábálaš vuogi mielde, jos ovdamearkka dihte luonddusuodjalanláhkii vuodduvvi ollašuhttimis ovttaskas dáhpáhusas ii nuppeláhkai daddjojuvvo. Gálddoavvi meahceguovllu dikšun ja geavaheapmi ollašuhtto meahceguovlolága vuodul ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu dikšun ja geavaheapmi fas luonddusuodjalanlága vuodul sihke jekkiidsuodjalanguovllu suodjalanmearrádusaid vuodul. Meahceguovlolágas leat meroštallon ulbmilat, mat stivrejit guovllu geavaheami iige guovllu laktin Natura 2000 -fierpmádahkii rievdat geavadis dán ášši. Dát lea gávnnavuvvon maiddái stáhtarádi mearrádusas 20.8.1998 Suoma Natura 2000 -fierpádatevttohusa dohkkeheamis ovdamearkka dihte guolástusa, meahcebevddu ja eará luondduealáhusaid dáfus.

Meahciráđdehus lea laktán Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplánii birasváikkuhusaid árvvoštallama sihke árvvoštallama plána váikkuhusain guovlluid Natura -luondduárvvuide. Daid vuodul Birasministeriija mielas dikšun- ja geavahanplánas leat mielde ákkat ng. Natura-árvvoštallma dárbuguorahallamii. Daid mielde sáhtta árvvoštallat ahte plána ii dagat dakkár váikkuhusaid, mat mearkkašahhtiláhkai čuožášedje Gálddoavvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu Natura 2000 -guovllu luondduárvvuide. Plána orošii ovddideamen luondduárvvuid seailuma ja dat fas ollašuhtta Natura 2000 -fierpmádaga suodjalanulbmiliid juksama sihke dikšuma ja geavaheami ollašuhttima.

Nannen ja joatkkadoaimmat

Meahceguovlolága vuodul geahččalit seailuhit Lappi mihtilmas álgomeahcceluonddu nu luonddudilis go vejolaš. Ulbmilin lea maiddái dorvvastit vejolašvuodaid bargat lunddolaš vuogi mielde luondduealáhusaiguin ja sámekultuvrrain sihke ovddidit luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid dego ovdamearkka dihte guovlluid vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuodaid. Gálddoavvi meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána oktan čielggadusosiiguin leat mánggabealat dokumeanta, mii láhčá nana vuodu meahceguovllu dikšuma ja geavaheami lágideapmái. Plána vuodul lea álkit ovddalgihtii hehttet birasváikkuhusaid sihke čielggasmahttit ja stivret guovllu geavaheami, mii váikkuha bures maiddái guovllu Natura-luondduárvvuide.

Birasministeriija lea guorahallan dikšun- ja geavahanplána dasa gullevaš guovlluide guoskevaš njuolggadusaid ja daidda váldojuvvon ulbmiliid sihke ministeriijai gullevaš guorahallanválddi vuodul dan viidodagas go dat meahcceguovlluide guoskevaš dálá láhkamearrádusaid vuodul lea vejolaš. Dikšun- ja geavahanplána vuodul ii sáhte mearridit lassegeatnegahttimiid iige nuppe dáfus maiddá vuoigatvuodaid dahje ovdduid gáržžidemiid gieldalaččaide ja guovllu eará geavaheaddjiide, jos daid birra ii leat mearriduvvon guoskevaš meahcceguovllu dahje jekkiidsuodjalanguovllu vuodđudannjuolggadusain dahje jos dain ii leat soahpamušlaš vuodđu. Guvlui guoskevaš lobiid miediheapmi ja daid eiseváldemearrádusaid dahkan dáhpáhuvvá sierra lágaide gullevaš lohpevuogádagaid olis, geavadis dikšun- ja geavahanplánas čujuhuvvon prinsihpaid mielde. Ná ovdamearkka dihte daid gáibádusaid, maid Sámediggi ovdanbuktá cealkámušastis olgosámiid vuoigatvuodaid birra, sáhtta dárbbu mielde čoavdit dušše láhkamearrádusaid guorahallama vuodul.

Birasministeriija mielas dikšun- ja geavahanplána nannen čuovvu meahcceguovlolága ulbmiliid ja dat ovddida lága ollašuhttima. Danin Birasministeriija nanne Gálddoavvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki-Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána maŋnelis máinnašuvvon spiehkastagaiguin ja fuopmášuhttimiiguin dakkárin go dat boahtá ovdan Meahciráđdehusa čujuhanreivve (Dnr 4381/623/2003/29.6.2007) čuvvosiin.

Birasministeriija guodđá nannekeahtta plána logus 14.2 čuoggáin 3 ja 8 ovdanbukton árvalusa das, ahte sierra ovddu geavahanvuoigatvuodaid sáhtášii luohpadit doarjjabáikki várás ja boares visttiid geavahanvuoigatvuodasoahpamušaid livččii vejolaš dahkat dušše báikegoddelaš sápmelaččain. Meahcceguovloláhka lea boahtán fápmui ovdal odđa vuodđolága ásaheami iige meahcceguovlolága njuolggadusaid vuodul sáhte miedihit dásullasaš sierra ovddu dušše sámesogat olbmuide. Daninassii Meahciráđdehusas lea rivttes ulbmil doarjut plána doarjjabáikkiide guoskevaš linnjemiiguin sámekultuvrrain barganvejolašvuodaid.

Birasministeriija deattuha Gálddoavvi meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami ollašuhttimis goziheami ja váikkuhusaid árvvoštallama sihke daid vuodul dahkat oavivilduvvon doaibmabijuid mearkkašumi earret eará Sámedikki iežas árvvoštallamis ovdanbuktin ruossalasvuodaid geahpedan dihte. Ministeriija gidde erenoamáš fuopmášumi boazodoalu eanageavaheami sierradárbbuide, mat leat sámekultuvrrain barganvejolašvuodaid dáfus hui mávssolaččat meahcceguovllus. Ovdamearkka dihte go guorahallojit luonddaturismma fálddagaid kvalitehta ja mearri sihke dasa guoskevaš lobit ja geavahanvuoigatvuodasoahpamušat, de boazodoalu perspektiivvat galget erenoamážit váldojuvvot vuhtii. Dasa lassin lea dehálaš ahte boazodollui guoskevaš bohccuid jahkásaš guohtunvuogádat váldojuvvo vuhtii ovdamearkka dihte meahccejohtalusa lobiid birra mearridettiin. Oassi meahcceguovllus gullá maiddá nuortalašguvlui, ja dát galgá váldojuvvot vuhtii plána ollašuhttimis.

Fuolastuhtti nuppástusdahkkin sáhtá gávnnaht lastamáduid dagahan ođđa roassoguovllutid meahceguovllu lagešeatnamiin. Lea dehálaš čielggadit roassoguovlluid viidodaga vejolaš viidáneami guovllu dikšuma ja geavaheami dáfus. Gálldoaivvi guovllu meahcejohtalus lea lassánan earret eará danin, go lea johtaluvvon guolástannávddašanguovlluin sihke johttojuvvon privátabálsttáide. Geasiáigásaš meahcejohtalusvuojahagaid sajádaga ja geavaheami galggašii kártet Meahciráddehusa ja guovddás doaibmiid ovttasbargun, sihke meroštallat dan vuodul sierra ulbmiliidda dárbbášlaš johtolagaid ja jávkadit eret anus badjelmearálaš johtolagaid. Meahcejohtalusa sihke luondduriggodagaid geavaheami stivremis ja goziheamis meahceguovllus leat oppalohkái mearkkašahtti hástalusat, maid ii sáhte čoavdit dušše meahceguovlolága mieldásaš dikšun- ja geavahanplána vuodul.

Birasministeriija sáhtá ákkastallon siva dihte dohkkehit meahceguovlolága ulbmila ovddideaddji vejolaš nuppástusevttohusaid dikšun- ja geavahanplánii, jos láhkaásahuslaš dahje guovlluid hálddašeapmái ja geavaheapmái guoskevaš ákkat rivdet eará sivaiddi dihte go meahceguovlolága dagahan sivaiddi dihte, dahje dáhphuvvan ovdáneapmi addá muđui ákkaid plána dárkkisteapmái. Ovdamearkka dihte meahcejohtalusáššit ja dálkkádatnuppástus sáhttet dagahit ihtagiid ja váikkuhusaid, maid dihte dikšun- ja geavahanplána sáhtá šaddat dihto osiin rievdadit dahje dárkkistit. Birasministeriija sádde plána birra iežas ovdal oažžun cealkámušaid Meahciráddehussii diehtun ja heivvolaš osiin vuhtiiváldojuvvot Gálldoaivvi meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána ollašuttimis.

Birasministtar

Paula Lehtomäki

Luonddusuodjalangoziheaddji

Pekka Salminen

DIEHTUN:

Lappi birasguovddáš
Anára ja Ohcejoga gielddat
Sámediggi
Nuortalaččaid siidačoahkkin
Gálldoaivvi, Njávdáma ja Muttošjávrra bálgosat
Lappi luonddusuodjalanbire

ČUOVUSIN: váidinčujuhus

Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat

Ráidu A

- No 191 Yliniva, M. & Keskinen, E. 2010: Perämeren kansallispuiston vesimakrofyytit. Peruskartoitus ja näytteenottomenetelmien vertailu. 66 s.
- No 192 Juutinen, R. ym. 2010: Lähteikköjen ennallistamistarve. Kasviyhteisöjen ja ympäristön rakenteen tarkastelu. 59 s.
- No 193 Juutinen, R. (toim.) 2010: Lähteikköjen ennallistamistarve. Hyönteislajiston tarkastelu ja koko hankkeen yhteenveto. 133 s.

Ráidu B

- No 150 Mäkelä, M.-H. 2011: Leivonmäen kansallispuiston kävijätutkimus 2011. 62 s.
- No 151 Sarajärvi, K. 2011: Syötteen kävijätutkimus 2010. 55 s.
- No 152 Sarajärvi, K. & Virkkunen, V. 2011: Syötteen yritystutkimus 2010. 47 s.

Ráidu C

- No 95 Metsähallitus 2011: Lietveden ja Luonterin Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 102 s.
- No 96 Metsähallitus 2011: Öjenin hoito- ja käyttösuunnitelma 2010–2020. 51 s.
- No 97 Metsähallitus 2011: Kallinkankaan Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 41 s.
- No 98 Metsähallitus 2011: Etelä-Kuusamon suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma 2009–2018. 97 s.
- No 99 Alatossava, S. 2011: Oulangan kansallispuiston luontomatkailusuunnitelma 2011. 49 s.
- No 100 Metsähallitus 2010: Paistunturin erämaa-alueen ja siihen liittyvien soidensuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 186 s.
- No 101 Metsähallitus 2011: Jonkerinsalon hoito- ja käyttösuunnitelma. 51 s.
- No 102 Metsähallitus 2011: Pohjoislahden–Tiilitehtaanmäen hoito- ja käyttösuunnitelma 2010–2023. 58 s.
- No 103 Metsähallitus 2011: Skötsel- och användningsplan för Norrfjärden–Tegelbruksbacken 2010–2023. 58 s.
- No 104 Metsäntutkimuslaitos & Metsähallitus 2011: Elämänmäen vanhojen metsien suojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 38 s.
- No 105 Pulkkinen, P., Partanen, T., Kiiskinen, A. & Laakkonen, M. 2011: Pallas–Yllästunturin kansallispuiston kalavesien hoito- ja käyttösuunnitelma. 2. korj. p. 39 s.

ISSN-L 1796-2943
ISSN 1799-5396 (njadđojuvvon)
ISSN 1796-2943 (pdf)
ISBN 978-952-446-914-2 (njadđojuvvon)
ISBN 978-952-446-915-9 (pdf)

Olggosattus lea lohkanláhkai čujuhusas:
www.metsa.fi/hks